DE OBLIGATIONE CONSCIENTIÆ

Prælectiones Decem.:

OXONII

In Scholâ Theologicâ Habitæ.

Anno Dom. MDCXLVII.

A

Roberto Sanderſono,

S. Theologiæ ibidem Profeſſore Regio,

POSTEA

Epiſcopo Lincolnienſi.

LONDINI:

Impenſis *R. Littlebury, R. Scott, T. Sawbridge* & *G. Wells.* 1686.

THIS CHART W

FIRST CHART

AT THE END O

UM

RT WILL BE THE
ART APPEARING
ND OF THIS FILM.

UMI

PRÆNOBILI VIRO

Honoratiſſimorum

Corcagiæ *in Hibernia Comitum*

Richardi *olim defuncti Filio,*

ET

Richardi *nunc ſuperſtitis fratri,*

ROBERTO BOYLIO.

AVet in tuam (Vir Honoratiſſime) fidem & clientelam ſe conferre hoc quicquid eſt opuſculi, ut ſub tui nominis præſidio prodeat in vulgus. Ad te igitur idipſum affero lubens meritò: Ad te, [illegible]inem, ut ex aliis aud[illegible]ndax in melius fa[illegible]plendore illuſt[illegible]ntis [illegible]le

indole, amore literarum, humanitate, pietate, & omni virtutum genere multò etiam illuſtriorem : mihi tamen (deliteſcenti nimirum in parvâ caſulâ ſuaviter, nec quid rerum foris geratur, præſertim ut nunc ſunt tempora, multùm ſollicito) *de facie* nunquam, ante paucos menſes nec *de nomine* quidem, adeóque ne nunc tandem, niſi *ſola munificentia*, notum. Eſt tamen quod ſperem, habiturum aliquam apud te gratiam tenue hoc munuſculum : ex eo ſcilicet, quòd me, jamdiu *rude donatum*, (propoſito per virum inſigniter doctum *Thomam Barloum*, armarii Bodleiani in almâ Oxonienſi Academiâ Protobibliothecarium, honeſto ſalario) conatus es, *iterum antiquo includere ludo* ; & tùm ſponte meâ ad aliquid ſcribendum quod domo exeat pigrum ſatis, tùm factum jam [illegible] ſenectâ ætate par eſt, multò [illegible] rem, in eandem [illegible]e. *Bonum fac[illegible]* [illegible] luctuoſo Civ[illegible] ſiaſticarum rerum

rerum *ſtatu*, (niſi ſit nefas *ſtatum* dicere, quæ mera ἀκαταστασία ſit, & perturbatiſſima rerum omnium confuſio,) unus aliquis fortè melioris luti, & alter reperrus fuerit, qui triſtes Muſas Muſarúmq; quocunq; in genere alumnos, maximè qui veræ & Chriſtianæ Philoſophiæ profeſſores, ſpretos ubique & velut mundi retrimenta abjectos, curet alloquio aliquio, aut levamine ſolari. Si quid igitur (*Deo Opt. Max. donante*) poſthac mihi in hoc genere ſcriptionis, hoc eſt, quod ad *Moralem Theologiam* pertineat, tentatum editúmque fuerit, ſive id Latino idiomate fiat, ſive (quod ſentio eſſe pleriſque noſtratium aliquantò optatius) vernaculo, quod aut in publicum utile, aut privato cuivis homini, ad vitam rectè inſtituendam, moreſque ex Divinæ Legis & Evangelii præſcripto efformandos, uſui eſſe poterit: id tibi plurimâ ex parte acceptum ferri debere, & agnoſco lubens, & liberè profiteor; qui mihi & ut auderem author

fuiſti, & ut alacrius pergerem adjutor. Perge & tu, Vir digniſſime, benefacere: hoc eſt, quod ſatisfacere; literas ornare, literatos fovere, pietatem colere, fidos tibi ex infidi Mammonæ impendio amicos comparare: ut ex ubere bonorum operum in hoc ſeculo ſemente, ingens tibi ſurgat æternæ beatitatis meſſis in ſeculo futuro, *Amen.*

Bothebiæ Pagellorum in Agro Lincolnienſi, X. *Cal. Decemb.* MDCLIX.

Benevolo Lectori.

Εὖ πράττειν.

IN *primo ſtatim* Limine *mihi conveniendus es, quiſquis es,* amice Lector, *orandúſque, ut partiare te paucis antè doceri, quàm in ipſas* ædes *intuleris pedem, quæ nos* cauſa, *ad iſthæc quæ nunc damus* evulganda, *potiſſimùm impulerit. Equidem, ſi per alios licuiſſet, inedita malui. Cui rei vel hoc unum ſatis magno argumento eſſe poſſet; quod* Prælectiones, *aliquot ante annos mihi commentatæ, tuo plus decennio ne pluteum quidem ſervaverint; ſed ſparſim in angulis inter rejectitias & nihili chartas neglectæ jacuerint: niſi mihi aliud ſuppeteret gravioris momenti argumentum, & quod ſuo ſe indicio prodit,* Operis ipſius imperfectio. *Scriptorem enim oportet, qui ſapit, dignitatiq; ſuæ & exiſtimationi conſultum cupit, inceptum opus ad umbilicum perducere; nec priùs de emittendo cogitare, quàm fuerit (ut cum* Cicerone *loquar)* aptum undique, perfectum, expletúmque omnibus ſuis partibus & numeris. *Siquidem fruſtrà inde* laudem *ſperes, unde pulchrè tecum actum putes, ſi pro laude* veniam *mereare.*

Lib. 2. de Natura Deorum.

Quid ergo? Amicine in cauſâ? *Qui ſolent ultrò currentem in hæc fata fortiùs impellere, cunctanti ſtimulos ſubjicere? Ne hoc quidem dederim. Commune enim illud plerorumque ſcripturientium confugium, (amicorum dico hortatus & vota,) ut concedam habere poſſe nonnunquam* honeſtæ excuſationis *locum, ſi mihi nunquam habere viſum eſt juſtæ &* idoneæ cauſæ *inſtar. Sed nec defuere tamen (ſic enim fieri amat,)* ἐξοδιῶκται, *qui rogarent, & (ut* Fabii *verbis utar)* quotidiano convitio efflagitarent, *ut quæ ipſorum* auribus *inter prælegendum haud ingrata fuiſſent, omnium* oculis *legenda ſubjicerem. Ergo contra, non ignarus quanto eſſet acrius* oculorum *quàm* aurium *judicium, id me facturum conſtanter pernego. Inſtare illi vehementiùs, & urgere porro; leniter etiam, ut fit, ſuccenſere: Ego, cui decretum erat eſſe pertinaci, non muto. Quicquid enim illi intentarent, aderat mihi ſemper in promptu quod opponerem: non eſſe emittendum* opus inchoatum, *necdum dimidiâ, fortè an vix tertiâ ſui parte, abſolutum. Sed nec illis minùs in promptu quod regerent:* Quid ergo ceſſas, *inquiunt?* Quin accingis te operi, & quam occœpiſti telam pertexis ocyus.

Quintil. Epiſt. ad Tryph.

Quid ego his reſponderim, & fateri pudet, nec licet reticere. Reſpondi tamen, (quod & nimio plus verum eſt,) niſi aliqua cogat neceſſitas,

cessitas, *quæ mihi tunc* Exprofessori *nulla, fieri non posse. Nimirum, ut ignavus miles, quem* sola fortem facit desperatio, *tum demum acris fertur ad pugnam, cum nullus reliquus est effugio locus: ita mihi ingenium est. Des otium, spatium, tempus!* Nil fit. Vexantur frustra calami, *diffluit mens, vagatur, excurrit, torpet. In arctum cogas! Subsistit, excitatur, recolligit vires; quasque habet, quandoquidem exerto est opus, exerit universas: & ut verbo dicam, quod agi necesse est,* hoc agit. *Ut solis radii, qui lateo liberoque cœlo diffusi, sic modicè calfaciunt vix ut sentias iidem in concavi speculi umbonem, velut in centrum coacti adductique, acriter urunt. Multo usu à primâ lanugine ad hanc canitiem edoctus didici, quàm non (sit vanum illud Pythagoræ hemistichium,*

Horat. 2. Satyr. 3.

———Δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἐγγύθι ναίει.

Pythag. Aur. carm.

Quod ignavæ mentis vitium, etsi nonnullis fortasse videri possit habere modestiæ speciem aliquam, mihi tamen unâ hac idoneâ excusatione defendi posse videtur, quod sit certis quibusdam hominibus, (& ego in hoc censu,) ἔμφυὲς καὶ συγγενὲς ἦθος, *ita congenitum institúmque ab ipsis cunabulis, ut frustra sit, quisquis ex illo numero id ullâ speret à se posse, vel arte corrigi, vel industriâ superari. Sed de hac re, tam insuavi, satis supérque.*

Instabis

Instabis forsitan, nihil enim adhuc certi diximus, & eodem usque revolvimur.) Si, uti dicis, tam fueris & tua sponte piger, & adversum amicos contumax; undenam tandem ista editio? *Non aliunde sanè, inquam, quàm ex ipsa hac, de qua proximè, sermo fuit, quæque in rebus humanis longe latéque dominatur,* Necessitate.

Λόγος γάρ ἐστιν οὐκ ἐμὸς, σοφῶν δ' ἔπος,
Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύειν πλέον.

Ne te ultrà morer, rem totam aperiam, & paucis. Fregit omnem illam quam dicis contumaciam, uno quasi ictu, J. A. Londinensis Bibliopola. *Scripsit ille datis ad me literis, delata ad se istarum* Prælectionum *bina apographa penes ipsum tunc esse, & domi suæ asservari; egisse etiam secum qui ea attulerant, ut ipso curante, vel saltem procurante, typis mandarentur, quod nisi me consentiente, negavit se facturum. Submonuit tamen, quum alia etiam alibi extarent exemplaria, caveri vix posse, si ipse negligerem, ne ab alio quopiam, me inscio, ederentur. Laudavi, imo amavi, in homine, & ante id tempus mihi penitus ignoto, animi candorem; & ex eo genere, quibus ferè unius lucri studium est, æqui reverentiam. Rescripsi itaque, mitteret modò ad me è binis exemplaribus alterum, quod scilicet ipsi videretur elegantiùs emendatiúsq; descriptum,*

descriptum, me interim cum animo putaturum meo, quid mihi facto sit usus. Quid multa? Mittit, lego, perpendo. Ἐλικτὰ πάντα κ' οὐδὲν ὑγιές. *Præter eas enim quæ ab exscriptore mendas passim innumeras, eorum etiam, quæ à meipso primâ illâ meditatione, dum festinaret calamus, scripta fuerunt, non pauca, incudi denuò reddenda videbantur. Hinc mihi duram sensi obortam molestiam, quæ tamen perferenda erat; totius operis de novo describendi tædium. Pertuli, descripsi, perfeci; ut* potui, *& (si ultra vires nemo debitor est) ut* debui: *Si non ut* volui; *hanc unam rem à te, ut æquam peto; imo ut (facienti quod in se est) debitam postulo,* Veniam.

Præ-

Prælectionis Primæ Summarium.

1. *Uſcepti operis conſilium.*
2. *Conſcientiæ Definitio proponitur.*
3. *Definiti Nomen;*
4. &c. —*ejuſque Nominis origo.*
7. &c. *Ex vocis* [Scientia] *ambiguitate.*
10. &c. —*Illuſtrata & vocis* [Conſcientia] *homonymia.*
14. *De Conſcientiæ Genere.* Opinio Prima, *quòd ſit* Actus, *rejicitur.*
15. —Opinio Secunda, *quòd ſit* Potentia.
16. —*quæ etiam improbatur.*
17. —Opinio Tertia, *quòd ſit* Habitus *Innatus.*
18. —*ſive* Facultas; *ſtatuitur:*
19. —*& explicatur.*
20. —*Conſcientiæ* Subjectum *ſ.*
21. —*Et ἐν ᾧ.*
22. &c. *Conſcientiæ* Objectum.
24. &c. *Conſcientiæ* Actus: *Primarius;*
27. —*Et Secundarii.*
28. *Definiendo pleraque obſcurari magis, quam illuſtrari.*

Præ-

Prælectionis Secundæ Summarium.

1. &c. *Conſcientiæ reſpectus duplex.*
3. *Regulæ Conſcientiæ fallaces & deceptoriæ.*
4. *Ad bonitatem Actus non ſufficere bonam Intentionem;*
5 *Probatur Primò, ex ipſis Apoſtoli Verbis.*
6. &c. ——*Secundo, à Naturâ Mali.*
9. —— *Tertio, à conditionibus ad bonitatem actus requiſitis.*
10. &c. (*Objectioni interim occurritur.*
12. *Quartò, à Divinæ Legis Perfectione.*
13. *Quintò, à Dei vindicta, punientis Legis ſuæ (etſi bonâ intentione factam) tranſgreſſionem.*
14. *Sextò, ab incommodis contrariæ ſententiæ.*
15. &c. Corollar. Primum. *Zelo Gloriæ Dei ne ad illicita perpetranda feramur, cavendum.*
17. &c. Secundum. *Non eſſe admittendum aliquod peccatum noſtrum, ut impediatur majus alienum.*
19. &c. *Liceatne ſaltem alteri ſuadere minus peccatum, ut majus impediatur.*
21. &c. Tertium. *Non eſſe malo malum pellendum.*

Tertiæ

Tertiæ Prælectionis Summarium.

1. INſtitutæ Methodi ratio.
2. &c. Pauli Petrum reprehendentis factum.
6. &c. Non ſunt omnia piorum facta, quæ in ſacrâ Scripturâ undè recitantur, imitanda.
8. —Ne quidem ea omnia, quæ & laudantur.
12. &c. In exemplis applicandis proclive eſt errare.
14. &c. Perverſæ imitationis aliquot exempla.
16. &c. Argumentum ab exemplo, contra ingeniculationis ritum in ſacrâ Cœnâ percipiendâ, examini ſubjicitur.
23. &c. Quis ſit Exemplorum uſus.
25. &c. Cujuſquam hominis placitis intutum eſt conſcientiam ſubjicere.
28. Pontificis Romani in conſcientias hominum tyrannis.
29. &c. Aliorum judicio nec nimium tribuendum,
31. —Nec parum.

Quartæ Prælectionis Summarium.

1. &c. QUæ ſit illa Conſcientiæ Regula.
4. &c. —Cui debeat eſſe conformis; inquirendum.
8. &c. Eorum quæ Conſcientiam obligant varii gradus. 9. &c. Con-

9. &c. Concluſio Prima. *Deus ſolus directum habet in Conſcientias imperium.*
12. &c. Secunda. *Proxima Conſcientiæ Regula, recta Ratio.*
14. &c. Tertia. *Scriptura non eſt adæquata Conſcientiæ Regula.*
18. &c. (*Nihil hinc detractum Scripturæ perfectioni.*)
20. &c. Quarta. *Adæquata Conſcientiæ Regula, voluntas Dei qualitercunque patefacta,*
23. —*quæ eadem fundamentum eſt Obligationis.*
24. &c. *Hujus Regulæ partes tres : 1. Lumen menti innatum ; Lex naturæ.*
26. —2. *Lumen menti illatum ; Verbum Dei Scriptum.*
27. &c. } —*in Lege veteri, ſive Moſaicâ.*
32. &c. } —*in Lege novâ, ſive Evangelicâ.*
35, —3. *Lumen acquiſitum ; quod*
36. —*diſcurſu Rationis conſtat,*
37. —*& Authoritate Eccleſiæ.*

Quintæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recenſio.*
3. &c. Legis *nomine, quid veniat intelligendum.*
5. —— *Et quid* Obligationis.
6. *Quæſtio. Obligéntne Leges Humanæ Conſcientiam ?*

7. &c. Con-

7. &c. Concluſio Prima. *Leges injuſtæ non obligant Conſcientiam, Ea explicatur,*
9. ——*Et confirmatur.*
10. Concluſio Secunda. *Lex humana poteſt priori obligationi ſuperinducere novam obligationem.*
12. &c. Concluſio Tertia. *Lex à non habente Legitimam Poteſtatem lata non obligat.*
15. &c. *Quod ſit ſubditi officium, ubi de facto qui jus non habet imperat, fusè diſquiritur.*
22. Concluſio Quarta. *Leges Humanæ per ſe obligant in generali.*
23. ——*In particulari etiam, ex conſequenti:*
24. &c. ——*quod variè confirmatur.*
31. &c. *Objectioni occurritur, quæ, à Chriſtiani hominis libertate;*
36. — *itemque ei, quæ ab uno Legiſlatore Deo & Chriſto ducta eſt:*
37. —*Ut & reliquis, quæ contra hanc ſententiam diſputantur.*

Sextæ Prælectionis Summarium.

1. *Propoſitio dicendorum.*
2. *Obedientiæ debitum, & Subjectionis: utriuſque diſcrimen.*
4. &c. *Sub eâ obligatione, quam Leges inducunt, Conſcientia interim libera eſt.*
6. &c. Dubium Primum. *De Lege jubente rem Impoſſibilem.*

8.—Secun-

8. —Secundum.—*aut possibilem quidem sed multum onerosam.*

9. Tertium.—*aut quæ fuit antè necessaria.*

10. &c. —Quartum.—*aut turpem & illicitam.*

Ubi Quæstiones,

12. 1. *An propter utilitatem publicam ferri debeat Lex injusta?*
2. *An latam subditus teneatur observare?*

13. 3. *An saltem liceat eam observare?*

14. 4. *Cuinam Legi injustæ parere liceat, & cui non?*

15. 5. *Quæ Justitia requiratur ad hoc, ut Lex aliqua sit obligatoria?*

16. &c. 6. *Ubi subdito non constat de Lege, justane sit an injusta quid faciendum?*

18. &c. —Quintum. *De Legis malum permittentis Obligatione.*

22. &c. —Sextum *De Lege determinante rem indifferentem.*

26. —Septimum. *De Legibus Ecclesiasticis in specie.*

27. *Quæ in adversam partem disputari solent, diluuntur.*

Septimæ Prælectionis Summarium.

1. *Antè dictorum recensio.*

2. &c. Dubium Primum. *Cujus sit Leges condere? ubi statuitur Potestatem νομοθετικὴν esse Potestatem Superioris,*

4. ——*Externam Jurisdictionis habentis*;
5. ——*idque cum summo Imperio.*
6. &c. *Quæ Conclusio fusè explicatur*;
9. &c. ——*& varie confirmatur,*
11. &c. *Rejecto nupero Coordinatæ Potestatis figmento.*
13. Dubium Secundum. *An ut Leges obligent, populi aliquis saltem consensus requiratur?*
14. &c. *Summum Imperium à Deo est:*
16. ——*estque patriæ potestatis propago.*
17. &c. *In Principe constituendo quæ sint populi partes.*
21. *Potestatem, (dato quòd esset Principi à populo delata,) populus resumendi jus non habet.*
22. &c. *Unde fiat, ut ad Legis Obligationem populi consensus aliquis putetur esse necessarius.*
25. &c. Dubium Tertium. *Qualis quantusque populi consensus requiratur?*
28. Dubium Quartum. *De Legibus minorum Communitatum.*

Octavæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
2. De Legis Promulgatione.
Dubium Primum. *An sit necessaria.*
3. &c. Dubium Secundum. *Quando censenda est Lex sufficienter promulgata.*
6. Dubium Tertium. *Promulgata quando incipiat obligare.*

7. &c.

7. &c. Dubium Quartum. *Legis promulgatæ ignarus, an & quatenus eâ obligetur.*
10. De Lege Pœnali.
Dubium Primum. *Quatenus ad Legis eſſentiam pertineat Pœnæ conſtitutio.*
11. &c. —Dubium Secundum. *De ejus Obligatione: & quid ſit* Pœna.
13. &c. *Quæ ſit Lex Pœnalis, & quotuplex.*
15. &c. Concluſio Prima. *Lex Pœnalis in tantum obligat, in quantum Legiſlator intendit obligare.*
17. &c. Secunda. *Lex purè pœnalis per ſe & ordinariè obligat ad pœnam tantùm.*
19. &c. *Solvuntur Objectiones.*
24. Concluſio Tertia. *Lex pœnalis miſta obligat & ad culpam.*
25. Dubium Tertium. *Quatenus teneatur Legis tranſgreſſor ad pœnam ipſo facto ſubeundam.*

Nonæ Prælectionis Summarium.

1. *Finis Legum, Bonum Communitatis.*
2. &c. Dubium Primum. *An ſit Legum Humanarum aliquis uſus neceſſarius?*
4. &c. —Secundum. *An Legiſlatoris ſit, omnium virtutum actus præcipere, & omnia peccata prohibere?*
9. &c. —Tertium. *Intentio Legiſlatoris quanti ſit ad effectum obligandi?*
12. &c. — Quartum. *De Legum immutatione.*
15. — Quintum. *De totius Regiminis Politici formâ immutandâ.*

16. —Sextum. *Dictum illud* [Salus Populi Suprema Lex] *ut ſit intelligendum.*

Decimæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *ANtè dictorum recenſio.*
4. *De hujus Aphoriſmi* [Salus populi Suprema Lex] *genuino ſenſu, denuò inquiritur.*
7. *Quid* Salutis *vocabulo intelligendum:*
8. &c. —*Et quid* Populi:
11. &c. *Vocabula collectiva quando collectivè ſumi debeant, & quando diſcretivè.*
13. *Salus Populi, Principis etiam ſalutem includit;*
14. &c. —*eámque præcipuè.*
16. *Neceſſariò ſtatuenda eſt in omni Rep. Authoritas aliqua, quæ ſit omni Lege ſuperior:*
17. &c. —*quæ non poteſt ad alium quàm Principem pertinere.*
19. *In hujus Aphoriſmi originem inquiritur.*
20. *Subditis quæ liceat hac in parte: & quatenus.*
22. —*Ejus rei illuſtre exemplum.*

PRÆ-

PRÆLECTIO PRIMA.

IN

Qua proponitur & explicatur Conſcientiæ Definitio.

1 COR. II. 11.

Quis hominum novit quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis qui eſt in ipſo?

I. PErmagnam eſſe (*a*) *vim conſcientiæ* in utramque (fiduciæ metúſque) partem, *& prudentes viri* olim docuerunt, & ſatis atteſtatur proprius cujuſque ſenſus & experientia. Quò magis dolendum eſt, pleroſq; mortalium, *dum rerum mediocriter utilium* Scientiam anxiè venantur, in tam craſſa interim *conſcientiæ* ſuæ ignoratione verſari. Quâ tamen non eſt alius quiſquam, aut *monitor* fidelior, aut *accuſator* diligentior, aut *teſtis* gravior, aut *judex* incorruptior, aut *ſolator* jucundior, aut *hoſtis* importunior. Ut itaque decantatum illud jam olim γνῶθι σεαυτὸν ſtudioſorum auribus & mentibus inſtillarem, ipsóſque ab *inanis ſcientiæ* nimiâ cupiditate modicè diverterem, & ad majorem *Conſcientiæ* curam cultúmq; ſenſim invitarem; exiſtimavi operæ me facturum pretium, ſi in *Conſcientiæ*

(a) *Cic. pro Milone.*

Naturam & *Uſum* paulò diligentiùs inquirerem, & quæ mihi in eâm rem ſcitu digna meditanti occurriſſent, vobis auditoribus pro officii mei ratione, ex hoc loco communicarem. Statui igitur hac prælectione *Conſcientiæ Naturam* definiendo explicare: expoſiturus futuris lectionibus (ſi Deus conceſſerit) *Conſcientiæ*, maximè quà facienda ſpectat, *Uſum* & *Officia*, idque per *duplicem* reſpectum; *priorem ſc.* ad normam legis cui *ſubeſſe* debet, *poſteriorem* ad actus humanos quibus nata eſt *præeſſe*.

II. Sed quum ſit *duplex methodus definitiva*, altera *συνθετικὴ* & ad *Compoſitionis* modum, quæ ex præmiſsâ *ſingularem partium* expenſione, *integram* tandem colligit *definitionem*; altera quaſi *ἀναλυτικὴ* & per modum *Reſolutionis*, quæ propoſitam ab initio *integram definitionem* poſtea *membratim* aperit & explicat; etſi *prior* illa videri fortaſſis poſſit *ordini naturæ* convenientior, delegi tamen potiùs *poſteriorem*, quæ viſa eſt mihi *ad docendum* aliquantò commodior. Sic ergo breviter definio Conſcientiam. *Conſcientia eſt facultas, ſive habitus intellectus practici, quo mens hominis per diſcurſum rationis applicat lumen quod ſibi adeſt, ad particulares ſuos actus morales.* Ubi conſideranda veniunt ſuo ordine; Primò *Definiti nomen*, nimirum ipſa *Conſcientiæ* vox: deinde ſingula *definitionis membra*; illa videlicet omnia, quæ in definiendis *primæ* vel *ſecundæ ſpeciei* Qualitatibus adhiberi ſolent, *Genus*, *Subjectum*, *Objectum*, & *Actus Proprius*.

III. *Definiti nomen* quod attinet, obſervârunt viri docti non reperiri in *Veteri Inſtrumento* vocem Hebræam, quæ *Conſcientiam* peculiariter & præcisè ſignificet: ſed ex uſu loquendi Hebræorum, quoties de *Conſcientiâ* ſermo eſt, ad eam deno, tandam aſſumi ferè duarum dictionum alterutrum לב ſive לבב & רוח quarum illam propriè *Cor*, hanc *Spiritum*

ritum ſignificare ſciunt omnes. Illud *Salomonis Prov.* 4. *Supra omnem cuſtodiam cuſtodi cor tuum,* perinde eſt ac ſi dixiſſet, *Conſcientiæ* ſuæ cuique præcipua cura eſto. Itidem *Eccleſ.* 7. pro eo quod habet vetus interpres Latinus, *ſcit conſcientia tua, quia & tu crebro maledixiſti aliis*; & Tremellii verſio, *Conſcius eſt animus tuus*; in textu Hebraico eſt יֹדֵעַ לִבֶּךָ i. e. *Novit cor tuum.* Quin & in *Novo Teſtamento*, (præſertim apud *Johannem Apoſtolum*, in cujus *Scriptis* multi ſunt paſſim *Hebraiſmi*) καρδία aliquoties pro *Conſcientiâ* ponitur, ut 1 *Joh.* 3. *Si cor noſtrum non condemnet nos.* Cor noſtrum, *i. e. Conſcientia* noſtra: cujus utiq; proprium munus eſt ſtantem pro tribunali reum *condemnare* vel non *condemnare*. Unde illa trita ſatis *Bernardi* & aliorum alluſio, *Conſcientia quaſi cordis ſcientia. Spiritus* etiam nomine in ſacris ſcriptoribus, *Hebræis* pariter & *Græcis*, frequenter appellatur *Conſcientia*. Afferam duo tantùm loca; quid enim opus eſt pluribus cum iſthæc ſint apertiſſima? *Ex veteri Teſtamento Salomonis* dictum *Prov.* 18. 14. *Spiritus viri ſuſtentabit infirmitatem ipſius: Spiritum autem confractum quis ſuſtinebit?* quaſi dicat, Qui *integrâ* eſt *conſcientiâ* quæcunque tandem ipſi contigerint mala, forti ea animo perferre poterit; ſed eſt *fracta* & *afflicta conſcientia* onus importabile. *Ex novo Teſtamento* pariter, illud Pauli (præſentis diatribæ *Thema* & fundamentum) 1 *Cor.* 2. 11. *Quis novit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo? i. e.* Niſi propria cujuſque *Conſcientia.*

Pro. 4. 23.

Eccl. 7. 23.

1 Joh. 3. 21.

IV. *Latinorum* autem *Conſcientia*, & quæ ei per omnia reſpondet *Græcorum* Συνείδησις, à *Sciendo* apertè utraque nomen accepit. Sed ſimplici *Scientiæ* adjecta utrobique in compoſitione *Præpoſitio*, amplius aliquid indicat in his vocibus & ulterius, quàm in ipſo *Scientiæ* vocabulo, contineri:

quod quid ſit ab authoribus variè explicatur. Miſſis duabus illis rationibus, quæ à nonnullis efferuntur, (quæ ſi naturam *rei ipſius* ſpectemus retineri fortaſſis poſſunt, ut *alluſiones* haud omninò incommodæ; ad limam verò & ἀκρίβειαν legitimæ *notationis* revocatæ, *inepte* protinus reperientur nec dignæ quibus immoremur, Conſcientia quaſi *cordis Scientia*; & Conſcientia quaſi *concludens Scientiæ:* illud imprimis certum eſt, duo hæc vocabula Συνοίδησιν & conſcientiam, ultra nudam *Scientiæ* notionem, dicere etiam *ordinem* quendam & relationem iſtius *Scientiæ* ad aliud. Quippe ea vis eſt particularum Συν & *Con*, ut in compoſitione ſignificent rerum plurium *conjunctionem* quandam & aſſociationem: ut ſit *Conſcientia*, quaſi *conjuncta* multorum *Scientia*. Quod & ipſum *dupliciter* contingit intelligi. Poteſt enim dici *Multorum* ſcientia, vel ut *ſubjectorum*, quaſi dicas *Multorum Scientium* Scientia; nempe cum *multæ perſonæ* eandem rem pariter ſciunt: Vel ut *Objectorum*, quaſi dicas *Multorum Scitorum* Scientia, nempe cum eadem perſona *multas res* pariter ſcit. Sive hoc, ſive illo modo accipiatur vox *Conſcientiæ*; reddi poteſt ratio nominis, (*ſive rem ipſam* ſpectemus, ſive *uſum loquendi* apud probatos authores) nec aliena multum, nec incongrua.

V. *Primo* enim, cum *multi* idem ſciunt, & *Conſcire* dici poſſunt, & *Conſcii* dici ſolent. Sic *conſcii conjurationis Catilinariæ* dicti ſunt, quos ille in ſceleris ſocietatem delegit, & conſilii ſui participavit: *Et conſcius arcanorum Regis* dicitur, cui cognata ſunt & concredita occulta ipſius conſilia, —*Aſcitus in conſcientiam facinoris*, in Annalibus Taciti.——(*a*) *O ſi conſcius eſſet hic Avitus*, in Epigrammatis Martialis. (*b*) *Conſcia Matri Virgo fuit*, in Satyris Juvenalis. *Eorum omnium conſiliorum periculorumque teſtis conſcius & adjutor*, in orationibus

(*a*) *Martial.* 12. 24.
(*b*) *Juv. Satyr.* 14.

orationibus Ciceronis. Infinitum eſſet omnia colligere, quæ in hanc rem inter legendum optimæ notæ Scriptores paſſim occurrent. Sed iſthæc ſatis: niſi forte à me exigitis, ut aliquid ſaltem quod huc facit à *Grammaticorum* lacunis depromam. Fiet: non quod tanti valere debeat apud nos iſtorum hominum authoritas, ſed quòd hiſce in rebus Dictaturam ſibi, quaſi jure quodam ſuo, arrogare ſoleant. *In hoc differunt Scius & Conſcius* (*Nonium* auditis:) *Scius ſecum, Conſcius cum alio ſcius eſt.* Ex hac vocis originatione, qui *Conſcientiam* dictam putant quaſi *cum alio ſcientiam*, non aliam aſſignare poterunt ſententiæ ſuæ rationem idoneam, quàm quòd non *homo ſolus* novit quæ ſunt à ſe facta, ſed & *Deum*, qui ſcrutatur corda & renes, habeat omnium operum ſuorum, imò & abditiſſimarum cogitationum, *conſcium* teſtem & inſpectorem. *Res* omninò certiſſima, quicquid de *voce* fiat. *Ecce in cœlis teſtis meus eſt, & conſcius meus* (*συνίστωρ μου*) *in excelſis Job.* 16. 19. Beatus etiam Paulus *Rom.* 9. 1. cum Chriſtum advocaſſet *teſtem* veritatis eorum quæ mox dicturus erat, ſubnectit continuò *συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως*, *teſtimonium mihi perhibente conſcientia.* Ac ſi dixiſſet *οἶδεν ὁ χριστὸς, σύνοιδα κἀγώ.* *Scit* Chriſtus, ego etiam *conſcio*: *μαρτυρεῖ ὁ χριστὸς, συμμαρτυρεῖ ἡ συνείδησις.* *Teſtatur* Chriſtus *conteſtatur* & conſcientia. Eſto igitur hæc *prima* vocis ratio: *Conſcientiam* ex eo dici, quòd facta hominis ſint *ipſi* cognita ſimul, & *Deo*.

VI. Altero modo dicitur *conjuncta plurium Scientia*, velut *Objectorum*, ſive *Scitorum*: cum ſcilicet unuſquiſpiam *plura* ſimul ſcit. vel (quod eòdem recidit) *plures notitias*, diſtinctas licet, *conjungit* tamen & invicem applicat. Unde oritur *ſecunda* vocis ratio, quæ placuit *Thomæ* & pleriſq; *Scholaſticorum*; &, quod ad eruendam *Conſcientiæ*

naturam

naturam & vim facem præferat haud inutilem, alteri illi jam dictæ meritò præferenda videtur: nempe *Conscientiam* propterea dici, quia *scientiam scientiæ conjungit*; scientiam sc. *Universalem* sive *Juris*, scientiæ *Particulari* sive *Facti*, applicando hanc ad illam. Uno & altero adducto exemplo rem illustrabo, 1 *Sam.* 24. 6. *Davidem*, dicitur, *cor ipsius cecidisse*, postquam alam vestimenti *Saulis* abscidisset in spelunca: hoc est, pupugit eum *conscientia sua*. Putemus nimirum *Davidem* apud animum suum ita locutum; *Scio* non debere *vim* afferri sacræ *personæ Regiæ*, *Scio* etiam id nuperperimè à me factum quod à *vi inferendâ* perparum abesse videtur: vereor itaque ne fecerim quod *forte non debuerim*, & gratias ago Deo meo qui manum meam abstinuit ne facerem quod *certè non debueram*. Sic *Judæ* proditori objecit *conscientia sua*: *Nosti* do minum non fuisse *prodendum*, & idem *nosti* te eum turpiter *prodidisse*. Accedente hunc in modum universali illi *Juris notitiæ* quæ est in mente, *facti* etiam particularis (admissi scilicet, vel admittendi) *notitiâ*, eiq; *conjunctâ* & *applicatâ*, & cum eâ collatâ, exsurgit totum illud quod dicimus *Conscientiam*. Firmant hanc nominis rationem id genus locutiones, quæ per modum *reciprocationis* efferuntur, & sunt in hoc genere frequentissimæ: Cujusmodi sunt Isocraticum illud (*a*) ἂν τοὺς ἄλλους λήσῃς, σαυτῷ συνειδήσεις, *Utut alios latere possis, tute tibi conscius eris*. Horatianum itidem illud, *b*) ——*Hic murus aheneus esto, Nil conscire sibi*, & Virgilianum, (*c*——*Mens quæ sibi conscia recti*. Paulinum illud denique (ne sit opus plura, & aliunde, congerere,) οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, *Nihil mihi conscius sum*, 1 *Cor.* 4. 4.

(a) *Isocr. ad Demonic.*

(b) *Horat.* 1 *Epist.* 1.

(c) *Virgil. Ænead.* 1.

VII. Satis jam constare puto *nominis rationem*, seu quis illam prætulerit, seu magis hanc, sive utramque pari loco habeat. Nam quas adducunt alias

alias rationes pro ingenio quisque suo è plebe *Scholastici*, dilutiore ferè sunt quàm, ut debeant cursum nostrum (quibus multa dicenda supersunt) morari. Pergo itaque ad vocis ὁμωνυμίαν aperiendam, unde orta mira illa apud authores in definiendâ *Conscientiâ* discrepantia, usque adeo ut de *primo definitionis termino* (quodnam sc. sit ipsius *genus*) magna sit & difficilis admodum controversia. Ut itaque tollatur è medio illa ambiguitas; illud imprimis observandum est, tantum esse virium mentis (nempe *Potentiarum, Habituum* & *Actuum*) inter se naturæ *cognationem*, támque arctam quoad usum & exercitium *conjunctionem* sive connexionem; ut non solùm *vocabulorum, appellationes*, sed & *realos* singulorum *proprietates* & officia, reliquis promiscuè & indiscriminatim attribui soleant; idque non in *exotericis* tantum *Poetarum, Oratorum*, aliorumq; humanioris literaturæ authorum, (quibus licentius loqui permissum est,) sed & in *dogmaticis Philosophorum & Scholasticorum* Scriptis, quibus non licet esse tàm disertis. Quantumvis igitur arduum semper habitum est & difficile, res naturâ usúq; *conjunctas*, suis quasi certis *limitibus definire* & distinguere; ad *Conscientiæ* tamen vocem quod attinet, quæ & *Scientia* quædam est, & ab eâ dicta, non parum nobis adjumento fuerit vocis *Scientiæ* ὁμωνυμίαν paulo diligentiùs aperuisse; ut *ex simplicis* vocabuli multiplici usu, *compositi* nominis ambiguitas rectiùs & penitiùs intelligatur.

VIII. *Primò* ergo (*ut Habituum nomina familiariter transeunt in sua objecta:*) Scientia *dupliciter* sumitur; *formaliter & objectivé*. Quemadmodum enim de *Fide* distinguere solent. Theologi, aliam esse *Fidem quâ credimus*, quæ est *habitus fidei* in mente existens; aliam *quam credimus*, quæ est *res fide credita*, velut objectum prioris, & ei extrinsecum

trinſecum quid; quarum illa dici poteſt *fides formaliter* ſumpta, hæc *objectivè*: pari omninò ratione de *Scientiâ* diſtinguere licet, & conſequenter de *Conſcientiâ*. Utramque ſcilicet ſumi vel *propriè & formaliter*, pro ipſo mentis habitu quo rem aliquam *ſcimus vel conſcimus*; vel *improprie & objectivè*, pro re illâ quam *ſcimus* vel *conſcimus*. Quo poſteriore & improprio ſenſu, *Lex* illa quæ cordibus inſcripta eſt velut rectè vivendi regula dici poteſt *Conſcientia*. Et in hoc ſenſu intelligendum eſt illud *Damaſceni* in Scholis pervulgatiſſimum, *Conſcientiam eſſe legem mentis*; quum tamen Lex mentis non ſit propriè & formaliter *Conſcientia*, ſed potius *Conſcientiæ Objectum*, aut adæquatum, aut partiale.

IX. *Secundo*, cum ad animam pertineant *tria* hæc diſtincta illa quidem, ſed tamen invicem ordinata, *Potentiæ*, *Habitus*, & *Actus*; *Potentiæ* ſcilicet, ut *virtutes* ipſius animæ naturales; *Habitus* ut *formæ* perficientes ipſas Potentias, & habilitantes eas ad actus ſuos faciliùs & jucundiùs exercendos; & *Actus* velut *exercitia*, tùm Potentiarum tùm Habituum: *Scientiæ* nomen, itemque *Conſcientiæ*, ad iſta omnia aliquo modo extenditur. Sicut enim faber *ſecare* dicitur, *primò*, ſecuri velut *inſtrumento*; *ſecundò*, acumine ſecuris velut formali inſtrumenti *diſpoſitione*: *tertiò*, ipsâ ſectione velut inſtrumenti *uſu & actione*: ſic dicitur mens hominis *ſcire*, *primò* potentiâ cognitivâ velut *inſtrumento*; *ſecundo*, ipſo habitu ſciendi velut *diſpoſitione* perfectivâ ipſius potentiæ; *tertio*, actuali conſideratione velut *uſu & operatione* utriuſque, potentiæ nimirum & habitus. Sumitur ergo *Scientia* tripliciter, *Subjectivè*, *Formaliter*, & *Effectivè*. *Primò*, *ſubjectivè*, pro *potentiâ cui ineſt*, & quam eſt apta nata perficere, ſicut omnis forma aliquo modo perficit ſuum ſubjectum: ut cum dicimus myſte-

ria

ria fidei ſuperare *ſcientiam* noſtram, *i. e.* excedere menſuram *potentiæ* noſtræ cognitivæ. *Secundo, formaliter*, (quæ eſt uſitatiſſima hujus vocis ſignificatio,) pro *habitu* cognitionis innatæ vel acquiſitæ: quomodo dicimur *ſcire principia* per ſe nota, & *concluſiones* legitimo diſcurſu ex eis deductas, & univerſim omnia de quibus adminiculo ſenſuum aut rationis habemus aliquam certitudinem. *Tertiò, effectivè*, pro actuali *conſideratione* rei prius cognitæ: quo ſenſu (ut illud obiter moneam) verba Pauli Apoſtoli *Act.* 23. 5. in quibus explicandis mirè ſe torquent interpretes, videntur omninò eſſe intelligenda [*Non noveram*, inquit, *fratres, Pontificem eſſe maximum*] οὐκ ἤδειν, i. e. Non *cogitavi*, non ſatis attentè *conſideravi*. Quaſi dixiſſet, Parcite, quæſo, fratres, juſtæ meæ indignationi, ſi æſtuantis animi impetu abreptus, liberiùs aliquid elocutus fuerim quàm oportuit, immemor illius & perſonæ, & officii mei. Agnoſco *errorem*: non debui maledicere *Pontifici*, quantumvis fecerit non digna ſuo honore; ſed impediit animi ardor, ne iſta, ut par erat, attentiùs *cogitarem*. Senſu facillimo, & commodiſſimo. 2. 3.

X. Sed Pergo. Ut *Scientia*, ſic & *Conſcientia* tribus eiſdem modis ſimiliter accipitur. *Primò, ſubjectivè*; pro *potentiâ intellectivâ practicâ*: ut cum dicimus legem naturalem ſcriptam eſſe in corde vel *conſcientiâ*. *Secundo, formaliter*; pro *habitu* pertinente ad illam potentiam, eamque informante: ut cum de homine inſigniter improbo dicimus eum hominem eſſe *nullius conſcientiæ*, abjeciſſe eum vel amiſiſſe omnem *conſcientiam*. *Tertiò, effectivè*; pro actuali aliquo *motu, exercitio aut operatione* illius habitus: ut cum quis dicit habere ſe de hoc vel illo facto *conſcientiam*. Quo ſenſu videtur à Petro accipi, 1 *Pet.* 2. 19. *Si quis propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtias.* 1. 2. 3.

XI. Porrò

XI. Porrò, cum *Scientia* propriè ſit μέθοδος διανοητικὴ, ſive *cognitio ſyllogiſtica*, adeóque omnes qui de *Conſcientia* tractant naturam ejus rationémque non poſſe putent aptiùs & apertiùs illuſtrari, quàm per *ſyllogiſmum practicum*: obſervandum eſt *Scientiæ* nomen hoc etiam reſpectu *quatuor*
1. modis accipi. *Primò* & propriiſſimè, pro *ſcientiâ concluſionis* præcisè: quomodo ferè accipitur ab
2. *Ariſtotele in Analyticis*, & alibi paſſim. *Secundò*, pro cognitione *Principiorum*, ex quibus demonſtrantur concluſiones: ut ſi quis dicat ſe *ſcire*, *Omne totum eſſe majus qualibet ſui parte*. *Tertio*, pro
3. cognitione totius *Syllogiſmi*: nam qui novit præmiſſas & concluſionem, novit totam argumentationem. *Quartò*, pro aggregatâ *notitiâ multarum*
4. *concluſionum*, ſive demonſtrationum ad unum aliquod ſubjectum pertinentium: quo modo dicimus *ſcire Phyſicam*, *Geometriam*, *Medicinam*, &c. Idipſum & de *Conſcientiæ* nomine dicendum; cujus diſcurſum, unico *Syllogiſmo practico*, authores plerique comprehendunt. Sed cum ſit *Conſcientia*, ut dictum eſt, *conjuncta ſcienti*; ut totum illud quod ſub hoc nomine venit pleniùs, & quaſi uno intuitu perſpiciatur, univerſum negotium (ut mihi ſaltem videtur) commodiùs expedietur, ſi diſcurſum illum concipiamus velut ex *duplici ſyllogiſmo* ita conſtantem, ut *concluſio* prioris ſit *major propoſitio* poſterioris; in hunc modum.

Omne injuſtum eſt fugiendum.
Omne furtum eſt injuſtum. Ergo
Omne furtum eſt fugiendum.

Eſto hic *prior ſyllogiſmus*: cujus *Prima propoſitio* eſt per ſe nota lumine naturæ, *Ratio* aſſumit minorem, *Conſcientia* infert Concluſionem. Quam *concluſionem* mox arripit, ut *principium* poſterioris ſyllogiſmi:

syllogismi: & applicando eam ad aliquod particulare factum voluntatis arbitrio propositum, arguit ad hunc modum,

Omne furtum est fugiendum.
Hec quod mihi faciendum proponitur est furtum,
ergo *est fugiendum.*

Ad quem etiam modum procedit (mutatis mutandis) quoties de *facto* particulari *præterito* judicandum est.

XII. His ita positis, dico *Conscientiam*, pariter ut *Scientiam*, *quatuor* modis accipi. *Primò* & propriissimè, pro *ultima conclusione* totius discursus utriusq; syllogismi; utpote in quâ continetur *ultimum judicium intellectus practici*: Ut si quis dicat, *Conscientia* mea mihi dictat hoc furtum non esse faciendum, vel *Conscientia* mea clamat hoc furtum non debuisse fieri. Et notitia hujus *Conclusionis* est propriè συνείδησις, prout συνείδησις contradistinguitur συντηρήσει. *Secundò* sumitur pro notitia *primi illius principii universalis*, lumine naturæ vel revelationis cogniti, ex quo pendet totius discursus filum, ut si quis dicat, *Conscientia* mea dictat, *Nullum injustum esse faciendum.* Et est hic usus vocabuli, non infrequens quidem, sed tamen improprius: siquidem in istiusmodi locutionibus, *Conscientia* nihil aliud est quam ipsa *Synteresis*: quum tamen inter *Conscientiam* propriè dictam & *Synteresin*, discrimen sit non exiguum. Habet enim se *Synteresis* ad *Conscientiam* propriè dictam, sicut se habet habitus *Intellectus* ad *Scientiam* propriè dictam: qui duo sunt habitus mentis specificè distincti, ut ex *quinto Ethicorum Aristotelis* olim didicimus. Sicut ergo in *Speculativis*, *Intelligentia* est habitus primorum principiorum circa *Verum & Falsum*, unde deducuntur conclusiones, de quibus

1.

2.

quibus eſt *Scientia*: Sic in *Practicis*, *Synteriſis* eſt habitus primorum principiorum circa *Bonum* & *Malum*, unde deducuntur concluſiones, de quibus
3. eſt *Conſcientia*. *Tertiò*, ſumitur *Conſcientia* latiùs, pro toto illo *diſcurſu* mentis practico, à primo principio ad ultimam uſque concluſionem, qui in duobus ejuſmodi *Syllogiſmis*, quales jam propoſui, continetur: ita ut ambitu ſuo & συνησησιν & συνειδησιν propriè dictam complectatur. Facilè enim ſuggerit ſua cuique *conſcientia* hæc omnia ſcilicet; & nihil *injuſtum* fieri oportere, & *Furtum* in rebus injuſtis meritò cenſeri, & hoc *particulare* factum, quod à me jam admiſſum eſt, vel quod ut admittam ſollicitat opportunitas, *furti* crimen ha-
4. bere. *Quartò*, ſumitur *Conſcientia* pro *notitiâ aggregatâ* plurium actuum particularium, ex quibus conficitur univerſa vitæ, & converſationis ratio. Quo ſenſu videntur illa Apoſtolorum verba intelligenda. *Viri fratres, ego omni bonâ conſcientiâ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ, converſatus ſum coram Deo ad hunc uſque diem.* Act. 23. 1. *Confidimus quod bonam conſcientiam habemus, in omnibus cupientes honeſtè converſari. Heb.* 13. 18. Quin & 1 *Pet.* 3. 16. quod initio verſus, (ut obſervavit vir pius & doctus,) συνειδησις ἀγαθὴ dicitur, id ipſum in fine ejuſdem verſus ἀγαθὴ ἀναστροφὴ appellatur. Quoties etiam quempiam laudamus aut vituperamus, ut integræ *Conſcientiæ* virum aut corruptæ, ex intuitu morum & quotidianæ converſationis, ſine reſpectu habito ad aliquod ipſius factum particulare; vox *Conſcientiæ* liquido in hanc partem ſumitur.

XIII. Expoſui iſta fateor multò prolixius, quàm initio inſtitueram; fortaſſis etiam quàm pro veſtrâ (Auditores) expectatione debueram. Veruntamen æquiores vos futuros confido, ſi conſtiterit hanc in explicando *Definito* prolixitatem in compen-

compendium fore reliquæ tractationis, quæ in explicatione ipſius *Definitionis* per ſingula membra inſumetur: quam nunc proximè aggredior. Unum hoc duntaxat præmoneo, quod eſt tamen ex ipsâ re manifeſtum, datam à me jam antè definitionem ad *Conſcientiam propriè dictam* adæquatè pertinere; nimirum prout accipitur pro *notitia ultimæ concluſionis Syllogiſmi practici*: poſſe tamen cum debita aliquot vocum permutatione & ad reliquas ejus dictionis ſignificationes explicandas adhiberi; ut in pleriſque vocibus κατ' ἀναλογίαν æquivocis amat fieri. Fuit autem data *definitio*, quam propter tàm multa interpoſita repetere libet, hæc; *Conſcientia eſt facultas vel habitus intellectus practici; quo mens hominis per diſcurſum rationis applicat lumen quod ſibi ineſt ad particulares ſuos actus morales.* In quâ definitione quatuor iſta continentur ſingillatim explicanda; *Genus*, *Subjectum*, *Objectum & Actus.*

XIV. De *Genere* magna eſt inter *Scholaſticos* & acris controverſia. Imprimis omnes conſentiunt *Conſcientiam* ad (*a*) *Mentem* hominis pertinere: ſeb utrum ut *Potentiam* ejus, an ut *Habitum*, an ut *Actum* mira eſt diſſenſio. *Thomas*, qui in Scholis magnam familiam ducit, ſtatuit eſſe (*b*) *Actum.* Quam ſententiam pierique amplexi ſunt; non *Scholaſtici* tantùm Scriptores, tanti viri authoritate magis (ut ego quidem arbitror) adducti, quàm momentis rationum; ſed & reformatarum Eccleſiarum *Theologi*, qui ex faſtidio rixoſæ gentis, malunt hiſce in rebus receptas quaſque opiniones (ab omni impietatis aut ſuperſtitionis opinione ſaltem liberas) ſequi, quàm ſpinoſas iſtorum hominum ſubtilitates nimis anxiè rimari. At mihi, ut quod cenſeo liberè dicam, improbanda omninò videtur communiſſima hæc *opinio*: cui evertendæ (ne pluribus ſit opus) ſufficiet unicum hoc argumentum;

(a) *Æſtimare conſcientiam mentis ſuæ*, Cic. pro Cluent.

(b) Aquin. 1 qu. 79 13.

tum; *Conſcientiæ* ſc. plurimos eſſe actus. *Dictat* enim, *impellit*, *terret*, *teſtatur*, *accuſat*, *excuſat*, *ſolatur*, *remordet*, *torquet*, &c. *Actuum* autem nulli ſunt actus; ſed aut *Formarum*, aut *Potentiarum*, aut *Habituum*. Erit ergo Conſcientia aut *Forma*, aut *Potentia*, aut *Habitus*: Non autem *Actus*. Ad argumentum autem *Thomiſtarum*. Conſcientiam eſſe *applicationem* Scientiæ vel luminis quod eſt in *Smtereſi*, & applicationem eſſe *Actum*; Reſpondeo, *Conſcientiæ* vocem, ut ex antedictis patet, ſumi quandoque *Effectivè*, pro aliquo actu ſuo, ſicut & *Scientiæ* vox pro actuali conſideratione, impropriè tamen. Sed propriè loquendo *Applicatio* Scientiæ non eſt ipſa *Conſcientia*, ſed ejus *Actus*, ſicut *Conſideratio* non eſt ipſa *Scientia*, ſed ejus *actus*. Non eſt ergo Conſcientia *Actus*.

XV. Relinquitur ergo quòd aut *Potentia* ſit, aut *Habitus*: nam quòd non ſit *Forma*, (nempe Anima ipſa, ſed aliquid ejus,) apud omnes in confeſſo eſt. Neotoricorum non pauci *Potentiam* eſſe contendunt, negant eſſe *Habitum*. Quòd ſit *Po-*
1. *tentia*, probant: *Primò*, quia eſt quædam quaſi *Memoria*; quùm ad *Conſcientiam* reſpiciat intellectus cogitans de *Agibilibus*, ſicut reſpicit ad *Memoriam*, cogitans de *Speculabilibus*; Et Memoria
2. eſt *Potentia* non *Habitus*. *Secundò*, quia *Potentia* eſt illud per quod agens eſt *primò potens* ad agendum: per *Conſcientiam* autem homo eſt *potens* dictare quid ſibi ſit faciendum, & approbare vel improbare quod eſt à ſe factum; idque *primo*, quia poſitâ *conſcientiâ* poteſt iſta omnia facere, ſublatâ non poteſt. *Tertiò*, quia contradiſtinguitur po-
3. tentiæ, *Tit.* 1. 15. Ubi νῦς & συνείδησις, *Mens & Conſcientia*, apertè ponuntur ut *oppoſitæ ſpecies*: proinde neceſſe eſt (ea enim Lex eſt *contrariarum ſpecierum*) ut *idem* ſit utriuſque *genus*; νῦς autem
4. *potentia* eſt, ergo & συνείδησις. Probant etiam ex abun-

abundanti, quòd *Conſcientia* non ſit *Habitus*: tùm quia videtur eſſe tàm *Naturale* homini, quàm voluntas & affectus; tùm quia reperitur in omnibus, etiam *puerulis* & *infantibus*, naturæ quodam inſtinctu, qui tamen non videntur eſſe capaces *habituum*.

XVI. Diverſam tamen ſententiam tuentur *Scotus*, *Durandus*, & alii nonnulli è ſubtilioribus *Scholaſticis* quòd ſc. Conſcientia ſit *Habitus*: & nititur, ſanè eorum ſententia rationibus non contemnendis. *Primâ*, quia *Conſcientia* eſt *Scientia* quædam: unde ei attribuuntur iidem ipſi actus, *Scire*, *Neſcire*, &c. Ut *Eccl.* 7.23. *Scit conſcientia tua.* Et *Gen.* 43.22. *Neſcimus, quis repoſuerit pecuniam noſtram in ſaccis noſtris*; Ubi vulgatus habet, *Non eſt in conſcientia noſtra. Nihil mihi conſcius ſum*, inquit Paulus, 1 *Cor.* 4.4. id eſt, non ſcio me aliquâ ex parte defuiſſe officio meo. Atqui *Scientia* eſt *Habitus*; proinde & *Conſcientia*. *Alterâ*, quia ex rectâ inſtitutione, & novâ informatione vel illuminatione *Conſcientiæ*, homo fit *habilis* ad aliquid agendum, ad quod non fuit antè *habilis*: ſed accedente ejuſmodi inſtitutione vel informatione, certum eſt non ingenerari animæ novam *Potentiam*, ſed novum potiùs *Habitum*: Unde ſequitur Conſcientiam *Habitum* potiùs dicendam eſſe quàm *Potentiam*. *Tertiâ*, quia à meris *Potentiis* nemo denominatur moraliter *bonus* aut *malus*, ſed abs *Habitibus*; nec propter *eas laudatur* quis vel *vituperatur*, ſed propter *hos*: at dicuntur homines *boni* aut *mali laudanturq*; & *vituperantur*; pro qualitate *Conſcientiarum*: ergo Conſcientia eſt *habitus*. *Quartâ*, quòd *Potentiarum* non eſt, ſed *Habituum*, acquiri, aſſumi, deponi, animam: ſed homines dicuntur acquirere & amittere, aſſumere & deponere *Conſcientiam*: Conſcientia igitur, non eſt *Potentia*, ſed *Habitus*.

1.

2.

3.

4.

XVII. Statuo itaque *Conſcientiam* propriè, formaliter & prædicatione rectâ eſſe *Habitum*: dici nihilominus poſſe eandem & *Potentiam*, idque duplici ratione. Tùm *Materialiter*, quia ineſt *Potentiæ*, ut *Subjecto* ἐν ᾧ tùm per *approximationem*; quia eſt *Habitus innatus*; & Habitus innatus, in quantum medio quodam modo ſe habet inter *Habitum acquiſitum* & *puram Potentiam*, utriuſlibet nomen induere poteſt, ut ſolent *Media* participare de utroque *Extremo*. Hinc eſt quod *Conſcientia* reperiatur in parvulis, qui non ſunt capaces *habituum acquiſitorum*. Neque neceſſe eſt ut τῆς συνειδήσεως *Tit.* 1. contradiſtinguantur ut nudæ *Potentiæ*: imò aptius videtur ſumi ibi utramque vocem *Synecdochicè*, νοῦν ſcilicet pro *Intellectu ſpeculativo* cum omnibus ſuis pertinentiis (ut loquuntur,) & συνείδησιν pro *Intellectu practico* cum omnibus ſuis pertinentiis; *i. e.* cum omnibus *facultatibus*, *habitibus*, *actibus*, & quæ ad eorum alterutrum pertinent *reſpectivè*.

XVIII. Appoſui itaque in *Conſcientiæ* definitione & *Facultatis* vocabulum, quod mihi videbatur aliquo modo commune eſſe *Potentiis & Habitibus*, & eſt ad ſignificandum *Habitus innatos* valdè accommodum. Dicetis fortaſſe, omnem *habitum* eſſe crebris actibus acquiſitum; adeóque hoc ita pertinere ad eſſentiam *habitus*, ut eo maximè, velut ſpecificâ ſuâ differentiâ, dignoſcendi ſint *Habitus* à *Potentiis*; nimirum, quòd illi *Acquiſiti* ſint, hæ *Naturales*; proinde, niſi quis velit ſecum pugnantia proloqui, & admittere meram *contradictionem in adjecto*, non debere Conſcientiam dici *Habitum Innatum*. Reſpondeo, omnino fatendum eſſe omnes quoſcunque *Habitus*, & eſſe & dici debere *acquiſitos*, etiam eos qui videntur eſſe maximè naturales; eos ſaltem quòd ſenſuum adminiculo, & multis actionibus ſenſibilibus prævis indigeant,

digeant, ad hoc ut *Species rerum ſenſibilium* (quarum reſpectu *anima* ex ſe eſt inſtar *tabulæ raſæ*) deferantur ad *phantaſiam*, & tandem fiant *intelligibiles*. Hoc tamen non obſtante, poſſe quoſdam *Habitus* dici, idque optimâ ratione, *Innatos*; in quantum *ex innato* ſibi *lumine* mens ſtatim præbet *aſſenſum* rei propoſitæ ſine ullâ formidine oppoſiti, ſuppoſitâ duntaxat *apprehenſione terminorum*, nec indiget ad eliciendum ejuſmodi *aſſenſum* adminiculo aut interni *ſtudii*, aut externæ *inſtitutionis*. Exempli gratiâ, *Habitus Intellectivus* hujus Principii, [*Omne totum eſt majus qualibet ſui parte*,] eſt *Habitus Innatus*; quatenus vi *luminis naturalis* ex ſolâ *apprehenſione terminorum* veritas ipſius ultrò occurrit menti, nullo licèt adhibito vel *ſtudio*, vel *doctore*. Eſt tamen idem *Habitus Acquiſitus*, in quantum opus eſt adminiculo *ſenſuum*, ad hoc, ut quis ex *crebris actionibus* circa res ſenſibiles perveniat ad *notitiam terminorum*. hoc eſt, ad percipiendum τὸ quid nominis *Totius* & *Partis*.

XIX. Si adhuc dicatur, *Conſcientiam Habitum Innatum* eſſe non poſſe; quia quæ *Innata* ſunt non ſunt capacia *erroris*, nec poſſunt eſſe *vitioſa*, ſuntque *eadem in omnibus* quibus inſunt: *Conſcientia* autem & *errare* poteſt, & eſſe *mala*, nec eſt in omnibus *eadem*. Reſpondeo, ex his ſequi quidem *Conſcientiam* non eſſe habitum *Simpliciter Innatum*, (quod nemo ſanus dixerit, repugnat enim naturæ *Habitûs*, ut ſit merè *naturalis* & *innatus*;) ſed ut partim (eo quo jam dictum eſt ſenſu) *Innatum*, ſic partim etiam *Acquiſitum*. Nimirùm ſic ſe res habet; Apportat ſecum anima hominis quædam quaſi *ſemina cognitionis* boni & mali, quæ ſtudio & inſtitutione adoleſcunt & perficiuntur: ſicut naturalis *agilitas* completur *exercitatione*, & naturalis *Logica artificiali*. Conſcientia ergo reſpectu

ſpectu moralium *Agibilium*, quæ ſunt *de primo dictamine* naturæ, (ut Scholaſtici ferè loquuntur) & ſunt ejus *Objecta Primaria*, eſt *Habitus naturalis*, ſive innatus, & proinde omnibus pariter ineſt, & ſemper rectus eſt ſine aliquo aut errore aut vitio: ſed reſpectu eorum quæ poſtea *addiſcuntur*, & primis illis principiis αὐτοπίστοις accedunt, ſive ex propriâ *meditatione*, ſive ex alienâ *inſtitutione*, eſt *Habitus Acquiſitus*, & poteſt errore alióve defectu aut vitio laborare.

XX. Sed de *Genere* plus ſatis: reliqua percurram breviùs. Secundum definitionis membrum eſt *Subjectum*: idq; duplex, *Subjectum* ſc. ἓ, & *Subjectum* ἐν ᾧ. *Subjectum* ἓ eſt *Homo*; ſeu potiùs *Creatura rationalis*, ſi quidem accuratè loqui velimus. Nam & *Angelis* ineſſe *Conſcientiam* defectionis ſuæ, & pœnarum quas eo nomine ſunt daturi, indicio eſt, quòd ſe (*a*) *ſciunt* torquendos, & quòd credentes revelationi divinæ (*b*) *contremiſcunt* tamen; item quòd (*c*) *judicandi* ſunt in adventu Domini, & rationem reddituri rerum omnium à ſe factarum. Sed quoniam nec noſtrâ multùm intereſt noſſe naturam mentium *Angelicarum*, & Deo ſapientiſſimo viſum eſt eam parciſſimè in Scripturis revelare: de ſolo *Homine* propterea definitionem inſtitui. In Brutis enim animalibus etſi appareat *Conſcientiæ* quædam velut umbra, ſicut & *Rationis*, cum faciant nonnulla, quæ habere videntur ſpeciem quandam *æquitatis* & *prudentiæ*, (ut ſunt ſanè admiranda quæ de *Elephantorum*, *Apum*, *Canum*, aliorúmque quorundam animalium *Solertiâ* narrantur:) ſunt tamen iſta omnia *Phantaſiæ* opera, non *Rationis*; & ab *Inſtinctu* naturali proficiſcuntur, non à *Conſcientiâ*. Eſt ergo *Homo* proprium Conſcientiæ *Subjectum*, ut & *Rationis*; iſque omnis non excluſis aut *Ethnicis*, aut *Impiis*, aut ipſis etiam *Infantibus*. De *Ethnicis* apertè pronunciat

(a) *Mat.* 8. 29.
(b) *Jac.* 11. 19.
(c) 1 *Cor.* 6. 3.

nunciat *Paulus*, *Rom.* 2. 15. Oſtendere eos opus legis ſcriptum in cordibus, *teſtimonium etiam perhibente ipſorum Conſcientiâ*. Quin & *impuriſſimis* quibuſque *Conſcientiam* ineſſe, etſi impuram, teſtatur idem *Paulus*, *Tit.* 1. 15. Lapſu enim amiſſa eſt *Conſcientiæ rectitudo* & integritas; non *natura*. Et cum renaſcimur, non infunditur de novo, quæ defuit antè *Conſcientia*, ſed quæ prius inerat, fœda peccatis atq; *impura*, reſperſa jam ſanguine Chriſti, fide *purificatur*, ita ut placeat Deo. Etiam in *infantibus* admodum parvulis, *ut in lactentibus* magnificetur Dei nomen, emicat cum primis è veteris incendii ruderibus, & quamvis admodùm debiliter, ſpargit tamen utcunque igniculos ſuos rationis hæc *ſcintillula*; prodente ſe præmaturè in iis *conſcientiæ* vi, qui ſiquid commiſerint inhoneſti, latere quærunt & commiſſum celare.

XXI. *Subjectum* ἐν ᾧ, *i. e.* potentia animæ, in quâ ſedem ſuam habet *Conſcientia*, eſt *intellectus Practicus*: *Intellectus*, inquam, non *Voluntas*; iſq; non *Speculativus*, ſed *Practicus*. Agitatur & hæc controverſia inter *Scholaſticos*, pertineátne Conſcientia ad *intellectum*, an ad *Voluntatem*, an ad *Utramque*. Nolo me huic liti immiſcere. Satis hactenus ſuperque habuiſtis ſpinoſarum ſubtilitatum. Paucis itaque quod inſtituto meo expediat, expediam. *Partes intellectivæ* tres diſtinctas potentias enumerat *Ariſtot. lib. de Anima tertio*: duas ſc. cognitivas, *Intellectum Speculativum*, & *Intellectum Practicum*; & tertiam appetitivam, *Voluntatem*. Harum trium extremæ ſunt *Intellectus Speculativus*, qui ſpeculatur *Verum quatenus Verum*, & in eo acquieſcit, præcisè, ſine aliquo ordine aut reſpectu ad *Opus*: & *Voluntas*, quæ præcisè tendit ad *operationem*, nec omninò ſpeculatur quicquam. Inter utramq; hanc potentiam velut in medio ſitus eſt *Intellectus Practicus*, qui pro more *rerum mediarum*,

cum *utrâq*; *extremâ* ex aliquâ parte concordat, ex aliquâ ab eâ diſcrepat. *Concordat Intellectus* practicus cum *ſpeculativo* in hoc, quod ſpeculatur *Veritatem*; cum *voluntate* in hoc, quòd tendit in *operationem*. Quod ad *Conſcientiam* attinet, illud imprimis certum eſt, non pertinere eam ad *Intellectum Speculativum*, quia ſcientiam ſuam omnino dirigit ad praxin. Nec propriè pertinet ad *Voluntatem*: quia ſi hoc eſſet, vel per modum *Potentiæ* ei ineſſet, & ſic eſſet idem quod *Liberum Arbitrium*; vel per modum *Habitus*, & ſic eſſet aliqua *Virtutum Moralium*; quorum neutram à quoquam vel Theologo vel Philoſopho aſſertum unquam aut admiſſum fuiſſe animadverti. Pertinet ergo omninò ad *potentiam cognitivam practicam*, hoc eſt, ad *Intellectum practicum*. Quemadmodum *Ariſtoteles*, poſtquam *virtutes morales* ſtatuiſſet in *Potentia Appetitiva*; habitus tamen *Artis* & *Prudentiæ*, etſi ordinentur ad praxin, collocavit nihilominus in *Potentia Cognitiva*, *libro Ethicorum quinto*.

1. Firmant hanc ſententiam & iſta; quòd *Conſcientia* ſit quædam *Scientia* & *Scientia* omnis eſt in
2. *Intellectu*: quòd capax ſit *errôris*, & *error* eſt mor-
3. bus *Intellectus*: quòd ex communi uſu loquendi, qui *intelligit* tantùm *arcana Regis*, ſive ea approbet ſive non, rectè tamen dicitur *conſcius ſecretorum* ejus. Ergo *Conſcientiæ* propria ſedes & *Subjectum* in animâ humanâ eſt *Potentia cognitiva practica*, i. e. *Intellectus Practicus*.

XXII. Vidimus *Genus* & *Subjectum*: Sequitur *Objectum*, id ſc. circa quod verſatur *Conſcientia*, Et hi ſunt *Actus morales particulares proprii*. Dico
1. *primò Actus*; *i. e.* aliquod ab homine operabile quà homo eſt, ſive creatura rationalis: ſive id ſpectetur ut *futurum* & ab ipſo *faciendum*, ſive ut *præteritum* & jam *factum*, ſive ut *præſens* & in ipſo *fieri*. *Conſcientia* undique oculata eſt, omnia rimatur.

Proſpicit

Preſpicit futura; ſi quid turpe facturus es, *monet* ne facias: *Aſpicit præſentia*; & in ipſo peccandi actu *obmurmurat, vellit, mordet, pungit, tundit*, ut deſiſtas porrò: *Reſpicit præterita*; & ubi peccaveris, *arguit, objicit, accuſat, damnat, torquet.* Contra, ut benè facias *hortatur*: dum facis; *mulcet, excitat, erigit*: ubi feceris; *laudat, defendit*, gaudio & pace *perfundit* pectus. Dico *Secundò Actus Particulares.* Non limitando *Subjectum*, quaſi eſſent aliqui *actus non particulares*; ſed oppoſitè ad *ſcientiam* illam quam *Conſcientia* ſupponit & applicat, quæ *ſcientia*, cùm ſit univerſalis, *applicatur* tamen ad actus particulares. Dico *Tertiò*, *Actus particulares Proprii*: ut hinc excludatur illa *Conſcientiæ* ſignificatio, quâ latius acceptâ, & ad alienas actiones extenditur; ut cum dicitur *Conſcius arcanorum Regis, conſcius conjurationis Catilinæ*, & ſimilia; Quæ non ſunt noſtri inſtituti, qui de *Conſcientia propriè dicta* loquimur, quæ eſt circa *agibilia*, quatenus *à ſe facta* vel facienda. Dico *quartò*, *Actus Morales.* Ubi obſervandum quædam evenire *ex neceſſitate*, quædam *Contingenter. Ex neceſſitate*; ut ortum & occaſum ſolis, eclipſim Lunæ, *&c.* De quibus eſt quidem *Scientia*, ob eorum certitudinem: cæterùm non omninò pertinent aut ad *Conſcientiam*, aut ad *Liberum Arbitrium.* Quæ *contingenter* eveniunt, ea aut ſunt τὰ ἐφ' ἡμῖν, i. e. *in noſtrâ poteſtate*, aut *non ſunt.* Quæ *non ſunt in noſtrâ poteſtate*, ut avium volatus, coorta ſubitò tempeſtas, *&c.* nec ſub *ſcientiam* cadunt propter *incertitudinem*; nec quia *extra poteſtatem noſtram* poſita ſunt, ad curam noſtram pertinent, ut de eis quicquam aut *Conſcientia* ſtatuat, aut *Arbitrium* eligat. Rurſus τὰ ἐφ ἡμῖν, eorum, *quæ in noſtra poteſtate ſunt*, quædam ſunt moraliter *neutra* & ἀδιάφορα, hoc eſt, quæ neque de genere ſuo, neque ratione alicujus permanentis circumſtantiæ continent

2. 3. 4.

nent

nent ſe aliquam *bonitatem* aut *malitiam moralem*, ut Ire in forum, Scribere Epiſtolam, &c. Et iſta quidem pertinere poſſunt ad *Liberum Arbitrium*, ſi ſaltem digna ſint de quibus deliberetur, quia cadere poſſunt ſub *electione:* ſed non pertinent per ſe ad *Conſcientiam.* Dico *per ſe:* quia fieri poteſt *per accidens*, ratione *ſcandali* aut alterius alicujus *circumſtantiæ*, ut de his etiam cognoſcat *Conſcientia.* Alia verò ſunt *moraliter bona vel mala:* ut Deum colere, parentes honorare, depoſitum reddere; pauperem opprimere, aliena rapere, fidem fallere vel ſervare, & cætera omnia quæ *Philoſophi* ἐπαινετὰ vel ψεκτὰ laude aut vituperio digna, *Scholaſtici* meritoria & demeritoria ſolent appellare. Et circa hæc propriè verſatur *Conſcientia.*

XXIII. *Objectum* ergo Conſcientiæ humanæ eſt *Operabile Morale*; factum vel faciendum, omiſſum vel omittendum. Advertendum tamen eſt, *hominibus Chriſtianis* quà talibus, *objectum Conſcientiæ* aliquantò ulterius extendi: ut non ſolùm obligetur in conſcientiâ ad *agenda* quæ ſui ſunt officii, quatenus *homo* eſt; ſed & ad *credenda myſteria fidei* in verbo Dei revelata, quatenus *homo Chriſtianus* eſt. Nam & *Infidelitas* impuram reddit conſcientiam, *Tit.* 1. 15. quam *purificat* & emendat fides, *Act.* 15. 9. Et remordet *Conſcientia* tàm eum, qui contemnit quæ in *Baptiſmo* vovit ſe *crediturum*; quàm eum qui mandata Dei violat, quæ promiſit ſe *ſervaturum.* Etſi fortaſſis haud incommodè dici poſſet, *Fidem* etiam ipſam Evangelicam inter *operabilia Moralia* cenſendam eſſe. Ita enim ipſe Servator Chriſtus diſertiſſimis verbis. *Hoc eſt opus Dei, ut credatis in Filium*, &c. *Joh.* 6. 29. Et Johannes Apoſtolus ſimiliter. *Hoc eſt mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ſui Jeſu Chriſti, & diligamus invicem, ſicut ipſe mandavit nobis*, 1 Joh. 3. 23.

XXIV. Reſtat

XXIV. Reſtat ultimum *definitionis* membrum; proprius ſc. *Conſcientiæ Actus*: *Applicatio* nempe Luminis quod eſt in mente per diſcurſum rationis ad actus particulares. Dico *primò*, Actum Conſcientiæ proprium & primarium eſſe *applicationem*. Tritum eſt in Scholis Axioma, *Unius habitûs unicum tantùm eſſe actum*; primarium ſc. & palmarium, & ad quem reliqui omnes *actus* eò pertinentes reduci poſſunt. Ut ex antedictis ſatis conſtat, multi ſunt *Actus Conſcientiæ* in ſpecie: ſed quiſnam ſit ille *actus communiſſimus* qui reliquos omnes infra ambitum ſuum complectatur, id potiſſimùm inquirendum eſt; quia non debet ingredi definitionem *Habitus*, niſi unicus ille *primarius Actus*, qui eſt *Habitui* adæquatus, & ad quem cæteri ejus *Actus* univerſi reducantur. Hunc nonnulli, cum viderent pleroſque illorum *actuum* quos exercet *Conſcientia* ad actum *judicandi* aliquo modo referri poſſe, (*judicat* enim *Conſcientia* de factis præſentibus, præteritis & futuris) cenſuerunt eſſe *Actum Judicandi*. Sed enim ſunt aliqui *Conſcientiæ Actus*, qui non niſi durè admodùm & coactè eò referri poſſe videntur; ut exempli gratiâ, actus ille quo *Conſcientia* rei factæ vel omiſſæ *teſtimonium* præſtat: non eſt enim, aut *Judicis* de facto *teſtari*, aut *Teſtis* de crimine *judicare*. Quid quòd iſte *judicandi* actus *applicandi* actum neceſſariò ſupponit, ut ſe anteriorem: *applicet* enim priùs neceſſe eſt *Conſcientia factum* de quo judicatum it *lumini* mentis, quam poſſit de ipſo *judicium* facere. Et eſt *applicandi actus*, ei quam jam diximus vocis notationi valdè conſentaneus, *Conſcientiam* ſc. ideò dictam, quòd ſit ſcientiæ ad ſcientiam *applicatio*.

XXV. Dico *ſecundò*; Hanc applicationem eſſe *Luminis quod eſt in mente*; hoc eſt, *Luminis*, pro eo tempore quo fit applicatio, *menti præſentis*.

Sive

Sive ſit illud *Lumen naturæ*; communes ſc. *Notiones* & ipſius Naturæ dictamine cordibus humanis inſcriptæ, & in *Syntereſi* conſervatæ, velut *titio ereptus* è communi incendio, & *reliquiæ imaginis Dei* poſt lapſum: ſive *Lumen divinæ revelationis*, extraordinariæ, per viſiones, ſomnia, prophetias, &c. vel ordinaria, quicquid ſc. Deus humano generi patefecit in libris Sacris *Veteris & Novi Teſtamenti*: ſive denique *Lumen Rationis*; quicquid nimirum ex utriuſq; generis principiis, lege ſc. *Naturæ*, & *revelatione divinâ*, ſic immediatè & evidenter deducitur, ut nemini fas ſit, qui illa ſaltem conceſſerit, de his dubitare.

XXVI. Dico *Tertiò*, applicari hoc lumen *per diſcurſum rationis*. *Lumen* enim illud *quod applicandum eſt*, cùm ſit *Univerſale quid*, & id *ad quod applicandum eſt*, *Actus particulares* ſive ſingulares; non poteſt fieri talis *applicatio*, niſi ejuſmodi mediante diſcurſu, qui univerſalia ſingularibus connectere valeat. Et hoc eſt *opus rationis*, per ejuſmodi *ſyllogiſmum* aut *ſyllogiſmos practicos*, quales jam antè exhibuimus. Porrò, quia (ut dici ſolet, & docet id ipſum experientia) (*a*) *deſcendendo* ferè *contingit errare*: facillimè poteſt in hoc *diſcurſu* irrepere alicubi *Error*. Unde fit, ut licèt non facilè erretur circa (*b*) prima & *Univerſalia principia*, quæ majorem habent evidentiam; in illis tamen *principiis applicandis*, & deducendis inde *concluſionibus* ſæpiſſimè erretur. Quò majore opus eſt attentione & cautelâ, (ne ipſi noſmet decipiamus,) ut in hoc diſcurſu omnia diligentiſſimè expendantur, ut legitimè procedatur, ut debitè concludatur.

(a) Οἱ τὸ καθόλου θεαροῦντες, ἔνια τῶν καθ' ἕκαστον οὐκ ἴσασι δι' ἀνεπισκεψίαν *Ariſt.* 1. *Poſter.* 17.

(b) Τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι. *Ariſtot.* 2. *Metaph.*

XXVII. Dico *Quartò*, Applicationem hanc fieri oportere *ad actus particulares*. Id quod *tribus* omnino *modis* fieri contingit. Applicat enim Conſcientia Lumen mentis quod ſibi adeſt, vel ad

facta,

facta, vel ad *facienda*. Ad facta, dupliciter: *Primò*, ferendo *teſtimonium* hoc à nobis *factum eſſe* vel 1.
non factum eſſe: quales ſunt iſtæ Rhetorum formulæ, in *queſtione Facti*, *Occidiſtíne matrem, Oreſtes?* Conſcientia reſpondet, *Occidi*. *Secundò*, ferendo *judicium*, quòd factum eſt vel omiſſum, *benè* ſit an *malè factum*, recténe ſit an perperàm *omiſſum*; ut in *quæſtione Juris* apud Rhetores, ubi de facto conſtat. *Occidiſtíne Clodium Milo? Occidi*. Fateris ergo te ſontem? *Jure occidi*. In *Primâ applicatione* procedit Conſcientia per modum *Teſtis*: in *ſecundâ*, per modum *Judicis*. Officia autem & *actus* ejus ſunt, *in primo proceſſu* teſtimonium perhibere: *in ſecundo proceſſu* arguere, accuſare, excuſare, defendere, condemnare, abſolvere. Unde oriuntur porrò in anima varii effectus: à *redarguente, accuſante, condemnante Conſcientia* ſumma animi *triſtitia* & inquietudo, remorſus, terrores, tormenta; è contra ab *excuſante, defendente & abſolvente*, ſumma animi *pax* & tranquillitas, *gaudium* & ſolatium ineffabile, *ſpes* arrecta, *fiducia* intrepida, & inconcuſſa mentis *conſtantia*. *Tertia Conſcientiæ applicatio* reſpicit *futura* facien- 3.
da; in qua procedit *Conſcientia* per modum *Legiſlatoris*, *Præceptoris*, *Monitoris*, aut *Conſiliarii*. Et in iſto proceſſu, ejus *actus* & officia ſunt dictare, obligare, inſtigare, retrahere. Hi ſunt præcipui *Conſcientiæ Actus*: cujus vocem recta *monentis* qui audierit, nec *Teſtem* ipſam multùm reformidabit, nec *Judicem*.

XXVIII. Abſolvi tandem, quæ de *Conſcientiæ Naturâ* videbantur mihi dictu neceſſaria. Prolixiùs vereor, certè obſcuriùs, quàm aut voluiſſem, aut debuiſſem, ſi res aliter tuliſſet; aut quàm facturum me ſpero, in futuris (ſi Deus voluerit) de *Conſcientiæ uſu Prælectionibus*. Sed profectò intricata eſt & perplexa omnis (quod viri graviſſimi jam olim conqueſti ſunt) de *animæ intellectivæ potentiis* & facultatibus diſquiſitio: tùm quia res ipſæ ſunt à *ma-*

teria

teria & *motu ſenſibili* paulò remotiores, & *notiora* ſunt nobis quæ *ſenſui* (unde plurima noſtra cognitio oritur) *propinquiora*; tùm etiam ob mutuam inter ſe *connexionem cognationemque*. At rem manifeſtam, & vulgò notam, quæ eſt in quotidiano uſu & in omnium ore, cujúſque vim & motus nemo eſt qui non ſentiat, *definiendo* non tàm *illuſtrâſti*, inquietis, quàm *obſcurâſti*. Equidem *nihil hinc diffindere poſſum*: nimirum, ſic ſunt inanes noſtræ hominum cogitationes omnes, & univerſi conatus. Quæ ſunt ante pedes & oculos, quæ in ſenſus & animos incurrunt, quæ ſunt lippis & tonſoribus haud ignota, quæ capere ſe putant, & quidem ſuo modo capiunt *illiteratiſſimi* quique homunciones; hæc ipſa non capiunt (*a*) *acutiſſimi Philoſophi*; in his vel ſubtiliſſimis ingeniis *aqua hæret*. *Tempus*, *Locus*, *Motus*, id genus plurima, quid ſibi velint, & quid ſint, quotuſquiſque eſt hominum ruſticorum, qui non exiſtimet ſe perfectiſſimè intelligere? In quorum naturâ indagandâ, eruendâ, explicandâ, Doctores *profundi*, *ſubtiles*, *Angelici*, *Seraphici*, per multa retrò ſecula velut in paleſtrâ ſe exercuerunt, exercéntque etiamnum, nec potuerunt hactenus poſt tantum ſudoris & pulveris optatam metam contingere. In *tempore ſum*, *& de tempore loquor*, *& tamen neſcio quid ſit tempus*, inquit, Auguſtinus initio libri *de Tempore*. Quâ in re nequeo ſatis admirari Dei Opt. Max. infinitam ſapientiam, retundentis hoc pacto humanam ſuperbiam, & repræſentantis mortalibus velut in ſpeculo inanem illam δοκησισοφίαν quâ ſibi *videntur aliquid eſſe*, *cum nihil ſint*, miſerè decipientes cor ſuum. Ut ſcilicet diſcant homunciones (*a*) *metiri ſe modulo ac pede ſuo*, nec (*ſapere ultrà quàm par eſt*, *ſed ſapere ad ſobrietatem* agnoſcentes inſipientiam ſuam, ut Deo integra conſtet ſapientiæ ſuæ gloria.

(a) *Odi ego, inquit, definire---facilius eſt mihi videri in alterius definitione quid non probem, quàm quicquam bene definiendo explicare.* *Auguſt. 2. de Ord. 2.*

Gal. 6. 3.

(a) *Horat. 1 Epiſt. 7.*
(b) *Rom. 12. 3.*

PRÆ-

PRÆLECTIO SECUNDA.

In quâ oſtenditur, non eſſe in *Bonæ Intentionis* conſcientiâ ſatis præſidii, ut in eâ poſſit aliquis tutò acquieſcere,

ROM. III. 8.

Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, Faciamus mala, ut eveniant bona: quorum damnatio juſta eſt.

I. MEntem humanam aliquid in ſe *Divini* continere magno conſenſu faſſi ſunt veterum Sapientes: qui eam (*a*) *Divinæ particulam auræ* (*b*) θεοῦ ἀποσπασμάτιον καὶ ἀπαύγασμα, *decertóſque ab Diis immortalibus animos noſtros & quaſi delibatos*, Dixerunt. Quin & altiùs ipſorum nonnulli aſſurgentes, & audaciùs prolocuti, *Mentem Deum* ipſum dicere, eique velut Deo (*c*) *templa* erigere, non ſunt veriti. (*d*) Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς inquit apud *Plutarchum Menander*: & *Ovidius*, (*e*) *Mens quoque numen habet*: & *Seneca*, (*f*) *Quid aliud voces animum, quàm Deum*

(a) *Horat.* 2 *Satyr.* 2.
(b) *Epict.*
(c) *Menti ædes in Capitolio, vid, Cic.* 2. *de nat. Deor. & Liv. lib.* 23.
(d) *Plutar. in quæſt. Platon.*
(e) *Ovid.* 2. *Faſt.*
(f) *Senec. Epiſt.* 31. ψυχὴ ἑκάστου δαίμων. *Xenocrat. apud Ariſtot.* 2. *Top.* 6.

in

in humano corpore hoſpitantem? Quorum ut illi animæ magis οὐσίαν & *ſubſtantiam*, quæ cum ſit expers materiæ & molis, immunis à corruptione, & morte intelligentiáq; & arbitrii libertate prædita, ad Deorum immortalium propiùs quàm corporearum verum naturam viſa eſt accedere:) ſic iſti, ejuſdem vim illam & δύναμιν ἐνεργητικὴν, quam (*g*) *Conſcientiam* dicimus, ſpectaſſe potiſſimùm videntur. Hinc illud ejuſdem *Menandri*, Θεοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός. *Mortalibus ſua cuique Conſcientia Deus eſt.* Quo nimirum ſenſu dixit Dominus ſe *conſtituiſſe Moſen* (*h*) *Deum Pharaoni*; quòd ſc. is Pharaoni voluntatem Dei ſubinde *inculcaret*, ad eam faciendam Pharaonem *inſtigaret*, non obſequentem continentibus plagis *inſectaretur*: eodem ferè ſenſu dici poterit, eundem quoque *conſtituiſſe in Deum unicuiq; hominum* ſingularium propriam *Conſcientiam*. Quæ ſc. ipſius vice, velut *præco legis æternæ*, quæ eſſent ipſi facienda fugiendáve *dictaret*; ad ea quæ oportet præſtanda ſedulò *impelleret*; rectè aut ſecus factorum rationem *expoſceret*; *extorqueret* à ſceleratiſſimis quibuſq; juſtitiæ divinæ agnitionem; præmia ſingulis pœnaſq; prout commeriti fuerint, ut *judex* æquiſſimus & *decerneret* & *tribueret*. Is enim eſt ſtatus naturalis *Conſcientiæ*, ut medio quodam inter utrumq; loco ſit poſita; infra *Deum* quidem, at ſupra *hominem*: *Deo* ſubdita, ut *miniſtra*; *homini* præpoſita, ut *Domina*.

(g) *Meminerit Deum ſe adhibere teſtem, id eſt mi arbitror, mentem ſuam*, Cic. 3. *Offic.*

(h) *Exod.* 7. 1.

II. Unde exurgit *Conſcientiæ duplex reſpectus*; perinde ut in aliis rebus omnibus contingit, quæ ſunt in aliquo ordine diſpoſitæ *ſecundum Sub & Supra*: in quibus quæ *medium* occupant locum, geminum habent reſpectum; alterum ad *Superiora* quibus ſubſunt, ad *Inferiora* quæ ſub ipſis poſita ſunt alterum. Ut *Centurio* & Tribuno *paret*, & gregario militi *imperat*: (*Ego ſum homo ſub poteſtate conſti-*

conſtitutus, habens ſub me milites, Mat. 8.9.) Et in *ſerie prædicamentali*, quæ inter *genus ſummum*, & *ſpeciem infimam* interjecta ſunt, ſunt eadem & *genera ſpecierum*, de quibus prædicantur, & *ſpecies generum* quibus ſubjiciuntur. Recipit utique & *Conſcientia*, prout ad diverſa refertur, diverſam conditionem. Habet enim rationem & *Regulati* & *Regulantis*: reſpectu *Dei* & divinæ legis, rationem *Regulati*; reſpectu *Hominis* & humanarum actionum, rationem *Regulantis*. Cum itaque nobis propoſitum ſit, *Conſcientiæ*, (quam nuperrimè definivimus,) *uſum*, præſertim quod ad res agendas attinet, eſtque ad vitæ morúmque inſtitutionem accommodum, explicare; inſtituti noſtri ratio poſtulat, ut de *utraque Conſcientiæ obligatione*, quæ nobis uſui eſſe poterunt, dicamus: *Paſſivâ* ſcilicet illâ, quâ obligatur conformare ſe *Voluntati divinæ*, cui ut *Normæ* ſubeſt; & *Activâ*, quâ obligat ad ſui conformitatem omnes *actus humanos*, quibus ut *Norma* præeſt. Sunt ergo inſtitutæ tractationis *partes duæ*: Prior, de *Conſcientiæ Subjectione*, ſive *Obligatione paſſivâ*; Poſterior, *De Conſcientiæ poteſtate*, ſive *Obligatione activâ*.

III. De quarum priore ut legitima inſtituatur diſputatio, illud imprimis præmittendum eſt, cùm *Rectitudo* cujus rei conſiſtat in conformitate ſua ad *regulam ſuam proximam* & immediatam, atq; ita deinceps uſque ad ſummam & *primam Regulam*; cúmq; immediata *Conſcientiæ* regula ſive lex ſit *recta Ratio*, legi tamen ſuperiori quam Deus ei præſtituit ſubdita: *Conſcientiam* tum demum dici *Rectam*, cum conformis eſt *rectæ rationi* juxta eam legem quam Deus ſupremus Legiſlator ei præſtituit. Pro conditione illius *actus* ſive *operis*, quodcunque tandem illud fuerit, circa quod pro tempore verſatur. Ultima proinde reſolutio *Conſcientiæ* eſt in *legem* aliquam rationali creaturæ à Deo impoſi-

tam: ut qui ſolus eſt *Conſcientiæ Dominus* & ſupremus Legiſlator; qui eam homini indidit; qui ejus ſolus cognitor eſt & judex; qui ſolus poteſtatem habet animam, prout legem ipſius ſervaverit aut violaverit, ſervandi & perdendi, juxta illud, *Jac.* 4. 12. *Unus eſt Legiſlator qui poteſt ſervare & perdere.* Id quod apud omnes, quotquot uſpiam ſunt hominum, adeò in confeſſo eſt, ut non facilè reperiatur, qui id ipſum *in theſi* non ultrò largiatur eſſe veriſſimum. Aſt in *hypotheſi*, ubi quid agendum eſt, neſcio quâ cordis humani pravitate fieri ſolet, ut plerique mortalium (etiam eorum, qui nec ſibi videntur, nec aliis, omnem prorſus conſcientiæ curam abjeciſſe,) tàm pronis affectibus ad ea ferantur quæ facta cupiunt, ut ea non ad unicam illam *ſupremam regulam* fideliter exigenda adducant, (quæ tamen ſola poteſt ſecuram præſtare conſcientiam;) ſed ſatis eſſe ducant ad *Conſcientiæ* ſuæ ſecuritatem, ſi aut *bonæ intentionis* prætextu, aut *ſancti viri exemplo*, aut alicujus magni nominis *Theologi authoritate* ſe factáque ſua quoquo modo tueri potuerint. Quæ *cordis humani deceptio*, quum & omnibus ſeculis nimiùm invaluerit, & noviſſimis hiſce temporibus vel maximè; rem utiliſſimam me facturam judicavi, & his quibus nunc vivitur moribus perneceſſariam, ſi *tres* iſtas vulgatiſſimas παραδόσεις, à quibus tot *conſcientiis* periculoſiſſimè illuditur, de medio ſublatum irem. Eſt ergo antè oſtendendum, quàm ad indagandam veram & propriam *Conſcientiæ regulam* deſcendatur, non eſſe in re aliquâ faciendâ ad *Conſcientiæ* ſecuritatem ſatis præſidii, ſi id quod fit aut *bonâ intentione* fiat, aut viri alicujus nitatur vel *pii exemplo*, vel *docti judicio.* De reliquis duabus (ſi Deus conceſſerit) poſthac videbitur: de eâ quæ primo loco occurrit, *Bonâ* ſc. *Intentione* nunc agendum.

IV. Ubi

IV. Ubi pono hanc conclusionem. *Ad bonitatem actûs non sufficit bonitas intentionis.* Hoc est, *Intentio bona* non potest sola & per se efficere, ut *Actus* aliquis humanus sit *moraliter bonus*: vel quod idem est, & sunt ipsissima Apostoli verba. *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona.* Actum cum dico, intelligo tùm *interiorem Actum* qui est *in Voluntate*, tùm *exteriores* omnes inde profluentes qui sunt *in facultatibus executivis*: ut sit sensus, ex solâ *bonâ intentione* non sequi, aut *voluntatem* ipsam, quæ est primum principium agendi, aut *opus* aliquod *externum* inde dimanans, dicenda esse *bona*. *Intentio* autem cùm dupliciter sumatur, primò *propriè & Formaliter* pro *Actu intendendi*, i. e. pro motu voluntatis tendentis in finem per aliqua media; secundò *Materialiter & Objectivè*, pro *re ipsa intenta*, i. e. pro fine in quem sic tendit voluntas: utramque intelligo in Conclusione. *Actus* enim intendendi, & *finis* intentus, pariter se habent ad bonitatem & malitiam *Actûs*; saltem quod ad *qualitatem ipsius actûs* pertinet: nam *quantitatem* bonitatis aut malitiæ si spectemus, non est per omnia eadem utriusque ratio. Posito enim quòd aliquis *Actus* sit de specie suâ & ratione Objecti *bonus*, & quòd fiat etiam *in bonum finem*; vel è contrà posito quòd sit *malus*, & fiat etiam *in malum finem*: quantò fortius movetur voluntas dum ad illum finem tendit, tantò erit ille *Actus* (respectivè) vel melior vel deterior. Ut siquis *Sacræ cœnæ* participaret, *eo fine* ut mortis Christi recordaretur; quò fortiùs *mortis Christi* memoriam intenderet, eò melius actum illum Eucharisticum præstaret: Et siquis proximo *calumniam* faceret, intendens ipsius perniciem; quò fortius hanc intenderet, eò *pejor* esset calumniandi Actus. Corresponder ergo & commensuratur *quantitas boni vel mali Actus quantitati boni vel malæ intentionis*;

ſi attendatur *Intentio* quantum ad *actum intendendi*: non autem ſi attendatur quantum ad *rem intentam*. Neutro tamen modo ſumpta *Intentio* ſufficit ad hoc, ut actus aliquis aliunde *malus* fiat *bonus*.

V. Probatur autem hæc *Concluſio* multis & firmiſſimis argumentis. *Primò* ex verbis ſacri Textûs, *Rom.* 3. in quibus Apoſtolus non ſine aliquâ indignationis ſpecie rejicit iniquam illam calumniam, quâ docuiſſe dicebatur *facienda eſſe mala ut eveniat bona*. Cujus locus ſcopus, vis & ratio ut meliùs intelligatur, animadvertendum eſt inter Apoſtolos Dominum *Paulum* vel maximè copioſum eſſe in aſſerendâ paſſim *gratuitâ* Dei *miſericordiâ*, ineuntis cum hominibus peccatoribus *gratiæ fœdus*, & promiſſiones Evangelicas fideliter adimplentis, non obſtante illâ, quæ intus, in corde latet, & in vitâ quotidianâ palam & abundè ſe prodit, humanâ *injuſtitiâ* & *incredulitate*. Quas tamen tantum abeſſe profitetur, ut irritas faciant *gratuitas* Dei *promiſſiones*, ut è contra longè potiùs illuſtriorem reddiderint *gratiæ* & *veritatis* ipſius gloriam: ſiquidem (a) *ubi abundavit delictum, ibi conſtat ſuperabundaſſe & gratiam.* Arripuere hinc calumniandi anſam, ex una parte, ut Apoſtoli authoritatem imminuerent, *Sophiſtæ* & *Impoſtores*; ex aliâ, quò & viverent licentiùs & excuſatiùs peccarent, profani pectoris *hypocritæ*. Nimirum, ſi vera eſſent quæ à *Paulo* dicerentur, cedere peccata hominum in majorem *Dei gloriam*, Non eſſe cur Deus aut peccata *puniat*, aut peccantibus *iraſcatur*; Non eſſe cur quis à peccando abſtineat: imò verò peccandum eſſe uberius, ut uberiorem Deus adipiſcatur gloriam, & omninò *facienda mala, ut eveniant bona*. Reliquas cavillationes diluit Apoſtolus juſtis reſponſionibus; aſt ultimam hanc [*Faciamus mala ut eveniant bona*] ne dignatur quidem reſponſione: clamat tantùm manifeſtam eſſe *calumniam*

(a) *Rom.* 5. 20.

niam & *blaſphemiæ* affinem, juſtúmq; Dei judicium interminatur (ni reſipiſcant) tam importunis calumniatoribus. Quaſi eſſet hoc *ſophiſma* ex eo genere argumentorum, quibus non tàm λύσιν quàm κόλασιν deberi cenſuit *Ariſtoteles*. Unde manifeſtum eſt, quod & omnes interpretes agnoſcunt, Apoſtolum conſtantiſſimè negare, malum aliquod quantâvis *bonâ intentione* fieri debere. "*Intereſt* "*quidem plurimum*, inquit (*b*) Auguſtinus, *qua* "*cauſa, quo fine, qua intentione quid fiat: ſed ea* "*quæ conſtat eſſe peccata, nullo bonæ cauſæ obtentu,* "*nullo quaſi bono fine, nullâ velut bonâ intentione* "*facienda ſunt*. Eſto hoc *primum* Argumentum.

(b) *Contra Mendacium. cap.* 7.

VI. *Secundum* ſumitur à Natura *Mali* ſive *Peccati*; quod ex ſui naturâ nec eſt, 1. *Eligibile*, nec 2. *Ordinabile* ad bonum finem, 3. Nec *aptum natum* ex ſe bonum aliquod producere. (*a*) *Eligibile* primò non eſt ex ſui natura, & quà tale: quum nihil ſit *eligibile*, quod non ſit idem *expetibele*: & omne quod appetitur, ſub ratione *boni* appetitur.

(a) Τὸ αἱρετὸν καὶ ἀνάποτε διὰ πεῖραν εἰς ἕξιν γένοιτο. *Hierocl. p.* 78.

VII. Nec eſt Malum ex ſui naturâ *ordinabile ad bonum finem*. Quod ſi eſſet, eſſet etiam *expetendum*: ſiquidem *appetitus* non ſolùm fertur in *finem* ab agente propoſitum, ſed & in ea quæ ad finem illum conſequendum conducere videntur. Si dicas, Deum *ordinare mala noſtra in bonum finem* ſuum, proinde non eſſe contra naturam *mali*, ut ordinetur *in finem bonum*. Reſpondeo *primò*, non eſſe eandem rationem omnipotentis *Dei*, qui *naturæ Dominus* eſt, & poteſt pro beneplacito ſuo ex malò producere bonum; & *noſtri*, quibus nec idem *jus* eſt, nec *poteſtas* eadem: Sed nec noſtrum eſſe de *Dei Providentia* circa malum vel curioſiùs inquirere, vel magiſtraliter pronunciare. Reſpondeo *ſecundò*, Deum quidem *abuti* poſſe & ſolere *peccatis noſtris* ut inſerviant *gloriæ*, *gratiæ*, & *providentiæ*

dientiæ ſuæ; quin & nobis pariter licere ipſius exemplo, pro datâ nobis opportunitate, *alienis peccatis abuti* in commodum noſtrum *Temporale* vel *Spirituale*: Sed tamen quemadmodum Deus, etſi *utatur malo* alieno in *bonum*, nunquam ipſe *facit malum*, ut inde eliciat *bonum*; ita nec nobis licere *malum facere, ut inde proveniat bonum.* Aliud eſt alieno *malo uti* in bonum, aliud *facere malum* cum intentione boni. Reſpondeo *tertiò*, poſſe aliquid dici *ordinari in finem* dupliciter; vel *impropriè & communiter*, quo modo *ordinari* dicitur quicquid quoquo modo ab *agente* adhibetur dum tendit ad ſuum *finem*, & poſtquam ab alio ſuapte ſponte factum eſt, per potentiam & ſapientiam ipſius *agentis* (præter *voluntatem & intentionem* ejus qui fecit,) ad illum finem aſſequendum diſponitur: vel *reſtrictiùs & propriè*, & ſic illud ſolum dicitur *ordinari ad finem*, quod ab (*a*) *agente* antecedenter *eligitur*, ut *medium* ex ſui natura conveniens & conducibile ad talem *finem*. Priori ſenſu intelligatur oportet, ſiquando dicimus Deum *ordinare mala* in bonum finem; id eſt, Deum pro infinitâ ſuâ ſapientiâ & potentiâ *uti malo* in bonum, vel ex *malo* elicere *bonum*: ſed *omninò* cavendum ne ejuſmodi locutiones poſteriore & proprio ſenſu intelligantur, ac ſi Deus manum aliquod antecedenter *vellet*, *approbaret*, aut *eligeret*, velut *medium* ex ſui naturæ conveniens ad alicujus *bonis finis* conſecutionem.

(2)----Non convenire bono Viro Variis uti. Quint. 6. Inſtit. 1.

VIII. Eſt etiam prorſus alienum à *peccati* natura, ut ex ſe *bonum affectum* producat: Sicut nec poteſt (*a*) *mala arbor ex ſe bonum fructum proferre*, nec tenebræ ex ſe lucem. Sed idem ille Deus Opt. Max. qui pro ſua omnipotentia (*b*) *eduxit è tenebris lucem*, poteſt etiam ex *peccatis* noſtris occaſionem ſumere illuſtrandæ ſummæ ſuæ *Sapientiæ, juſtitiæ*, & *bonitatis*. Verùm hi ſunt effectus *potentiæ*

(a) *Mat.* 7. 18.
(b) 2 *Cor.* 4. 6.

tentiæ divinæ, ut cauſæ per ſe & propriè efficientis, ad quorum productionem nihil adjumenti conferunt aut virium *peccata noſtra* quæ habent ſe quantum ad ejuſmodi effectus merè *contingenter* & *per accidens*. Ergo illa Davidis verba quæ verſu 4. iſtius capitis adducit *Paulus* è *Pſal.* LI. [*Contra te peccavi*, ὅπως ἂν δικαιωθῇς, *ut juſtificeris in ſermonibus tuis*] non ita ſunt intelligenda, quaſi aut *eo fine David* adulterium & homicidium perpetrâſſet, aut *eo fine* alterutrum ipſi perpetrare licuiſſet, ut ſic tandem *juſtificaretur Deus in ſermonibus ſuis*. Sed eſt ibi intelligendum illud ὅπως, ut & aliæ particulæ ejuſdem poteſtatis ἵνα, μὴ γένοιτο, &c. in plurimis Scripturæ locis, non αἰτιατικῶς ſed ἐκβατικῶς, ut ſæpe diſtinguendum docet *Chryſoſtomus*: hoc eſt, ita ut *eventum* notet duntaxat, non veram rei *cauſam*. Quemadmodum enim potoeſt qui ſerio philoſophatur, ex jam conceſſis ab alio *falſis præmiſſis* veram inferre *concluſionem*; ridiculum tamen ſe præberet interim, ſi ad firmandam *veram concluſionem* ipſe falſi aliquid ultrò aſſumeret, quia *verum non indiget falſi patrocinio*: ſic poteſt Deus, (quod & nobis etiam aliquatenus licet,) aliorum *malè factis uti in bonum*; ſed nec juſtitiæ divinæ bonitatique congruit, nec nobis ullatenus licitum eſt, velle *malum facere*, ut inde proveniat *bonum*.

IX. *Argumentum Tertium* ſumitur à naturâ *Boni actus*: ad cujus complementum omnium requiſitarum *conditionum concurſus* ita eſt neceſſarius, ut ſi è tàm multis una aliqua abfuerit, cæteris licet præſentibus, actus ille concenſendus ſit moraliter bonus. Celebre eſt illud axioma, *Bonum ex cauſâ integrâ, Malum ex quolibet defectu*: & conſtat in omni genere rerum plura ad *conſtruendum* requiri, quàm ad *deſtruendum*. Sufficit quidem *defectus bonæintentionis* ad hoc ut aliqua *actio* ſit *mala*, (cu-

jus enim *finis malus* est, & ipsum est *malum*; sed non sufficit aut *finis bonus*, aut *bona intentio*, ad hoc ut *actio* sit *bona*, nisi adsint & cæteræ *conditiones* requisitæ. Requiruntur autem ad hoc ut *actio* aliqua, sive *interior* voluntatis, sive *exterioris* operis, sit *bona*, tres distinctæ *bonitates*: bonitas scilicet *Objecti*, bonitas *Finis*, & bonitas *Circumstantiarum*. Qualitas cujuslibet *Actus* primò & principaliter pendet ex qualitate *Objecti* sive *Materiæ circa* quam versatur: ita ut inde denominetur *Actus* quilibet indefinitè & quoad totam suam speciem *Bonus* vel *Malus*. Sic dicimus esse *Furtum* & *Adulterium* de totâ sua specie *Mala*: *Eleemosynam* & *Precationem* de specie suâ *Bona*. Hoc tamen observato discrimine, quòd quæ *mala* sunt *simpliciter*, *mala* sunt, nec possunt ratione cujuscunque *finis* quantumlibet boni, aut quarumcunq; vel commodissimarum ὠφελιμοτήτων, fieri *bona*: at quæ naturâ suâ *bona* sunt, possunt tamen à *fine aut* indebitis *circumstantiis* ita vitiari, ut desinant esse *bona*, & fiant *mala*. Supposità ergo *pravitate Objecti*, abstinendum est protinus ab *actu*, ut simpliciter *malo*, veluti à *Furto*, ab *Adulterio*, &c. nec opus est ulteriori examine. At suppositâ bonitate *Objecti*, non statim cuiquam tutum est ad agendum se comparare aut quod actum fuerit comprobare; nisi expensis prius diligenter & *Fine* ad quem dirigitur, & singulis quibus quasi vestitur *Circumstantiis*. Illa ergo quæ dici solent, *Bonitatem actuum pendere à fine*, & *Finem discriminare actiones* eatenus quidem vera sunt, si actus ratione *Objecti* sive *Materiæ* sint boni, vel saltem medii & indifferentes; non autem si mali. *Objecti* enim bonitate suppositâ, *Actus* bonitatem suam & malitiam præcipuè sumit à *Fine*. Exempli gratiâ, *actus* erogandi in pauperem *eleemosynam*, qui est actus *bonus* respectu *materiæ* sive *objecti*, si fiat *ob inanem gloriam*,

gloriam, fit moraliter *malus*, eò quòd non ordinatur ad rectum *finem*. Idem *Actus*, ſi fiat ad ſublevandam proximi indigentiam, eſt quidem hactenus *bonus*, quòd & ſit de *materia licita*, & fiat *intentione recta*, adeoque habeat utramque illam de quibus jam diximus bonitatem, *Objecti* ſc. & *Fini*: non tamen adhuc dici poteſt ſimpliciter *bonus*, niſi fuerit inſuper debitè (ut loquuntur) *circumſtantionatus*. Requiritur enim ad complementum *boni operis*, ultra *bonitatem* illam quæ eſt ex parte *Objecti*, & illam quæ eſt ex parte *Finis*, tertia etiam *bonitas* ex parte *Circumſtantiarum*. Unde dici ſolet *bonitatem actus pendere ex circumſtantiis*: non primario & principaliter; ſed ultimatè & completivè; ſuppoſitis nimirum bonitate *Objecti*, & bonitate *Finis*. Cum ergo ad *bonitatem* cujuſlibet actus moralis *tria* hæc requirantur, idque conjunctim, *Materia* licita, *Intentio* recta, & debitæ *Circumſtantiæ*; manifeſtum eſt *rectam intentionem* per ſe ſolam non ſufficere: & ex conſequenti non poſſe bonâ conſcientiâ fieri quidquam, quacunque tandem *intentione* fiat, quod aut ex ſe ratione *Objecti* illicitum eſt, aut redditur ex *Circumſtantiis* vitioſum.

X. Aſt huic rationi opponet fortaſſe quiſpiam verba illa Chriſti, *Matth. 6. 22. Si oculus tuus ſit ſimplex, & totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus ſit pravus, erit totum corpus tuum tenebroſum.* Ubi ſi per *Oculum* intelligatur *Intentio*, (quæ mens eſt omnium fere interpretum;) videtur ex bonitate *intentionis* omninò pendere bonitas totius *Actus*, idque adæquatè: ita ut quas vires habet *mala intentio* ad vitiandum *actum* etſi aliàs *bonum*, eaſdem vires habeat *bona intentio* ad probum efficiendum actum etſi aliàs *malum*. Tàm enim efficax eſt *oculus ſimplex* ad inſerendum toti corpori *lumen*, quàm eſt *oculus malus* ad inducendas

das *tenebras*. In quam ſententiam multa afferri poſſent dicta *Patrum* & aliorum *Theologorum*: quale eſt illud *Gloſſæ*, *Quantum bonum intendis, tantum facis*; & ille neſcio cujus è trivio verſiculus, *Quicquid agunt homines intentio judicat illos*; & iſtis ſimilia plurima.

XI. Ad locum *Matth. 6.* quod attinet, Imprimis non ſum neſcius ex illis Chriſti verbis poſterioris ævi viros doctos alium ſenſum eruiſſe, ab illo veterum longè diverſum, nec ei qua de re nunc agitur affinem. Dato tamen, ob debitam à nobis priſcis illis Doctoribus reverentiam, dictum illud Servatoris, hominum *intentiones* præcipuè reſpicere; Reſpondeo *intentionem*, cum ſit motus voluntatis tendentis ad aliquem *finem* per quædam *media*, dupliciter poſſe conſiderari. Vel prout dicit *intuitum illius boni*, in quod voluntas finaliter fertur, *præcisè*, abſtrahendo ſc. ab omni conſideratione *mediorum*: ut ſiquis dicat ſe intendere *gloriam Dei*, vel *utilitatem* aut *voluptatem* propriam. Vel prout dicit integram *ordinationem totius proceſſus* ab initio operis ad finem, includendo etiam & *Media*: ut ſiquis dicat ſe intendere *gloriam Dei* extruendo templum, vel occidendo idololatram; aut intendere *utilitatem propriam* comparando ſibi divitias honeſto labore, vel furto & rapinâ. Quemadmodum dici poteſt iret *intendere Romam*, & is qui de eundo *Romam* tantùm cogitat, nec dum ſtatuit qua via ſit eò profecturus; & is etiam qui ſimul & *quo* ſibi eundum cogitat, & *quâ de Intentione primo modo ſumptâ* nos in tota hac quæſtione loquimur, ſc. ut *finem* ſolùm reſpicit, non item *media*: ut ita ferè ſumitur in communi uſu loquendi. Aſt dicta illa *Patrum* & aliorum *Theologorum*, quæ videntur ex ſola *intentione* meriti *bonitatem & malitiam* humanorum actuum, & in illis Chriſti verbis de *oculo ſimplici & pravo* fundatur,

datur, *Intentionem* accipiunt in *posteriore significatione*, prout unà cum *Fine* includit & *Media*. Scitum est illud *Bernardi*. *Ut oculus*, inquit, *sit simplex, duo sunt necessaria: scilicet ut veritas sit in electione, & charitas in intentione.* Hoc est, ut *intentio* nostra sit absolutè recta, utrumque requiritur: ut nec proponamus nobis *finem*, qui amori Dei & proximi adversetur; nec *media* eligamus quæ non sint cum justitia & honestate conjuncta. In omni igitur opere, non id solùm spectandum est, ut sit nobis *bonus* propositus *finis*; sed & opera insuper adhibenda, ut *idoneis*, legitimis ac honestis *mediis* ad scopum sic propositum contendamus. Cum enim *electio mediorum* ex *intentione finis* oriatur, & sit cum eâ ita necessariò connexa, ut habeat respectu ejus rationem *accidentis* cujusdam *inseparabilis*, vel necessariæ *circumstantiæ*: Scholastici ferè concludunt (*a*) *electionem malam* vitiare *intentionem* aliàs *benam*, reddendo eam ex bonâ malam, eodem omnino modo, quo *malæ circumstantiæ* vitiant *actiones* quarum sunt appendices.

(a) *Animum laudo: Consilium reprehendo.* Cic 9. Ad Attic. 11.

XII. *Argumentum quartum* sumitur à Legis Divinæ perfectione & obligatione. Proposita nimirum est hominibus à Deo *Lex*; Lex perfectissima, quæ facienda *præcipit*, *vetat* non facienda. [*Indicavit tibi, O homo, quid sit bonum, & quid requirat à te Dominus, Mic.* 6. 8.] Huic Legi, siquidem satisfacere velimus officio nostro, pareamus oportet. Hac *lege* jubemur, quod & passim in Scripturis inculcatur, *bonum* agere, *malum* fugere. Quòd si nos è contrà, ubi nobis ipsis visum fuerit, *agenda, fugiendáq*; susq; deq; habitâ *Lege Dei*, ex nostro commodo metiamur; & vel ea quæ Deus fieri *præcipit bona* metu insecuturi inde alicujus mali *omittamus*, vel ea quæ fieri *vetat mala* intuitu proventuri inde alicujus boni *admittamus*; quid hoc aliud est, quàm omnipotentis Dei expressæ *voluntati*

nostra

noſtra homuncionum *conſilia* anteferre, & *prudentiæ carnis* poſtponere ſapientiſſimi *ſpiritus authoritatem?* Longe aliter vir ſanctus *David. A mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquam, Pſal.* 119. 104. qu. d. Edoctus è *lege tuâ*, (quæ mihi de die, de nocte, in corde eſt, in ore, in manibus,) quæ mihi *agenda* ſunt planè intelligo, quæque *fugienda:* quapropter omnem *viam* quæ legi tuæ conſentanea non eſt, quocunque me tandem perducere videatur, non *declino* ſolùm, ſed & *odi.* Cum itaque vetitum ſit *Lege Dei* omne *malum*, nec contineat ea *lex* ullam exceptionem *intentionis* aut *eventus* boni, nec ſit *diſtinguendum ubi lex non diſtinguit*, aut excipiendum ubi lex non excipit: omninò conſtat peccare eum contra *Legem Dei*, quiſquis quâcunque de *causâ*, quâcunque *intentione*, ſciens facit quod *malum* eſt.

XIII. Sequitur *argumentum Quintum*, ab exemplis eorum, qui *boni finis* obtentu, expreſſo Dei præcepto auſi contravenire, irato Deo juſtas dederunt temeritatis ſuæ pœnas. *Sauli* Hebræorum Regi, qui *Amalekitarum* pecori quod Deus univerſum deleri mandaverat pepercit, eo *fine* (uti ſaltem præ ſe tulit) ut inde *opimam* Deo *victimam* immolaret, miſſus à Deo *Samuel* propheta, & peccati gravitatem ob oculos poſuit, & in tantæ inobedientiæ pœnam, futuram regni amiſſionem ei prædixit. Si cui hoc exemplum firmandæ rei propoſitæ parùm idoneum eò videbitur, quòd non conſtet Saulem *bona intentione* id feciſſe quod fecerit, nec eum *finem*, quem poſtea tamen obtendit, ſibi in animo fixum & propoſitum tum habuiſſe cum id faceret; quin potiùs vero ſimilius ſit eum non aliud adhuc quam *temporale commodum* ſuum ſpectaſſe; poſtquam autem ei objectum eſſet à propheta & crimini datum quod Dei mandato non obaudiviſſet, tum demum (quod hypocritis ſolenne

lenne eſt) iſtam excogitaſſe inobedientiæ ſuæ *excuſationem* & quaſi σοφὸν φάρμακον: ne quid nobis moleſtiæ creet hæc exceptiuncula, obſervandum eſt, ubi accedit *inobedientiæ hypocriſis*. non tàm *augeri* crimen quàm *duplicari*. Fuiſſe quidem *Saulem* duplicis culpæ reum nullus dubito; *Inobedientiæ* & *Simulationis*: ut interim taceam tertiam illam utriuſq; radicem, *Mundanum affectum*. Diſtincta utique ſunt duo iſta peccata; & nec *naturâ*, nec *tempore* conjuncta. Non *naturâ*; quia poteſt eſſe alterutrum ſine altero: non *tempore*; præceſſit enim aliquandiu *inobedientia*, acceſſit poſtea objecta *nova* occaſione *ſimulatio*. Id quod ex ipſis *Samuelis* verbis non obſcurè colligi poteſt: qui diſſimulata prorſus Regis *ſimulatione*, unam ejus *inobedientiam* ſeverè admodum & acriter reprehendit. (*a*) *Potior eſt*, inquit, *obedientia ſacrificio*. Quaſi diceret, Quid mihi *ſacrificia* narras? quæ, ſeu bonâ fide antè *intenderis*, ſeu nunc demum excuſandæ inobedientiæ tuæ *obtendas*, perinde eſt ad obſequii rationem. Mos erat gerendus *præcipienti* Domino, & quod abs illo in mandatis acceperas prompte & ſine diſceptatione adimplendum. Sed enim utcunque ſe habeat res *Saulina*, illud interim certum eſt, *Uzzam* (cujus hiſtoria, 2 Sam. 6. perſcripta legitur) non ſimulatè, ſed *bonâ fide* & piâ admodum *intentione* ſacro vaſi manum admoviſſe; ne ſcilicet excuteretur in terram *Arca fœderis*, (quod erat tunc temporis & ſub œconomiâ veteris Teſtamenti tremendum *divinæ præſentiæ* ſymbolum) cum ſuccuſſo vehementiùs quo vehebatur plauſtro velut mox ruitura nutaret. Leviculâ hac (ut quibuſdam viſo) ſed importuna temeritate, etſi nulla ſubeſſet *mala mens*, commeruit tamen, ut magnâ ſpectante populi coronâ immiſſæ divinitus mortis præſenti ſupplicio afficeretur. Edixerat nimirum jamdiu Dominus

(a) 1 *Sam.* 15, 22.

(b) Numb. 7 9. minus Jehova (*b*) *Arcam humeris* ſacerdotum geſtandam eſſe, non *plauſtro* imponendam; nec ulli fas eſſe extra *ordinem ſacerdotalem*, idq; gentis tantum *Kohathitarum*, Arcæ deportandæ operam dare, (c) Num. 4. 15. aut (*c*) *rem ſacram* attingere; qui ſecus faxit, malâ morte periturum. Hac igitur in primum ejus legis violatorem ſeverâ animadverſione voluit Deus *Legi ſuæ* reverentiam conciliare, ejuſq; *authoritatem* conſervare; ne quis auſu temerario contra id quod ipſe ſanciverat agere aliquid aggredíve quocunque prætextu præſumeret. *Accenſus enim irâ percuſſit eum ibi Deus propter imprudens hoc factum, ita ut moreretur ibi prope arcum Dei*, 2 Sam. 6. 7.

XIV. *Argumentum ultimum*, ab incommodis contrariæ ſententiæ. Multa ſunt illa: ſed ego ne multus ſim, unicum illum urgebo, quod inſtar multorum eſt, & ab *Auguſtino* ſæpe urgetur. Nempe, refixis *Legum* repagulis, omnia diffluere, & in incertum ferri, velut ruptis obicibus undæ maris, ubi ſemel ripas exceſſerint, non ſe patiuntur certis limitibus contineri, ſed per omnia vicini loca longè latéque vagantur. *Qui ſemel limites modeſtiæ tranſilierit, gnaviter hunc impudentem eſſe oportet*, inquit ille. *Sed Auguſtinum* potiùs audiamus.

(a) *Auguſtin. Contra mendacium. cap. 7.* (*a*) "*Quod ſceleratiſſimum facinus, quod turpiſſimum* "*flagitium, quod impiiſſimum ſacrilegium* (hem! "annon ſuſpicamini eum de noſtro hoc ſeculo, noſtriſque rebus vaticinatum? (*non dicatur fieri poſſe* "*rectè atq; juſtè, ſi ſemel conceſſerimus in omnibus* "*malis operibus hominum ideo non quid fiat ſed* "*quare fiat quærendum, ut quæcunq; propter bonas* "*cauſas facta reperiuntur, nec ipſa mala eſſe judicen-*"*tur?* Atque iterum, *Cum conceſſeris admittendum* "*eſſe aliquod malum, ne aliquid gravius admitta-*"*tur; non ex regulâ veritatis ſed ex ſuâ quiſque cu-*"*piditate aut conſuetudine metietur malum, & id* "*putabit gravius, quod ipſe ampliùs exhorreſcit, non*

"*quod*

"*quod amplius reverà fugiendum eſt.* Vis argumenti huc redit. *Si facienda ſint mala, ut veniant bona*; quum certum ſit non eſſe *omnia mala* facienda, nec propter *quævis bona*; aut utrique huic dubitationi certus ſtatuendus eſt modus, [*primo Quænam mala* ſunt facienda, ut veniant bona, & quæ non! *ſecundò*, propter *quænam bona* aliqua mala ſunt facienda, & propter quæ non!] aut uniuſcujuſque hominis judicio permittendum eſt, arbitrari prout res tulerit, & ipſi viſum fuerit, *quid* faciendum & *quid non*, & *propter quid*. Quorum utrumvis concedatur, nihil inter homines tutum erit, nihil ſanctum, nihil ab injuriis, perjuriis, fraudibus, rapinis, cædibus, perduellionibus immune: exulent neceſſe eſt è terra, ſine quibus conſervari non poſſunt Reſpublicæ & hominum ſocietates, *Religio*, *Juſtitia*, *Æquitas*, *Fides*, *Pax*.

XV. Satis jam ut opinor confirmatâ quam probandam ſuſcepi *Concluſione*: non abs re alienum fuerit, nec vobis uti ſpero ingratum, certè non inutile, *Corollaria* inde nonnulla deduxiſſe, quæ nobis omnibus ex uſu ſint ad vitæ & morum inſtitutionem. Ex antedictis ergo illud imprimis ſequitur, Cavendum eſſe piis omnibus, ne *zelo gloriæ Dei* abrepti, ad illicita perpetranda ferantur. Eſſe *Dei gloriam* omnium operationum noſtrarum *finem ſupremum* & ultimum, nemo ritè Chriſtianus neget. *Sive edamus, ſive bibamus, ſive quid aliud faciamus, omnia ad Dei gloriam referantur* oportet, 1 *Cor.* 10. 31. Aſt præpropero & præpoſtero *gloriæ Divinæ zelo* permoti, quantas contumelias, quas ſtrages ediderint olim in populo Judaico ejus factionis homines, cui *Zelotarum* peculiare cognomen adhæſit; & inter Chriſtianos patrum memoria in *Germania* & alibi *Anabaptiſtæ*, à viris fide dignis & rerum ſuis temporibus geſtarum gnaris prolixè perſcriptum eſt. In quorum monimentis tàm horrenda facta,

facta, & ab omni humanitate aliena narrantur; ut vix ullam apud nos essent habitura fidem, nisi eandem fabulam quotidie videremus ab infelici ipsorum sobole, translatâ tantùm in *Britannias* has nostras Scenâ, strenuè actitari.

XVI. Nequis igitur vestrûm hoc tàm splendido artificio aut alios *decipiat*, aut ab aliis *decipi* se
1. patiatur; Cogitate *primò*, Omnes *seductores*, Satanæ ministros, à summo seductore *Satanâ* qui se
(a) 2 *Cor.* 11. 14. *(a) transformare solitus est in Angelum lucis*, edoctos, non aliis artibus plus profeciisse, aut impostoras suas plebi Christianæ obtrusisse, aut pacem Ecclesiarum & Rerumpublicarum perturbasse efficaciùs, quàm *obtentu gloriæ Dei, Reformandæ Religionis, propagandi Evangelii, extirpandæ superstitionis, exaltandi regni Domini nostri Jesu Christi.* Conquesti sunt graviter hac de re passim in suis scriptis Potestantium Theologorum proximi retrò seculi nominatissimi quique, *Calvinus*, *Bucerus*, *Zuinglius*, reliqui. In his vir eruditione, mode-
Zanchius. stia, pietate paucis secundus *Hieronymus Zanchius*, *Ego non intelligo*, inquit, *istam Reformatorum mundi Theologiam.* Utinam earum rerum quæ nunc apud nos geruntur experientia non confirmaret nimis esse verum illud quod vulgo dicitur, *In no-*
2. *mine Domini incipit omne malum.* Cogitate *secundò*, quanta cum perversitate *gloria Dei* bellis, tumultibus, rixosis contentionibus & disputationibus inutilibus prætexitur: cujus Sancti Domini *Apostoli* vix unquam in suis *Epistolis* meminerunt (meminerunt autem frequenter) nisi in ordine ad *pacem*, & fraternam *dilectionem*, & suavem illam (quæ maximè Christianos ornat) in rebus adiaphoris συγκατάβασιν ne quis *libertate* qua Christi beneficio fruimur ita abutatur ut sit aliis *offendiculo* vel
3. *gravamini.* Cogitate *tertiò*, debere eum qui sibi *Dei gloriam* proponit ut *finem*, *Legem etiam Dei*

sibi

ſibi proponere ut *regulam* omnino actionum ſuarum, *Ad legem, & ad teſtimonium, Pſal.* 8. 20. Eſto, ut par eſt, *gloriæ Dei* intuitus, agendi *finalis cauſa*: ut *norma agendi* & quaſi *ratio formalis*, non eſt *gloria Dei*, ſed *voluntas* ejus revelata. Illa ergo in toto vitæ decurſu *ſpectanda* eſt ut *meta* ad quam currendum; ſed & hæc *conſulenda*, ut rectam inſiſtamus *viam* quâ ad metam perveniatur: ne illud in nos meritò jaciatur qnòd dici ſolet, *benè curritis, ſed extra viam.* Cogitate denique, *Gloriam Dei* reſpectu actionum ſingularium habere rationem *finis tranſcendentalis*. *Tranſcendenti* autem, palam eſt nullum individuum immediatè ſubjici: velut *Enti ut Ens* eſt, non immediatè ſubjicitur aliquod *Entium ſingularium*, ſive ſubſtantiale, ſive accidentale. Sicut ergo *Ens tranſcendentale* verificatur de omni *Ente* ſive id *univerſale* ſit ſive *ſingulare*, quod eſt in aliquo *decem prædicamentorum*: ſic *Gloria Dei* eſt finis omnium *officiorum* quæ in aliquo *Decalogi præcepto* expreſsè aut virtualiter continentur, omniumque actuum eò pertinentium. Colendus eſt *Deus*, *Parentes* honorandi, diligendi *proximi*, *fides* ſervanda, *juſtitia*, *veracitas*, *caſtitas* colenda, cæteráque *pietatis & charitatis* munia præſtanda, in honorem & *Gloriam Dei*. Cæterum ſicut nihil habet verè rationem *Entis*, quod non aptè reducatur ad aliquam *ſpeciem Entis* in aliqua *decem* claſſium *Prædicamentalium*: ſic nulla particularis *actio*, quicquid homines intenti in rem ſuam vociferentur, verè & propriè ad *gloriam Dei* tanquam finem refertur; quæ non ſit reducibilis ad aliquod *Officium* pietatis & charitatis, in aliquo *decem præceptorum* legis divinæ fundatum. Ludit ergo, quiſquis *Gloriam Dei* obſtreperè crepat; nec tamen dicere valet, quæ ſe facere profitetur propter *Gloriam Dei*, quo *legis divinæ* præcepto ea tueatur. 4.

XVII. Ex prædictâ *Conclusione* sequitur *secundò*, Errare eos vehementer qui sibi licere putant, *peccatum* aliquod *minus* facere, ut vitetur aliud *peccatum majus*. In quam partem multa afferri solent. Imprimis pervulgatum illud omnium in ore, (*a*) *è malis minimum eligendum*; cujus dicti hanc etiam afferunt ex *Aristotele* rationem, quòd scilicet (*b*) *minus malum*, si cum majore comparetur, habet rationem *boni*. Addunt & ex *Gregorio* Magno, *Dum mens inter minora & maxima peccata constringitur, si nullus omninò fine peccato evadendi aditus pateat, minora semper eligantur*. Nec desunt piorum virorum *exempla*; in quibus eximium est illud *Lothi* factum, & præ cæteris illustre: quem impuris *Sodomæ* incolis, ad nefandas libidines vitandas, *stuprum filiarum* suarum suasisse legimus, *Gen.* 19. Longum esset omnia persequi: ut plurima in pauca contraham, Dico *primò*, dictum illud *è malis minimum*, intelligendum propriè & primariò de *Malis* (ut vocant) *Pœnæ*, non *Culpæ*; hoc est, non de *peccatis*, sed de *externis incommodis* hujus vitæ inter se collatis. Quo modo *David*, proposita sibi trium malorum optione, *Belli*, *Famis*, *Pestis*, pestem (*a*) elegit ut è tribus malis *minimum*. Dico *secundò*, obtinere id dictum ulteriùs etiam, hoc sensu: Propositis *duobus malis*, altero *pœnæ*, altero *culpæ*, si utrumque vitari non potest, sed alterutrum eligi necesse est, eligendum est *malum pœnæ* potiùs quam *malum culpæ*: quia è duobus *minus est malum*, pati malum quam facere. Ergo eligenda potiùs est *amissio bonorum* quàm *abnegatio fidei*: & *exulare* eligendum est potius quam *pejerare*. Hinc illud animi robur priscis *Martyribus*, spoliari, torqueri, mactari paratioribus, quàm thurificare idolis, aut aliquid in se admittere quod esset inhonestum, aut Christiano nomine indignum. Dico *tertiò*, Si proponantur alicui *duo peccata*

(a) τὰ ἐλάχιστα λυπτέον ἀντὶ κακῶν. Arist. 2. Ethic. 9.

(b) Ἐν αἰρετῇ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν. Id. 5. Ethic. 7.

1.

(a) 1 *Sam.* 24. 14. Τῶν τριῶν κακῶν ἕν. Vid. Suid. ἀντὶ τρ.

3.

cata facienda, quorum utrumque constat esse *peccatum*, neutrum esse *eligendum*, sed utramque vitandum. Atqui supposito utrumque vitari non posse, sed alterutrum *necessario* esse faciendum, quod *Gregorii* verba illa manifestè supponunt; quid hisce in angustiis posito suadendum esse putes? inquietis. *Respondeo*, id supponi non posse. Cum enim *omne peccatum tàm sit voluntarium, ut si non esset voluntarium non esset peccatum*, ut rectè *Augustinus*, fieri non potest ut aliquis in eas angustias redigatur, ut ei (*b*) *necessariò* sit peccandum. Adeo ut ipse sibi contradicat, siquis dixerit se merâ *necessitate* coactum *peccasse*: Non enim peccatur nisi *voluntate*, & voluntas ita libera est ut *cogi* non possit. Nec alia *Gregorii* mens fuit: etsi verba ipsius, illa præsertim [*si nullus sine peccato evadendi aditus pateat*] jam dictis repugnare primâ fronte videantur. Non enim loquitur de *duobus* propositis, quorum *utrumq;* certò constet esse *peccatum*, quâ de re nunc agitur: sed de *duabus rebus*, quarum cùm alteram liquidò constet esse peccatum, alterum agens aut ex aliquo *conscientiæ errore* falsò opinatur esse peccatum cùm non sit, aut ex aliquo injecto *scrupulo* vel lævâ *suspicione* veretur ne fortè sit *peccatum*; qui casus alienus est à præsenti instituto.

(b) Οὐδεμία ἀνάγκη τὸ μοχθηρὸν πρᾶττειν. Arist. 2. Eudem. 11. *Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi.* Tert. de Cor. Mil. cap. 11.

XVIII. Si quæras, Liceátne *Caio* minus peccatum in se admittere, ut majus peccatum, quod *Titius* aliàs facturus sit, impediat? puta liceátne *leve furtum* facere, ne is *homicidium* perpetraret? Dico *quartò*, cum *Augustino*, non licere. "*Si quæratur*, inquit ille, *quid duorum potiùs debuit evitare, qui utrumq; non potuit, sed alterutrum potuit: respondeo, suum peccatum potiùs quàm alienum; & levius potiùs quod suum, quàm gravius quod alienum.* Ratio in promptu est: quia nimirum in meâ potestate est ne *ipse peccem*; ne *alius* pecce[t] non

non eſt in meâ poteſtate. *Sic enim* pergit ille, "*Ego utrumque malum fieri nollem; ſed id tantum* "*cavere potui ne fieret, quod erat in meâ poteſtate.* "At gravius eſt *homicidium*, quàm *furtum*. Fate- "tur id *Auguſtinus*, & reſpondet, *Pejus eſt tamen* "*facere furtum, quam pati homicidium.* Et in ean- "dem ſententiam alibi, *Quantumlibet diſtet in-* "*ter tuum & lienum, hoc tamen erit tuum, illud* "*alienum.* Res clara, nec cui ſit neceſſe ulteriùs inſiſtere.

XIX. *Quintò*, ſi adhuc quæratur, liceátne ſaltem alteri parato *majus malum* facere, ſuadere minus? ut parato occidere inimicum, ſuadere ut *mutilet* tantùm? quo pertinet *Lothi* ad concives ſuos oratio. De *Lothi* facto non idem ſentiunt omnes. Excuſare id factum nil miror *Chryſoſtomum*; ſuatim facit: ſic enim ſolet omnes *Patriarcharum lapſus*. Excuſat etiam *Ambroſius*; excuſant & alii, veteres maximè. *Auguſtinus* peccaſſe eum cenſet, cujus judicium ſecuti ſunt eorum qui ſecuti ſunt plerique. Et ſane videtur vir ſanctus, ex pio erga hoſpites affectu, dum valdè ſolicitus eſſet ne qua eis injuria aut vis inferretur, animo perturbatiore nonnulla & dixiſſe & feciſſe, quæ non poſſunt facilè excuſari. Omiſſo itaque *Lothi* facto, ut ab *hypotheſi* ad quæſtionem in *theſi* tranſeam, liceri cenſeo alteri, ne *graviori* facinore ſe polluat, *levius peccatum ſuadere*. Si dicas, qui alteri *ſuadet peccatum* etſi levius, *ſuadere* tamen *peccatum*; adeóq; eum ad peccandum inducere: quod qui facit, eo ipſo reum ſe facit *peccati alieni*. Reſpondeo, aliud eſſe *ſuadere* alteri peccatum *abſolutè*, quod quiſquis fecerit, indubiè peccârit; aliud *ſuadere* alteri peccatum *conditionaliter*, & ex *eâ ſuppoſitione*, quòd non poſſit aliter *gravius peccatum* evitari. Quo ſuppoſito, non tàm cenſendus eſt, eo conſilio alterum *induxiſſe ad peccatum* illud levius, quàm *abduxiſſe* pec-

cato

cato majore & atrociore. Non enim *ſuadet* eum ad peccatum, *quà peccatum* eſt, ſed *qua minus peccatum* eſt, & majoris impeditivum. Si porrò urgeas, Si mihi liceat *ſuadere* alteri electionem *minoris peccati*, cur non & illi liceat, etiam me *non ſuadente*, ſponte ſuâ id ipſum peccatum *eligere*? imò cur non & mihi ipſi liceat id tutò *facere* quod rectè *ſuadeam* alteri? id eſt, è *duobus propoſitis peccatis* eligere id quod *minus* eſt? Aut cur licere putandum eſt è *tribus* primum, neutrum autem reliquorum: quum videatur eſſe omnium *trium* par omninò ratio? Eandem eſſe *trium* rationem, id verò conſtanter pernego: quum ſit manifeſtiſſima inter hæc & illud diſcriminis ratio. Quòd nec illi liceat *ſponte ſuâ*, nec mihi *ſponte meâ*, ad majus peccatum vitandum eligere minus, id propterea ſit, quia cum ſit in *poteſtate* utriuſque noſtrûm (*reſpectivè*) *utrumq; vitare*, tenemur uterq; *neutrum eligere*: Cæterùm quòd mihi liceat alteri ſuadere *minus peccatum* ut evitetur *majus* ex eo contingit, quod non ſit in meâ ſuadentis *poteſtate* (id enim jam ſupponimus) impedire *utrumque*. Danda certè mihi eſt opera, quantum in me eſt, ut *impediatur utrumque*: Sed cum videam me id efficere non poſſe quod maximè *vellem & cupio*, facio ſaltem quod *poſſum & debeo*, ſuadendo *minus peccatum* ut impediam *majus*.

XX. Ex iis quæ hactenus diſputata ſunt facilè intelligitur, quæ ſit mens illius dicti è *malis minimum*, & quis ejus uſus in omni deliberatione humana; ad quæcunq; tandem *mala* applicetur, ſive *Culpæ*, ſive *Pœnæ*. Tenet enim, idq; univerſaliter & in utroq; malorum genere, quoties eò res devenerunt (ut rectè explicat ſtatum quæſtionis *Auguſtinus*) ut è *duobus malis* ſit in noſtra poteſtate *alterutrum* evitare, non ſit in noſtra poteſtate vitare *utrumque*. Omne enim *malum*, quatenus *malum*,

viro pio & prudenti vitandum est, quantum in ipso est: ergo *duobus* cujuscunque generis *malis* propositis; *utrumq*; si vitare potest, debet; si non potest, eligendum est ei quod *minus* est. Non tamen sequitur eligendum esse de *duobus peccatis* id quod *minus* est, quia *utrumq*; vitari posse jam ante demonstratum est. Et hæc de *Corollario secundo.*

XXI. Sequitur ex principali *Conclusione*, *Tertiò*, Nihil minùs errare eos, fortasse & graviùs, qui ut *clavum clavo*, sic *malum malo* pellendum existimant: ut verbi gratiâ, *Superstitionem* Sacrilegio, *Tyrannidem* Seditione, *&c.* Qui ferè error est eorum hominum, qui sibi tum demum vel maximè sapere videntur, cum, ut hortulani solent *plantas* hac nimiùm inclinantes ut erectiores insurgant, illac *inflectere*, ab altero *extremorum* non se satis cavisse arbitrantur, nisi in alterum improvidè ruerint. Sic (*a*) *Stulti dum vitant vitia in contraria currunt*, & dum vitant *Charybdim*, in *Scyllam* incidunt. Sed ut aliquem locum habeat in medendis corporum affectibus *aphorismus* ille, (quem tamen non usquequaque comprobant medicorum filii,) *Contraria contrariis curari, extrema extremis:* in moribus tamen corrigendis, & in reformandis *Ecclesiarum & Rerump.* corruptelis, affert plerumque pro remedio certam perniciem. Grave est illud *Sophoclis* apud (*b*) Stobæum, Ἐνταῦθα μὲν τοι πάντα τ' ἀνθρώπων νυσεῖ Κακοῖς ὅταν θέλωσιν ἰᾶσθαι κακά. *Hinc pessum eunt mortalium res indies, Rebus mederi quòd velint malis mala.* Et ejusdem in Ajace aliud.

(a) *Horat. Sat.* 2.

(b) λογο 6.

——— Μὴ κακὸν κακῷ διδοὺς
Ἄκος, πλέον τὸ πῆμα τῆς ἄτης τήθει.

—— hoc

——hoc eſt, *addens pharmacum malum malo,*
Ne contrahas tibi majus infortunium.

XXII. At ſi aliàs publicis malis remedium afferri non poſſit, niſi aliquæ *piæ fraudes* adhibeantur, *legéſq; & jura* violentur, annon præſtiterit aliquantiſper iſta fieri, quàm permittere Remp. ἀνίαται νοσεῖν? Lego quidem in ſacrâ hiſtoriâ ita olim ſenſiſſe Pontificem Hieroſolymitanum *Caiaphan*, qui in Senatu ſuæ gentis, poſthabitâ juſtitiæ ratione, *Jeſum* quamvis (*a*) nullius criminis reum more tamen afficiendum cenſuit, quòd ſic fieri *expediret*. Memini me alicubi olim legiſſe, *Romanorum Pontificem* neſcio quem, in Cardinalium conclavi de præſentibus negotiis diſceptantem, quum ſubmonuiſſet quidem è purpuratis, id quod propoſitum eſſet conſilium parùm ſibi *juſtum* videri, reſpondiſſe, *Licèt non poſſet fieri per viam juſtitiæ, oportet tamen fieri per viam expedientiæ*. Nimirum iſthoc eſt ſapere! hæc eſt eorum hominum quos *Politicos* vocant, ex *Jeſuitarum* ni fallor officinis, deprompta Theologia: *Omnia metiri ex commodo Sanctæ matris Eccleſiæ*; Sacroſancta Dei eloquia quà lubet inflectere, *naſi* ad inſtar *cerei* torquere, diſtorquere, invita cogere in rem ſuam; Et, ut Lacon ille *honeſtum eſſe* dixit *quicquid Spartæ eſſet utile*, nil turpe ducere, aut refugiendum, quod *Spartæ illi* quam nacti ſunt *ornandæ* quoquo modo inſervire poſſe arbitrentur. Verùm apage procul è *Scholis*, è *Suggeſtis*, è *Pectoribus* noſtris hanc inſanam *Theologiam*. Longè nos aliter inſtituerunt Sancti Chriſti *Apoſtoli*, qui illi quæſtioni (*Expediat, necne?*) non antè locum conceſſerunt, quàm de alterâ quæſtione (*Liceat, necne*) conſtaret. Quin & aliter ſenſerunt ſaniores *Ethnici*, qui quoties pugnare videtur *cum utilitate honeſtas*,

(a) *Joh* 11. 30.

1 *Cor.* 10. 23.

honeſtas, ſic litem ſemper dirimunt, ut pronuncient *utile* non eſſe quod non ſit idem *honeſtum*.

XXIII. Ne longè abeam, *Paulus* hoc ipſo commate omninò negat *facienda eſſe mala, ut eveniant bona*: quibus verbis quid dici potuit ad firmandam noſtram *Concluſionem* aut apertius, aut efficacius? Audivi tamen hiſce auribus qui cum iſtis ipſis Apoſtoli verbis premerentur, nec aliter quæ defenſa cuperent tueri poſſent, adhibitâ diſtinctione dicerent, nulli quidem *privato viro* fas eſſe pro ſuo arbitrio *malum facere ut inde proveniat bonum*, & hoc ſolùm voluiſſe *Paulum* his verbis prohibere; licere tamen, hoc non obſtante, ex communi gentis conſilio abs his quorum intereſt *ne quid Reſpublica detrimenti capiat* id fieri, ſi ſic poſtulet *publica neceſſitas* & *populi Salus*. Saluti populi quantum ſit deferendum, dabitur fortaſſis poſthac (ſi Deus voluerit) examinandi locus. Animadvertendum eſt interim, *Primò* gratis hæc omnia dici, nec occurrere quicquam in totâ hac diſputatione *Paulinâ*, quo nitatur illa diſtinctio: *Deinde* ſi ſcopum & vim argumentationis *Paulinæ* hoc in loco attendamus, excludi prorſus omnes iſtiuſmodi limitationes & commenta hominum nugatorum. Occurrit enim *Apoſtolus* objectioni, de promovendâ peccatis hominum *Gloriâ Dei*: Negat vel eo etiam fine *facienda mala*, ut illuſtrior reddatur *Dei Gloria*. Sequitur ergo à fortiori, non eſſe *facienda mala*, ob aliquem finem qui ſit inferior *Gloria Dei*. Cum igitur cuilibet *bono humano*, privato vel publico, infinities præponenda ſit *Dei Gloria*; nec liceat tamen vel ejus *gloriæ intuitu* malum facere: certè non licebit cuiquam aut homini ſingulari aut toti Communitati, in remedium cujuſcunque *mali publici* vel *privati*, aut ipſi malum facere, aut alteri faciendum commendare.

XXIV. Re-

XXIV. Recogitemus obſecro, Auditores, iſta apud nos, idq; ſeriò, & quò pejores dies ſunt, quò plures tentationum laquei, & impetus fortiores, eò ἀκριβέστερον ambulemus & majore circumſpectione caveamus greſſibus noſtris. Ne à recto illo & anguſto tramite mandatorum Dei patiamur nos ullis Satanæ machinationibus, aut mundi carniſve illecebris ad dextram ſiniſtrámve vel tantillum abduci, Memores, quæ ſcientes prudentes fecerimus *mala*, nullum vel apud *Deum judicem* vel apud *teſtem Conſcientiam*, habitura eſſe in illo die excuſationem. Et de *bonæ intentionis* prætextu hactenus. Quæ de hominum *Exemplis & placitis* (quod ad regimen Conſcientiæ attinet,) ſuperſunt dicenda, pergam (Deo vovente) exequi proximâ futurâ Prælectione.

PRÆ-

PRÆLECTIO TERTIA.

In quâ oſtenditur, non eſſe ad conſcientiæ ſecuritatem ſatis præſidii in virorum

Aut { Piorum *Exemplis.* / Peritorum *Judicio.*

GAL. II. 13.

Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ —— *Ac ſimulabant una cum eo reliqui etiam Judæi, adeo ut* Barnabas *ſimul abduceretur eorum ſimulatione.*

1: CUm mihi propoſitum eſſet propriam & adæquatam *Conſcientiæ Regulam*, quæ nobis certa eſſet & tuta *vivendi lex*, inveſtigare: perneceſſarium duxi antè oſtendere, quàm gravi & periculoſo in errore verſentur ii, qui in rebus agendis *Conſcientiæ* ſuæ ſecuritati ſatis proſpectum putant, ſi aut *boni finis* intentione, aut Sancti alicujus *exemplo*, aut viri eruditione pietatéque inſignis *judicio & authoritate*, ſe factaque ſua quoquo

quoquo modo tueri poterunt. Et quidem ad *Conſcientiæ* fructum, fiduciamq; boni operis, cætera ni pariter adfuerint in nudâ *bonâ intentione* quàm parum ſit præſidii, arbitror eſſe à me ſuperiore prælectione ſatis demonſtratum evictúmq; multis rationibus, *non eſſe facienda mala ut eveniant bona.* Supereſt hodie ut itidem oſtendam non debere eſſe cujuſquam hominis vel *exemplum* vel *judicium* tantæ apud nos authoritatis, ut in eorum alterutro ſecurè acquieſcat *Conſcientia*: neque ex eo ſolo debitè concludi poſſe, aut *de præterito* omne id *rectè factum eſſe*, aut *de futuro* omne id ſimpliciter *fieri licere*, quod alius quiſquam quantâvis *doctrinâ* vel *ſanctitate* præditus, aut ipſe *fecerit*, aut licitè fieri poſſe *judicaverit*.

II. Porrò quàm non ſit tutum ad *aliorum exemplar* vitam noſtram actioneſque inſtituere, nec ſufficiat ad *Conſcientiæ ſecuritatem*, ſi quod facimus aut facturi ſumus, id ipſum à viro aliquo pio ante nos factum defendamus; è textus propoſiti verbis luculentiſſimo argumento confirmari poteſt: maximè ſi dicti occaſionem ex rei geſtæ hiſtoriâ paulò altiùs repetamus. *Petrus Apoſtolus*, inter Gentiles ad Chriſti fidem converſos, qui *Legis Moſaicæ* conſcientiâ non tenebantur, *Antiochiæ* degens, egit cum eis libera convivia, & appoſitos *quoſcunq; cibos*, non minùs *prohibitos* populo Judaico quàm *conceſſos*, pro eâ quam in Chriſto habuit *libertate*, indiſcriminatim comedit. Aſt ubi *Hieroſolymâ Antiochiam* veniſſent de gente Hebræa quidam *Chriſtiani*, ſive erant ii ficti illi fratres [περεισακτοι ψευδαδελφοι] quorum *verſu quarto* iſtius capitis meminit, qui velut à *Jacobo* miſſi, ſed reverâ *clam ſubingreſſi* fuerant ad explorandam *Pauli* aliorúmq; *Chriſtianorum* libertatem, (ut nonnullis viſum; ſive potiùs (ut alii exiſtimant, & fortaſſe rectiùs) *infirmi fratres*, à *Jacobo* quidem miſſi,

missi, sed de legalium rituum cessatione nondum satis plenè edocti: *Petrus* ut apud eos *gratiam* iniret, vel saltem ipsorum *offensionem* reveritus, abstinuit protinus à *Gentilium* mensis & societate, & à *cibis* Mosaica Lege *prohibitis*. Cujus inducti exemplo, *Judæi* etiam *Antiocheni*, qui *Pauli* & sociorum concionibus docti erant *Christianam libertatem* aliquantò meliùs quàm *Hierosolymitani* illi, & de abolita *Lege Ceremoniarum* rectiùs senserant, imbecilles tamen adhuc & ipsi, & ritibus quibus diu assueverant addictiores, facilè se passi sunt à communione fratrum suorum fidelium *Gentilium* segregari, non sine aliqua (ut verisimile est) levi saltem suspicione, *Petrum*, sc. *Apostolorum Coryphæum* de his rebus rectiùs sentire, & se fortean à *Paulo* grata sed inani libertatis specie lactatos hactenus fuisse & deceptos. Quin & ipse etiam *Barnabas*, quod magis mirere, (infirmiores enim ad *lapidem offendiculi* impingere, non est aut novum aut insolens) qui *Pauli* assiduus in itinere comes & collega fuerat, qui *Christianæ libertatis* doctrinam adversus Judæos constanter asseruerat, tanti Apostoli authoritate permotus, in eandem *simulationis societatem* cenceſſit, non sine magno fidelium qui ex *Gentibus* erant scandalo.

III. Reprehensum à se hoc nomine *Petrum*, idq; graviter & palàm & meritò, narrat hic *Paulus*. Non solùm, quòd ipse cum tot fratrum scandalo, ex nimio sive *placendi* studio sive *offensionis* metu, *Judaismo* faventiorem se quàm par erat simularet: sed quòd & alios suo *exemplo* in ejusdem hypocriseos participium pellexerat, eodemque *exemplo* pergeret credentes etiam è Gentibus *ad Judaizandum* reluctante *Conscientiâ* & quasi invitos *cogere*. Non sum nescius (*a*) *Hieronymum*, post alios quos ille citat sententiæ suæ authores, longè diversam afferre ab ea quam nunc attuli *Paulinæ reprehensionis* interpretationem:

(a) *In Epist. ad Galatas. Epist.* 95.

terpretationem : ſcilicet, non ſeriò & uti videbatur, ſed κατ' οἰκονομίαν & *ex compoſito* inter duos ſummos Apoſtolos, Eccleſiæ utilitate ſic poſtulante, rem omnem geſtam. Nimirum hoc voluit, *ſimulationem Petri* ad retinendos *Judæorum* animos fuiſſe neceſſariam: quæ tamen ne vergeret nimis in *Gentium* periculum, neceſſarium item fuiſſe & *ſimulatoriam* ejuſdem à Paulo *reprehenſionem*; quâ & *Judæorum error* de validâ adhuc legis rituum obligatione ſic corrigeretur, & eâdem interim operâ, ne quod inde creetur *Gentilibus Chriſtianis* ſcandali periculum, caveretur. Ex amborum utique conjunctâ *ſimulatione* id agis, ut tàm *Judæi* quàm *Gentes* in Chriſti fide, quam non ita pridem amplexi eſſent, hac quaſi *piâ fraude* faciliùs retinerentur. Illud itaque, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ſic interpretatur, accommodè in illam quam tuetur ſententiam (ut ſolet is præ reliquis Patribus, δολιόειν τῇ ὑποθέσει) ut κατὰ πρόσωπον ibi non *palam* & *in faciem*, i. e. coram populo & apertè ſignificet, ſed *ſpecie tenus* & ſecundum externam apparentiam, quo ſignificatu κατὰ πρόσωπον alibi etiam uſurpari conſtat, ut 1 *Cor.* 10. 7.

IV. Non placuit *Hieronymi* ſententia *Auguſtino*, qui negat ex compacto quicquam hic actum fuiſſe, ſed *Paulum* ſincerè & ex animo intempeſtivæ huic συγκαταβάσει, ſemet oppoſuiſſe, Quare *Hieronymum* ejus erroris (*a*) per Epiſtolam amicè admonendum cenſuit: unde quum ille *paulò* commotior in eâdem ſententia perſtaret, agitari cœpta eſt quæſtio inter ipſos miſſis ultrò citróque *Epiſtolis*, magno utrinque (ut par erat in tantorum ingeniorum concertatione) acumine & rationum momentis. Stetit tandem plerorumque judicio ab *Auguſtino* victoria, quod erat adductorum ab eo argumentorum pondus: ita ut ex illo tempore pauciſſimis pedibus itum ſit in alteram ſententiam. In

(a) *Inter Epiſtolas Hieron. Epiſt.* 97, *&c.*

quibus

(b) *Annal. ad ann. 51.* quibus tamen mirarer ſi non eſſet (*b*) *Baronius*. Qui (cautus nequid detrimenti caperent res Romanæ, ne labaſceret *Jovis ſui Capitolini* aut *infallibilitas*, ſi in *Petrum* cudi poſſet ulla erroris vel temerariijudicii fabecula; aut *Oecumenica poteſtas*, ſiquis mortalium auſus eſſet *Petrum* utcunque commeritum reprehendere, vel hiſcere contrà, dicendo, *Domine cur ita facis)?* nullum non movet lapidem, ut rejectam paſſim *Hieronymi* ſententiam, & toto penè orbe exulantem, poſtliminiò quaſi revocatam civitate donaret. Sed profectò is eſt *Baronius*, ut ſe paſſim prodat uni partium ſtudio debitum; quem palàm eſt in ſpiſſo illo & immenſæ diligentiæ *Annalium* opere, id ſibi negoti ſolùm dari credidiſſe, *Pontifici* ut gratificaretur ſuo, & omnium *monimentorum* fidem & authoritatem, omnium opinionum & *teſtimoniorum* momenta, ex unius *Romanæ ſedis* dignitate & utilitate metiretur. Atqui *Paulus*, (ut illuc unde paulùm receſſi redeam) Coapoſtolum ſuum *Petrum* κατὰ πρόσωπον, i. e. *præſens præſentem*, (ut ea locutio, *Act.* 25.16. & alibi accipitur) audacter & palam ἔμπροσθεν πάντων, *Importunæ ſimulationis* jure optimo redarguit: idque eo maximè nomine, quòd facti ſui *exemplo* Barnabam & ex Antiochia Judæos in errorem induxiſſet, & *Gentibus* fidem Chriſtianam recens amplexis, in *Evangelicæ libertatis* diſcrimen, grave *ſcandalum* præbuiſſet.

V. Hæc à me pluribus eò libentiùs commemorata ſunt: cùm ut loco aliquantum obſcuro & jam olim controverſo facem aliquam præferrem; tùm etiam ut evidentior eſſet ejus argumenti vis, quod ad *theſin noſtram* confirmandam ex hac *Apoſtoli* diatriba deducitur. Siquidem *Paulus* non *Petrum* ſolùm qui *exemplo* ſuo præiverat, ſed & *Barnabam* etiam cæteroſque qui *Petri exemplum* ſecuti in eandem ſimulationem conſenſerant, notandos cenſuit

fuit οὐς ὀρθοποδοῦντας, quod *minùs recto pede*, nec ut Christianæ *veritati* & *simplicitati* congruebat, incederent. Omninò ut constet, apud *Paulum* judicem parum profuturum fuisse *Barnabæ* vacillanti, & inter *Judaismum* & *Christianismum* quasi claudicanti, in simulationis suæ patrocinium, *Petri*, summi quantumvis inter Apostolos nominis, *exemplum* advocasse. Esto, dignior sit acri reprehensione *Petrus*, quòd *suo exemplo* alteri nocuerit: at nihilo propterea excusatior *Barnabas*, quòd *alieno exemplo* peccaverit. Hæc de *primo* nostro *argumento* ex textu hoc Paulino.

VI. *Secundum Argumentum* sumitur à difficultate judicandi, quum non sint omnia piorum facta *imitanda*, quænam ex iis sint in *exemplum* trahenda, & quæ non: idque ob *duplicem* quæ est in eis *incertitudinem*. Utrumque enim fieri potest: ut quod à viro pio factum est, non fuerit *rectè factum*; aut quod est ab eo rectè factum, non tamen sit nobis *imitandum*. Imprimis illud utrumq; certum est, & quæ constat esse perperàm facta non esse *imitanda*; & suos fuisse viris vel sanctissimis *nævos* & *lapsus*. Quos & sapientissimus Deus permisit aliquoties in gravissima peccata labi, *adulteria*, *homicidia*, *idololatriam*, *fidei abnegationem*, &c. ut se *homines* esse cogitarent; discerent ex sensu suo *alienis infirmitatibus compati* & ignoscere: adversùs *tentationes* non suis viribus siderent, sed ab ipsius *auxilio* toti penderent; sicubi validos *tentationum* impulsus sustinuissent invicti, inconcussi, illæsi, id omne ipsius *providentiâ* & *gratiâ* acceptum ferrent: ita eorum *lapsus* aliquot *fœdiores* in ipsis Sacrorum voluminum tabulis Sapientissimo consilio perscribi voluit, ut extarent in omne ævum ex umâ parte *humanæ fragilitatis* & inconstantiæ, ex alterâ *divinæ bonitatis* & clementiæ illustria nec peritura *monumenta*.

VII. Dices

VII. Dices fortaſſe non eſſe ea *Sanctorum exempla* ſequenda, quæ ipſe Dei ſpiritus in ſacris literis, velut virgulâ cenſoriâ, ut perperam facta notavit. Quis enim ſanè mentis ſibi aut *Davidis adulterium*, aut *Petri abnegationem*, imitanda proponeret? Videri tamen tutò poſſe ab ejuſmodi factis *exempla* ſumi, quæ in Scripturis ita narrantur, ut nullam adjectam habeant *vituperationem*, vel criminis aut culpæ *notam*. Reſpondeo, nec hoc eſſe concedendum. Multa enim hominum *facta* in Scripturis, ut in aliis paſſim hiſtoriis, *nudè* tantùm & *hiſtoricè narrantur* prout geſta ſunt, quæ à narrantibus nec diſertim *laudantur* nec *vituperantur*: quorum tamen nonnulla indubiè conſtat *injuſta* fuiſſe, aut *inhoneſta*, & à viri boni officio aliena; & de multis aliis non immeritò dubitari poteſt fuerintne *rectè facta* vel ſecus, de quibus diſputare ſolent probabiliter & liberè in utramq; partem interpretes. Qualia ſunt illa (*a*) *Lothi*, impuris ciuibus filiarum ſuarum ſtuprum offerentis; (*b*) *Joſephi* per vitam Pharaonis (ut putatur) jurantis; (*c*) *Jacobi* Eſavo fratri paternam benedictionem aſtu præripientis; aliáq; id genus compluria. Quæ ſiqui eorum *exemplo* ſibi etiam licere putent hoc ſolo nomine, qnòd ea à viris piis *facta* legant, *damnata* non legant: næ illi, dum *incertiſſimæ legi* conſcientias ſuas ſubjiciunt, ſeſe interim *certiſſimo* errandi peccandique *periculo* objiciunt.

(a) *Gen.* 19. 8.
(b) --- 42. 15, 16.
(c) --- 27. 24.

VIII. Atqui ea ſaltem *Exempla* nobis, quæ in ſacris literis diſertè *laudantur*, ſecurè ſequi licebit, inquies. Imo ne id quidem ſimpliciter conceſſerim. Sed quod ad hanc rem attinet. Dico *primò*, Quæcunque hominum *facta* in ſacris literis apertè *damnantur* ut vitioſa, ex ſimpliciter eſſe fugienda: Potior enim eſt vis & uſus *exemplorum malorum*, ut ab illis *negativè* arguatur, quàm bonorum arguendo

guendo ab illis *affirmativè*. Quo arguendi genere utitur Apoſtolus noſter, 1 *Cor* 10. 6, *&c.* Ubi propoſitis ex veteris inſtrumenti hiſtoriâ *peccatorum* diverſi generis *exemplis*, ut & *judiciorum Dei* in legis ſuæ prævaricatores, monet ut ea omnes intueamur velut *typos* & *exemplaria*, non quæ imitemur, ſed quæ (*a*) vitemus,——εἰς τὸ μὴ ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν.—— Ne ſc. concupiſcamus mala, *ſicut quidam ex illis concupiverunt*, neque *idola colamus*, neque *ſcortemur*, neque Chriſtum *tentemus*, neque *murmuremus* in adverſis, quemadmodum illos feciſſe legimus.

(a) *ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando,* 1 Satyr. 4.

——*hoc quidam non bellè: nunquid ego illi*
Imprudens olim faciam ſimile? Hor. ibid.

IX. Dico *Secundò*, quæ in Scripturis facta apertè *laudantur*, atque ita laudantur ut nobis quaſi *imitanda* proponi videantur, non eſſe tamen omnia mox rapienda in *exemplum*, ita ut totum aggregatum ſive *integram actionem* prout ab *archetypo* geſta eſt, nobis commendatam arbitremur. Sed delectu opus eſt & cauto; ut quæ *laudantur*, eâ tantùm ex parte *imitemur*, ex quâ *laudantur*. Cujus cautelæ hæc ratio eſt, quia ſolet Deus interdum, pro immensâ ſuâ bonitate in *Actione mixtâ*, id ſolùm quod in eâ *bonum* eſt, intueri & comprobare; id quod *vitioſum* eſt, quaſi diſſimulando præterire. Ut in parabola, *Luc.* 16. 8. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quòd prudenter egiſſet*, etſi fide parum integra. *Imitanda* erga nobis proponitur villici illius *prudentia*, non *injuſtitia*. Et in *obſtetricum Ægyptiarum* laudato exemplo, recens editos *Iſraelitidum* partus ſervantium, regiiq; mandati contemptum mendacio excuſantium, non ſunt confundenda cum *humanitate* & *pietate mendacium*, ſed cautè ſeparanda: quorum hoc in vi-

tio fuit, nec *imitandum*: illis ſolis data *laus* eſt à Deo, & à nobis debita *imitatio*.

X. Dico *Tertiò*, in Scripturis laudari etiam *actus heroum extraordinarios*, quos illi peculiari motu & afflatus *Spiritus Sancti* excitati, quaſi ex *peculiari mandato* ediderunt, *præter legem communem*: qui tamen non ſunt ab aliis *imitandi*. Ejus generis erat celebre illud factum *Phinehezi*, quo à Deo Opt. Max. & *laudem* meruit & *præmium*: qui cùm eſſet vir privatus, nulla legitima authoritate publica præditus, impudicum tamen ſcortantium par ἐπαυλοφώρῳ deprehenſum ſpiculo transfixit, *Num.* 25. 8. Ut & alterum illud *Eliæ prophetæ*, qui devocato cœlitùs *igne* miſſos ſe accerſitum milites abſumpſit, 4 *Reg.* 1. 10. *&c.* Quod ejus factum, diſcipuli Chriſti *Jacobus & Johannes* imitari cupientes, cum præceptorem ſuum ea de re conſuluiſſent; temerarium ipſorum conſilium ita non comprobavit, ut *objurgantis* ſpeciem indueret, retuditque eorum impetus acri caſtigatione. (*a*) *Neſcitis* inquit, *cujus ſpiritus eſtis*. Quaſi diceret, Quin compeſcite ferocientis animi fervidiores impetus, & intra vocationis veſtræ limites vo'met continete. Non ſiquid olim ſeveriùs fecerit *Elias*, id ipſum vobis item faciendum exiſtimate. Quod ab eo factum eſt, dictante & ſuggerente intus *Spiritu Dei extraordinario* factum eſt; cujus dictamen fuit ei peculiaris illius *mandati* inſtar, quod *Abrahæ* datum eſt de mactando filio *Iſaaco*. At non eſt veſtrum, quos nondum *Dei Spiritus* ad tale facinus perpetrandum *extra ordinem* vocavit, ſimile aliquid attentare.

(a) *Luc.* 9. 54.

XI. Quum itaq; non ſemper certum ſit, id quod à viro pio *factum* legitur, *laudari* debere, nec ſi quid *laudatum* fuerit, id continuò *imitandum* eſſe: ad Conſcientiarum noſtrarum ſecuritatem multò conducibilius eſt, actus noſtros *ad Legis regulam*

quæ

uæ certa eſt, quàm *ad incerta hominum exempla* exigere & conformare. Rectè "*Auguſtinus*, *Hæc* "*quæ in Scripturis Sanctis legimus, non ideò quia* "*facta credimus, etiam facienda credamus: ne vio-* "*lemus præcepta, dum paſſim ſectamur exempla*, lib. "*contra mendacium* cap. 9. Ubi poſt alia quædam eodem pertinentia, ita tandem concludit. "*Unde* "*conſtat quòd non omnia quæ à Sanctis & juſtis* "*viris legimus facta, transferre debemus ad mores.* Atque hactenus de *ſecundo* noſtro *argumento*, à difficultate judicandi de piorum *exemplis*, propter *incertitudinem* quæ in ipſis eſt.

XII. Sequitur *tertium*, à difficultate ritè *applicandi* aliorum *exempla* ad res & actiones noſtras, propter *incertitudinem circumſtantiarum.* Quæ cùm ſint infinitæ varietatis, infinities etiam variant humanarum actionum qualitates. Quod eſt *in theſi*, i.e. de ſuo genere *licitum & liberum*, atque etiam ita manet *in hypotheſi* (manentibus ſc. iiſdem *circumſtantiis*) *licitum & liberum*, (*licitum* autem dico, quod ſine peccato *fieri*; *liberum*, quod ſine peccato *omitti*, poteſt;) idipſum additâ, demptâ, aut quovis modo immutatâ vel unâ qualibet *circumſtantia*; reddi poteſt è licito *illicitum*, aut è libero *neceſſarium.* Ut quotidie uſuvenire cernimus in foro contentioſo, cum inter partes litigantes cauſæ aguntur. Ubi ab unius partis advocato citantur è libris in cauſæ ſuæ ſubſidium rerum judicatarum *præcedentia* (ut vocant) *exempla*: reſponderi ſolet ab alterius partis advocato, non eſſe eandem in utraque cauſa *juris rationem*, variare *circumſtantiis*, inde immutari *caſum*, nec quæ olim judicata citantur ad præſentem litem pertinere. Quòd ſi fuerit ritè demonſtratum; concidit extemplò tota illa hoc fundamento nixa defenſionis fabrica, nec urit apud *Judices* ullius momenti *probatio à rebus judicatis* ſumpta.

Hinc fit ut inter argumentationis ſpecies apud *Dialecticos*, *Exemplum* in poſtremis habeatur; velut *illuſtrandæ* rei quàm *demonſtrandæ*, aptius inſtrumentum. Et profectò ſi fit verum illud Fabii, (*a*) *Tot Seculis nullam repertam eſſe cauſam, quæ ſit tota alteri ſimilis*: omnino veriſimile eſt poſſe eum facilè errare, qui ex *unius cauſæ* conditione de *alterâ ſimili*: non expenſis antè cum omni diligentia utriuſq; *circumſtantiis*, præproperè ſtatuit.

(a) *Quintil. 7. Inſtit. in præam.* ἂν πολλὰ βάλῃς, ἄλλοτ' ἄλλοῖον βαλεῖν. *Senarius proverb. apud Ariſtot. de divinat.--cap. 2.*

XIII. Quo in genere, eò ſumus in errorem procliviores, quòd plerique hominum ita comparati ſumus, ut in *exemplis* aliorum applicandis *facta* tantùm ipſa intueamur, eáque avidè arripiamus, & in rem noſtram trahamus, ſi ſaltem *effectibus & deſideriis* cordis noſtri adblandiri videantur; *cauſæ* interim factorum, & *finis*, & *modi*, & *circumſtantiarum*, earum præſertim quæ cupiditatibus noſtris adverſari videntur, aut nullam aut perexiguam rationem habeamus. Sugillat quoſdam ſui temporis propheta, *Amos*, cap. 6. 5. qui in mediis publicis calamitatibus ſecuri otio, luxu, & omne genus voluptiis genium ſuum oblectabant; dicebántque inter alia, ſe *Davidis inſtar excogitaſſe ſibi inſtrumenta muſica*. Quaſi dicerent, Cur id nobis vitio vertatur, quod *Davidi* laudi fuit & honori? *Muſica Inſtrumenta* & modulationes exercuit vir ille ſanctus; idem & nos facimus: diſſimulantes interim, quod fuerat in illo exemplo præcipuè imitandum, id à *Davide* factum in *honorem Dei*, & *publici cultus* ſolennitatem; non ad *conviviorum luxum*, & in fomentum *mollitiei & laſciviæ*.

XIV. De *Imitatione Oratoriâ* multa præcipiunt rhetores: nimirùm futuro *oratori* utile eſſe, ut virum aliquem egregium, & in dicendi facultate præſtantem ſibi proponat, quem ſtudeat *imitari*. Quod idem ad vitæ inſtitutionem, ut ſalubre præceptum,

ceptum accommodant *Philoſophi.* Hortatur *Seneca* ut ad alicujus eximii præſtantiſque viri *exemplum* vitam moréſq; componamus: *Longum enim iter eſſe per præcepta, breve & efficax per exempla.* Et habet *Exemplum* conjunctam cum ſuadelâ & utilitate *oblectationem* quandam: ut in puerulis videre eſt; qui aliorum *juſſis* cùm ægrè obtemperent, *facta* tamen magna cum voluptate imitantur. Sed monent tamen qui iſta præcipiunt, ad *benè rectéque imitandum* acri judicio opus eſſe, ut prudenter delectum faciamus, cum *eorum hominum* quos imitari velimus, tùm *earum rerum* in quibus ipſos imitemur. Ridet *Fabius elumbes* quoſdam (ut ipſe vocat) *oratores*, qui affectata quadam eloquentia & inani verborum circuitu dum *Ciceronianum* dicendi genus æmulantur, magnum ſe quid & eximium conſecutos exiſtimabant, ſi in clauſulis poſuiſſent *Eſſe poſſe videatur.* Notat & ipſe *Cicero* perverſam quorundam hac in re diligentiam, qui propoſitis ſibi ad imitandum ſummis oratoribus, *nil illorum* (ut ille loquitur) *niſi vitium ſequuntur.* Qualis erat *Fuſius* quidam, *C. Fimbriæ* boni oratoris imitator non bonus: de quo ita *Cicero*, *nervos C. Fimbriæ in dicendo non aſſequitur, oris pravitatem imitatur.* Baſilium Cæſariæ Epiſcopum, ob eximiam eruditionem & pietatem cognomento *Magnum*, in tantâ fuiſſe apud omnes exiſtimatione ſcribit *Nazianzenus*, ut non pauci tanti viri καὶ τὰ σωματικὰ ἐλαττώματα, pallorem oris, inceſſum, tardam pronunciationem, aliáque corporis vitia, ſtudiosè affectarent & æmularentur. Quemadmodum non defuiſſe teſtantur alii, qui *Demoſthenis* magni Oratoris *Rhotaciſmum*, & ſummi Philoſophi *Ariſtotelis* τραυλότητα ſtudiosè effingerent. (*a*) *O imitatores, ſervum pecus!*

XV. *Jocum* moverent iſta fateor, quæque apud probos authores occurrunt ſexcenta iſtis ſimilia

(a) *Horat. 1. Epiſt. 19*

perverſæ imitationis exempla, magis quàm *bilem*: ſi in *ſermone* tantùm & externo *corporis habitu geſtúque* ea perverſitas, non autem in *vitâ & moribus* obtineret. Sed & in his quoque, nihilo fortaſſe rariùs, certè longè pernicioſius, (a) *decipit exemplar vitiis imitabile*: dum pravis cupiditatibus abrepti, propriiſque affectibus nimis indulgentes, è magno *exemplorum* cumulo ea ferè deligimus libentius, & in ipſis eas *circumſtantias* vehementiùs urgemus, quæ commodiſſimè videntur in eam partem flecti poſſe quâ inclinant jam antè animi, ut ſic *affectibus* & *cupiditatibus* noſtris inſerviatur. Id quod facillime deprehendet ab iis egregie factum, qui ἐυταξίαν ex Eccleſia, è Rep. pacem exturbare moliuntur, quiſquis libellos nuper ab *Anabaptiſtis*, *Browniſtis*,, aliiſque ejuſdem furſuris *Sectariis*, vel ſuperioribus aliquot annis ab eorum verâ propagine *Reformatoribus Puritanis* editos, attentiùs inſpexerit. Cujus perverſitatis in hoc hominum genere ut vobis ſpecimen aliquod exhibeam, (quod ſine juſta cujuſquam cordati viri offenſione facturum me ſpero,) date mihi quæſo veniam, unicum ipſorum argumentum à *Chriſti & Apoſtolorum* ejus *exemplo* ductum, brevi examini ſubjicere: quod quum ſit ab ipſis prolixè ſatis, addo & ſatis animosè, tractatum; quàm ſolidè, quàm ſincerè in eo argumento ſe geſſerint, veſtrûm eſt judicare.

(a) *Horat. ubi ſupra.*

XI. Prodiit quadraginta circiter retrò annis, adverſus ritum *ingeniculationis in ſacrâ ſynaxi*, editus à quibuſdam *Exonienſis diœceſeos* miniſtris (junctis ſc. operis) libellus. Inter alia quæ undiq; conquiſita argumenta congeſſerunt, in hoc uno quod à *Chriſti exemplo* petitum eſt præ cæteris videntur quaſi triumphare. Argumenti vis & ſumma hæc eſt. Non licere homini *Chriſtiano* in actione aliqua religioſa ad cultum Dei pertinente à *Chriſti*

&

& Apoſtolorum exemplo, quod quidem ſit imitabile, ullatenus recedere, quum ſit omnis *Chriſti actio* imitabilis, & quam alii ſunt recte imitati, ab omnibus Chriſtianis *imitanda*: *Chriſtum* autem & *Apoſtolos* alio corporis ſitu & non genibus ſubnixos, ſacra ſigna percepiſſe: proinde & nobis *Chriſtianis* pariter faciendum. Hoc tamen diluto, *pæne* dixeram putido, ſophiſmate cum impoſitum ſit non indoctæ modò plebi, ſed & aliis, qui ſi magis ſaperent meliùs cum Eccleſiis Chriſti ageretur: operæ pretium erit nonnulla vobis quæ vanitatem totius argumentationis abundè demonſtrent obſervanda proponere.

XVII. Obſervate itaque *primò* μετάβασιν hic fieri εἰς ἄλλο γένος, fœdo & vix pueris condonando errore. Cum enim de *Geſtu* totalis ſit, diſputant illi importunè admodum de *Actionibus*. Eſto omnem *Chriſti actionem* imitandam eſſe: at *geſtum* quis dixerit *actionem*? Quæ duo adeò latè invicem diſparata ſunt, ut nec in aliquo communi genere conveniant, ſed ad diſtincta *Prædicamenta* pertineant: *Geſtus* ad ſitum eſſe, *Actio* ad proprium & ſui nominis prædicamentum.

XVIII. Obſervare *ſecundò*, quatuor illa ultima & minorum gentium *prædicamenta*, *Ubi*, *Quando*, *Situm & habitum*, ejuſdem eſſe ferè rationis & momenti reſpectu illarum *actionum* quibus velut comites adjunguntur, quandoquidem nihil aliud ſunt quàm *relationes* quædam inferioris notæ, & *circumſtantiæ* actionibus ipſis prorſus *extrinſecæ*. Non videri proinde rationi conſentaneum, ut vi *exempli Chriſti & Apoſtolorum* obligemur ad eorum imitationem in *Situ* tantùm; in reliquis autem tribus, *Ubi*, *Quando*, *& Habitu*, vel iſtorum ipſorum judicio qui hoc exemplum urgent, non obligemur. Neque enim ipſi exiſtimant eſſe neceſſarium, aut quoad *Ubi*, ut ſacra Euchariſtia in *priva-*

vatis ædibus & in *cœnaculo domus ſuperiore* (ὑπερῷῳ) celebretur, aut quoad *Quando*, ut primâ nocte & *poſt cœnam*; aut quoad *Habitum*, ut à miniſtro *tunicâ inconſutili* induto. Quæ tamen omnia fuiſſe in *primâ cœnâ* obſervata, ex ſactâ hiſtoriâ conſtet, nec eſt ab illis negatum. Cùm ergo eam *libertatem* & ipſi ſumant & aliis concedant, ut liceat à *Chriſti & Apoſtolorum praxi* in hiſce omnibus illæsâ conſcientiâ diſcedere, libenter à novis his magiſtris edoceri velim, quid ſit in illo *Situs prædicamento* adeò ſingulare, ut tàm multò, ſive *infra* ſive *ſupra*, conſortium ſuorum cenſum haberi mereatur, nec liceat ſine grandi ſacrilegio à *primitivo illo exemplo* ex hac tantùm parte diſcedere. Æqua ſanè res eſt, ut aut pari paſſu ambulent quatuor iſta *Ubi*, *Quando*, *Situs*, *Habitus*; aut juſta aliqua diſcriminis ratio cur id ne fiat aſſignetur: quod non eſt ab iis hactenus (quod ſciam) factum, nedum tentatum.

XIX. Obſervate *tertiò*, quum debeat omne *factum exemplare* ita eſſe certum ut non poſſit negari; quod ab illis aſſumitur, (& ego lubens *conceſſerim*,) *Chriſtum & Apoſtolos* non genibus flexis ſed alio aliquo geſtu celebraſſe *primam* illam *cœnam*, id non ita liquidò conſtare ex aliquo Scripturæ textu, ut ſi pernegetur poſſet probari. At illud ἀνακεῖσθαι quod eſt in Evangeliis, annon innuit ſaltem *geſtum triclinarem*, illis temporibus & regionibus familiarem? Imò omnino nego ex ſolo uſu iſtius vocabuli poſſe probari certam aliquam *Speciem ſitus*. Ab ea *ſitus* ſpecie, quæ in *triclinîis* olim adhibita eſt, utriuſque vocis origo fuit: Græcæ ἀνακεῖσθαι, & quæ huic reſpondet Latinæ *Diſcumbere*. Sed vocabulorum vim & pondus improbo examini ſubjiciet, quiſquis ea, poſtquam multo uſu adoleverint & ſe latiùs extenderint & dilataverint, ad prima quaſi incunabula revocare,

vocare, & antiquis finibus includere velit. Significant ergo illæ dictiones *ex communi uſu loquendi* actum illum quo nos deſtinatò applicamus alicui loco idoneo cibi capiendi causâ; quocunque demum *ſitu* vel *poſitura* corporis id fiat, *ſtatu*, *ceſſione*, *ingeniculatione*, *diſcubitu* propriè dicto, vel quolibet alio.

XX. Sed quia, licèt non ex vi vocis ἀνακεῖσθαι, aliunde tamen (ex quibuſdam ſc. hiſtoriæ circumſtantiis) colligi videtur admodum probabiliter, *Chriſtum & Apoſtolos* in primâ illâ cœna *geſtu* uſos *tricliniari*: obſervate *quartò*, novos hoſce Dictatores noſtros legi illi, quam ita ſeverè imponunt fratrum ſuorum conſcientiis, ipſoſmet interim non parere. Si enim *Chriſtus* in ſacra cœna inſtituenda *geſtu* uſus ſit *tricliniari*; exporrectis ſc. in ſubſtrato lectulo pedibus & tota corporis parte inferiore, ſuperiore in cubitum reclinata: cur iſti ipſi, qui hoc argumentandi genere tàm operosè utuntur, hoc *Chriſti exemplum*, (quod eſt certè *imitabile*,) non *imitantur*? Cur non ſibi *lectulos* parant & *triclinia*, ut ſic ab omni neceſſaria in eam rem ſupellectili inſtructi, eodem quo *Chriſtus & Apoſtoli* geſtu ſacræ menſæ participes fiant? A quo *geſtu* tàm diſcedere certum eſt eos qui *ſtant* aut *ſedent*, (quorum alterutrum & ipſi faciunt & aliis faciendum ſuadent,) quàm qui *in genua procidunt*. Si dicant, & quidem dicunt exoleviſſe jam olim *geſtum illum tricliniarem* in hoc occidentali orbe, & proinde nos non jam teneri ad *eumdem ſitum in ſpecie*: teneri tamen vi primitivi illius exempli ad *eumdem ſitum in genere*, hoc eſt, ut utamur ſaltem *geſtu* (ut vocant) *menſario*, qui ſit illi *tricliniari* analogus & ſuccedaneus pro more noſtræ gentis, quemadmodum illi tunc eo *geſtu* uſi ſunt, qui ex paſſim recepto illorum temporum & locorum more *ad menſam*

ſam à convivis ſolebat adhiberi. Ad populum phaleras! Adeone homines ex affectuum *præjudicio*, & *contradicendi libidine* quadam, ab omni ſanâ mente excidiſſe, ut hæc tàm futilia pro ſolidis orbi obtrudant, aut ſperent iſtiuſmodi offuciis cuiquam cordato viro imponi poſſe? Quæ quàm ſint inania & abs re, ut *breviter* & liquidò oſtendam; exornandi mihi ſunt qui ſic diſputant, ut paucis his *interrogatiunculis* directè & ſine aliquâ tergiverſatione reſpondeant.

1. XXI. Quæro ab illis *primò*, quum tàm certum ſit *Chriſtum*, ſi uſus eſt *geſtu tricliniari*, nec *ſedentem* comediſſe, nec *ſtantem*, quàm certum eſt eum, ſi eo geſtu uſus eſt, non comediſſe *genibus ſubnixum*: cur non vi illius exempli tàm obligemur à *ſedendo* vel *ſtando* abſtinere in ipſo communicandi actu & articulo, quàm ab *ingeniculando*? Ex iſta enim ſuppoſitione, ſequitur, è *tribus* illis corporis *poſituris* nullam eſſe, quæ non exemplo Chriſti æquè deſtituatur ac *reliquæ duæ*. Equam proinde eſſe, quod de *quatuor ultimis prædicamentis* paulò antè dictum eſt, ut pari jure fruantur ſingulæ: paritérque univerſæ vel ut reæ *damnentur*, vel ut inculpatæ *abſolvantur*. Si dicant, quod eſt ipſorum ſolenne diverticulum, ſucceſſiſſe *geſtui tricliniari* ex more gentis *ſeſſionem* vel *ſtationem*, non ſucceſſiſſe *ingeniculationem*:

2. Quæro *ſecundò*, unde fiat ut alicujus gentis (puta *Anglicanæ* (*tacita conſuetudo* ſufficiat ad hoc, ut *geſtui tricliniari* ſuccedat *ſeſſio* vel *ſtatio ad menſam communem*; *Lex* autem *poſitiva* ejuſdem gentis non ſufficiat ad hoc, ut eidem *geſtui* ſuccedat *ingeniculatio ad menſam ſacram*? Poteritne ſenſim & ſine publicâ authoritate *immutata conſuetudo* id efficere, ut non ultrà *deceat* vel *liceat* quod olim nec *indecens* habitum eſt *nec illicitum*? non poterit publicâ authoritate *ſancita Lex*, populi

puli etiam expreſſo conſenſu ſtabilita, usúque diuturno & moribus comprobata, id efficere, ut ſaltem *licitum* deinceps habeatur, quod nulla legitima ratione conſtat fuiſſe unquam *illicitum*. Ubi revera pugnant inter ſe duæ res, *Lex & conſuetudo* (quod hic tamen vix fit) æquam eſſe fatebitur quiſquis incolumi capite eſt, ut cedat *Legi* conſuetudo, non *Conſuetudini* Lex. Quæro abs illis *tertiò*, exiſtiménntne ſeriò, an non exiſtiment, 3. continuò peccare eum qui *ad menſam communem flexis genibus* cibum caperet. *Si peccare* dicant; quum ſit omne *peccatum* divinæ legis tranſgreſſio, cedò ejus *legis præceptum* aliquod, contra quod ſic faciendo peccetur: ſi fateantur *ſine peccato* id fieri poſſe; annon animadvertunt eâ confeſſione ſua ſe vineta cædere, & argumentationis ſuæ vim omnem evertere? *Quartò*, ſuppoſito quòd exoleviſſet jam olim *geſtus* ille *tricliniaris*, eique ſucceſſiſſet *ſtatio* vel *ſeſſio* ante primam illam cœnam, 4. ita ut oportuerit *Chriſtum & Apoſtolos* aut *ſtantes* comediſſe aut *ſedentes*; quum utrumque ſimul fieri non potuerit: quæro, num ſi illi *ſtantes* comediſſent, nobis etiam ita *ſtare* neceſſarium eſſet, ut *ſedendo* peccaremus, & è contrà; vel *liberi* eſſemus ad utrumlibet? Si dicant nos *liberos eſſe ad utrumlibet*; omninò jacet argumentum ab *exemplo Chriſti* ductum: quia ſupponitur illum *alterutrum* tantùm feciſſe, non *utrumque*. Si dicant, nos præcisè teneri ad *illam Speciem* quâ ſupponitur *Chriſtum* fuiſſe uſum; cur ergo ipſi tàm ſeveri dictatores libertate cujuſque Eccleſiæ permittunt *ſtandi* vel *ſedendi* optionem? Quæro *quintò*, ſi nos ob- 5. liget *exemplum Chriſti* ad ſui imitationem; cur determinetur hæc obligatio præcisè in *geſtu menſario*, quæ eſt ſpecies *ſubalterna*, & non vel citeriùs ſtet in *genere* aliquo *ſuperiori*, vel ulteriùs protendatur ad *ſpeciem* aliquam *inferiorem*? Hoc eſt quærere,

quærere, Quum ſint tria hæc, *Geſtus* ut genus ſuperius, *Geſtus menſarius* ut ſpecies ei ſubalterna, *Geſtus tricliniaris* ut ſpecies infima; *Chriſtus* autem & *geſtu* uſus fuerit, & *geſtu menſario*, & *geſtu tricliniari*: cur *geſtus menſarius*, quæ eſt intermedia ſpecies, cenſeri debeat ad rectam *Chriſti* imitationem & neceſſaria & ſufficiens: & non vel *geſtus aliquis* in genere *ſufficiens*? vel *geſtus tricliniaris* in ſpecie *neceſſarius*? Quæro *denique* fueritne *geſtus tricliniaris* à Chriſto & Apoſtolis in primâ cœnâ adhibitus *imitabilis*, vel non? *Imitabilem* fuiſſe (ſat ſcio) non negabunt, imò ne poſſunt quidem negare, qui inde præcipuum cauſæ ſuæ firmamentum petunt: ſic enim proponunt *Chriſti exemplum* nobis de neceſſitate *imitandum*: non omne ſimpliciter, ſed omne quod eſt *imitabile*. Quòd igitur illi ultrò largiuntur, libens accipio: & *Propoſitionem* ſcilicet, *Omne Chriſti exemplum imitabile* obligare Chriſtianos ad ſui imitationem; & *Aſſumptionem* pariter, ſc. geſtum illum in ſpecie (ſive fuerit ille *tricliniaris*, quod admodum probabile eſt, & nunc ſaltem ſupponimus, ſive quis alius) quo Chriſtus in prima illa cœna uſus eſt, *eſſe imitabilem*. Ex his præmiſſis ſic colligo, Ergo vi iſtius exempli obligabantur *proximi* poſt chriſtum *ſeculi Chriſtiani* ad eundem *geſtum in ſpecie* quo uſus eſt Chriſtus; ergo ſimiliter obſignabantur & *ſecundi ſeculi*, itémque *tertii*, & ſic deinceps uſque ad hæc tempora. Ergo & præſentem Eccleſiam ad *geſtum tricliniarem* in ſpecie *obligari* fatendum eſt, ſi *Chriſtus* eo geſtu uſus eſt: aut ſaltem oſtendendum eſt, quo tempore, qua ratione, quo authore, quo jure & authoritate ſublata ſit illa *obligatio*.

XXII. Ex his quæ dicta ſunt liquet, *Argumenti* illius, quod tantâ cum pompâ ab illis inſtruitur, vim omnem eò tandem recidere, ut non poſſit

poſſit rectiùs & in rem ſuam accommodatiùs proponi, quàm ſub hac forma. *Exemplum Chriſti* & Apoſtolorum in tantum obligat, quantum nobis viſum eſt expedire ut obliget; Sed nobis expedire viſum eſt ut obliget ad *non ingeniculandum*, ulterius verò non obliget: ergo eatenus tantùm obligat, & non ulteriùs. Piget iſta fateor: non eſt aut hujus loci, aut iſtius ætatis, aut moris noſtri, *riſum captare in re ſeriâ*. Sed quid facias iſtis hominibus? Nimirum indiget iſtiuſmodi patrocinio cauſa non bona: nec fieri poteſt, ut non multa inania, & ſi penitiùs examinentur perabſurda, ſibique parum conſentanea, dicere ſæpenumerò cogantur, qui *partium* magis ſtudio duci ſe patiuntur quàm *veritatis*. Equidem ex animo loquor, & quod res eſt: Etſi multa paſſim in eorum Scriptis occurrant *parùm ſolidè* diſputata, utinam non quædam etiam *parùm ſincerè*; non memini tamen uſpiam me obſervaſſe tanto cum conatu & molimine meras nugas agi, ut ex tanta montium parturitione tàm miſerè ridiculum prodire fœtum, quàm cum *nuda piorum exempla* è Sacris literis adducta, aut ad *excuſandum* ea facta quæ videntur lege aliqua divina *prohiberi*, aut ad inducendum *obligationem* in conſcientia in his quæ non videntur lege aliquâ divinâ *præcipi*, importunè urgentur. Sed unde digreſſus ſum, ſi tamen digreſſus ſum, redeo, & pergo ad

XXIII. *Argumentum Quartum*, ab Exemplorum fine & uſu proprio. Habere enim *Exempla* ſuum uſum, eúmque ad *morum* inſtitutionem, *vitæque* emendationem permagnum, omninò fatendum eſt. Alioquin nec tàm multa in ſacris literis perſcripta eſſent, (quæcunque enim præſcripta ſunt, εἰς τ διδασκαλίαν ἡμῶν. *Rom.* 15. 4. Πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, 1 *Cor.* 10. 11. ad nos erudiendos aut commonefaciendos perſcripta ſunt,) nec

nec tam conſtanter ab Apoſtolis ubique inculcarentur. *Sumite, fratres mei, pro exemplari patientiæ prophetas. Audiviſtis patientiam Jobi. Elias oravit.* —— *Omnia hæc* Jac. 5. 10, 11, 17. *imitatores mei eſtote, ſicut ego Chriſti,* 1 Cor. 11. 1. *Quæ audiviſtis, & vidiſtis in me, hæc agite,* Phil. 4. 9. *Eos conſiderate, qui ſic ambulant ſicut habetis nos pro exemplari,* Phil. 3. 17. & ſimilia paſſim: At non eſt is uſus aut finis *Exemplorum*, ut ſint nobis pro *regulâ vivendi:* ſed ut ſint ſubſidia quædam & *adminicula*, & quaſi *ſtimuli* ad excitandam ignaviam noſtram & torporem excutiendum, cum ſegniores ſumus & tardiores in officio faciendo, quàm par eſt. Solet enim fragilitas humana, objectâ præſertim gravi tentatione, accedente etiam Satanæ & mundi impulſu, de *ſeveritate legis* Dei & *obediendi difficultate* multa apud ſe ſubmurmurare, imò & apertè quandoq; conqueri: in viâ quâ eundem eſt graſſari *leones*; undiq; ſtrui pedibus ſuis *laqueos*, *inſidias*, *ſcandala*; perferendas *injurias*, *contumelias*, *calumnias*, *bonorum rapinam*; charos *parentes*, chariora *pignora*, *uxorem*, *amicos*, *poſſeſſiones*, *patriam*, *vitam ipſam relinquendo*, imò & *odio habendam*. Quàm duri ſunt hi ſermones! quàm non ferendum jugum! Quoties ſubeunt mentes noſtras ejuſmodi *cogitationes*, ita ut jam penè (*a*) deſpondeamus animum, & omnem officii curam velut rei impoſſibilis & in quam inanis ſit omnis opera noſtra & irriti conatus, tantùm non abjicere incipiamus: *excitantur* aliquantulùm languentes Spiritus, & ad contemnendas omnes *difficultates*, ſuperandas *tentationes*, perferendas *contumelias*, paulatim erigitur animus (*b*) opportunâ *Exemplorum* authoritate. Cum ſeriò cogitamus viros, pios quidem & Sanctos, ſed ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν iiſdem quibus nos *perturbationibus*, *cupiditatibus*, *tentationibus* obnoxios, gratiâ

(a) *Turpiter deſperatur quicquid fieri poteſt.* Quintil. 1. Inſtit. 10.

(b) *Cum quid difficile videtur, difficiliora alios obeuntes recenſeamus.* Tert. 1. ad Uxor. 6.

tiâ Dei (quæ nec nobis defutura eſt, ſi ab eo toti pendeamus, & conatus ſimul noſtros fideliter adjungamus) adjutos, ea omnia & *perfeciſſe & pertuliſſe*, quæ nobis aut *facienda* aut *ferenda* Deo ſic diſpenſante incumbunt: redire mox animi, incaleſcere pia æmulatione pectora, & (c) *inter medicandum exardeſcere ignem*, dum erumpant tandem è plenitudine cordis hæ aut perſimiles voces, *En me paratum Domine obire quod jubes, ſubire quod imponis.* (d) *Nubes* illa *teſtium*, quæ nos quacunque circumſpectamus cingit undique, ſuadet ut omni abjecto ægri animi tumore & gravedine, peccatique, quæ ut nos arctè *complectitur*, ita per Dei gratiam ſi ſtrenuè conemur non ægrè *comprimitur* importunitate, *propoſitum nobis ſtadium* fortiter & conſtanter & patienter *decurramus*.

(c) *Pſalm.* 39. 4.

(d) *Heb.* 12. 1, &c.

XXIV. Hortatur *Jacobus Apoſtolus*, cap. 5. ad orationis inſtantiam, exemplo *Eliæ*, qui importunis ſuis precibus (προσευχῇ προσήυξατο) cœli oſtia quaſi pro arbitrio obſeravit & reſeravit. Quod nequis exiſtimaret *Eliæ* meritis & ſanctitati deberi potiùs, quàm *Divinæ Promiſſioni* fidelium precibus ex fœdere gratiæ factæ; præripit hanc ſuſpicionem *Apoſtolus* in ipſo narrationis exordio, *Elias*, inquit, *homo erat* ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν——*verſ.* 17. *Homo* erat: non *Deus*, aut *Angelus*: nec de *meliore luto*, ſed ex eâdem quâ cæteri homines *maſſâ* effictus. Hic eſt ergo uſus *Exemplorum* proprius & perutilis: aſt meminiſſe interim oportet, *Exempla* non eſſe *regulam* ipſam, nec *regulæ* pondus & inſtar habere; imò eſſe & ipſa, ſiqua dubitandi ratio appareat recténe an ſecus facta ſint, ad *regulam* diligenter exigenda. ὑπόδειγμα λάβετε τοῦ προφήτας inquit *Jacobus*, *Jac.* 5. 10. Ubi neſcio an illud ὑπόδειγμα ſpecialem habeat ἐνέργειαν & vim: Mihi certè innuere

innuere videtur Sanctorum prophetarum actus non esse Παράδειγμα, *exemplar* illud *principale* quod est præcipuè nobis intuendum; sed quasi illius ἀπόγραφον & *secundarium exemplar*, quod non est ex se & propter se authenticæ authoritatis, sed eatenus fidem habet & authoritatem, quatenus *concordat cum Originali*. Ex hactenus dictis ergo conficitur, Non sufficere ad *bonitatem actus* humani, quòd sit alicujus *viri Sancti exemplo* conformis: nec proinde posse cujusquam *conscientiam* in ejusmodi conformitate, nisi sit & ipsum *exemplum regulæ* conforme, securè & tutò acquiescere.

XXV. Porrò, ut ad alteram propositi nostri partem tandem accedamus, eadem fermè ratio est *Judicii* alieni, quæ & *Exempli*; idque ob easdem ferè causas: ita ut hac in re non sit opus multis. Percurram itaque breviter. *Primò*, sunt omnes homines, quantumvis *docti* & *pii*, non minùs *Erroribus* quam *Peccatis* obnoxii, imò fortasse vel multò magis, quò acutiore mentis indagine opus est, ad internoscendum *veri* & *falsi*
1. discrimen, quàm *boni* & *mali*. Ex *Ignorantiâ* illâ naturali quâ mentes nostræ velut caligine
2. quadam obductæ sunt; ex *Educatione*, quæ animos nostros adhuc teneros fingit & efformat, & notionibus quibusdam instruit & imbuit, quas non
3. facile est eradere; ex longo usu & *Consuetudine*,
4. quæ velut altera natura est; ex *pravis affectibus*, qui judicio offundunt nebulas, & rectum ejus usum impediunt; ex aliis ejusmodi causis permultis, adeò proclivè est homini *Errare*, *Labi*, *Decipi*, ut jam olim in proverbium abierit *Humanum esse errare*.

Cicero. Tusc. p. 12.

XXVI. Adde huc *secundò*, quod nec ipsi semper de eorum *pietate* & *prudentiâ*, quorum *judicia* sequi volumus, sincere judicamus. Quin solenne

ſolenne eſt iis qui ſe permittunt *alieno arbitratu* duci, eos ſibi *duces* deligere, quos jam ante ſciunt ducturos ſe in ea via, qua ipſi jam antè conſtituerant proficiſci. Sic homines incautos *Satanas* quaſi circulo incluſos tenet. Si quæras, cur hoc putent eſſe verum & rectum, reſpondent quia ita nos docuit hic vel ille *vir pius & prudens:* Si quæras iterum qui ſciant doctorem illum ſuum eſſe *virum pium & prudentem* reſpondent, vel reſponderent ſaltem ſi ex animo loqui vellent, quia nobiſcum ſentit. ——— (*a*) Et *ſapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.* (a) *Horat. 2a. Epiſt. 1.* Metiuntur nimirum plerique mortalium *pietatem alienam*, non ex praxi officiorum *vitæ Chriſtianæ*, & ex operibus juſtitiæ, miſericordiæ, charitatis, & devotionis; ſed ex *ſtudio* earum *partium* quibus ſe addixerunt, & earum *odio* quibus ſe inimicos profitentur. ——— Κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, inquit Apoſtolus, 2 *Tim.* 4. 3. *Coacervantes ſibimetipſis doctores ſecundum proprias concupiſcentias:* Κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν ut ibidem ſequitur aptiſſimâ metaphorâ. Cum iis *aures pruriunt*, quærunt ſc. qui eas *ſcabant*, atque ita accidit eis quod veteri proverbio dici ſolet, *Muli ſe mutuo ſcabunt.*

XXVII. *Tertiò*, diſertè nos prohibet ſacra Scriptura, aut *alterius* cujuſlibet *judicio* conſcientias noſtras ſubjicere, aut in *alterius conſcientiam* dominium exercere. *Ne vocemini Rabbi, unus eſt enim veſter* ὁ καθηγητὴς, *magiſter*, præceptor, doctor, ductor *Chriſtus*, Matth. 23. 10. *Ne multi eſtote magiſtri, fratres mei*, Jac. 3. 1. *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei.* ὡς τύποι, ut facem ei præferentes, veræ fidei doctrinam & piæ exemplum, ſed non ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, 1 *Pet.* 5. 1. *Non quaſi exercentes*

dominatum & imperium merum *in Clerum* & Populum *Dei*. *Empti eſtis pretio: nolite fieri ſervi hominum*, 1 Cor. 7. 23. Ut Conſcientias veſtras cujuſquam hominis authoritati ex ipſius arbitrio & imperio regendas permittatis.

XXVIII. Hinc ergo illud imprimis ſequitur, (ut ex iis quæ à nobis hactenus poſita ſunt & probata *corollaria* nonnulla inferam, ſed pauca, & paucis) meritò exoſam eſſe debere cuilibet Chriſtiano *Romani Pontificis* conjunctam cum ſummo faſtu, non ferendam *tyrannidem*: qui dum ſibi ſuæque Cathedræ arrogat *judicium infallibile*, exercet eo nomine, quaſi jus ſuum, *dominatum in conſcientias* hominum: eouſque, ut ſi dicat *virtutes* eſſe *vitia*, & *vitia virtutes*, teneantur ſub mortali peccato omnes *Chriſtiani* ipſius judicio ſine ullâ hæſitatione ſemet ſubjicere. Et proinde agnoſcendam eſſe cum omni grati animi ſignificatione ſummam & ſingularem Dei Opt. Max. in nos bonitatem & miſericordiam, qui nos patréſque noſtros & *Eccleſiam Anglicanam* tam iniquâ *tyrannide* dudum exemerit, & juſtæ *libertati* quaſi poſtliminiò reſtituerit.

XXIX. Atqui *Secundo* cavendum nobis & univerſis & ſingulis, ne illa *tyrannide* liberati, *novo jugo* colla ſubdamus; nec tàm *excuſſiſſe* jugum quàm *permutaſſe* deprehendamur.

(a) *Horat. 2. Satyr. 9.*

——(a *Quæ bellua ruptis*
Quum ſemel effugit, reddit ſe prava catenis?

Intereſt profectò noſtrâ, ſi aut internæ *Conſcientiæ*, aut externæ *Reipublicæ & Eccleſiæ* paci ſerio conſultum velimus, omninò curare, ne ut
1 *Cor.* 1. 12. olim in Eccleſia Corinthiaca *Ego ſum Pauli, ego Apollo*

Apollo, ego Cephæ, ſic apud nos iſtiuſmodi voces audiantur, *Ego ſum Lutheri, ego Calvini, ego Arminii, ego Socini.* Quin eſto (c) *omnis homo mendax, & verax ſolus Deus.* Non eſt dignus qui ſit *Chriſti*, qui non eſt *unius Chriſti* diſcipulus. Actum eſt de fidei Chriſtianæ ſimplicitate & ſinceritate, poſtquam itum eſt *in partes*: Neque ulla ſpes eſt ante reſtitutum iri priſtino vigori & virori *Religionem Chriſti*, quàm diducta tot fracturis & ſciſſuris vulnera, fraternæ condeſcenſionis oleo velut malagmate delinita, in eandem *Fidei* & *Charitatis* unitatem cöeant & cöaleſcant. (c) Rom. 3 4.

XXX. Cavendum porrò *tertiò*, ne pravis affectibus indulgentes, ita nos abduci patiamur in cujuſquam *perſonæ admirationem*, ut ex ipſius authoritate toti pendeamus, (a) θαυμάζοντες πρόσωπα ὠφελείας χάριν. Quibus verbis intendit digitum *Apoſtolus* ad ipſiſſimum totius *mali fontem*. Nempe non aliunde emanavit omnis illa *nominum* perverſa *admiratio* quam ex perdita illa & nimia *ſua admiratione*. Dum quiſque propriæ *utilitati* ſtudet, inſervit *honori, gloriæ* velificatur; alios omnes æſtimat ex *ſuo commodo*: & corrupto jam hiſce affectibus judicio, eos protinus *admiratur* maximè, quos *utilitati, honori, gloriæ*, aliiſque ſuis cupiditatibus minimè adverſaturos arbitratur. Quod ipſum alter etiam Apoſtolus, quem antè citavimus clare ſignificat, ubi notat homines *ſibi* (a) χάριν τὰς ἰδίας ὠφελείας *præceptores diligere*. (a) Jud. verſ. 16. (a) 2 Tim. 4. 3.

XXXI. Cæterùm ut non obſtantibus quæ à me dicta ſunt, ſua conſtet interim & *Eccleſiæ Catholicæ*, & unicuique *viro docto & pio*, juſta authoritas: Admonendi eſtis *primò*, judicio & praxi *Univerſalis Eccleſiæ*, in ſacrarum literarum interpretatione, & in dijudicandis fidei & morum

rum controverſiis plurimum deferri oportere: *Secundò*, & viri docti judicio & *authoritati* nonnihil tribuendum, ad *eximendum* ex animis hominum *ſcrupulos* minùs neceſſarios, atque etiam ad *dirigendum* conſcientias *in rebus dubiis*, de quibus non poteſt aliter haberi ulla *certitudo*. Sed de horum utroque, erit fortaſſe poſthac commodior dicendi locus.

P R Æ-

PRÆLECTIO QUARTA.

In quâ Quæ ſit *Adæquata Conſcientiæ Regula* diſquiritur & ſtatuitur.

JAC. 4. 12.

Unus enim eſt Legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.

1. QUàm parùm ſit unicuique præſidii, ad *Conſcientiæ* ſuæ ſive *fructum*, ad excuſandum ea quæ hactenus *fecerit*, ſive *ſecuritatem* ad ἀφόβως aggrediendum quæ porrò *facturus eſt*, ſi ea aut ſola *boni finis intentione*, aut alieni tantùm *exempli* vel *judicii* authoritate nitantur: ſatis à me ſuperque proximis duabus prælectionibus demonſtratum eſt. Eo nimirum conſilio, ut ſublatis è medio his velut obicibus, expeditior mihi & complanatior eſſet via, ad ea quæ de *Conſcientiæ obligatione* dicere inſtitueram. Quæ *Obligatio* cùm ſit duplex: *Activa* ſcilicet, per quam inducit alteri obligationem, & *Paſſiva*, per quam alterius obligationi ſubeſt: poſtulat ordinis ratio, ut à *paſſiva* ordiamur. Tunc enim de *re menſuratâ* ſecuriùs pronunciare

poterimus, poſtquam conſtituerit *menſuram* ipſam eſſe juſtam. Quod ergo nunc agitur hoc eſt, ut inquiramus quid ſit id quod propriè *obligat Conſcientiam*: ſive, quod idem eſt, quæ ſit propria & adæquata *Conſcientiæ Regula*, cui ſe (ut *recta* ſit) conformare teneatur. Quæ inquiſitio ut certiùs & commodiùs inſtituatur, paucis quibuſdam velut explicandi gratiâ præmiſſis, rem ipſam tandem quibuſdam *Concluſionibus* complectar.

II. Sciendum itatque *primò*, Conſcientiæ ut munus ſuum debitè exequatur, neceſſariam eſſe aliquam *Regulam*, cui ſubeſſe debeat; Ubicunque enim eſt *Virtus* aliqua *Activa*, quæ non eſt de naturâ ſua *determinata ad unum* in agendo, ſed eſt *in potentiâ ad utrumlibet*, ita ut poſſit rectè agere vel ſecus; ſive ea *virtus* ſit *habitus* de prima, ſive *potentia naturalis* de ſecunda ſpecie Qualitatis: oportet ut ſit *Lex* aliqua vel *Regula*, (νόμος ſive κανων) quæ eam in agendo dirigat. Quotieſcunque enim aliquid ſe ut *faciendum* offert phantaſiæ, ſive à ſenſu externo repræſentatum; ſive ex interna quadam animi ſuggeſtione; quia *Voluntas*, quæ eſt proximum agendi principium, eſt (ut dici ſolet) *potentia cæca*, nec poteſt ex ſe *malum* à *bono* diſcernere, ut ita ſit ipſa ſibi *Regula*: ratio inquiſitiva mox ad *Conſcientiam* recurrit, ut ejus *dictamen* audiat. Cujus munus eſt rem propoſitam ſtatim *examini ſubjicere*; examine facto, ſitne perſequenda vel fugienda, facienda vel omittenda *judicare*; & prout judicaverit, ita voluntati *dictare*: hoc eſt, rem eam *libero arbitrio* ut eligendam vel non eligendam proponere. Ad quod *examinandi, judicandi, dictandi* munus, ne temere id præſtet & ὡς ἔτυχεν, & *cæcam voluntatem* ipſa non minùs cæca in tranſvorſum ducat: Opus eſt ut certa aliqua ſit *norma*, ad quam fiat *examen*.

III. Scien-

III. Sciendum *Secundò*, esse in *Regulis*, sicut & in *Causis*, subordinationem quandam: & sicut in *Causis*, invicem *ordinatis*, posteriores quæque si ad priores comparentur habent rationem *Effectuum*; sic in *regulis* & *mensuris* invicem *ordinatis*, posteriorem quamque respectu superioris haberi rationem *regulati* sive *mensurati*. *Regula* igitur *Conscientiæ* cùm sit duplex; altera *proxima* & immediata, *primâ* & remotior altera: *regula illa proxima*, sicut habet rationem *Regulæ*, respectu ipsius *Conscientiæ*, quam dirigere debet, sic habet rationem *regulati*, respectu *regulæ primæ*, à quâ & ipsa dirigenda est.

IV. Sciendum *Tertiò*, quùm constitat cujusque rei *rectitudo* in conformitate ipsius ad suam *regulam*: sicut est *duplex*, ut jam diximus, *Conscientiæ Regula*, proxima & remota; ita *duplex* est etiam *Conscientiæ rectitudo*, duplici illi regulæ respondens. Potest enim *Conscientia recta* dici, vel ἁπλῶς, simpliciter, absolutè & *usquequaque recta*; vel κατὰ τὶ, secundum aliquid & *quadantenus recta*. Hoc modo *recta* est, si sit conformis *Regulæ* suæ *proximæ* & immediatæ: quemadmodum is dicitur de aliqua *propria passione* habere *scientiam* certam & veram, qui potest ipsam de suo Subjecto per *proximam sui causam* demonstrare, etsi nequeat ulteriùs ascendere. At illo modo tum demum *recta* est *Conscieneia*, cum & ipsa *regulæ suæ proximæ* conformis est, & illa insuper regula *regulæ primæ*: quemadmodum is dicitur habere rei alicujus *certam*, (id est perfectam) *scientiam*, qui omnes ejus *causas* novit usque ad *primas*. *Tunc enim unamquamq; rem scire dicimur*, (inquit Philosophus initio *Lib.* 1. *Phys.*) *cum omnes ejus causas, principia, & elementa cognoscimus usque ad prima.* Proinde ut *certitudo scientiæ*, etsi oriatur *immediatè* ex cognitione *causæ proximæ*, resolvitur tamen

men *ultimatè* in cognitionem *cauſæ primæ*: Sic *rectitudo Conſcientiæ*, etſi attendatur *immediatè* penes conformitatem ad *regulam ſuam proximam*, reſolvitur tamen *ultimatè* in *regulam ſuam primam* & ſupremam.

V. Sciendum *quartò*, cum de *Obligatione Conſcientiæ* loquimur, Obligationem illam non ſignificare *coactionem* aliquam (*Conſcientia* enim propriè loquendo non magis *cogi* poteſt, quam ipſum *Liberum arbitrium*; ſed imperium potiùs & poteſtatem urgendi eam (cum *authoritate* tamen cui ipſa obedire tenetur) ad faciendum quod ſui eſt officii: eodem omninò modo, quo *Princeps* qui habet poteſtatem νομοθετικὴν, ferendo leges *obligat* ſubditos ad ipſarum obſervationem. Sicut ergo in foro externo ſubditos ad obediendum *obligat* propriè & formaliter, non *Lex* ipſa, ſed *poteſtas Legiſlatoris*; verè tamen dicitur & *Lex ipſa obligare*, etſi impropriè & quaſi *materialiter*, ſive *terminativè*, quia per eam & ad eam fit *obligatio*; ſicut dicitur *Lex* etiam *judicare* [*Num Lex noſtra judicat quenquam?* Joh. 7. 51.] etſi ipſa non *judicet*, ſed *Prætor*, quia Prætor debet *ſecundum legem* judicare: Sic & in foro interno *Conſcientiam* propriè *obligat*, non *regula* ſive *Lex* ei impoſita, ſed *poteſtas* & *authoritas* imponentis: ita tamen ut ex conſequenti verè & non incommodè, licet minùs propriè, dici poſſit regulam ipſam *obligare*. Cum ergo quæritur,, quid ſit illud quod *obligat Conſcientiam* ad faciendum officium ſuum; utrumque hoc quæritur: *primo* & principaliter, quis ſit *Dominus Conſcientiæ*, qui jus habeat & poteſtatem imponendi ei *Legem* ſeu *Regulam* cui ſe debeat conformare; deinde *ſecundario* & conſequenter, quæ ſit *Regula Conſcientiæ*, ceu Lex ab illo domino ſuo impoſita, cui ex ejus imperio conformare ſe teneatur?

VI. Sciendum

VI. Sciendum *quintò*, cum quicquid alteri attribuitur attribuatur vel *per ſe*, vel *non per ſe*; idque iterùm dupliciter, vel *non per ſe*, i. e. *per aliud*, vel *non per ſe*, i. e. *per accidens*: res illas proinde, quibus vis *obligandi Conſcientiam* quovis modo attribui poſſe videtur, eſſe in triplici diſcrimine. Vel enim *primò obligant* Conſcientiam *per ſe ſimpliciter*; hoc eſt, directè ex ſe & vi propriâ obligant, non ſolùm ut τὸ *per ſe* opponitur τῷ *per accidens*, ſed etiam ut opponitur τῷ *per aliud*. Vel *ſecundò obligant per ſe reſpectivè*, prout τὸ *per ſe* opponitur τῷ *per accidens*, ſed non prout opponitur τῷ *per aliud*; hoc eſt, *obligant* non ex vi ſuâ propriâ, ſed virtute alicujus alterius vim *obligandi* habentis: Vel *tertiò obligant per accidens tantùm*, & neutro modo *per ſe*. Quin & in illis quæ *ſecundo modo* obligant, diſcrimen aliquod obſervandum eſt, pro diversâ ratione illius cauſæ ex quâ oritur *Obligatio*. Aliter enim ſe res habet, cum ex *alienâ authoritate* neceſſario inducitur *obligatio*: aliter, cum ex *propria voluntate* ſponte contrahitur. Ex quibus omnibus efficitur, ut ſint eorum quæ *obligant Conſcientiam* gradus omninò *quatuor*. Exempli gratiâ (ut & ea quæ dicta ſunt rectiùs intelligatis & eorum quæ dicenda forent rudem quandam ὑπογραφὴν ὡς ἐν πίνακι habeatis;) Obligat *primò*, *per ſe* & *vi propriâ*, expreſſum Dei mandatum: Obligant *ſecundò*, nullâ namen vi ſuâ, ſed *virtute divini præcepti*, Leges humanæ & mandata Superiorum: *obligant tertiò*, ex liberâ cujuſque electione & *facto proprio*, cum ei integrum antè eſſet aliter feciſſe, ſponte ſuſcepta Vota: *quartò* denique, & *ex accidente*, *obligat* Lex ſive ratio Scandali.

VII. Sciendum *ultimò Obligationem* illam duntaxat quæ eſt *in primo gradu* eſſe *abſolutam* & *univerſalem*; reliquas tres *relativas* & *particulares*.

Illa

Illa *abſoluta* eſt, quia *directè* obligat, & *ſemper*, & *univerſos*: & eſt ejus vinculum planè inſolubile. Reliquæ *relativæ* dici poſſunt, tum quia non ex ſe & vi propria obligant, ſed *per relationem* ad præceptum aliquod aut inſtitutum Dei; tùm quia non *ſemper*, *ubique*, & in omni caſu *obligant*, ſed quando rationes illæ, quas reſpicere debent, exigere videntur. Præjudicat ergo *primi gradus Obligatio* cuivis obligationi in aliis quibuſcunq; gradibus: ita ut ipſa reliquas irritas faciat, non autem ipſam illæ. Imò univerſim *Obligatio in Superiore* quoquo *gradu* validior eſt, cæteris paribus, *obligatione in gradu* quocunque *inferiore*, atque ei præjudicat: vel *tollendo* jam contractam, ut plerumque: vel ſaltem, idque perpetuò, *impediendo* contrahendam. Cedant ergo oportet quantum ad *obligandi* vim *leges humanæ* divinis, *privatæ pactiones* & promiſſiones Conſtitutionibus publicis, hiſce demum omnibus *Scandali Lex*.

VIII. His ita præmiſſis, ut certa nobis conſtet vivendi Lex, ea quæ de *Conſcientiæ Regulâ* & ejus *Obligatione paſſivâ* ſunt maxime ſcitu neceſſaria, quibuſdam *Concluſionibus*, prout pollicitus ſum, complectar. CONCLUSIO PRIMA. *Deus ſolus merum & directum habet imperium in Conſcientias hominum.* Ita ut extra Deum poteſtatem habeat *legem* imponendi *Conſcientiæ* cujuſquam hominis, cui ut *per ſe obligatoriæ* ſubjicere ſeſe debeat. Dico *per ſe*, quia *obligamur* omnes in conſcientiis juſtas *leges humanas* obſervare, *fidem* Deo vel hominibus datam præſtare, ne ſimus aliis *ſcandalo* cavere: ſed ad iſta omnia non aliunde *obligamur*, niſi in quantum ad *Dei voluntatem* iſta omnia imperantis revocantur; ut de ſingulis ſuo loco videbitur.

IX. Probatur hæc *Concluſio*. *Primò* ex verbis illis *Apoſtoli* jam propoſitis, *Unus enim eſt legiſlator*,

tor, qui poteſt ſervare & perdere. Ubi duo ſe offerunt in rem noſtram argumenta. *Primò* enim Deum aſſerit eſſe *unum Legiſlatorem*: Non unum è multis, vel præ cæteris unum; ſed *excluſivè unum*, hoc eſt, *unicum*. Aliàs argumento uſus eſſet Apoſtolus ad probandum quod volebat parùm efficaci. Reprehendit nimirum eos, qui de *perſonis* aut *factis* alienis temerè ferebant judicium, ut juris alieni invaſores. *Quis tu, inquit, qui alium judicas?* Quaſi diceret, Nôris te qui ſis, & quas res agas. Non eſt tuum falcem tuam in alienam meſſem immittere; multò autem minùs in omnipotentis Dei ſolium temet audacter ingerere. Si neſcis, *illius unius* eſt de conſcientiis hominum *judicium ferre*, cujus unius eſt ipſorum conſcientiis *Leges imponere*, is autem præter *unum Deum* nullus eſt. εἷς ἐστὶν ὁ νομοθέτης. *Deinde* ſoli Deo poteſtatem aſſerit ſervandi & perdendi: Unde *ſecundum* extruitur *argumentum*. Is ſolus jus habet *conſcientiis* aliquid imperandi aut prohibendi, qui poteſtatem habet *conſcientiam* imperata facientem gratuitis *præmiis*, detrectantem juſtis *ſuppliciis* afficere: At penes *unum legiſlatorem* Deum eſt hominibus *præmia & pœnas* pro conſcientiæ cujuſque qualitate *retribuere*: Ipſi ergo ſoli jus eſt in hominum *conſcientias*. 1. 2.

X. Probatur *ſecundò*. Qui ſolus novit internos *Conſcientiæ* motus, ſolus poteſtatem habet *Legem* illis præſtituendi; quia *Lex* de ignotis nec ſtatuit nec judicat: at *ſoli Deo* καρδιογνώστῃ cogniti ſunt interni cordium & *conſcientiarum* motus: ergo penes ipſum ſolum poteſtas eſt *Legem* Conſcientiis imponendi, quæ ipſas obliget. Hinc eſt quòd *Leges humanæ externos* tantùm corporum *motus obligant* ad *externam* conformitatem; à quarum imperio & cognitione *internæ* interim cogitationes, omnéſque mentium & *conſcientiarum* motus prorſus immunes

immunes ſunt. Adeò ut non tantùm viri Sancti & veri Dei cognitione imbuti quales fuere *treſviri* illi apud Babylonios captivi, *Dan.* 3. & *Maccabei* fratres ſeptem; ſed & Ethnicorum ſapientes plurimi tyrannorum minas & tormenta riſerint, ut qui non in ipſos, ſed in ipſorum Συλλήψις tantùm & ἀπολήμματα ſævierint. Quin audiamus quid Servator noſter *Chriſtus* hac in re & ipſe ſenſerit, & ſuis præceperit, *Nolite*, inquit, *timere eos, qui cum interemerint corpus, non habent quod ampliùs faciant: ſed metuite eum, qui poteſtatem habet ubi occiderit, & in infernum conjiciendi*, Luc. 12. 3, 4. Quaſi dixiſſet, Habent tyranni ex permiſſione Dei in *corpora* poteſtatem: aſt in *Animas* hominum & *Conſcientias* nullam habent ἐξουσίαν, jus nullum. Non poſſunt aut *Leges* rogare, aut irrogare *pœnas*, quæ ad interiorem hominem pertineat. In *totum hominem* Dei unius jus eſt: qui poteſt neglecti officii non à *Corpore* ſolùm, ſed & ab *Animâ* pœnas ſumere, & *totum hominem* æternis ſuppliciis addicere.

XI. Probatur *tertiò*, ex conditione ipſius *Conſcientiæ*, & naturali ejus ſtatu: quam jam antè diximus ita medio quodam inter Deum & hominis voluntatem intervallo poſitam; ut quod de *Regibus* & *Imperatoribus* verè dici ſolitum eſt, de ſingulorum hominum *Conſcientiis* non minùs vere dici poſſit, *Solo Deo minores* eſſe, nec *aliquem in terris Superiorem* agnoſcere. Memorabile eſt *Maximiliani primi* Imperatoris quod legimus dictum illud, *Conſcientiis dominari velle eſt arcem cœli invadere.* Prædator eſt gloriæ Dei, & poteſtatis ei debitæ nefarius invaſor, quiſquis in *conſcientias* hominum aut ſibi *jus* arrogat, aut *dominatum* exercet. Viderint *Romani Pontifices*, quiq; illis aut *Canoniſtæ* paraſitantur, aut ſupparaſitantur *Jeſuitæ*, cæterique, ut ſe hujus tàm immanis ſacrilegii crimine liberent.

Quin

Quin & illos quoque, qui *Conſcientias* ſuas quæ ſoli Deo abſolute ſubeſſe debent, ullius creaturæ poteſtati ita ſubjiciunt, ut ex illius arbitrio toti pendeant, cautos velim, ne dum *ſervitutis honorem*, qui Deo ſoli jure debetur, in creaturam conferunt, è creaturâ (quod interpretativè ſaltem *idololatria* eſt) Deum faciant. Ex hac *primâ Concluſione* quam hactenus firmavimus ſequitur hoc πίσμα, *Regulam Conſcientiæ* propriam eam eſſe, quam ipſi Deus *Supremus Legiſlator* præſtituerit, nec extra eam aliam admitti oportere.

XII. Sequitur *Concluſio ſecunda. Conſcientiæ Regula proxima* & immediata (etſi nec *adæquata*, nec *ſumma*,) eſt *Lumen menti pro tempore præſens*: Id quod alii *Lumen rationis*, alii *Legem mentis*, Scholaſtici ferè poſt Philoſophos (*a*) *rectam Rationem* appellare ſolent. Probatur hæc *primò* ex S. Scripturæ locis aliquot, *Luc.* 12. 57. *Quare non ex vobiſmetipſis judicatis quod juſtum eſt?* Inquit Servator Chriſtus. Quaſi diceret, eſt vobis *internum lumen*, à verâ illâ luce mentibus veſtris inditum (*b*) *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; cujus ope, niſi vobis ipſis deeſſe velitis, poteritis (*c*) *Rectum* dignoſcere *curvo*, & iniquo ſecernere juſtum. Eſt & notiſſimus locus, *Rom.* 2. 14, 15. *Cum gentes quæ Legem* (Scriptam ſc.) *non habent, naturâ ea quæ ſunt legis faciunt*, (i. e. exercent actus *prudentiæ, juſtitiæ, fortitudinis, temperantiæ*, & reliquarum virtutum,) *iſti legem non habentes ſibi ipſis ſunt Lex: Qui oſtendunt opus Legis Scriptum in cordibus ſuis, teſtimonium unâ perhibente conſcientiâ ſuâ, & invicem ſe cogitationibus accuſantibus vel etiam defendentibus.* Ex quibus verbis manifeſtum eſt *Conſcientiam* in illis ſuis actibus (*Teſtificandi, Accuſandi, Defendendi,*) quos exercet circa jam facta, de illis omnibus ex impreſſo menti *Rationis lumine* judicare. Unde conſequitur,

(a) Τῷ λόγῳ, καθάπερ ἐπιτρόπῳ σώφρονι, παραχαταθέτου τοῦ βίου. Socrat. ap. Stob. λογ. (b) *Joh.* 1. 9. (c) Τὸ εὐθὲς καὶ ἀψευδὲς κειτήριον. Nazianz. Orat. 15.

conſequitur, cum ſit de *præteritis* & *futuris* eadem judicandi *regula*, Conſcientia & in illis ſuis actibus qui circa *facienda* verſantur, (*Examinandi*, *Judicandi*, *Dictandi*, &c.) eodem illo *lumine*, ut eorundem actuum *regulâ* & *menſurâ*, uti. Illud *Pſal.* 4.6. quod à pleriſque *Latinorum Patrum*, poſterioris præſertim ævi, & à *Scholaſticis* paſſim aſſertur in firmamentum hujus Concluſionis [*Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine*] prudens omitto, cum nitatur illa verborum interpretatio verſione non probâ, nec videatur ad mentem & ſcopum Prophetæ multùm pertinere.

XIII. Probatur *ſecundò*, ex communi *more loquendi*. Solemus enim dicere, eum qui ſecundum *lumen mentis* ſuæ operatus eſt, *bonâ* uſum *Conſcientiâ*; etſi fortaſſis id *fecerit* vel *omiſerit*, quod non fuit ab eo *faciendum* vel *omittendum*: eum è contra, qui *dictamini mentis* ſuæ non auſcultaverit, ſed contra fecerit, *malâ conſcientiâ* rem egiſſe. Paulus Apoſtolus, *Act.* 23. 1. profitetur ſe *omni bonâ conſcientiâ Deo ſerviiſſe uſque ad illum diem.* Quæ verba, ſi & ad anteriorem vitæ partem, cum nondum factus eſſet *Chriſtianus*, extendenda ſint, (quod multis placuiſſe video, & mihi quidem videtur valdè probabile:) Statuendum eſt eum, etſi Chriſtiano nomini & fidei infeſtiſſimum hoſtem, (a) 1 *Tim.* 1. 13. & ut ipſe fatetur (*a*) *perſecutorem* adhuc & *blaſphemum*, dici tamen potuiſſe etiam tum *omni bonâ conſcientiâ* πεπολιτεῦσθαι τῷ θεῷ quod omni illo tempore nil fecerit, niſi quod *Conſcientiâ* ipſius pro menſurâ *luminis* quod tunc habuit, faciendum ſibi dictaverat. *Revera enim exiſtimabat*, ut ipſe, in alterâ ſua apud *Regem Agrippam* apologiâ palam & ſincerè profitetur [δόξαν ἐμαυτῷ] *oportere ſe adverſus nomen Jeſu Nazareni multa contraria facere*, Act. 26. 9. Sed quicquid de *Paulo* ejuſq; tunc temporis *Conſcientiâ* ſtatuendum ſit, illud interim

rim certum eſt, Deum ipſum teſtimonium perhibuiſſe (*b*) *Abimeleco*, quæ *Abrahæ* uxorem ignarus rei in contubernium ſuum accerſiverat, id ab eo *in integritate cordis ſui*, (id eſt, *bonâ conſcientiâ*) factum fuiſſe: non aliâ ſanè ratione, quàm eâ quâ ſe excuſabat (*c*) *Abimelecus*, quòd ſcilicet ſi eam ſciſſet fuiſſe maritam, non eam eſſet in ædes ſuas deducturus. Poteſt ergo *Conſcientia*, ex ignorantiâ non culpabili, (fortean & aliunde) *erronea*, vel Deo judice dici (non quidem *ſimpliciter* & abſolutè, ſed tamen quadantenùs & *ſecundum quid*) *bona & recta*, propter conformitatem quam habet cum *lumine mentis* ſuæ, *ut regula ſua proxima* & immediata. Sed ut ὁλοκλήρως & uſquequaque *Recta* dicatur, huic *Conformitati* accedat oportet altera & ulterior, ut nimirum *conformis* ſit *Regulæ ſuæ primæ* & ſupremæ. Quænam autem ſit illa, aliquantò propiùs inquirendum eſt.

(b) *Gen.* 20. 6.

(c) —— 5.

XIV. Eſto itaque hæc *Concluſio tertia. Sacra Scriptura, ſive verbum Dei Scriptum, non eſt Conſcientiæ Regula adæquata.* Probatur *primò*, Extra cujuſcunque rei *regulam adæquatam*, non eſt neceſſarium ut ſit ejuſdem rei *regula* aliqua alia: *adæquatio* enim excludit neceſſitatem alicujus *ſupplementi*: Sed extra ſacram *Scripturam* neceſſe eſt ut ſit alia *Conſcientiæ Regula*. Aliàs *Gentes* quæ non habent *Scripturam*, nullam haberent conſcientiæ ſuæ *regulam*: quod rationi, experientiæ, & Apoſtoli (*a*) loco paulò antè citato) aperto teſtimonio vel maximè adverſatur. Ineſſe omnibus hominibus *conſcientiam*, eámque alicui *legi* ſubeſſe, quæ ipſam ut *norma* dirigat, res ipſa clamat. Unde enim illæ quarum memimit Apoſtolus, extantq; in hiſtoriis & in vitâ communi plurima paſſim exempla, graves illæ conſcientiæ *accuſationes*; eàſque conſecutæ animorum *ægritudines*, *flagella*, *cruciatus*, *tormenta*, illæ Tragicorum *Furiæ* & Ἐυμενίδες; niſi

(c) *Rom.* 2. 14.

niſi ex violatâ *Conſcientiæ lege*? Quæ ſi nulla eſſet; eſſent eò féliciores barbariſſimi quiq; populi, quantò ab *Evangelii* voce & ſonitu remotiores: utpote quibus nulla poſſet juſtè imputari *peccati culpa. Ubi enim non eſt Lex, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt, *Rom.* 14. 15. quum ſit *Peccatum* nihil aliud quàm *Legis tranſgreſſio*, ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. 4. Magnam eſſe *Conſcientiæ* vim in utramque partem, ut & nihil metuat, qui nullius ſibi culpæ conſcius eſt, & nihil non metuat, quem exagitat ſcelerum ſuorum conſcientia; Veterum *Ethnicorum* non *Scholæ* tantùm perſonant, ſed & *Roſtra* & *Theatra:* qui tamen nihil de *Moſe*, nihil de *Chriſto*, nihil de *Lege & Prophetis*, nihil de *Evangelio & Apoſtolis*, unquam inaudiverant. Ergo non eſt *Scriptura* ſola & *adæquata Conſcientiæ Regula.*

Cicer. pro Milone.

XV. Probatur *ſecundò*, à proprio *Sacræ Scripturæ* fine, qui eſt σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, 2 *Tim.* 3. 15. *Sapientes nos reddere ad ſalutem* æternam per fidem quæ eſt in Chriſto Jeſu. Cum enim non poſſet *lumen naturalis Rationis* ad ea quæ nos perducant ad *finem ſupernaturalem* ſufficienter pertingere, cùm propter obſcuratum nimis ex Adæ lapſu *naturale* illud *lumen*, tùm etiam quia ad *finem ſupernaturalem* opus eſt *mediis ſupernaturalibus:* placuit Deo, imbecillitatis noſtræ habitâ ratione, *voluntatum* ſuam pro eâ quâ ipſi viſum eſt menſurâ hominibus in *verbo* ſuo patefacere. Gratioſo admodùm, & nobis ſalutari conſilio; ut non ſolùm ea quæ propriè ſunt *fidei*, nec poſſunt *lumine naturæ* cognoſci, nobis nota fierent per *revelationem divinam*; ſed & in iis quæ *natura nobis cognita* ſunt, perfectiùs & ſalutariùs inſtrueremur: quo nimirum ea ipſa *opera*, quæ *natura* dictat eſſe utcunque facienda, ex nobiliori *principio* orta *Dei amore*, & ad nobiliores *fines* ordinata *Dei gloriam & animarum noſtrarum ſalutem*, è mortalibus *Spiritualia* fierent,

rent, Deóque per Chriſtum grata & accepta. Eſt ergo *Scriptura*, quoad *ſupernaturaliter credenda*, ſola & *adæquata Fidei Regula*: éſtque eadem, quoad *agenda* etiam, quatenus ſunt *Spiritualia* & ad finem *ſupernaturalem* ordinata, ſola & *adæquata Morum Regula*; atque ita ex conſequenti, agendorum *Regula* principalis, & ut ita dicam, *Architectonica*. Sed cum ad *Conſcientiam* ſpectat circa *res agendas* inquirere, non eâ duntaxat ratione quâ ſunt *Spirituales*, an fiant *ex charitate*, & *in finem ſupernaturalem* dirigantur; ſed eâ etiam quâ *Morales* ſunt, ſuntne *bonæ* vel *malæ*, *licitæ* vel *illicitæ*, *liberæ* vel *neceſſariæ*: ut de his rebus ritè judicetur, non ex ſola *Scriptura*, ſed & aliunde etiam petenda, ſunt opportuna adjumenta.

XVI. Probatur *tertiò*, ex ipſius *Scripturæ* formâ, charactere, temperamento. Quæ cum plurima contineat non unius generis *præcepta*, quarum alia ad *Mores* pertinent, alia ad *ritus*; alia omnibus ex æquo *communia*, alia certo alicui populo, ordini aut perſonæ *peculiaria*; quædam *ad tempus* aliquod duratura, alia *perpetuæ obligationis*; quædam κατὰ γνώμην vel κατὰ συγγνώμην, & quaſi per modum *conſilii* de rebus aut plerunque expedientibus, aut pro certo rerum ſtatu & conditione temporum, quædam κατ' ἐπιταγὴν, & quaſi per modum *mandati*, de rebus ſimpliciter & ubique neceſſariis: ſi non eſſet alia aliqua *regula extra ſcripturam* diſcernendi *moralia præcepta* à ritualibus, *temporaria* à perpetuis, *ſingularia* à communibus, omninò in incerto hæreret ſæpiſſimè *Conſcientia*, quo ſe verteret neſcia; præſertim cum *diverſi generis præcepta* eodem quaſi halitu prolata, eodem ſermonis tenore, & verborum continuo nexu, immediatè invicem ſe conſequuntur. Exempli gratia, *Levit.* 19. 18. præceptum eſt *de diligendo proximo ſicut ſeipſum*: Verſibus immediatè

ſequentibus præcipitur ne *duorum generum jumenta* coire ſinantur, ne ager *diverſi generis ſeminibus* ſeratur, ne veſtis *è lini lanæque texturâ* conficiatur. Quorum illud *morale & univerſale* præceptum eſſe, iſta (ſive *Ceremonialia* ſive *Judicialia*) uni Judaico populo *peculiaria* nemo eſt qui dubitat. Sed cum hæc leguntur in Eccleſiis, quòd ſit inter ea aliquod ejuſmodi diſcrimen, non poteſt ex aliquo ipſius textus indicio conſtare. Ejuſdem etiam capitis *verſ.* 30. *Sabbati ſanctificatio, & Sanctuarii reverentia*, continuâ verborum ſerie pariformiter præcipiuntur, idq; eadem ſolenni juris Sanctione, *Ego Jehovah*: eſſe tamen non dubito qui putent, altero præcepto *Conſcientias* hominum etiamnum teneri, altero non teneri. Cur tamen ſic putent, cum ſit in ipſo Textu ubi omnia ſunt paria tam lati diſcriminis nec vola nec veſtigium, non aliunde certè eſt, quam ex *rationis & prudentiæ* judicio: quo ſecluſo non poſſunt *obligatoria præcepta* à non obligatoriis ſic dignoſci, ut non fluctuet ſæpenumerò *Conſcientia*, nec certò ſciat, quid ſibi faciendum ſit, quid non faciendum, judicare.

XVII. Probatur *quartò*, ex incommodis diverſæ ſententiæ; nimirum graviſſimis illis malis, quæ *Eccleſiam Chriſtianam* jamdiu exercuerunt, poſtquam ex malè intellectâ de *Sacræ Scripturæ perfectione* doctrinâ, obtinuit apud aliquot magni nominis viros periculoſiſſimus error, nihil *licitè fieri* poſſe nedum *præcipi*, quod non eſſet à Deo in *Scriptura* aut *præceptum*, aut laudabili ſaltem *exemplo* comprobatum. Hoc ſemel jacto fundamento, cœpere mox præfervidi ingenii viri non pauci, *Zelo Dei* (ut ex charitatis judicio credere par eſt) *ſed non ſecundum ſcientiam* abrepti de *ritibus Eccleſiaſticis* rixas & turbas ciere non neceſſarias. Scilicet eliminandas ex Eccleſiis Chriſti & abigendas

das procul *Ceremonias* in ſacris *literis* non præſcriptas; *Leges* de rebus Adiaphoris ab hominibus latas refigendas; reformandas per orbem *Eccleſias*; & ad Evangelicam *puritatem & ſimplicitatem* omnia revocanda. Stetit hîc aliquandiu, ſed non diu hîc ſtetit effrænis hominum temeritas: ſed, ut fieri amat, ἑνὸς δοθέντος ἄτ' ἄλλα συμβαίνει. Hoc fonte derivata *audacia*, effluxit tandem in apertam *rabiem*, & exivit jamdiu in *furorem Anabaptiſticum*. Et quamvis quò porrò progrediatur vix habeat; uſque tamen progreditur indies, & nova quotidie parturit opinionum monſtra: ut niſi ex ſacroſancto Dei verbo didiciſſemus (*a*) *firmum ſtare fundamentum Dei*, neque adverſus Eccleſiam Chriſti (*b*) *prævalituras unquam* ex toto *inferorum portas*; omninò metuendum foret, ne univerſa Chriſti *Eccleſia Atheiſmi* velut diluvio obruta, toto orbe funditùs periret.

(a) 2 *Tim.* 2. 19.
(b) *Mat.* 16 18.

XVIII. Neque verò exiſtimet quis, iſta me declamatorio more invidioſiùs conqueri, quàm pro rei ipſius merito. Id enim mihi perſuaſiſſimum eſt, qui hunc errorem penitus imbiberit, importunis *Anabaptiſtarum*, *Socinianorum*, aliorumq; quos nominare non libet apud nos *Sectariorum* argumentis, in pleriſq; earum quæ nunc dierum agitantur controverſiis, nullo modo poſſe ſatisfacere. Nam ut certam *Eccleſiaſtici regiminis formam* præteream, quam heri nati *Politico-Theologi* noſtri non aliunde quàm ex hoc ipſiſſimo fundamento quòd eam è *Scripturis* nuſquam conſtare putent, aut penitus *ſublatam* volunt, aut (quod parum abeſt) *ad civilem Magiſtratum dilatam*; *Diei Dominicæ* obſervationem, *Miniſtrorum* Evangelii miſſionem, *Baptiſmum Infantium*, aquæ in baptiſmo pro totius corporis immerſione *inſperſionem*, *Sacramentalem gratiam*, aliáq; permulta quæ depromptis è *Socini* pharetra telis ſtrenuè oppug-

nant moderni *Sectarii*; aut ex Eccleſiâ unà cum *ritibus & legibus Eccleſiaſtibus* exterminanda eſſe, ex ſuo illo principio concedant neceſſe eſt; aut mutatâ in meliùs ſententiâ, unâ cum illis & iſta etiam ſine peccato retineri poſſe fateantur.

XIX. Atqui hoc eſt, inquietis, *Scripturæ perfectioni* (quam libenter agnoſcunt omnes *Reformatarum Eccleſiarum* Theologi) derogare, *Pontificiorum Traditionibus* januam aperire, & argumentis *à Scripturâ negativè* ductis, quibus uſi frequenter & priſcæ Eccleſiæ *Patres*, & utuntur etiam horum temporum doctiſſimi quique *Theologi*, vim omnem adimere. Reſpondeo, *Pontificios* perfectioni Scripturæ in eo derogare, quòd in *Fidei dogmatibus*, & rebus ad ſalutem neceſſariis *Traditiones* obtrudant *non Scriptas*, cum ſcripto Dei verbo *pari veneratione* recipiendas: quaſi non ex ſe valeret *συφέλεια εἰς σωτηρίαν*, & conferre *Filiis Dei* paternam *hæreditatem Chriſti Teſtamentum*, ſine affixis humanarum *Traditionum codicillis*. Eos autem qui à *Scripturis negativè* diſputant, de rebus ad ſalutem neceſſariò *credendis* aut *agendis* intelligendos eſſe, ſiquidem uti debent, eo utantur argumento. Cæterùm nunc non de *fidei regulâ* quæritur, ſed *Conſcientiæ*: nec de ejus *Regulâ præcipuâ*, ſed *adæquata*: nec quid homini Chriſtiano ſit *neceſſario credendum* vel *agendum* ad conſequendam *animæ ſalutem*, ſed quid à viro pio & prudente *licitè* fieri poſſit vel non *pro hîc & nunc*. Summa eſt, *Scripturam ſacram* eſſe *fidei* & *ſupernaturaliter* credendorum, actionum item *moralium*, quâ ex parte *Spirituales* ſunt & ad *finem ſupernaturalem* ordinantur, *adæquatam regulam*; eſſe etiam *Conſcientiæ legem* & agendorum moralium *regulam præcipuam* & ſupremam, ita ut ubi Scriptura de re quavis aliquid in univerſum ſtatuit *præcipiendo prohibendóve*, non fas ſit alteri cuicunque *Legi* ex adverſo intercedere:

dere: non eſſe tamen ita *Conſcientiæ Legem* unicam, ut quod non eſt ibi *præceptum* continuò *illicitum* ſit, quia non eſt præceptum. Et hactenus de *tertiâ Concluſione.*

XX. Sequitur *Quarta. Propria & adæquata Conſcientiæ Regula Dei voluntas eſt, qualitercunq; hominibus revelata.* Hanc alii *Legem Dei*, alii *Legem æternam* dicunt; vocabulis pro ſuo cujuſque arbitrio, ſed eodem ſenſu. Hujus *Concluſionis* ſingulæ particulæ expendendæ ſunt. Dico *primò, Voluntas Dei.* Cujus *Voluntatis*, notiſſima eſt illa diſtinctio, (quam tamen à Scriptoribus aliquoties animadverti aut non rectè *explicari*, aut non ritè *applicari*,) in *Voluntatem Beneplaciti, & Voluntatem Signi.* Prior illa, quam *Beneplaciti* vocant, ea eſt, quâ Deus ab æterno apud ſe conſtituit quid *ipſe velit facere:* Altera quam *Signi* appellant ea eſt, quâ nobis legem præſtituit, ſignificando quid *velit à nobis fieri.* Quarum illa propriè & univocè *Voluntas Dei eſt*; hæc impropriè & ἀναλόγως, ſic dicta. *Voluntaas* illa *Beneplaciti* eſt ipſi quidem Deo (ſi de tantâ Majeſtate κατ' ἄνθρωπον loqui fas ſit,) quodammodo *agendi Lex*; ſemper enim ille facit quod ipſi complacitum eſt: ſed non eſt à Deo nobis in *Legem* data, ut ſit *Conſcientiæ* noſtræ *Regula*, ſaltem quod ad *res agendas* attinet. Pertinet illa quidem aliquo modo ad *Conſcientiam* reſpectu *perpeſſionum:* à poſteriori ſcilicet, & hoc ſenſu, quòd obligamur in *Conſcientiâ* quodcunque contingerit id omne (*a*) *æquo animo ferre*, poſtquam nobis ex eventu conſtiterit id *Deum voluiſſe*; quia hoc dictat *recta ratio*, non debere nobis *divinæ providentiæ* ordinem diſplicere, qui nil *velle* poteſt niſi quod eſt *rectiſſimum.* Reliquum eſt ergo, ut ſit *Conſcientiæ* noſtræ regula *Voluntas* illa quæ *Signi* dicitur. Cum enim Deus *præcipiendo* & *prohibendo*, quid à nobis fieri velit & non fieri, ſignificaverit:

(a) *Optimum eſt, Deum quo auctore omnia proveniunt, ſine murmuratione comitari.* Senec Epiſt. 108. *Placeat hommi, quicquid Deo placuit.* Id. Epiſt. 71.

nificaverit: noſtri eſt officii ipſius *Voluntati* voluntates noſtras ſimpliciter conformare. Multa apud *Scholaſticos* diſputantur inutili ſubtilitate, an & quatenus teneãtur *voluntas creaturæ rationalis conformare ſe voluntati creatoris, in re volitâ?* quum poſſit, quod inſtituto noſtro & ad vitæ uſum ſit ſatis, res tota apertè & breviter uno verbo confici; nimirum, teneri nos ſemper *id velle, quod Deus vult nos velle.* Ut cum præcepiſſet *Abrahamo* Deus, ut filium *Iſaacum* ipſi offerret in holocauſtum, etſi Deus *voluntate beneplaciti* (uti mox ex eventu patuit) vel tum cum eihoc faciendum præcepit, id fieri noluerit: tenebatur tamen *Abrahamus* id ipſum *velle*, quia Deus *præcipiendo* ſignificaverat ſe *velle* ut *Abrahamus id vellet.*

XXI. Dico *ſecundo, voluntas Dei hominibus revelata*; quia revelatio eſt formalis ratio *obligandi*: Voluntas enim Dei non *obligat* eos, quibus non eſt *revelata.* Unde *Gentes* quibus Evangelium non eſt prædicatum, non obligantur credere *Evangelio*, ut ad fidem in Chriſtum. *Nemo enim tenetur ad impoſſibile*: impoſſibile eſt autem ei cui *Evangelium* non fuerit prædicatum, nec qui de *Chriſto* quicquam inaudiverit, credere *Evangelio* & *Chriſto*, cùm lumen rationis non poſſit eò pertingere; juxta illud Apoſtoli, *Rom.* 10. 15. *Quomodo credent ei de quo non audierint? & quomodo audient abſq; præcone?* Nec idem Apoſtolus æquum eſſe cenſet, ut per *Legem judicentur* alii quàm qui *in Lege peccaverunt*, Rom. 2. 12. Imò verò nec illud per ſe ſufficit ad inducendam *obligationem* in conſcientiâ, *Voluntatem Dei* eſſe alicui *revelatam*, niſi inſuper ei revelata ſit *ut voluntas Dei* quoad ipſum. Adeo ut ſiquis ex *Gentibus* ἀλλόφυλος incidiſſet forte in libros *Moſis* atque ex eorum lectione percepiſſe mandata Hebræo populo inibi data; non mox obligatus eſſet ad ea præſtanda licet eſſent ei *revelata*

lata, quia ad ipſum non pertinebant, ſed erant illi populo *peculiaria*; & ſcitum eſt *Legem* non obligare omnes *quibus cognita eſt*, ſed omnes & ſolos *quibus data eſt*.

XXII. Dico *tertiò*, *Voluntas Dei qualitercunque revelata*: quia authoritatem habet *Voluntas Dei ex ſe*, & non ex *modo revelandi*. Ita ut non opus habeant *Pontificii*, in Controverſiâ *de Traditionibus*, de eo laborare ut probent *Verbum Dei non Scriptum* paris eſſe authoritatis cum *Verbo Dei Scripto*. Id enim nos ultrò largimur: modò, ut *de Scripto* nobis conſtat, conſtare poſſet pariter *de non Scripto*, quòd ſit indubiè *Verbum Dei*. Ergo *Voluntas Dei* quocunque demum modo *revelata*, dummodo ſit menti ita *ſufficienter revelata*, ut ei aut actu innoteſcat, aut (niſi obſtet *negligentia culpabilis*) actu innoteſcere poſſit, eſt *regula Conſcientiæ*; obligans eam ad agnoſcendam *Dei voluntatem*, eámque voluntati propriæ proponendam ut *Dei voluntatem* cui ſe conformare teneatur, nec id ſolùm ſed & potentiis executivis imperare ut ad eam *Dei voluntatem* adimplendam ſe accingant. Rectè Damaſcenus, τοῦτο ἀγαθὸν ὅπερ ὁ θεὸς βέλεται. *Quod vult Deus id bonum* eſſe neceſſe eſt; cujus ſc. *Voluntas boni menſura* eſt. Lex autem Dei eſt ἡ τοῦτο διδάσκουσα ἐντολή, mandatum illud quo Deus nos docet ſuam illam bonam voluntatem. Pergit ἐπιβάλων ὁ τῷ θεῷ νόμος τῷ νῷ ἡμῶν, ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτόν. Accedens autem menti noſtræ Dei Lex, ubi ſemel eam occupaverit, attrahit ad ſe καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν, hoc eſt, *excitat*, *pungit*, ſubjectis quaſi ſtimulis, *urgit conſcientiam noſtram*, ut officium ſuum faciat, *dictando* nimirum voluntati noſtræ *Voluntatem Dei*. Atque hæc eſt ipſiſſima illa quam diximus *Conſcientiæ obligatio*.

XXIII. Cujus *Obligationis* vim & effectum variè exprimit Beatus *Paulus*. Nunc ſe *debitorem* fatetur. *Græcis & Barbaris debitor ſum*, Rom 1. 14. quaſi diceret, cum me ſciam *Voluntate Dei* ſepoſitum ad prædicandum Evangelium *Gentibus*, ſive ii *Græci* ſint ſive *Barbari* indiſcriminatim, agnoſco me utriſque hac ex parte *debitorem*, 2 Cor. 2. 14. ait ſe σωίχεσθαι, ut ſolent *vinculis ligati* conſtringi & coarctari ad officium faciendum, 1 Cor. 9. 16. ἀνάγκη μοὶ ἐπίκειται, fidei meæ, inquit, concredita eſt Evangelii prædicatio, ita ut non ſit mihi liberum otiari & curare cutem: ſed gravis mihi incumbit *neceſſitas Evangelizandi, quam væ mihi ſi neglexero*. Qualem ſibi etiam impoſitam neceſſitatem, ita ut non poſſent eam excutere, ſenſerunt ante eum & palam profeſſi ſunt, duo ſummi Apoſtoli & longo tempore individui comites *Petrus & Johannes*, Act. 4. 20. ἃ δυνάμεθα μὴ λαλεῖν. Juſſit nos Deus παῤῥησία loqui; vos tacere jubetis: utris parendum ſit potiùs, *Voſmet judicate*. A veſtro *imperio* liberi eſſe poſſumus, imò & ſumus; quibus *jus nullum* eſt in *Conſcientias* noſtras: ſed arctat nos *Dei Imperium*, & ita conſtrictos tenet, ut nobis non ſit liberum, ni perire velimus, aliter facere, quàm ipſe juſſerit.

XXIV. Porrò cum dictum ſit, *Conſcientiæ Regulam* proximam & immediatam eſſe *Lumen Mentis*, primariam & Supremam *Verbum Dei Scriptum*, propriam & adæquatam *Voluntatem Dei qualitercunque revelatam*, ſive (quod idem eſt) *Legem à Deo rationali creaturæ impoſitam*: ut iſta pleniùs intelligantur, ſciendum eſt, triplex eſſe *Lumen Mentis*, prout Deus creaturæ rationali *voluntatem ſuam* tribus modis patefacit; *Lumen ſc. innatum*, *Lumen illatum*, & *Lumen acquiſitum*; ſive Lucem *Naturæ*, *Scripturæ*, *Doctrinæ*. Primum illud *Lumen* quod

Innatum

Innatum dixi, è *lege Naturæ* oritur. Indidit enim Deus in primâ mundi creatione, ut creaturis brutis & inanimatis *inſtinctum naturalem*, quo inclinantur ad ea *facienda* quæ ſunt *congrua naturæ ſuæ* & ejus conſervativa: quæ eſt ipſis inſtar *Legis*, proptereáque & Davidi *Lex* dicitur, *Pſalm* 148. 6. [*Dedit illis legem, quæ non præteribit* :] ita & Homini *Legem* quandam *Naturalem*, naturæ ſuæ ut rationalis creatura eſt proportionatam; hoc eſt, ſublimiorem multò, & nobiliorem, & (ſi fas dicere) *diviniorem*, quàm quæ aliis inferioris huius orbis creaturis, data eſt; quæ ipſum ad ea *agenda* impellat quæ ſunt *naturæ ſuæ congrua* quatenus homo eſt, animal nempe ratione præditum; hoc eſt, ut verbo dicam, ad vivendum *ſecundum rationem*. Eſt autem hæc *Lex naturalis impreſſio* quædam & quaſi ἔκτυπον *Legis illius archetypæ* & æternæ quæ eſt in mente divinâ; éſtque pars illius *divinæ imaginis* ad quam dicitur homo primùm conditus & efformatus, *Gen.* 1. per quam certò cognoſcentes aliqua eſſe ex Dei creatoris voluntate *rationali naturæ noſtræ* congruentia, alia autem ſecùs; ſtatuimus illa *bona* eſſe & à nobis fieri oportere, iſta *mala* & propterea non oportere. Ex hac lege ortum *lumen*, in gravi illâ naturæ humanæ ruinâ, quæ lapſum *Adæ* inſecuta eſt, admodum *obſcuratum* eſt: unde craſſæ illæ *erroris* & *ignorantiæ* tenebræ, in quibus dum hic vivimus omnes ejus poſteri aſſiduè verſamur. Ita tamen ſapientiſſimè providente Deo ut ex communi naufragio illæſius aliquantò evaſerint quàm aliæ pleræque facultates. Nempe voluit Deus quaſdam propoſitiones & *principia practica*, quas κοιναὰς ἐννοίας (*a*) προλήψεις φυσικὰς vocant *Philoſophi*, ἐγκεκρυμμένον ἡμῖν σπινθῆρα ſcitè *Baſilius*, quaſi conſervatam ex tanto incendio inter medios cineres & favillas ignis divini (*b*) *Scintillulam*, in nobis remanere: ut haberet

(*a*) *Quæ animis imprimuntur inchoatæ intelligentiæ.* Cic. 1. de Legib.

(b) *Hæc tamen exigua Lucis ſcintillula remanſit.* Calvin. 4. Inſtit. 10. Sect. 5.

beret in intimis pectoribus noſtris *voluntatis ſuæ* præcones. Sunt hæ κοιναὶ ἔννοιαι *Lex illa Dei* quam Apoſtolus, *Rom. 2. Scriptum* ait *in cordibus* hominum; prorſus ut *Leges* civitatum aut Principis *tabulis æneis* inſcribi ſolitæ ſunt. Habent enim rationem *Legis* ſive regulæ nobis à Deo impoſitæ; ſicut *Voluntas Legiſlatoris* publico inſtrumento ſignificata & populo propoſita, *Legis* nomine cenſetur.

XXV. Conſtat autem hæc *Lex Naturalis* ex variis *Principiis practicis*: quæ tamen ad unam primam & *univerſalem Legem* quæ reliquas complectatur revocantur, videlicet hanc bipartitam; *Bonum eſſe faciendum, Malum fugiendum*: Sicut omnia præcepta decalogi ad unam *Legem univerſalem*, eamq; bipartitam, reducuntur, illam ſc. quæ eſt *de Dilectione Dei & proximi*. Huic univerſali *legi* in *Syntereſi* conſervatæ ſubjiciuntur aliæ; ceu *Leges particulares*, ex eâ derivatæ, ut *concluſiones* ex præmiſſis: quarum aliæ ſunt de *primo* (ut loquuntur) *naturæ dictamine*, & principali illi legi proxime conjunctæ, aliæ quæ remotius ei appendent, nec niſi *ſecundario*, & virtute illarum propinquiorum. Quæ ſunt de *primo naturæ dictamine*, ſimulac menti noſtræ & cogitationibus offeruntur, fidem noſtram ſtatim imperant, cogúntq; nos eis aſſentiri, propter ſummam earum *evidentiam*. Neque enim fas eſt alicui de ipſarum veritate dubitare, neque poſſibile eſt quenquam, cui ſatis perſpecta ſit ipſarum vocum ſignificatio, circa eas errare. Audito *Deum eſſe colendum, Injuriam nemini faciendum*; acquieſcit ſtatim animus, & ſine ambage præbet *aſſenſum*. At in poſterioribus illis, propter diſcrepantiam quæ poteſt oriri ex *circumſtantiis*, & *dubitare* ſæpiſſimè contingit, & *errare*: & quò *remotiùs* à primis illis principiis receditur, eò proclivius eſt in *errorem* labi. *Prima* enim & *Univerſalia* tantò *certiora*

certiora ſunt poſterioribus & particularibus, quantò ſunt minùs *circumſtantionata*. Nam ἐκ πλείονων πλάνη ut dici ſolet (& *deſcendendo contingit errare*. Ejus generis præcepta ſunt, *Honorandos eſſe parentes, Liberos alendos, Conſervandam proximi vitam, depoſitum reddendum*. Quæ utut communiter & ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ obſervanda ſunt, non tamen ſimpliciter & abſolutè, ſi res & locus quod fieri poteſt) aliud poſtulent. Nam & *patentum juſſa* præ Dei amore ſpernenda ſunt ; & juſta poteſt eſſe cauſa *abdicandi liberos*, & *vitam* proximo *adimendi* ; nec eſt gladius furioſo *reſtituendus*. Affinis huic diſtinctioni eſt illa (*a*) *Ciceronis*, à Stoicis accepta, *Officiorum* diſtributio. Aliud enim eſt ipſis *Rectum & perfectum Officium*, quod Græci κατόρθωμα ; aliud *Medium & Commune*, quod καθῆκον vocant. Quare ut *Conſcientia* de rebus propoſitis, quantum ad hanc *Regulæ ſuæ*, partem attinet, quæ ſit *Dei voluntas* rectiùs & certiùs judicare poſſit ; opportunum erit ea ad *univerſaliſſimâ* quàm fieri poteſt *præcepta* & ad prima illa & αὐτόπτα axiomata revocare atque exigere. Sed de hac *Naturæ Lege*, quia ad alia properandum eſt, quum non liceat plura dicere ; accipite quæſo illa Ciceronis, quæ ex amiſſis ejus de Rep. Libris affert *Lactantius* 6. *Inſtit.* 8. " *Eſt* " *quidem verò Lex recta ratio, naturæ congruens,* " *diffuſa in omnes, conſtans, ſempiterna, quæ vocet* " *ad officium jubendo, vetando à fraude deterreat.* " — *Huic Legi nec abrogari fas eſt, nec derogari* " *ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt.* " *Nec verò aut per Senatum aut per populum ſolvi* " *hac lege poſſumus. Nec eſt quærendus explanator,* " *aut interpres ejus alius : Nec erit alia lex Romæ,* " *alia Athenis : alia nunc, alia poſthac : ſed & om-* " *nes gentes & omni tempore, una lex & ſempiterna* " *& immortalis continebit. Unuſque erit communis* " *quaſi*

(a) Cic. I ib. 1. Offic.

" *quaſi Magiſter & imperator omnium Deus ille*
" *Legis hujus inventor, diſceptator, lator, cui qui*
" *non parebit, ipſe ſe fugiet, ac naturam hominis*
" *aſpernabitur, atque hoc ipſo luet maximas pœnas,*
" *etiamſi cætera ſupplicia, quæ putantur effugerit.*
Inſignis ſanè locus & qui hujus *Innati luminis* naturam & vim luculentiſſimè explicat, adeò ut nihil opus ſit plura in hanc rem adjicere.

XXI. *Secundum Lumen*, quod menti *illatum* diximus, ei ab extrà advenit oritúrque à *Revelatione divinâ:* nempe ab illâ *luce*, quam Deus nobis ſubminiſtravit in *Sacrâ Scripturâ* in quâ voluntatem ſuam humano generi uberiùs adhuc patefecit; nequid ei deeſſet adminiculi, quod ad *mores* regendos & *beatitatem* conſequendam eſſet neceſſarium; quum ad iſta non ſufficeret *lumen internum naturale*, ut jam antè oſtendimus. Differt autem hoc *Lumen* à *Naturali*, non *origine* ſolùm, ſed &
1. *perfectione: Primò*, quia voluntatem Dei manifeſtat in his, ad quæ non poteſt *lumen naturale* pertin-
2. gere. *Secundò*, quia actus morales à *naturali Lu-*
3. *mine* dictatos ad *finem ſublimiorem* ordinat. *Tertiò*, quia cùm *Lex mentibus inſculpta* à Deo tanquam *authore Naturæ* inſtituta ſit, *Lex iſta in Verbo revelata* eſt ab eo inſtituta tanquam *authore Gratiæ & Salutis*. Ergo ubi aut *deficit*, aut *debile* eſt *Naturæ Lumen* (*deficit* autem in his quæ ſunt extra orbem ſuum, cujuſmodi ſunt *myſteria fidei*; *debile* verò eſt, in his quæ ab *univerſaliſſimis præceptis* ſunt aliquantò remotiora:) ad *Lumen Verbi* recurrendum eſt, *ſicut ad lucernam in loco caliginoſo fulgentem*, 2 Pet 1. 19. *Ad Legem & ad Teſtimonium: ſi non loquantur ſecundum hoc verbum, non eſt eis Lux*. Iſai. 8. 20. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen greſſibus meis*, Pſal. 119. 105. De hujus *Legis perfectione & utilitate* ſi ſermonem inſtituerem, nullus eſſet dicendi finis. Videte ſodes

in

in hanc rem Davidis *Pſalmum decimum nonum*, ubi multa paucis & contractiùs; ac *Pſalmum* etiam *centeſimum decimum nonum*, ubi eadem pluribus & diffuſiùs expoſita reperietis.

XXVII. Porrò hujus *Legis* duæ partes ſunt: *Lex* propriè dicta, & *Evangelium*. *Legem* verò & *Evangelium* non hîc intelligo in eo ſenſu, quo plerumq; à *Theologis* ſumuntur, pro binis Dei initis cum humano genere *fœderibus*; *Operum* ſc. & *Gratiæ*: ſed popularìùs, pro *Scripturæ Libris Veteris & Novi Inſtrumenti*. Patres, ad noſtrum ſaltem inſtitutum non incommodè, *Legem Veterem & Novam* dixerunt. Utramque Legem, & *Veterem* illam *Moſis* in univerſum, & *novam Chriſti* quantum ad illam partem quâ *Moralia* continet, ut inutilem prorſus, & Chriſtiani hominis curâ ſtudióve (poſtquam adultæ in Chriſto ætatis fuerit, & *unctione Spiritus* perfuſus) indignam exagitant; nec niſi *fidei legem* & *Spiritus dictamen* admittunt, noſtri ſæculi *Antinomi*, *Anabaptiſtæ*, *Enthuſiaſtæ*, & reliqua id genus prodigioſa nomina. Quos non eſt nunc refutandi locus, alia agentibus: neque eſt id profectò multùm neceſſarium; quum in iſtiuſmodi errorum monſtra ita gladium jam olim ſtrinxerint *Jacobus Apoſtolus*, ut videri poſſit ſpiritu quodam prophetico eorum refutationem data operâ ſuſcepiſſe.

XXVIII. *Legis veteris*, quæ & *Moſaica* dici ſolet, notiſſima eſt illa diſtributio, quâ in tres partes diſtinguitur; *Moralem* ſc. *Ceremoniarum*, & *Judiciorum*. De quibus ſingulis multa à multis variè diſputantur. Quibus prætermiſſis, quid de earum *obligatione* mihi ſentiendum videtur, ſalvo tamen ſuo cuique judicio, breviter proponam. Dico igitur *Primò*, nullam omninò *latam à Moſe Legem obligare* Chriſtianorum Conſcientiam, *directè, formaliter & per ſe*; quatenus ſc. eſt à *Moſe* lata aut tradita.

dita. Ratio eſt, quia omnis *Lex Moſaica*, quà talis, fuit *poſitiva*: & *Lex poſitiva* non niſi eos *obligat* quibus *poſita eſt*. Cum ergo *Lex à Moſe tradita*, uni tantùm genti *Hebræorum* poſita ſit, ut vel ex ipſo ſtatim exordio [*Audi Iſrael*] & toto inſequentis ſermonis charactere facilè quiſquis animum adverterit intelliget; non poterit ad eos qui extra illius gentis cenſum ſunt ita pertinere, ut eo nomine quòd ſit à *Moſe* tradita, eos *obliget*. Quod ſiqua pars illius *Legis* nunc obliget Chriſtianos, (ut certè obligant *præcepta Decalogi*;) *ex accidente* id fit, & *ratione Materiæ*: non quia ſic *Moſes* præceperit, ſed quia id quod ab eo ſic præceptum eſt, aut eſt *Legi Naturæ* conſentaneum, aut à *Chriſto* eſt in *Lege nova* confirmatum.

XXIX. Dico *Secundò*, Legem Moſis *Ceremonialem obligaſſe* quidem *Judæos* in Conſcientiâ ante prædicatum ipſis *Evangelium Jeſu Chriſti*: non item alios, niſi qui *proſelyti* fierent Cultus & Religionis Judaicæ: qui cùm eſſent duorum generum, (*Proſelyti ſc. Portæ, & Proſelyti Juſtitiæ*, Judæis dicti,) obligabantur ad præcepta ritualia obſervanda: pauciora quædam illi prioris generis, poſterioris generis hi, pariter ac ipſi *Judæi* univerſa. A Chriſti autem *morte* & *reſurrectione*, ex quo tempore cœpit *Judæis* ſolis primùm, dein poſt paulò & *Gentibus*, prædicari *Evangelium*, uſque ad everſionem *Templi Hieroſolymitani* & *politiæ Judaicæ*, fuiſſe hanc Legem (ut poſt *Auguſtinum* loqui amant *Mortuam*, ſed non *mortiferam*: hoc eſt, amiſiſſe quidem *vim obligandi*; non tamen fuiſſe ritus à Moſe traditos prorſus *illicitos*, ſed liberæ obſervationis; ita ut fas eſſet homini cuivis, prout res poſtularet, (habitâ interim *prudentiâ* & *charitatis* juſtâ ratione,) ipſis pro arbitrio vel uti vel non uti. Quam fuiſſe *B. Pauli* mentem, ex ipſius conſtanti tùm *doctrina* tùm *praxi* manifeſtius eſt quàm

quàm ut probari debeat. *Poſt everſionem Templi* denique à pleriſque dici ſolere, non *mortuam* ſolum eſſe hanc legis Moſaicæ partem, ſed & *mortiferam.* Quod ſubvereor ne ingenioſiùs dictum deprehendatur quàm ſolidiùs: niſi dextrè explicetur & cum adhibitâ diſtinctione. Non enim ſunt omnia *Ceremonialia* pari loco habenda: ſed illa quæ ſunt *Ordinis*, & decentiæ, ab illis quæ futurum Chriſtum *figurabant*, prudenter ſeparanda. *Ceremonias* illas *figurativas*, quæ à Deo inſtitutæ ſunt, ut eſſent typi *Chriſti redemptoris* in carne venturi cujuſmodi fuere *Circumciſio*, *Sacrificia*, & alia nonnulla ſimilia, certum eſt ex quo *Chriſtus* omnia illis ceremoniis *typicè* figuratâ reipsâ adimpleverit, & omnia ritè eſſe adimpleta univerſo orbi per *Evangelii* ſui præcones ſufficienter annunciaverit, nullum jam ultrà uſum habere poſſe, proinde non ſolùm ut *emortuas* & puditas è medio tollendas eſſe, ſed ut *peſtiferas* & exitioſas ab omni verè Chriſtiano ſummoperè fugiendas. Illud præſertim ſtudioſiſſimè cavendum ne cum aliquâ *neceſſitatis* opinione obſerventur: juxta illud, *Gal.* 5. 2. *Ego Paulus dico vobis, Si circumcidamini, Chriſtum vobis nihil profuturum eſſe.* Aſt illæ *Ceremoniæ*, quæ ad externum tantùm *decorem* & cultus divini *ſolemnitatem* quandam pertinebant, etſi præſtaret fortaſſe non uſurpari, ubi ſaltem ſubeſſe poteſt juſtus *Scandali* metus; non ſunt tamen ſimpliciter damnandæ, ut *illicitæ*, hoc ſolo nomine quòd *pædagogæ Moſaicæ* pars fuerint.

XXX. Dico *Tertiò*, utut nonnulli diſtinguant inter *Leges Moſis Politicas* eas quæ erant *Juris Communis*, quarum etiam notas quaſdam aſſignant & *κεφάλαια*, & eas quæ erant *Juris particularis*; non eſſe neceſſarium iſta ſic diſtingui: imò rotundè affirmari poſſe, ex iis *Legibus Moſis* quæ *Politicæ* aut *Judiciales* dicuntur, nullam omninò

obligare

Obligare Chriſtianos Magiſtratus in utramvis partem: quin ut ipſis liceat, pro arbitratu ſuo, & prout incolumitati & utilitati Reipublicæ videbitur expedire, eandem apud ſubditos ſuos ſancire, vel non ſancire.

XXXI. Dico *Quartò*, *Legem Moralem*, à Moſe traditam, hoc eſt, *præcepta Decalogi* obligare omnes Chriſtianos, pariter ac Judæos, ad eam obſervandam. Et hoc quidem omnes, quod ſciam, *Proteſtantes* uno ore confitentur: quod majorem nobis injuriam facit *Bellarminus*, qui nos fingit *in eo ponere Chriſtianam libertatem, ut nulli legi ſubjecti ſimus in Conſcientiâ, Moſes autem cum ſuo decalogi nihil ad nos pertineat.* Viderit quomodo ſe calumniâ liberet; ſuóſque (ſi nos in hac culpâ,) eodem crimine. Agitatur enim hæc controverſia inter ſuos *Scholaſticos*, teneantúrne Chriſtiani *præceptis Decalogi* quatenus ſunt declarativa *Legis Naturæ* tantùm, an etiam quatenus ſunt *Moſi* à Deo, Deique juſſu *à Moſe* populo Dei tradita, & in ſacros Codices relata: aliis utrumque affirmantibus, aliis è duobus alterum negantibus? Eſt & in noſtris Eccleſiis eandem reperire hac de re *ſententiarum*, (ſi tamen *ſententiarum*, & non *verborum* potius) diverſitatem. Cæterum cum & illi inter ſe, & nos cum illis in eo quod rei caput eſt, hactenus conſentiamus; habere *moralem legem eam*, quæ à Moſe tradita eſt, & in *præceptis Decalogi* continetur, *vim obligandi* noſtras Chriſtianorum conſcientias: fortaſſe non eſt operæ pretium, *unde* illam *obligandi vim* obtineat, multum litigare. Conſultiùs tamen mihi loqui videntur, qui dicunt *Legem* illam *Moſis* non obligare Chriſtianos *formaliter* & quà talis, hoc eſt quatenus à *Moſe* tradita eſt; ſed tantùm *ratione materiæ*, quatenus declarativa eſt *legis Naturalis*: & proinde vim ſuam obligandi omnem non ab authoritate

Bellarm. 4. de Juſtific. 5.

thoritate *Moſis* eam ſive ferentis ſive tradentis derivare, ſed ab ipſo *naturalis legis* dictamine, quam Deus mentibus noſtris & inſevit in primâ creatione, & ut voluntatis ſuæ monitorem in iiſdem etiam poſt lapſum voluit permanere. Hæc de *Lege vetere*, & *Moſaicâ*.

XXXII. *Lex Nova ſive Chriſti*, hoc eſt, *Evangelium* tria iſta continet: *Myſteria fidei* credenda, ſub quo capite complector & *Promiſſiones* Dei gratuitas; *Inſtituta Sacra Ceremonialia* & Eccleſiaſtica; & *Præcepta* demum *Moralia*. De quibus dico,, & *Primùm* de omnibus univerſim, *Evangelium non obligare niſi vocatos*, id eſt, eos ſolos quibus annunciatum eſt. Quia ubi *Lex non eſt*, *nec tranſgreſſio* eſſe poteſt: moraliter autem præſertim in ſupernaturalibus idem eſt *non eſſe*, & *non apparere*, ſive non ita ſufficienter proponi, ut poſſit iis innoteſcere. Diſertè Servator ipſe, *Joh.* 15. 22. *Si non veniſſem, & locutus eſſem eis, peccatum non haberent*: i. e. non rei eſſent *ſpreti Evangelii*. Obligare tamen omnes quibus prædicatum eſt, ad obedientiam tùm *fidei* tùm *vitæ*, ita ut teneantur omnes quibus *Evangelium* annunciatum eſt, & *in Chriſtum credere ut redemptorem*, & *ipſi ut Legiſlatori parere*: quod utrumque ni fecerint, in neglecti officii ſupplicium, pœnas æternas luent.

XXXIII. Dico *Secundo*, obligari Eccleſiam Chriſtianam ad *Inſtituta Sacra*, (hoc eſt, ad *Verbi* prædicationem, *Sacramentorum* adminiſtrationem, *Miniſtrorum* Evangelii ordinationem, & *Clavium* tùm ſcientiæ, tùm Poteſtatis, Exercitium,) in iis omnibus quæ ad ipſorum *eſſentiam* pertinent, juxta *inſtitutionem* Chriſti & Apoſtolorum: ita ut non liceat ei, multò verò minùs particulari alicui *cœtui* aut *perſonæ*, inde quicquam ſponte vel imminuere vel immutare. Cæterum *externas* Sacrorum Inſtitutorum *circumſtantias* ita eſſe *liberas*,

ut poſſit *Eccleſia* quævis particularis, pro ratione *locorum* & *temporum*, prout ex uſu fuerit populi Dei, & ut *ædificationi* videbitur expedire, ita de eis ſtatuere.

XXXIV. Dico *Tertiò*, *Novi Teſtamenti Moralia Præcepta*, eadem eſſe quoad ſubſtantiam cum *Moralibus Veteris Teſtamenti*: & utraq; ad *Legem Naturalem*, quæ in *decem præceptis Decalogi* continetur, eſſe revocanda; ſicut omnia entia realia revocantur ad *decem Prædicamenta*. Eſſe tamen *præcepta Chriſti* in *Lege novâ*, ut Sancti Eccleſiæ *Patres* ubique teſtantur, *præceptis Moſi* in *veteri Lege*, quoad aliqua multò præſtantiora. Non eo ſolùm reſpectu, quòd pleniùs, clariùs & explicatiùs proponuntur: ſed quatenus etiam altiùs aſſurgunt, & ad eminentiorem perfectionis gradum Chriſtianos provocant; idque efficaciſſimis utriq; πλεονεξίαις, propoſito ſcilicet eis ex unâ parte *Exemplo Chriſti* præterito, ex alterâ ampliſſimo *regni cœleſtis* futuro *præmio*. Ut in duobus illis magnis *vitæ Chriſtianæ officiis* vel maximè patet, *de intelligendis inimicis*, & *tollendâ cruce*, in lege novâ imperatis. Neque enim ſunt illa, ſicut aliqui ſomniarunt, eo duntaxat loco habenda, acſi *Conſilia* tantùm eſſent *vitæ perfectioris*; quæ ſint omnibus propoſita quidem ſub conditione præmii amplioris, neminem tamen *obligent ſub peccato*, niſi ſiqui ſe *voto* ad ea obſervanda obſtrinxerint. Quinimo verè *Præcepta* ſunt, eaque propriè dicta, & *univerſaliter obligatoria*: ad quorum obſervationem, ſub graviſſimi peccati culpâ (abnegati ſcil. Chriſti,) & æternæ damnationis (ni reſipiſcant) pœnâ *obligantur*, quotcunque Chriſti fidem nomenque profitentur. Et hæc de *ſecundo mentis lumine* dicta ſunto.

XXXV.

XXXV. *Tertium* reſtat, quod *Lumen Acquiſitum* diximus. Quod ſanè nihil aliud eſt, quam ἐπίλεσμα quoddam & incrementum illius luminis (ſive *Naturæ*, ſive *Revelationis*) quod antè menti inerat, quoad aliquem claritatis gradum: Cum ſc. *Voluntas Dei*, cujus cognitio mentibus noſtris hactenus illuxit, (ſive internè impreſſa in *lege Naturæ*, ſive externè in *verbo* revelata,) aut propriâ *meditatione*, aut alienâ *inſtitutione*, clariùs adhuc nobis innotéſcit. Cujus media præcipua ſunt; *Diſcurſus Rationis*, & *Authoritas*, (hoc eſt, judicium & praxis) *Eccleſiæ*: de quibus nec patitur tempus, ut multa dicam; nec ut multa dicantur, res ipſa poſtulat. *E Lege Naturæ* deducuntur per *diſcurſum Rationis* ad uſum Conſcientiæ, multæ particulares de quibus agendis *Propoſitiones*; velut *Concluſiones* ex ſuis *Principiis*. Quâ in re, niſi à *primo ad ultimum* rite procedatur, proclive eſt *errare*; ut antè dictum eſt. Quare diligenter videndum, ut in ſingulis partibus *diſcurſus* legitimus fiat *proceſſus*; utq; poſteriora quæq; à prioribus aptè pendeant, & ex eis neceſſariò conſequantur: ut *Conſcientia* in errorem prolapſa voluntati aliud alitérve, quàm oportuit, *dictet*. Periculum itidem eſt, ne in applicandâ ſacrâ Scripturâ ad uſum *Conſcientiæ* ſimiliter erretur; niſi & *Rationis* juſta ratio habeatur, & *Authoritati* ſua conſtet authoritas. *Pontificii*, dum in illam partem omnia ſtudia ſua conferunt, ut nequid Eccleſiæ ſuæ *authoritati* decedat, parum deferunt *Rationi*: *Sociniani* ex adverſo, dum rejectâ omni *Authoritate* fidem ſola *ratione* metiuntur, id tandem agunt ut *cum ratione inſaniant*. Unus utriſq; *Error*: ſed variis illudit partibus. Vitabitur uterq; ſcopulus non aliter commodiùs, quàm ſi cum ratione *Authoritas*, cum authoritate *Ratio*, ſcitè & prudenter conjungantur.

XXXVI. Utraque quatenus in ſacrâ Scripturâ

dextrè *explicandâ*, ritéq; *applicandâ*, locum habere debeat; non eſt præſentis aut temporis aut inſtituti plenè diſſerere. Agendum paucis. *Rationis* circa Scripturam duplex potiſſimum eſt uſus: *Collativus* ſc. & *Illativus*. *Collativus*; ut nempe diverſa *Scripturæ loca*, ea præſertim quæ inſignem aliquam invicem aut *cognationem* aut *repugnantiam* habere videntur, diligenter *conferamus*: *Illativus*; ut eruta è verborum proprietate, contextu & ſcopo, documenta debitè & artificiosè *inferamus*. Memores interim, humanæ rationi in *rebus agendis* tantò plus tribuendum eſſe, quam in *credendis*; quantò plus naturalis ingenii captum ſuperant *fidei myſteria*, quàm *officia vitæ*.

XXXVII. *Authoritatis* autem præcipuus uſus eſt, ad retundendam *Hæreticorum & Impoſtorum* audaciam, qui clariſſimis *Scripturæ* teſtimonis tenebras offundunt, earúmq; vim diſtinctiunculis & ſubtilitatibus ſuis eludunt. Quibus non opportuniùs os obturabitis, aut ſaltem voſmet ipſos alioſq; ab ipſorum contagione illæſos efficaciùs conſervabitis, quàm ſi *judicium* & *praxin*, non unius aut paucorum hominum, non unius anguli aut ſeculi *Eccleſiæ*, ſed *Catholicæ* (hoc eſt, diffuſæ, per totum orbem) omnium locorum & temporum *Eccleſiæ*, ipſorum ſtrophis & ſophiſmatis opponatis. Sic olim priſci illi fidei Chriſtianæ advocati *Irenæus*, *Tertullianus*, *Vincentius*, reliqui, *præſcriptionis jure* cum adverſariis agendum judicarunt: quod quantum orbi Chriſtiano profuerit, eventus docuit. Sed iſta omnia, pleniore tractatione digna, memor temporis meique & veſtri, omittere cogor, & quæ de *Legum humanarum obligatione* proximè dicenda ſunt in aliud tempus remittere.

PRÆ-

PRÆLECTIO QUINTA.

In quâ, de *Legum Humanarum Obligatione in genere, Quæstio pertractatur.*

ROM. XIII. 5.

Quare Subjici necesse est, non solum propter iram, sed etiam propter Conscientiam.

I. DE *Obligatione Conscientiæ Passivâ* tractationem exorsus superiori Termino, hactenus progressus sum, ut retectis antè rejectisq; illis *latibulis* in quibus inesse aliquid præsidii ad *Conscientiæ* suæ sive *fructum* quoad jam *facta*, sive *securitatem* quoad *facienda*, frustra sibi blandiuntur vulgus hominum (boni sc. finis *Intentione*, & alieni *Exempli judiciive* authoritate,) propriam illam & *adæquatam Conscientiæ regulam*, cui se absolutè & simpliciter conformare teneatur, Investigarem. Ubi ostendi *Primò*, Deum solum in *Conscientias hominum* merum & *directum imperium* habere: *Secundò*, *Conscientiæ Regulam proximam* & immediatam esse *Lumen menti* pro tempore præsens, sive (quod idem est,) (*a*) *ultimum judicium intellectus practici*. *Tertiò*, *Verbum Dei Scriptum* esse quidem supremam

1.
2.
(*a*) ἡ τελευταῖα πρότασις κυρία τῶν πράξεων. Aristot. 7. Ethic. 5.
3.

ſupremam & *primariam*, non tamen *adæquatam Conſcientiæ Reglam*. *Quartò*, propriam & adæquatam Conſcientiæ *Regulam* eſſe *Voluntatem Dei qualitercunque revelatam*, ſive (quod etiam idem eſt) *Legem* à Deo rationali creaturæ impoſitam. Dixi inſuper, ut quænam eſſet illa *Dei voluntas* plæniùs & diſtinctiùs intelligeretur, Deum Opt. Max. Voluntatem ſuam humano generi triplici medio, velut *Lumine*, patefeciſſe. *Lege* ſc. *Naturæ*, quæ conſtat ex quibuſdam *Principiis practicis* per ſe notis, quæ & *Lex Dei Scripta in cordibus* noſtris dicitur, *Rom.* 2. 15. velut *Lumine Interno* & mentibus *innato*: *Verbo Dei Scripto*, quod in ſacris utriuſq; Inſtrumenti voluminibus continetur, velut *Lumine Externo* ſupernaturaliter *revelato*, & mentibus *illato*: Scientiâ deniq; ex utroq; priore, aut propriâ *meditatione*, aut aliena *inſtitutione* eruta, velut *Lumine acquiſito*; cujus iterum *Media* præcipua ſunt, *diſcurſus Rationis*, & *Authoritas* (i. e. *Judicium* & *Praxis*) univerſalis *Eccleſiæ*.

4. 1. 2. 3.

II. Quin & illud ſubmonui, (quòd futuræ tractationi viam ſaltem aliquam præſtruerem) præter *Dei Legem*, quæ *per ſe* abſolutè & vi propria omnium hominum *conſcientias obligat*, idq; in *ſummo gradu*; eſſe & alia nonnulla, quæ *gradum* quendam *obligandi* obtinent, ſed ſummo illo inferiorem: ut quæ non primariò & *per ſe*, ſed ſecundariò & *ex conſequenti*; non *abſolutè*, ſed *relativè*; non vi propria, ſed virtute divini alicujus præcepti ſive inſtituti in quo fundantur, *obligant* conſcientias. Quæ tametſi in eo conveniant omnia, quòd quamcunque habent *obligandi* vim, eam ex toto *divinæ Legi* acceptam debeant; (*Primum enim in unoquoque genere eſt cauſa reliquorum*; nec eſſet divina Lex *adæquata conſcientiæ Regula*, quod jam antè poſitum eſt, ſi extra ipſam aliquid *obligaret*, quod non ipſius virtute *obligaret*:) differunt

runt tamen inter ſe ſingula: quemadmodum *Specie*, propter diverſitatem *Materiæ*; ſic & *Gradu*, quantùm ad *obligandi vim*. Sunt autem illa in triplici potiſſimùm diſcrimine. Quædam enim *conſtanter obligant*, quorum rurſus ſunt duo genera: unum eorum quorum *obligatio* oritur ex *poteſtate* alterius, ut *Leges humanæ*, mandata parentum, Dominorum, *&c.* Alterum eorum quorum *obligatio* oritur ex liberâ propriæ *Voluntatis electione*, ut Vota, Juramenta, Pacta, Promiſſa & his ſimilia: quædam verò *ex accidenti* tantùm obligant & velut ambulatoriè, *pro hic & nunc*, ſecundùm exigentiam circumſtantiarum; ut Lex ſive *Ratio Scandali*. 1. 2. 3.

III. Poſtulat ordinis ratio, ut à *primo* illo genere ordiamur, in quo familiam ducunt *Leges Humanæ*. De quarum *obligatione* quæ à nobis dicenda erunt, ad duas haſce quæſtiones revocari poſſint univerſa. *An* ſc. *obligent conſcientias* Leges humanæ? & *Quatenus obligent?* Caſuum plerorumq; particularium determinatio ad *poſteriorem* quæſtionem magis pertinet; de quâ (ſi Deus annuerit) inſtituentur futuræ aliquot prælectiones: *priorem* ſolam hoc tempore attingemus, hanc ſc. *An Leges humanæ obligent Conſcientias*; Subjectum quæſtiones non indiget multâ explicatione. *Lex*, ſive *primò à* (a) *legendo*, i. e. eligendo dicto *electivè*, ut *Ciceroni* placuit, quòd Legiſlatores ea quæ Reipublicæ magis utilia fore judicabant *eligerent*: ſive quod alii malunt, *ſecundò, à legendo* item, ſed in alia ſignificatione, eáque *paſſivè* acceptâ, quod oporteret *Leges* mox ubi latæ eſſent æneis tabulis inciſas, aut aliàs perſcriptas & columnis appenſas proponi in publico, ut à populo *legerentur*; ſive denique ex aliorum mente *tertiò*, à (b) *ligando*, quòd ſubditos ad eos obſervandum *obligarent*: in genere nihil aliud eſt quàm *regula agendi* 1. (a) *Electus vim in Lege ponimus.* Cic. 1. de Legib. 2. (b) Aquin. 1. 2. qu. 92. art. 1. Biel. 6. diſtinct. 3. 37. art. 1.

ſubdito à ſuperiore poteſtatem habente impoſita. Dicuntur autem *Humanæ Leges* per oppoſitionem ad *Divinas*. Sicut enim *Divinæ* appellantur eæ *Leges*, quæ Dei ipſius authoritate immediatè conſtitutæ ſunt, ſive eæ *Naturales* ſint, ſive *Poſitivæ*: ſic *Humanæ* dicuntur eæ *Leges*, quæ, etiamſi per authoritatem ipſis à Deo derivatam, ab *hominibus* tamen immediatè imperatæ & ſubditis impoſitæ ſunt.

(a) 1. 2. quæ 90. art. 4.

IV. Definitur porro *Lex Humana* ab Aquinate, (a) *Rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata*: ab aliis aliter; quoad verba, ſed ferè in eundem ſenſum. Et quidem rectè: ſiquidem convenit iſta definitio *Legi publicæ*, quæ eſt notiſſima & uſitatiſſima ejus vocabuli acceptio; & *Analogum per ſe poſitum* (ut dici ſolet) *pro famoſiore ſignificato ſtare præſumitur*. Sed in præſenti quæſtione, & quod noſtrum inſtitutum attinet, ſub nomine *Legum Humanarum* intelligendæ veniunt, non tantùm *Leges publicæ* Communitatum, (licet eæ potiſſimùm & primariò,) ſed & *mandata* particularia parentum, dominorum, aliorúmve quorumcunque *prælatorum* ſive *ſuperiorum*, filiis, ſervis aliiſve *ſubditis* ſuis imperata. In hoc enim uno inter *Legem* propriè dictam & *Mandatum* diſcrimen præcipue cernitur, quum utrumq; ſit Præcepti ſpecies; quòd *Mandatum* ſive *Juſſum* ſit perſonæ privatæ privatam authoritatem habentis *Præceptum*, *Lex* autem Præceptum commune perſonæ publica poteſtate præditæ: Cætera fere ſunt paria. Certè ad *obligandi vim* & effectum quod attinet, qua de re nunc agitur, quum ex hujus Capitis verſu 1. conſtet, omnem omninò *legitimam poteſtatem*, quæcunque demum illa fuerit, non *publicam* modò, (de qua tamen ſola fateor inibi ex inſtituto loqui *Apoſtolum*,) ſed & *privatam*, à Deo conſtitutam eſſe; & ſit

mandatum

mandatum patris filio, non minùs quàm *lex principis* ſubdito, *agendi regula*: quæ de *obligatione Legum Humanarum* à me dicenda erunt, ita intelligi par eſt, (quod ſemel præmonuiſſe ſufficiet) ut unà cum publicis *legibus* privatorum etiam *mandata* cum *politicæ conſtitutionibus œconomica* quoque *juſſa*, aliaq; id genus ſimilia (quatenus ſaltem fert *analogiæ* ratio) complectantur. Et hæc de *Subjecto Quæſtionis.*

V. *Prædicatum* eſt, *Conſcientiæ obligatio.* Quid ſit (*a*) *Conſcientia*, quid item in genere (*b*) *Obligatio*, fuit à me dudum fusè ſatis explicatum; nec opus eſt repetitu: Legem autem *obligare* cum dicimus, nil aliud volumus, quàm quòd Lex imponit ſubdito *neceſſitatem parendi* ipsámque obſervandi. Sciendum eſt enim *Legem* ex ſui naturâ, & quatenus *lex eſt*, duplicem habere vim, ſive effectum neceſſarium: vim ſc. *dirigendi*, unde & κάνων dicitur ſeu *Regula*, quatenus *notificat* ſubdito voluntatem ſuperioris, & oſtendit quid ſuperior ab eo fieri velit; & vim *obligandi* (per quam differt à *Conſilio* & *Monito*,) quatenus *imperat* ut voluntati ſuæ à ſubdito mos geratur, & ipſum ita ad imperata facienda obſtringit, ut ſi non pareat peccet. Siquidem nihil aliud eſt *Peccatum*, quàm aberratio, ſive receſſus à *regulâ illa* ſive *Lege* quam ſequi debemus, (ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία·) ſicut *monſtra*, propter receſſum ab ordinaria *Naturæ Lege* dicuntur *Peccata Naturæ*. Sciendum tamen *ſecundò*, Legis hunc effectum, vim ſc. *obligativam*, fundari in *Voluntate* & *Poteſtate Legiſlatoris:* ita ut propriè loquendo, non tàm *Lex* ipſa, quàm *voluntas & Poteſtas Legiſlatoris*, obliget *effectivè*; cauſando ſc. vel inducendo obligationem per modum *Cauſæ efficientis.* Dici tamen poteſt & ſolet Lex obligare *terminativè*, ſc. ut terminus obligationis, & per modum *Cauſæ exemplaris*: quia eſt id ad quod

(*a*) Prælect. 1. ſuprà
(*b*) De Juram. prælect. 1. Sect. 11, &c.

1.

2.

quod obligatur quis, qui ex ejus præscripto operetur; ſicut *artifex* in operando dirigitur ab *exem-*
3. *plari* ſibi propoſito. Sciendum *tertiò* quòd *obligare Conſcientiam*, eſt ita aſtringere aliquem ad obediendum *ſub mortali* (ut loqui amant Scholæ Magiſtri) hoc eſt, ſub *culpâ mortali*; ut ſi non pareat, non ſolum *pœnæ temporali*, aut legibus conſtitutæ, aut ex arbitrio ſuperioris inferendæ, obnoxius ſit, ſed & à propriâ Conſcientiâ velut neglecti *officii*, contractæq; inde *offenſionis Dei* reus, meritò redarguatur.

VI. Senſus itaq; Queſtionis eſt, *An Leges Humanæ habeant vim obligandi Conſcientias* eorum quibus feruntur, eo quo jam expoſitum eſt modo? Negant è Proteſtantibus *Calvinus*, (ut ipſi ſaltem
Bellarm. 3. de Laic. 9. (*a*) objicit *Bellarminus*) *Beza*, & alii nonnulli: è Pontificiis *Gerſon* (fatente etiam *Bellarmino*,) *Almain*, & (ut aliqui volunt) *Navarrus*. Affirmant è Proteſtantibus *Muſculus*, *Urſinus*, & alii: & è Pontificiis, *Jeſuitarum* & *Scholaſticorum* plurima turba.
(*b*) Ad Rom. 13. Sunt qui diſtinguunt; ut (*b*) *David Paræus*, & alii. Et ſanè fatendum eſt, ſi non ἀμαθεία ἢ ἀνθολκῆς, & nimio contradicendi ſtudio utrinq; peccatum eſſet, jamdudum è medio tolli potuiſſe iſtam controverſiam. In iſtiuſmodi diſputationibus ſubinde mihi veniunt in mentem, quæ apud *Ariſtotelem* adoleſcentem me legiſſe memini, δῆλον ὅτι πῶς μὲ δεῖ, πῶς ἢ ὄ. Ubi diſputat *An Principia ſint contraria? An detur infinitum?* &c. Et διαιτᾶν δεῖ (ſiquidem eſt illa vera illius loci lectio 3. *Phyſ.*) *Arbitro* nimirum potiùs opus eſt, qui utramq; ſententiam (*ſpecie* magis pugnantem quam *re*) in unum conciliet; quàm *Judice*, qui dum ſtatuit alteram partem, alteram damnet. Quod fortaſſis in non paucis earum *controverſiarum*, quæ in orbe Chriſtiano magnâ cum animorum contentione ſtyliq; acrimonia jamdiu inter

inter partes agitantur, obtineret; ſi tam *ſtudio pacis* & charitatis, quam *odio partium* agerentur, qui *Theologica* tractant. Equidem in præſenti quæſtione, quantum ex paucorum eorum lectione, quos mihi & aliàs occupato, & parum firmæ valetudinis, in hac temporis anguſtiâ conſulere licuit, judicare poſſum, demptis utrinque quæ expreſſit contentionis æſtus, neutri mihi peſſimè ſentire videntur. Exiſtimo tamen eos qui *affirmativè* definiunt, (ut aperte quid de totâ re ſentiam eloquar) & commodiùs ad *vitæ* inſtitutionem, & cautiùs utriúſq; ad vitandum *errandi* periculum, & ad *formam ſanorum verborum* propiùs locutos, quam qui *negativé*. Cæterum, ut quid hac in re (ut mea fert ſententia) ſtatuendum ſit, diſtinctiùs vobis ob oculos ponam; rem univerſam quàm potero breviter & dilucide quibuſdam *Concluſionibus* complectar; ſententiam meam, ubi opus eſt, aliquot *rationibus* confirmabo, & quæ afferri ſolent ex adverſa parte *objectiones* diluam,

VII. *Concluſio Prima. Leges humanæ injuſtæ non obligant ad obediendum.* Manifeſta res, modò verba rectè intelligantur. Nequis tamen ea ſecus quàm par eſt interpretetur, animadvertendum eſt, poſſe *Legem* aliquam *injuſtam* dici; vel ratione *Finis*, *Modi*, aut *Circumſtantiæ* alicujus Legi ipſi extrinſecæ, vel ratione *Materiæ* ſive *Objecti* ipſius Legis: Diſtat enim, imperetúrne quod manifeſtè *injuſtum* eſt; an quod aliàs fortaſſe non ſit injuſtum, *injuſtè* tamen imperetur. Tollit obligationem id *injuſtitiæ* genus, quod Legi ipſi *per ſe* adhæret reſpectu *rei imperatæ*: non tollit id genus, quod *extrinſecus* ei advenit & *ex accidenti*, vitio ſc. imperantis. Eſto enim Princeps lege latâ *juberet* aliquid fieri quod non eſſet *ex ſe* factu *illicitum*, vel fieri *prohiberet* quod non eſſet *ſimpliciter neceſſarium*; nulla tamen juſta ſubeſſet cauſa cur aut illud *juberet*, aut hoc *prohiberet*, ſed aut *turpis lucri*

lucri; cupiditate, aut exercendæ *tyrannidis* merâ libidine, aut pravo alio quocunq; animi *affectu* adductus: *injusta* quidem esset Lex *ex parte imperantis*; subditus tamen ad parendum nihilominus obligaretur. Ratio est, quia *injustitia* illa tenet se *ex parte imperantis* tantùm, non autem *ex parte rei imperatæ*. Adeo ut, quamvis non possit *Princeps* sine peccato ejusmodi legem *ferre*, poterit tamen *subditus* quod eâ lege imperatum est sine peccato *facere*. Et quicquid potest ab ipso sine peccato *fieri*, id omne *subditus* si postuletur ex *obedientiæ debito* tenetur præstare. Quâ *intentione* quóve *consilio* Princeps legem tulerit, ipse viderit: id meâ qui *subditus* sim nihil interest, nec siquid ille ea in re peccaverit, mihi imputabitur: Imputabitur, modò nihil *imperetur* nisi quod à me *licitè* fieri poterit, si officio meo defuero, nec paruero.

VIII. Quin & illud insuper adjicio, si Lex ipsa etiam ratione *Materiæ* sive *Objecti* sit fortè *injusta* & subditum gravet, ut exempli gratiâ, si imperet pensionem *gravioris tributi* quam res postulat, non tamen propterea continuò solvi *obligationem*. Sed hîc iterum opus est distinctione. Potest enim aliquid esse *injustum*, vel eo solùm nomine quòd sit *perpessu iniquum*, vel eo quòd sit etiam *factu illicitum*. Illo modo si *injustum est*, quod Lege imperatur, hoc est, si *iniquum* sit tantum & non *inhonestum*, & tamen fiat, unius *imperantis* culpa est: tamen abest à culpa qui *obsequitur* imperio, ut omninò peccaret si *non obsequeretur*. At posteriori modo siquid imperetur *injustum*, hoc est, si quod postulatur sit non solùm *grave perpessu*, sed etiam *factu turpe*, & tamen à subdito fiat; utrinq; peccatur: à *prælato*, quòd *rem iniquam* postulaverit; à *subdito* quòd rem *illicitam* effecerit. Sensus ergo Conclusionis est, ubicunq;

Lex

Lex imperando aliquid *prohibet* fieri quod eſt ita *neceſſarium* ut non poſſit à ſubdito omitti ſine peccato, vel *imperando jubet* aliquid fieri quod eſt ita *illicitum* ut non poſſit ab eodem ſine peccato fieri, *Legem* illam *non obligare* in Conſcientia.

IX. *Ratio Prima*, quia *rei illicitæ* (ut (*a*) aliàs fuſe oſtendimus) *nulla poteſt eſſe obligatio. Secunda*; quia (ut ibi etiam dictum eſt) *Obligatio prior præjudicat poſteriori*, ita ut ei non poſſit ſuperinduci *Obligatio* nova contraria: At Lex *jubens rem illicitam*, ut homicidium, perjurium, Sacrilegium, *&c.* aut *prohibens officium neceſſarium*, ut cultum veri Dei, debitum Principibus & parentibus obſequium, *&c.* id exigit quod contrarium eſt *obligationi priori*, quâ virtute præcepti divini ſubditus jam antè conſtrictus tenebatur. Proinde Lex humana iſtiuſmodi non poteſt inducere ſubdito *obligationem. Tertia*, quia nemo poteſt ſimul *obligari ad contradictoria.* Sed ſi *Lex* ejuſmodi eſſet *obligatoria*, obligaret ad id *faciendum*, ad quod *non faciendum Lex Dei* eodem tempore obligaret: *facere* autem & *non facere* ſunt contradictoria. *Quarta*; ab exemplis piorum, qui ex fidei ſuæ principiis ſic inſtituti ſemper fuerunt, ut *Imperatorum juſſa*, (tametſi *gravia*, ſi non *inhoneſta*,) alacri animo capeſſerent, obirent, exequerentur: at ſiquid abs eis vel *Lege* latâ exigeretur, quod eſſet *contra fidem* aut *bonos mores*, vel cum *honeſto* quomodolibet pugnaret, palam & conſtanti animo imperium detrectarent, & præ Dei timore *Leges* & inſtituta quævis humana contemnerent. Lege lata *Babylonica* ut audito muſico concentu aureum grande ſimulachrum quod erexerat potentiſſimus Monarcha, ſinguli adorarent, idq; ſeveriſſima propoſita ſiqui ſecus facerent pœna; non ſe paſſi ſunt ea *Lege obligari* tres *Hebræi* adoleſcentes, *Dan.* 3. Quia ſcilicet jubebatur *res illicita*,

(*a*) De Juram. præl. 2 Sect. 13.

1.

3.

3.

4.

cita, cultus Idoli. Lege itidem *Perſica* lata, nequis per aliquot dies à quoquam Deo vel homine præterquam uno *Perſarum Rege* quicquam peteret, non paruit *Daniel*, ſed eo ipſo quo ſolitus eſt more, ſtatis temporibus Deum peccatus eſt, *Dan.* 6. Et prohibiti *Petrus & Johannes* ne ultra loquerentur in nomine Jeſu, *Act.* 4. non ſolùm non paruerunt imperato, ſed & fidenter reſponderunt, *Utrum juſtum ſit coram Deo vobis potiùs obaudire quam Deo, ipſi judicate.* Nimirum quia utrobique quæ *prohibebantur* erant *res neceſſariæ*, illic cultus veri Dei, hic concredita ipſis Evangelii prædicatio.

X. *Concluſio Secunda. Lex Humana prohibens* rem ſimpliciter *malam*, ut furtum, adulterium, ſacrilegium; aut *jubens* rem *bonam & neceſſariam*, ut cultum Dei, ſolutionem debiti, honorem parentum; inducit *novam obligationem* in Conſci-
1. entia. *Ratio prima*; quia poſita *Cauſa* propria, ſequitur *effectus* ejus neceſſarius, niſi aliunde impediatur. *Obligatio* autem eſt *Legis effectus* ita neceſſarius, ut aliqui exiſtimârint ab hoc *ligandi* effectu ipſum *Legis* nomen (ſicut antè dictum eſt) originem ſuam traxiſſe; nec videtur hîc aliquid aſſignari poſſe, quod iſtius effectus conſecutionem
2. impediat. *Ratio ſecunda*, à minore ad majus. Obligat omnium confeſſione *Lex prohibens* rem aliàs *licitam*, aut *jubens* rem aliàs *liberam*: ergo multò etiam magis *prohibens* rem *illicitam*: vel *jubens* rem *neceſſariam*. Eſt tamen quod utrique huic rationi ex adverſo opponi poſſe videtur: Scilicet, *Non eſſe multiplicanda entia ſine neceſſitate*, obligari jam antè unumquemq; vi *Legis Divinæ* ad faciendum quicquid eſt *neceſſarium*, & ad non faciendum quicquid eſt *illicitum*, quæ obligatio excludit eam quam ex *Humana Lege* conſequi ſupponimus, ut ſuperfluam, ſicut præexiſtens in vaſe

pleno

pleno *liquor* impedit infuſionem *novi liquoris*: Nec videntur admitti poſſe *duæ obligationes* ad eandem rem in eadem *Conſcientia* magis quàm *duo accidentia* ejuſdem ſpeciei in eodem *ſubjecto*. Sed reſpondeo, dici quidem ſolere & quidem verè *Obligationem priorem præjudicare poſteriori*, (quo argumento & ipſi paulò antè uſi ſumus in firmamentum ſuperioris *Concluſionis*;) ſed hoc dictum in iis tantùm *Obligationibus* locum habere, quæ ſunt invicem *deſtructivæ*, & quarum effectus tantum habent inter ſe contrarietatem & repugnantiam, ut poſita alterutra neceſſariò tollatur reliqua: hoc tamen non impedire quin *obligationi priori* accedere poſſit *altera*, quæ ſit ejuſdem rationis, & poſſit cum ea conſiſtere. Neque eſt ſimile quod de *liquore* affertur in vaſe pleno: quia impedimentum ne vas plenum *novum liquorem* admittat, non ſtat *ex parte liquoris*, ſed provenit ex *incapacitate vaſis* & natura *Loci*, qui non poteſt ſimul recipere plura corpora. Et *accidentia* nihil prohibet eſſe in eodem ſubjecto ejuſdem ſpeciei *plura*, modò ſint *relativa*, non *abſoluta*: ut in *Socrate*, ſuppoſito quòd *decem* haberet *filios*, *decem* eſſent quoque *paternitates*: Quia *relationes* multiplicantur ad multiplicationem ſuorum *terminorum*: & modò diximus *Legem* obligare ad modum *termini*. Ergo quot ſunt *Leges*, (quum ſit omnis *Lex*, ex natura ſua & quatenus *Lex* eſt, inductiva *obligationis*,) totidem etiam erunt *Obligationes*, illis ut ſuis *terminis* correſpondentes. Neque verò hoc eſt *multiplicare entia ſine neceſſitate*: quia multiplicatis *cauſis*, neceſſe eſt multiplicari *effectus* illarum cauſarum. Immo hoc ipſum, ne cui incredibile videatur, aut quod huic perſimile eſt, quotidie contingere videmus, & in *Naturalibus* & in *Moralibus*. Nam & ſenſui evidens eſt, poſſe aliquem ad columnam duobus vel *tribus vinculis* alligari: ut

Petrus,

Petrus, Act. 12. 6. *Cubavit* ἀνὰ μέσον *duo.* Nec potest cuiquam esse dubium, quin possit aliquis ad id officium quod ipsi ex *Lege Divina* præstandum incumbit, non obstante illa obligatione, denuo se obligare *Voto*, vel *juramento*, vel *promissione*. Quemadmodum vovit *Jacobus Patriarcha, unicum sibi Deum fore Jehovam*, Gen. 28. 21. Et *David juravit justa se Dei justitia custoditurum*. Psal. 119. 106. Et quotquot sumus *Christiani*, cùm sacro fonte tingeremur, novo nos *fœdere baptismali* obstrinximus ad *fidem* in Christum; ad *abrenunciandum* Satanæ, Seculo, Carni; ad *observanda* Dei mandata: ad quæ tamen omnia præstanda nos antè *Obligatos* fuisse certissimum est.

XI. *Conclusio Tertia. Leges Humanæ*, (sive illicita imperentur, sive necessaria, sive adiaphora,) *latæ à persona vel communitate non habente legitimam potestatem, non obligant in Conscientia.* Ut si *Prætor Urbanus* Leges ferret huic *Academiæ*; aut vicinus *paterfamilias* servum meum juberet boves meos jungere, segetes suas occare, &c. Aut si collecta hominum seditiosorum manus in aliquo *Angliæ Comitatu*, (quod in agro *Norfolciensi*, Edyardo sexto regnante sub *Ketto* duce, alibiq; aliàs multiores factum est) incolis certam pecuniæ summam, aut operarum servitutem sibi indebitam publicatis edictis imperaret, eósq; *vi & armis* ad imperata facienda cogerent: utut eis fortè liceret (posito quòd resistendo pares non essent) *imperata facere*; ejusmodi tamen *jussu* neminem certè ad ea observanda *obligarent in Conscientia*. Tùm quia ejusmodi *Leges*, nomine tenus duntaxat, & *æquivocè Leges* sunt, re autem (*a*) verâ *Violentiæ magis quàm Leges*: Et *causa æquivoca* non infert effectum; sicut non obligat partes lata à *non Judice* sententia. Tum quia *vis obligandi* (ut etiam

(*a*) Aquin. 1.2. qu. 96. art. 4.

etiam modò dictum eſt) non cauſatur *effectivè* ab ipſa *Lege*, ſed à conjunctâ cum *poteſtate Legiſlatoris* voluntate. Ergo ubi deficit *Poteſtas*, deficit & *Cauſa* propriè *efficiens* iſtius obligationis: & *causâ propria* deficiente, *effectum* ejus deficere neceſſe eſt. Quod ipſum ex hoc ipſo *Apoſtoli* loco colligere licet, qui neceſſitatem ὑποταγῆς, debitum ſc. *Obedientiæ* ex parte *ſubditi*, deducit ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, à *Poteſtate Juriſdictionis* in *prælato*: unde efficitur non teneri quenquam ad *parendum* ei, qui non habet *jus imperandi*.

XII. Si dicas, colluviem ejuſmodi qualem jam dixi hominum factioſorum habere *imperandi poteſtatem*, quia poſſunt eos in quos imperium exercent ad faciendum *imperata cogere*: Reſpondeo, *Poteſtatem* de qua loquimur, & à qua pendet *Obligatio*, non eſſe *poteſtatem* illam quam Græci δύναμιν vocant, hoc eſt, *poteſtatem*, (ſeu *potentiam* potiùs, quâ voce libentiùs in ea notione pleriq; utuntur) *phyſicam*, ſive *de facto*, per quam quis *potens* eſt id quod intendit ita effectui dare, ut finaliter non impediatur: ſed eam *poteſtatem* quam ἐξουσίαν vocant, hoc eſt, *poteſtatem legitimam* ſive *de jure*, quæ ſc. ei competit jure aliquo *Naturæ*, *Gentium*, aut *Civili*, ratione perſonæ quam gerit, & per reſpectum ad eos qui ipſi quoquo modo ſubſunt. Hanc ἐξουσίαν in præſenti argumento ita premit *Apoſtolus*, ut eam trium commatum ſpatio *quinquies* nominaverit: de δυνάμει interim ne γρῦ quidem.

XIII. At certum eſt, inquies, eos qui *Romæ* principatum gerebant illo Apoſtolorum ævo, nec *hæreditario* jure, nec liberis *populi ſuffragiis*, nec legitima aliàs *vocatione* ad imperii culmen conſcendiſſe, ſed aut *vi* aut *dolo* aut *militari* tumultu imperium uſurpâſſe: quibus tamen & ἐξουσίαν ut legitimis magiſtratibus, diſertim tribuit Apoſtolus;

& subditis parendi necessitatem [ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι] imponit, idque non supplicii metu tantùm, sed & *propter conscientiam.* Primos illos post eversam Remp. *Imperatores Romanos* sanè fatendum est non optimo jure imperium adeptos; habuisse tamen *jus gladii* & *legitimam* ἐξουσίαν, sive *jurisdictionem*, cui subesse deberent quotquot *Romanæ* ditionis essent homines, fatendum est pariter. Neque enim quisquam erat singularium hominum, qui eam *potstatem*; ut ubi potiore jure debitam, vindicare posset; & *Senatus populusq*; *Romanus* penes quem novissimè & ab aliquot retrò seculis summa fuisset potestas, quà metu quà obsequio, juri suo utcunq; cesserant, eósque qui imperium *malis artibus* quæsivissent, pro suis tamen *legitimis principibus* agnoverant. Hoc dato, quod mihi certè omninò concedendum videtur, de *obediendi necessitate* nulla potest reliqua esse dubitatio. At in casu dubio, quod sit Christiani hominis officium, an & quatenus obligetur *in foro Conscientiæ* tempori cedere, præsentibus moribus se accommodare; *legibus*, edictis, aliisq; jussis ejus qui *de facto*, nullo tamen *jure* (suo saltem judicio) summæ rerum præest, obtemperare: non peræquè facile est dijudicare; nec prudentis est in re tàm gravi, tàm arduâ, quicquam temerè definire.

XIV. Nihil itaque statuo. Ne tamen aut officio meo, aut vestræ saltem expectationi defuisse existimet, si quam in medium produxeram quæstionem intactam prorsus relinquerem; quid mihi de tota hac re seriò cogitanti visum est rectæ rationi maximè consentaneum (nisi si fortè, ut in istiusmodi deliberationibus ferè contingit, aliud suadeant περιστάσεις) paucis exponam. Dico igitur *Primò*, Eum qui *de facto* summum in civitate imperium obtinet, etsi *malis artibus* potestatem illam sibi quæsiverit, cive tamen pro *legitimo principe*

cipe habendum esse, eique ut legitimo principi *ex Conscientiæ obligatione* esse obtemperandum, modò nulla subsit in contrarium justa dubitandi ratio. Videtur autem ea sola esse in hoc casu justa & idonea dubitandi ratio, cum civi aut certò constet, aut saltem valde sit probabile, aliam esse aliquam *personam* cui *summa potestas* meliori jure debeatur. Hoc ni fuerit, non poterit civis bonâ conscientiâ *possidentis* imperium detrectare. Neque enim ad *civem* pertinet (ordinariè) *quo jure possideat* qui possidet curiosiùs inquirere: sufficit ei ad conscientiæ securitatem quòd *de facto possideat*, nec sit alius quispiam (saltem quod ipsi cognitum sit,) *qui de jure possidere* debeat. Huc facit, præter jam dicta de *Romanis Imperatoribus* oppressâ Rep. rerum potitis, universa penè *Israeliticorum Regum* historia. Quorum plerique nullo *juris* prætextu nixi, sed *vi injusta*, & *nefario scelere*, regnum consecuti, simulac (extincta funditùs *regia* antecessorum *sobole*, nequis supereset qui in jura paterna aut avita succederet) thronum conscendissent, *Regnum* deinceps quasi pleno & *proprio jure* administrarunt: præstitáque est eis à populo, haud secùs ac si *optimo jure* imperium obtinerent, *obedientia*. Neque verò id ipsis vitio versum uspiam legimus: quin potiùs suadebat *recta ratio* sic fieri oportere. Intererat nimirum *salutis publicæ*, ut esset qui ad Reipublicæ gubernacula sederet: nec civium rerúmque suarum incolumitati satis aliàs prospectum fuisset, si cujus *jure* (*possidentis* utique) nullum esset *potius*, ejus non haberetur *jus potissimum*. Et ex *jure gentium*, quæ nullius sunt transeunt in *jus occupantium*.

XV. Dico *Secundò*, In regno *hæreditario*, ubi inter duos aut plures *petitores* jus dubium est; *lite* adhuc *pendente*, & interim dum res aut amicâ *tractatione* aut *bello* cernatur, boni civis officium esse,

ei qui in imperii poſſeſſione ſit, ut *legitimo principi*, parere. Cujus caſus occurrunt paſſim in hiſtoriis plurima exempla. Inter illuſtriora ſunt, quæ contigerunt inter competitores *Regni Luſitaniæ* complures poſt mortem *Sebaſtiani Regis*; & *Regni Scotiæ* etiam (ſex ad minimum poſt mortem *Regis Alexandri* de Regno lites; & inter nobiliſſimas familias *Eboracenſem* & *Lancaſtrenſem* de ſucceſſione *Anglicani Regni* acris admodum & diuturna contentio. Omnium toto Orbe populorum conſenſu, *Jura* ubiq; faviſſe certum eſt *poſſidenti*: & in iſtiuſmodi caſibus obtinuit ſemper celebre illud Juriſconſultorum pronunciatum, *In rebus dubiis melior eſt conditio poſſidentis.*

XVI. Cæterum, ubi quis *pulſo* vi & armis *legitimo principe* regníque hærede, vel ita *oppreſſo* ut jus ſuùm perſequi non poſſit, eo tamen adhuc ſuperſtite, imperii habenas arripit, & ſe pro *Rege* gerit, quum ſit veriùs *Regni invaſor* quàm *Rex*; ita ut jam non ſit ultrà *jus dubium*, ſed *aperta injuria*: ſi quæris quid in hoc caſu bono civi faciendum eſſe cenſeam qui *fidelitatem* legitimo principi fortaſſe *juravit*; aut ſi non juravit, non minus tamen ei debet, quàm ſi juratus eſſet: Dico *Tertio*, mihi videri, non ſolùm licere bono civi, *legibus* ab eo qui ſummum imperium *de facto*, ſed *non de jure* poſſidet latis parere, aliáque ab eo *Imperata* (modò non ſit *factu turpe* aut *injuſtum* quod imperatur) facere: verùm etiam, poſtulante humanarum rerum conditione, eò neceſſitatis deveniri poſſe, adeóque ſæpiſſimè deveniri, ut ni ſic fecerit, defuiſſe officio ſuo exiſtimandus ſit. Atqui dictum eſt modò, *Leges* à non habente *legitimam poteſtatem* latas *non obligare* in conſcientiâ. Dictum ſanè, & quidem verè dictum: nec, ut opinor, iſta pugnant. *Obligetur* licèt ſubditus ad faciendum quod lege cavetur, non tamen *Legi* obligatur, ſed *ſibi* & *Patriæ*.

Legi,

Legi, quæ verè Lex eſt, de ſe & quatenus Lex eſt, annexa eſt *Obligatio*, eámque ſequitur neceſſariò, ut effectus ſuam *cauſam*. At legem à jus non habente latam diximus non eſſe verè ſed *æquivocè legem*: proinde nec *obligandi vim* habere. Quæcunque ergo ſubdito hac in re incumbit *obligatio*, aliunde exurgit, & non ab ipsâ *Lege*: cui *extrinſecùs* advenit ut obliget, & merè *per accidens*; ut ſi muſicus ædificet.

XVII. Quæres: Si non ex *Lege*, unde tandem oritur iſta *ſubditi obligatio?* Reſpondeo. Cum ſit pii & prudentis viri, non ſolùm quid *li e it* attendere, ſed & quid *ipſum deceat* videre, & quid *aliis expediat*: poſſe bonum civem obligari ad id faciendum in ſui & concivium ſuorum commodum, ad quod faciendum aliàs & de jure non tenetur. Oritur ergo iſta *obligatio* ex duplici illâ parte officii, quâ *ſibi* quiſque debitor eſt, & quâ *Patriæ*. Sed quod attinet imprimis, viri & *prudentis* eſt, ſibi rebúſque ſuis in futurum proſpicere; & *honeſti*, quâ ſit præſenti conditione cogitare. Dandam eſſe unicuique operam (omnibus viis & modis *licitis* & *honeſtis*) ſe vitámque ſuam tueri, atque ita ſe gerere ut poſſit tutò & *in pace vivere*, agros, ædes, poſſeſſiones ſuas ſibi habere, eorumque qui ipſi & vitam & facultates cum libuerit eripere poſſunt, offenſionem devitare, nemo eſt (nimirum *Natura* id dictante,) qui non fateatur. Et hinc *prima* parendi *neceſſitas*, quam propterea non tàm urget noſter Apoſtolus quàm ſupponit, velut cujus unicuique à natura inſitus eſt ſenſus, (*a*) ὃ μόνον διὰ τὸν ὀργὴν. (*a*) Rom 13. 5.

Quaſi hominis eſſet parùm ſanæ mentis, ejus qui *gladii poteſtatem* habet *iram* temerè provocare, & ejus offenſam contumacia ſua, nulla poſtulante neceſſitate, incurrere. Ipſius igitur intereſt, in *ſalutis ſuæ* compendium, iniqua nonnulla pati, legibus obtemperare, & quoad ſine peccato

to fieri potest) ταῖς ὄσαις ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι· Sicque *jugum*, quod excutere non potest, *benè ferendo* levius aliquantò, mitius & tolerabilius efficere.

XVIII. Sed & alterâ insuper, eâque fortiore, quæque ad *Conscientiam* propiùs pertingit *Obligatione*, ad hoc idem faciendum semet obstrictum sentiet, quisquis quæ ex *politico regimine* civibus proveniunt bona attentè cum animo suo cogitaverit. Et ita sanè *Chrysostomus* illa Apostoli verba διὰ τὴν συνείδησιν hoc loco interpretatur, ut ad illius *protectionis beneficium* quam præstat subditis *civilis dominatio*, potissimùm respexisse putet Apostolum, Quasi diceret, *Conscius* cùm sit quilibet civis, quàm mulis beneficiis fruatur sub *principatu politico*, sciat se, in tot & tantorum *beneficiorum compensationem*, ad deferendam vicissim ei qui principatum tenet debitam *obedientiam*, quadam quasi *gratitudinis lege* teneri: ἵνα μὴ ἀγνώμων δόξῃ περὶ τὴν εὐεργέτην, ut ibi loquitur *Chrysostomus*, à mente *Apostoli* alieno, (ut mox videbimus,) ast sensu aliàs haud multum incommodo. Fateor equidem, (quod est à *Tacito* observatum) *raro fieri, ut quis imperium flagitio quæsitum bonis artibus exerceat*: pleraque enim quibus artibus parantur iisdem & conservanda esse videntur, & *scelere tuendum est scelus*. Posse tamen id fieri, *Hieronis Siculi*, *Edgari Anglorum Regis*, & aliorum nonnullorum exempla, qui principatum non optimè acquisitum modestè tamen administrarunt, satis testantur. Sed utcunque rem gerat qui *principatum* tenet, non poterit unquam sic *abuti* sua potestate, ut non interim sit θεοῦ διάκονος εἰς τὸ ἀγαθὸν ut loquitur Apostolus istius capitis *commate quarto*. Nec enim ulla tàm mera tyrannis esse potest, *quæ non speciem aliquam justæ dominationis retineat*, & non aliquâ saltem ex parte *subsidio*

ſidio ad tuendum hominum ſocietatem, ut etiam rectè ad hunc locum admonuit *Calvinus*. Cum itaque, quod rerum noſtrarum *Domini* ſumus, quò *tuti* à cædibus & rapinâ vivimus, imò & id ipſum quòd *vivimus*, *ſummis poteſtatibus* debeamus; (abſque quibus eſſet, nullum nobis adverſus ſceleratorum hominum libidines, furores, injurias, aut *præſidium* eſſet aut *remedium*;) æquiſſima res eſt, ut pro tot tantiſque beneficiis aliquid ſaltem ipſis viciſſim rependamus. Exigit hoc à nobis (optima *æqui boni Lex*) vetus illa commutationum formula, Δός τι, ἵνα λάβῃς τι. Et profectò perverſiſſimæ mentis eſt, ſub illius *dominationis patrocinio* velle vivere, cui *parere* nolis: & cujus *protectione* gaudeas, ejus *imperium* detrectare.

XIX. Porrò cùm nemo *ſibi ſolùm* natus ſit, ſed humano generi & publicæ utilitati: hinc oritur *tertia parendi neceſſitas* præſenti poteſtate, quocunq; jure ipſam adepti ſunt qui rerum potiuntur. Unde etiam aliquo modo conſtare poterit, quis modus ſit ſtatuendus, & qui fines, illi *obedientiæ*, quæ imperium injuſtè poſſidenti, *ex Conſcientiæ debito*, à cive præſtanda eſt. Quicquid enim *finis alicujus gratiâ* faciendum eſt, eatenus fieri oportet, in quantum *eo fini conſequendo* neceſſarium vel utile videbitur. Civilis autem regiminis, ejuſque quæ ipſi debita eſt obedientiæ, finis eſt, *humanæ ſocietatis ſalus & tranquillitas*. In quantum igitur illius *ſocietatis*, cujus ipſe membrum & pars eſt, *ſalus & tranquillitas* exigit, eatenus civis unuſquiſque imperiis ejus, qui *de facto* in illa ſocietate ſummæ rerum præeſt, obtemperare tenetur. Sunt autem *conſervandis* humanis *ſocietatibus* tria hæc imprimis neceſſaria: *I. Defenſio patriæ*, adverſus externam vim & hoſtium conatus, *II. Adminiſtratio Juris*, ut ſua bona civibus præmia, improbis ſupplicia, prout legibus conſtituta

ſunt, reddantur; quod *Juſtitiæ diſtributivæ* munus eſt. *III.* Quod ad *Juſtitiam commutativam* ſpectat, *Commercii cura* & mercaturæ; de rebus emendis, vendundis, permutandis, & omne genus contractibus. His *tribus* rebus ita continetur incolumitas humani generis, ut niſi iſta adſint, fieri non poteſt, quin protinus peſſum eant univerſa; omnia rapinis, cædibus, fraudibus, injuriis repleantur; innocentiſſimorum civium vita, conjuges, fortunæ, *potentiorum* libidini prædæ ſint & ludibrio. Quibus malis ut obviam eatur, malorúmq; petulantia maturè coerceatur; unicum remedium erit, ſi boni cives ſuum eſſe meminerit, eorum *legibus* & *imperiis*, quorum *gladio* & *authoritate* à ſceleratorum injuriis defenduntur, in omnibus quæ ad *publicam ſalutem* faciunt obtemperare.

XX. Sed *hactenus obtemperare*, (ne quis iſta quæ dicta ſunt ſecùs quàm par eſt interpretetur) ut ſimul meminerint, ad hanc obedientiam præſtandam ſe non ultrà teneri, quàm aut *gratitudinis ratio* aut *publicæ rei ſalus* poſtulat: Et obſervandas eſſe *Leges* poteſtatem injuſtè poſſidentis, non quaſi ullo imperantis jure *obligatorias*, ſed ut rectè (*a*) *Aquinas*) ad vitandum *ſcandalum* vel *turbationem Reipublicæ*. In quo caſu (inquit ille) debet quis *jure ſuo cedere*: quod & probat ex illis Chriſti verbis, *Matt.* 5.40,41. *Ei qui vult tecum litigare, & tunicam tuam capere, demitte & pallium: Et qui te angariabit ad miliare unum, abi cum eo duo.* Poteſt ergo quis, & (prout res exigit) debet, etiam *privatæ pacis*, ſed multò ergo magis publicæ *tranquillitatis* cauſâ, *jure ſuo cedere*; & ei, qui imperandi jus non habet, parere. Sed & hic iterum cauto opus eſt, idque vel maximè: ut ſcilicet ita *jure ſuo* cedat, ne quid eo pacto *juri decedat alieno*. Id juſtè & prudenter cavit *Abraham*, Gen. 14.

(*a*) 1. 2. qu. 96. art. 4.

Dum

Dum Regi *Sodomorum* ſic gratiam fecit partis ſuæ *acrothiniorum*, quæ ſibi ex devictis quinque regibus *Jure Belli* in prædam ceſſerant, ut & *ſacerdoti* ſua decima, & tribus *belli ſociis* ad ſuas portiones jus integrum remaneret. Proinde *regni invaſori* ſic præſtandum eſt obſequium, ut fidelitas *legitimo hæredi* debita nullatenus violetur, nec aliquid fiat in juris ſui præjudicium.

XXI. At qui hoc fieri poteſt? inquies. Quod regni invaſori gratum eſt, non poteſt *legitimo principi* non eſſe ingratiſſimum. (*a*) *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*, tàm adverſa ſpectantibus; quorum omnia vota, ſtudia, conſilia, pronis in mutuam perniciem affectibus, in contrarias partes feruntur. Reſpondeo, ritè ſubductis rationibus, non eſſe cur putemus, *legitimo principi*, ſed extorri, ingratum omninò forè, *injuſto imperii poſſeſſori* præſtitum à cive, eo quo dictum eſt modo; & intra dictos fines, obſequium: quin potius *ipſo conſentiente* ſic fieri oportuiſſe præſumendum eſt. Siquidem ejuſmodi obſequio, non tàm injuſtè dominanti, quàm toti *communitati*, hoc eſt, *Reipublicæ* ſerviiſſe exiſtimandus eſt: quam ſalvam eſſe, *juſti hæredis* nihilo minùs intereſt, quàm illius qui *de facto* in eâ dominatur. Fortaſſean & multo etiam magis, quò ſinceriùs patriam diligere cenſendus eſt, & ei bona omnia velle, qui genuinus *patriæ pater* eſt, quàm qui eo excluſo in ipſius ædes ſe ingeſſit, & in *familiam* ipſius jus & imperium exercet; & quò puriores & vehementiores in liberos *matris* affectus ſunt, quàm *novercæ*. Ut in celebri illâ (*b*) duarum muliercularum coram *Rege Salomone* altercatione, quæ verè *mater* erat puerulum quem ſuum eſſe ſciret, ſalvum utcunque cupiit, maluitque *alterius* eſſe, imò *adverſariæ*, quàm perire: Sic *civium* ſalutem, quos etſi ſub alieno jugo, *ſuos* tamen interim agnoſcit, & ſibi olim utiles fore confidit,

(*a*) Mat. 6. 24.

(*b*) Reg. 3 26.

confidit, *legitimo hæredi* majori esse curæ & verisimile est & meritò præsumitur, quàm ei, qui quum
3. imperium injustè usurpaverit, de *stabiliendâ* recens quæsitâ *dominatione suâ* quàm de *salute civium procurandâ*, par est esse magis sollicitum; adeóque malle ipsum, ut *præsentibus rebus*, quò salvi sint, se quà licet modestè *accommodent*, quàm ut *potentiori* in certam suam perniciem semet intempestivè *opponant*. Atque ita habetis meam de gravissimâ hac & arduâ admodum quæstione sententiam; nihil interim temere statuentis, sed eam, ubi quis certiora docuerit, mutare parati, & in ipsius castra transire.

XXII. Hactenus hæc: sequitur *CONCLUSIO QUARTA. Leges humanæ de rebus non illicitis Conscientias obligant per se & directè in generali.* Quod est dicere, Hoc *præceptum generale*, ut subditi obtemperent *legibus humanis* ritè constitutis, *est per se & directè obligatorium.* Id quod ipse etiam *Calvinus*, qui non solet humanis constitutionibus nimium tribuere, agnoscit: qui 4. *Instit.* 10. *Sect.* 5. ita distinguendum esse monet inter *genus & speciem*, ut licet negandum sit *leges in speciali* obligare conscientias, concedendum tamen sit eas obligare *in generali.* Ratio perspicua: quia hoc *præceptum generale* ad ipsam æternam legem divinam pertinet; cujus omnis pars est *per se & directè*, & non ex consequenti solùm, *obligatoria* conscientiarum. Pertinet autem ad *divinam legem* duplici nomine. Tum, quia *rationalis ratio*
1. dictat, non posse pacem & ordinem, quæ anima est Rerumpublicarum & omnis humanæ societatis, conservari, nisi *legibus* ritè constitutis obediatur.
2. Tùm, quia in *sacra Scriptura* Deus præcepit, ut his, qui nobis in eo ordine quem Deus præstituit præsunt, subjiciamur; ὑπερέχουσιν ἔθνεσιν pareamus, nec iis resistamus, hujus capitis *vers.* 1. &

nec

nec eorum jugo colla noſtra ſubducamus, eo ſcilicet prætextu, quod *meri homines* ſint, & *creaturæ*, ſicut & nos, (*a*) κτίσις ἀνθρωπίνη, filii Adæ, mortale genus, iiſdem omninò affectibus, perpeſſionibus, infirmitatibus, caſibus, quibus & nos obnoxii. Quin potiùs memores, *Deum Opt. Max.* eos nobis cum delegatâ poteſtate velut *ſuos* in terris *Vicarios* præfeciſſe, ipſoſque propterea tanto honore dignatum eſſe, ut eis & *nomen ſuum* quaſi viſibilibus & mortalibus quibuſdam *Diis*, communicaverit (*b*) [*Ego dixi Dii eſtis*] par eſt ut eos ſumma cum reverentia colamus, honoremus, obſequamur. Etſi non *ipſorum gratia*; qui, ut *homines* ſunt, pari nobiſcum conditione ſunt nec *de meliore luto* efficti; at *Divinæ* tamen *ordinationis* intuitu, qui eos quà *principes* ſunt, ſublimiore loco eſſe voluit quàm reliquos homines, & ſuæ poteſtatis aliquatenus participavit. Διὰ τ κύριον, ut alibi *Petrus*; & ex conſequenti διὰ τ συνείδησιν, ut hic loquitur Apoſtolus *Paulus*.

(*a*) 1 Pet. 2. 13.

(*b*) Pſal. 82. 6.

XXIII. *CONCLUSIO QUINTA. Leges humanæ ritè conſtitutæ, etiam in particulari*, etſi non directè & per ſe, *ex conſequenti tamen & virtute generalis præcepti Divini, obligant ſubditorum conſcientias.* Dico *primò, Leges ritè conſtitutas.* Id eſt, & ratione *Cauſæ efficientis*; ab eo, qui legitimâ poteſtate præditus eſt, latas: & *ratione Materiæ*; nil illicitum, inhoneſtum, turpe, aut officio hominis Chriſtiani quomodolibet contrarium, imperantes. Jam enim diximus eas Leges, quæ utrovis nomine peccant, non obligare. Dico *ſecundò, In particulari*: id eſt, quantum ad determinationem *particularem* in rebus mediis aliiſque. Ut *quale* & *quantum tributum* ſit ſolvendum; *Quas merces* liceat aut non liceat è regione exportare; In Academiâ *qui habitus* quibus gradibus competant;

1.

2.

competant; *Quæ ſtatuta* ſint diſpenſabilia, quæ
3. non, &c. Dico *Tertiò, Leges ejuſmodi non obligare*
1. *per ſe & directè.* Probatur *primò*, quia Deus unus eſt *Legiſlator*, qui in Conſcientias hominum merum & directum imperium habet. *Unus eſt Legiſlator, qui ſervare poteſt & perdere*, Jac. 4. 12. Deum autem ſupponimus de rebus ejuſmodi *mediis* & *adiaphoris*, quæ ferè ſunt *materia Legum humanarum*; nullam Legem tuliſſe in *particulari*; ſed ea omnia eorum arbitrio, qui ipſius in terris
2. vices gerunt, permiſiſſe. Probatur *ſecundò*, quia illa tantùm obligant *directè & per ſe*, quæ obligant ratione *Materiæ* velut internæ cauſæ, citra reſpectum ad cauſas externas, *Efficientem* ſc. & *Finem*; i. e. quæ obligarent, etſi ab hominibus mandata non eſſent. At res *mediæ* & *adiaphoræ* lege humana poſitiva & particulari determinatæ, quum ſint ita natura ſua comparatæ, ut ante illam determinationem liberè poſſent à quoquam fieri vel non fieri, non obligant ratione *materiæ*; ergo nec *per*
3. *ſe*. Dico *tertiò, ejuſmodi leges obligare tamen* in particulari *ex conſequenti*, & virtute *præcepti divini* generalis. Et quia in hoc ultimo dicto totius controverſiæ quaſi cardo vertitur, propono *Concluſionem*, jam ſtatim pluribus confirmandam, aliquantò explicatiùs, ſic; *Leges humanæ poſitivæ* ritè & legitimè conſtitutæ, quæ continent *particulares determinationes* circas res medias, in ſe adiaphoras & antequam ſic determinarentur *liberas ad utrumlibet*, virtute illius *præcepti divini*, quo tenemur iis parere qui nobis à Deo præpoſiti ſint, ita *obligant* ſubditorum conſcientias ad præſtandam eis obedientiam, ut ſub peccato mortali & metu offenſionis Dei teneantur ejuſmodi *legibus obtemperare*; & ni ſic fecerint, accuſandis conſcientiæ murmura & ictus perferre.

XXIV. Firmatur

XXIV. Firmatur hæc *Conclusio* multis rationibus: quarum *prima* ex præsenti Textu desumitur, *Quare subjici necesse est, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* Verba sunt satis perspicua. Urserat nempe Apostolus superioribus versibus aliquantò fusiùs *Christianæ subjectionis* necessiatem, *duobus* potissimùm *argumentis: altero* ab instituto & *ordinationem Dei*, duobus versibus primis; totidem sequentibus, ab humani *supplicii metu*, altero. Utrumque argumentum ὡς ἐν ἀνακεφαλαιώσεως τόπῳ breviter recolligit & repetit *quinto hoc versu*: idque (qui ferè mos est sacræ Scripturæ,) *ordine inverso*, repetitionem exorsus à membro posteriore, & proximiore. Quasi dicat, Utrinq; vobis incumbit gravis *parendi necessitas*; sive vos *pœnæ metus* tangat, sive pulsat *officii Conscientiâ*. Si quod malum est feceritis, spretâ nimirum potestatum & legum authoritate: cogitate eum qui vobis præest Magistratum *Dei ministrum* esse, ἔκδικον εἰς ὀργὴν, neglecti officii vindicem; *gladium* sibi à Deo concreditum stringere paratum, ad infligendum legum suarum contemptoribus debitam pœnam corporalem. Sin vos ista parum moveant, quot speretis fieri posse, ut ipsius brachium aliquà evadatis: *Ast sperate Deum memorem fandi atque nefandi*; hunc timete justum judicem; veremini *Conscientias* vestras, severos *accusatores*, *testes* veraces, importunos *tortores*. Hos nullis potestis aut latebris effugere, aut artibus eludere. Ex hujus ergo loci scopo sic struitur argumentum. Quæ violata conscientiam *lædunt*, ea conscientiam *obligant*, quia omnem conscientiæ *læsionem* sive gravamen ex alicujus *obligationis* sensu oriri necesse est, sicut omnes alii *effectus* consequuntur suas *causas*. At violatæ leges humanæ *lædunt* conscientiam. Id enim sibi volunt ista verba, *Necesse est subjici propter Conscientiam*,

i. e.

i. e. Non poteſtis conſcientiam integram & illæſam conſervare niſi ſubjiciamini. Ergo *Leges humanæ obligant Conſcientiam.*

XXV. Ad hujus argumenti vim enervandam, ſunt qui *Conſcientiam* hoc in loco aliter interpretantur, & *Chryſoſtomi* authoritate ſe præcipuè tuentur: acſi non alia hic *Conſcientia* intelligenda veniret, quàm illa *Beneficiorum*, quæ ſubditis obveniunt à *regimine politico*; ſenſu à nobis priùs allato; pio quidem illo (fateor, & nos ante laudavi-
1. mus,) ſed, ut arbitror, parùm genuino. Contrà enim, *Primò*, ſingularis penè eſt inter veteres in eâ interpretatione *Chryſoſtomus*, quem ſecuti è tot interpretibus vix unus & alter extra *Oecumenium* & *Theophylactum*, qui in recenſendis teſtimoniis nullo numero habendi ſunt; quia *Chryſoſtomi* veſtigiis ita ſemper inſiſtunt, ut univerſi tres unum
2. tantùm faciant teſtem. *Secundò*, nec poteſt afferri locus aliquis, in quo *D. Paulus*, aut alius quis ſacrorum ſcriptorum *Conſcientiæ* vocabulo in eo ſen-
3. ſu uſus ſit, quem hic ſibi fingit *Chryſoſtomus*. *Tertiò*, adducere voluit *Apoſtolus*, ut res ipſa clamat, aliquid quod eſſet gravius, & ad excitandum hominum animos efficacius, *ſupplicio temporali*: cui rei aptius certe fuerat eos injecto *offenſionis Divinæ* metu perterrefacere, quàm *accepti* ab hominibus
4. *beneficii* admonuiſſe. *Quartò* denique, concludere hic voluit Apoſtolus, brevi repetitione earum rationum quas jam antè adduxerat, ſuam de *Chriſtiana ſubjectione* diſſertationem: adduxerat autem duobus primis verſibus hujus capitis rationem, non à *beneficiis*, ſed ab *Officii Conſcientiâ* deſumptam.

XXVI. Sequitur *Ratio Secunda*; ab uſu & fine *Legum*. Quas condi, conditáſq; obſervari, ad ſocietates humanas in pace & publicâ tranquillitate conſervandas, perneceſſarium eſt: aliàs nulla eſſet

certa

certa contractuum *regula*, nulla fidei & juſtitiæ civilis *menſura*, quæ ſunt civitatum & ſocietatum firmiſſima vincula. *Lex* enim *Dei*, & *Naturalis* & *ſcripta*, licet ſit in ſuo genere utraque vel ſeorſim *perfectiſſima*, complectatúrq; conjuncta tùm quæ ſunt *fidei ſupernaturalis* ſingula, tùm etiam *rerum agendarum* principia generalia ad omnes vitæ partes regendas accommoda: Neutra tamen ad omnia ea *particularia* deſcendit, quæ ad conſervandam in civitatibus & politiis *pacem* & *ordinem* poſſunt eſſe, & plerunq; ſunt, neceſſaria. Exempli gratia. *Lex Rationis*, quæ naturæ Lex eſt, dictat, & *Scriptura* etiam hujus capitis *verſu proximo* docet, ad alendos principes, ad bellorum ſumptus, ad alios uſus publicos, *Tributa eſſe pendenda.* Sed niſi Lege latâ definiatur *quantum* ſit ſolvendum, & *quotâ proportione*, & *à quibus*, & *quo temporis ſpatio*, & id genus alia: aut nihil omninò pendetur, aut non tempeſtivè ſatis, aut quod non ſatis ſit ad uſus Reipublicæ. Si dicat, hoc argumento probari quidem *Legum neceſſitatem*, at non item ſtatui *obligationem*: poſſe enim pœnis propoſitis adigi ſubditos ad officium: Fatendum id quidem eſſet, ſi hic ſtaretur; ſed ſi illud inſuper cogitetur, dum præceps fertur (*a*) *ad vetitum nefas*, quàm ſit *audax omnia perpeti gens humana*, quámque officii *infidelis cuſtos ſit metus*, ni adſit etiam *Religionis* ſenſus aliquis qui homines in officio contineat: facilè conſtabit quàm providè à ſapientiſſimo rerum moderatore *Deo Opt. Max.* conſultum ſit rebus humanis, quòd indiderit *Conſcientiis* hominum, quæ cum ipſo rationis uſu ſimul adoleſceret, religioſam quandam *Legum Reverentiam.* Unde factum ut apud *Ethnicos* veri Dei ignaros, vix repertus fuerit è priſcis *Legumlatoribus*, qui quas condebat *Leges*, non eas ab aliquo *Numine* ſibi traditas mentiretur. De *Numa*, *Zaleuco*, *Lycurgo*, cæteris,

(*a*) Hor. 1 carm.

ris, quæ in hanc rem tradunt Hiſtoriæ, non opus eſt ut recenſeam, quum ſint omnibus notiſſima.

XXVII. *Ratio Tertia.* Quod faciendum eſt *propter Dominum*, ad id faciendum obligamur *in Conſcientiâ.* Sed *Legibus Humanis* ritè conſtitutis, *i. e.* à ſuprema poteſtate, vel his qui ab eâ ad id delegati ſunt, latis, ſubeſſe tenemur *propter Dominum*, 1 Pet. 2. 13. *Subditi eſtote omni humanæ creaturæ propter Dominum, ſive Regi* ὡς ὑπερέχοντι (quod ſatis explicat quid ſit *Paulo* ἕξουσιας ὑπερεχούσας iſtius capitis verſu primo) *ſive præfectis ab eo miſſis*, &c. Ubi illud διὰ τὸν κύριον *propter Dominum*, Conſcientiæ obligationem ſignificare, conſtat *primò* ex uſu ſimilium alibi locutionum, ut *Eph.* 6. 1. de officio liberorum erga parentes, *Liberi, obedite parentibus veſtris* ἐν κυρίῳ *in Domino*; Et de ſervorum officio erga Dominos *ibid. verſ.* 7. Cum benevolentiâ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ, *Domino ſervientes & non hominibus*, quod Col. 3. 23. eſt ὡς κυρίῳ, *ut Domino & non hominibus*: quaſi dicat, *propter conſcientiam, & non ſolùm propter iram*, vel ex timore Dei magis quam ob metum hominis. Conſtat id ipſum *ſecundò* ex verbis ſequentibus in illo Petri loco *verſ.* 15. ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, *quia ſic eſt voluntas Dei*: uti *Paulus* etiam jam laudato *ad Epheſios capite verſ.* 6. de ſervorum officio locutus, hortatur ut Dominis ſuis obſequantur in ſimplicitate cordis ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, *facientes voluntatem Dei à corde.* Eſt autem *Voluntas Dei* ipſiſſima illla, quam adæquatam diximus, *Conſcientiæ regula.*

1.

2.

XXVIII. *Ratio Quarta.* Quod *Naturalis Ratio* ita dictat eſſe faciendum, ut ſi non fiat, *culpa* & *reatus* contrahatur, ad id faciendum proculdubio obligamur in Conſcientiâ. Quum enim ad *Conſcientiam*

ſcientiam pertineat *ſenſus peccati*, & exinde natus *ſupplicii metus*; quicquid rectè mens judicat *culpam* inducere, & *pœnæ reatum*, id omne & *Conſcientiam obligare* cenſendum eſt. Naturalis autem ratio (cujus judicium non poteſt eſſe non rectum) *legibus humanis* parendum eſſe ſic dictat; ut ſi non fiat, quod imperatum eſt, ipſi mox *conſcii* nobis ſimus, merâ id *noſtrâ culpâ* contingere quòd non fiat.

XXIX. *Ratio Quinta.* Cujus violatio *Legis Dei* violationem neceſſariò ſecum trahit, id *obligat Conſcientiam*: quandoquidem nemo poteſt illæsâ conſcientiâ violare *Legem Dei*, quæ eſt *Regula Conſcientiæ*. Violatio autem Legis cujuſcunq; particularis ab hominibus ritè conſtitutæ neceſſariò ſecum trahit violationem *Legis Dei*: illius nempe *præcepti generalis*, quo Deus præcipit *obedientiam* prælatis. Ergo, &c.

XXX. *Ratio Sexta.* Obligamur in Conſcientia ad non faciendum id, quod ſit fiat perinde eſt ac ſi Deo reſiſteretur. Obligamur enim *ſubjici Deo*, & proinde ei *non reſiſtere*, quum ſint *Subjectio* & *Reſiſtentia* ſibi invicem contraria, nec poſſit aliquis eidem perſonæ ſimul & ὑποτάσσεσθαι & ἀντιτάσσεσθαι. Aſt *legibus humanis* ritè conſtitutis non obtemperare, eſt (*interpretativè*) *Deo reſiſtere*. Qui enim *Legibus* non obtemperat, *poteſtati* Magiſtratus *Legiſlativæ* obſiſtit: quod qui facit, quum ſit illa *poteſtas à Deo ordinata*, *Dei ordinationi* ſe opponit, adeoque conſequenter & *interpretativè* ipſi *Deo*; quod eſt ipſius *Pauli* ἐποστολατum *verſ.* 2. hujus capitis, ex quo legitim concludit *ſubjectionis neceſſitatem* διὰ τὴν συνείδησιν in hoc verſu.

XXXI. Ex his quæ dicta ſunt, non erit difficile quæ ex adverſo adduci ſolent *argumenta* diſſolvere. Quorum primum & præcipuum eſt illud

quod à *Chriſtianâ libertate* petitur: cui confirmando, pleraque Scripturæ loca quæ ad aſtruendam illam *libertatem* ſpectant, magna cum pompa in medium afferuntur, & objectiones indè variè efformantur. Scriptum eſt, inquiunt, à *Paulo*, 1 *Cor.*7. *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſervi hominum*; Gal. 5. 1. *State in libertate in quam vos aſſeruit Chriſtus, nec rurſus jugo ſervitutis implicamini*; Col. 2. 16. *Ne quis vos judicet in cibo vel potu*, &c. his ſimilia. Diſputant etiam non eſſe veriſimile, Chriſtum ita nos demum liberaſſe à Dei ipſius *legibus poſitivis*, quæ fuerunt certè juſtiſſimæ, ut tamen nos *Legum humanarum* vinculo obſtrictos relinqueret.

XXXII. Ad ſingula loca reſpondeo. Sed vos antè præmonitos velim, quum ſint multa *Chriſtianæ Libertatis* capita, cavendum eſſe diligenter ne ea temerè confundantur, néve illa *Scripturæ* loca quæ ad unum aliquod *libertatis genus* pertinent, ad *aliud genus* quò non ſpectant imperitè trahantur. Quæ μετάβασις εἰς ἄλλο γένος, non *Antinomis* ſolùm & *Anabaptiſtis*, ſed & aliis pleriſque iſtius ævi *Reformatoribus* perpetuum & ſolenne vitium eſt: ut aliàs ſæpiſſimè, ita vel maximè, ubi de *ritibus Eccleſiaſticis* inſtituitur diſputatio. Quod admonuiſſe ſufficiat: nunc propiùs ad rem. In illo *ad Corinthios* loco hortari voluit *Apoſtolus* fideles, ut quiſque quo ipſum loco Deus conſtituerit quibúſque donis ornaverit, contentus ſtatione ſuâ *intra debitos fines* ſe modeſtè contineat, & *donis* ac *vocatione Dei ſe* metiatur, vitamque & actiones ad illa accommodè inſtituat, ſive *ſervus* ſit, ſive *liber*: nec ita ſe conſcientiámque ſuam cujuſquam hominis aut *Judicio* aut *Imperio* mancipet, ut ab ejus *Opinione* aut *Voluntate* totus pendeat; Sed memor ſe *Dei* & Domini *Jeſu Chriſti ſervum* eſſe, ſic *hominibus placere* ſtudeat,

deat, & ipſorum affectibus aut imperiis inſervire, ut nihil indignum faciat eo homine, qui ſe *ſervum Dei & Chriſti* profiteatur. Quæ cum ſit Apoſtoli in tota illa perioche certiſſima mens, rectiſſimè hinc concludi poterit, non debere nos *dominorum, parentum, principum*, aliorumque quorumcunque mortalium *hominum placitis* morem gerere, ſiquid à nobis fieri poſtulent quod *impium illicitumve* ſit: quia hoc eſſet pro *Dei ſervo* ſervum ſe hominum præſtare. At qui juſtis, honeſtis & utilibus *hominum conſtitutionibus* ex Conſcientiâ obtemperat, tàntum abeſt ut propterea *ſervus hominum* cenſendus ſit, ut à duobus ſummis Apoſtolis diſertè dicatur *Domino Deo ſervire, & non hominibus.* Epheſ. 6. 7. Coloſſ. 3. 23. & 1 Pet. 2. 16. id eſt, (particula negandi, ut fieri amat, *comparativè* ſumptâ,) *Deo potiùs quàm hominibus*: quia *Deo* propter ſe, *hominibus* propter Deum. *Hominibus ſervit* quidem, quatenus quod imperatum eſt facit: *Deo* autem *ſervit*, quatenus ex officii conſcientia id facit.

XXXIII. Locus ille alter *ad Galatas*, ex totius *Epiſtolæ ſcopo* optimè intelligitur. E Judæis aut Judaizantibus Chriſtianis *Pſeudo-Apoſtoli* quidam in *Eccleſiis Galatiæ*, Gentiles ad fidem converſos, contrà quàm Apoſtoli in *Concilio Hieroſolymitano* conſtituerant, non *baptizari* modò ſed & *circuncidi* debere contendebant, multóſque (ut ſolent *impoſtores* obtentu pietatis, & improba diligentia apud credulum vulgus mirum quantum proficere) in eum errorem induxerant, ut niſi ſe *circuncidi* paterentur, exiſtimarent æternam ſe ſalutem conſequi non poſſe. Peſſimam hanc & proſperam impoſturam non ferens *B. Pauli* ſpiritus, craſſum illum errorem, ne ultra ſerperet, majore quàm ſolet indignatione tota ferè Epiſtola inſectatur. Atque inter alia argumenta admonet Gala-

tas ejus *libertatis*, qua Christus Ecclesiam ab inutili jam post ipsius adventum, *Mosaicarum Ceremoniarum*, onere & jugo liberaverat; hortatúrque ut partam Christi morte *libertatem* constanter tueantur, nec *jugo servitutis* colla denuò subdant: quod omninò facerent, si emortuæ jam *Legis Rituum* observationem sibi ducerent esse necessariam. Quod quàm incongruè ad *Leges Humanas* utiles & Reipublicæ necessarias accommodetur, à quibus nullibi Scripturæ docent nos Christum liberasse, cæcus sit oportet, qui non videat.

XXXIV. Tertius item locus ex *Epistola ad Colossenses* non ad *Leges Humanas* de rebus mediis ritè constitutas pertinet; sed ad *Doctrinas Impostorum*, qui populo Dei aliqua *dogmaticè proponebant ut necessaria* quæ Deus non præceperat; (qui fuit mos *Pharisæorum Traditionariorum*, quos eo nomine reprehendit Christus, *Matt.* 15. *quòd docerent doctrinas mandata hominum*; vel è contrà aliqua *dogmaticè prohibebant ut illicita*, quæ Deus nusquam vetuerat, dicentes non licere hoc vel illud *tangere, gustare, attrectare*. Monet Apostolus, caveant sibi à *dogmatizantibus* hisce doctoribus Colossenses, nec *Conscientiis suis laqueum* injici sinant ab eorum imposturis. Non ergo peccant *Magistratus politici*, qui in rebus mediis aliqua subditis *præcipiunt* aut *prohibent*, utilitatis, ordinis, aut honestatis & decori gratiâ; citra tamen *opinionem necessitatis* ex utravis parte, quod ad rem ipsam *præceptam* vel *prohibitam* spectat. Peccant potiùs *Ministelli* illi (*Magistellos* rectiùs dixerim, ita *Magistraliter* omnia pronunciantes) qui innoxias *Magistratuum Leges* importunè sollicitant, *dictaturam in Conscientias* populi exercent, & quod non sapit ipsorum palato, id omne aut *impietatis* damnant extemplò, aut saltem *superstitionis*.

XXXV. Quod

XXXV. Quod quarto loco ex eo urgent, quòd nos Christus liberavit à *legibus Dei positivis*; ergo multò etiam magis à *Legibus Humanis*: non uno modo peccat. Imprimis non illud verè dicitur, 1.
Christum nos liberasse à *Legibus Dei positivis*, quibus scilicet nunquam tenebamur. *Leges* enim *positivæ*, sive Dei, sive Hominum, non *obligant* nisi eos duntaxat *quibus positæ sint*. Dei autem *Leges* illæ, quas, *positivas* vocant, & à quibus nos per Christi mortem liberatos volunt, sive *Rituum*, sive *Judiciorum*, *Judæis* tantùm positæ sunt; nobis, hoc est, *populo Christiano*, non item. Deinde, ubi quid 2.
Deus *fieri velit* satis constat, non est nostrum ex *collatione comparatorum* importunius statuere, quid *fieri debuit*. Constat autem utrumq; Deum voluisse: & ut *Leges ipsius positivæ* Hebræo populo à *Mose* traditæ non obligarent *Christianos*: & ut *Leges Humanæ* à Magistratibus ritè institutæ *subditos* obligarent. Non animadvertunt denique qui ista objiciunt, eo argumento, si quidem valeret, tolli *Legum Humanarum* non *obligationem* solùm, sed & omnem penitus *usum*. Non enim aliter nos Christus liberavit à *Legum Mosaicarum obligatione*, quàm earum 3.
usum ita tollendo ut non amplius essent nobis pro *Legibus* habendæ. Si igitur eodem modo voluerit nos liberos esse ab *obligatione Legum Humanarum*, voluisse eum quoque necesse est, ut nullæ extarent ampliùs *Humanæ Leges*. Quod est *Anabaptistarum* & fanaticorum hominum delirium, nec ab ipsis admittitur qui ista objiciunt.

XXXVI. Objiciunt & illud Jacobi Apostoli, *Unus est Legislator*, &c. *Jac.* 4. *Deus* sc. & *Christus*, qui solus Dominus est Conscientiarum. Juris igitur *Christi* invasor est, & se in *Dei Thronum* ingerit, quisquis sibi potestatem assumit *obligandi* aliorum conscientias. Respondeo, *Legislatorem* unum esse tantùm *Supremum*, qui merum & *directum Imperium*

habet in Conſcientias hominum, ut eas obligare poſſit *per ſe*, & virtute ac authoritate propriâ; *Deum* nempe & *Chriſtum*: quod voluit Apoſtolus. Quod tamen non impedit, quò minùs ſint & alii *Legiſlatores* inferioris ordinis & gradus, qui per conceſſam ſibi & *derivatam* à ſummo illo Legiſlatore *poteſtatem*, jus habeant & ipſi *Leges condendi*, quæ ex *conſequenti* conſcientias obligent. Prorſus ut *Rex*, qui ſolus habet in Regno ſuo *Poteſtatem Legiſlativam* αὐτοκρατορικὴν, poteſt tamen per chartam ſuam alicui *Communitati* vel *Collegio* jus dare *condendi Leges*, quæ obligent omnia illius corporis membra; non *Virtute propriâ*, ſed vi *donationis Regiæ* & ex poteſtate ſibi à Rege conceſſâ. Gaudent hoc privilegio, ut omnes nôſtis, *Academiæ* noſtræ, ut poſſint in legitimâ Convocatione *Leges* (quæ *Statuta* dicimus) rogare; *pœnas* delinquentibus irrogare; eadem *Statuta*, ſi ſic expedire videbitur, abrogare & refigere. Cujus poteſtatis exercitium nemo tamen ſanæ mentis exiſtimaverit *Juri Regis* νομοθετικῷ ullatenus derogare, vel ei fraudi eſſe poſſe aut præjudicio, niſi ultra definitos in charta donationis limites protendatur. Quin potiùs eximium eſt & ſingulare *Regiæ* αὐτοκρατορείας indicium, quòd *Legiſlativam poteſtatem* non tantùm ipſe habeat, ſed & aliis etiam (ſalvo tamen ſuo jure) infra certos limites habendam utendam concedere poſſit.

XXXVII. Reliquæ *Objectiones* quum uno eodemq; ferè nitantur fundamento, unâ proinde eadémq; operâ ſolvuntur. Attingam ergo breviter. Objiciunt *Tertio* poteſtatem civilem eſſe merè *temporalem*; non ergo pertingere ad *Conſcientiam* quæ res eſt quædam *ſpiritualis*. *Quartò*, finem Legum Humanarum eſſe *pacem Reipublicæ externam*, non internam *Conſcientiæ*: ergo & Leges ipſas *exteriorem hominem* tantùm obligare, non item, quæ intus eſt.

3.

4.

eſt & latet, *Conſcientiam.* *Quintò*, Magiſtratum *ſcientias Judicare* non poſſe, ergo nec *Leges* eis ferre: cum ſit ejuſdem poteſtatis *Leges dare* & *ſecundùm Leges Judicare.* *Sextò*, Magiſtratum *Legem ferendo* non habere *intentionem obligandi Conſcientias* ſubditorum, ſed tantùm *obligandi* ad id præſtandum quod Lex imperat; quod ſi præſtetur, perinde eſſe ad utilitatem Reipublicæ ſive id ex *officii Conſcientiâ* fiat, ſive non: & *effectus actionum* ſat eſſe ſi commenſurentur *intentioni agentium*, nec ultra extendi debere. 5. 6.

XXXVIII. Reſpondeo: & primùm *univerſim.* His omnibus argumentis id tantùm effici, Leges humanas non obligare *directè & per ſe*, aut vi propriâ; quod nos ultro largimur: qui *Obligationem* non aliam aſſerimus, quàm quæ ipſis obvenit *ex conſequenti*, & virtute generalis *præcepti Divini* de præſtandâ ſublimioribus poteſtatibus obedientiâ. Deinde ex hoc fundamento ad ſingulas Objectiones reſpondeo. *Ad Tertiam* dico, *Poteſtatem Civilem*, cùm ſit merè *Temporalis*, habere non poſſe *ex ſe*, & reſpectu *Objecti* circa quod propriè & immediate verſatur, *effectum ſpiritualem*: proinde nec inducere ex ſe *obligationem ſpiritualem*: poſſe tamen habere effectum ſpiritualem *ex conſequenti*, per derivationem à poteſtate ſuperioris alicujus cauſæ in cujus virtute operatur. Operatur autem *Magiſtratus*, quoties conceſſam ſibi divinitùs *Poteſtatem Legiſlativam* rite & debito modo exercet in *Virtute Dei* ipſius, & ex ejus *ordinatione*: qui & ipſe *Spiritus* eſt, & ut *ſpirituum Dominus* & pater, imperium habet in *ſpiritus hominum.*

XXXIX. Ad *Quartam* dico; Etſi *pax* communitatis ſit *res externa*, internam tamen conſcientiam obligari ad eam omnibus modis licitis & honeſtis pro virili procurandam & conſervandam: Eò quòd præcepit nobis Deus, *Conſcientiæ Dominus*, ut

pacem, cùm privatam, tùm multò adhuc magis publicam *diligamus* & *ſectemur*. Nec inconvenit, *conſcientiam*, etſi ſit *internum* quid, obligari ad *rem externam*: ſiquidem conſurgit *obligatio* Conſcientiæ, non ex *Naturâ* vel aliquâ conditione *rei* ſive *objecti* in quod fertur, ſed ex *voluntate* ejus qui habet *jus obligandi*, i. e. unius Dei.

XL. Ad *Quintam* dico, Poteſtatem νομοθετικὴν & κριτικὴν, *Legiſlativam*, ſc. & *Judiciariam*, eidem perſonæ competere *originaliter*; nempe τῷ ὑπερέχοντι ei qui *ſupremam* habet in *ſubditos* jurisdictionem: poſſe tamen *diſpenſativè*, ex voluntate ſupremi Magiſtratus, ab aliis perſonis adminiſtrari, vel utramvis vel etiam utramq; prout ipſi collubitum eſt. Deus ergo, etſi ſolus habeat in Conſcientias creaturæ *poteſtatem* αὐτοκρατορικὴν, tùm *Leges ferendi*, tùm *judicandi*, jure originali, proprio & abſoluto: *diſpenſationem* tamen utriuſque poteſtatis poteſt ipſe aut alteri *delegare*, aut ſibi *reſervare*, pro beneplacito ſuo. Proinde non eſſet hac ex parte abſurdum, ſi quis concederet Deum Magiſtratui *poteſtatem obligandi conſcientias* quadantenus delegaſſe, *judiciariam vero* in eas poteſtatem ſibi integram reſervaſſe. Sed nulla nos cogit neceſſitas, ut hoc concedamus, aut locutione utamur, quæ ſit leni interpretatione juvanda. Neq; enim illud dicimus, Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem obligandi* legibus ſuis ſubditorum Conſcientias: ſed hoc potiùs (quod eſt aliquantò cautiùs & commodius loquendi genus,) Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem Leges ferendi*, quæ (ex ſolâ tamen authoritate ipſius Dei) obligent ſubditorum Conſcientias. Non enim, propriè loquendo, *Magiſtratus obligat* conſcientiam ad parendum *Legi*, ſed *Deus obligat* conſcientiam ad parendum *Magiſtratui*.

XLI. Et per hoc patet reponſio ad *ultimam objectionem*.

objectionem. Concedo quidem *effectus actionum* non debere extendi ultra *intentionem agentium.* Ubi tamen ſunt plura *agentia ſubordinata*, nihil impedit effectum actionis extendi ultra *intentionem inferioris agentis*, dummodo non excedat *intentionem agentis principalis.* Sicut in generatione monſtri, (ut ex *Ariſtotele* pueri didicimus) effectus qui eſt productio monſtri, eſt *præter intentionem ſecundæ cauſæ*, ſive naturæ naturatæ (ut loquuntur;) hoc eſt, *generantis:* ſed non eſt *præter intentionem primæ cauſæ*, ſive Naturæ naturantis; hoc eſt, *Omnipotentis Dei.* Licèt ergo Magiſtratus ferendo Legem nullam habeat *explicitam intentionem obligandi* conſcientias; attamen inſtituendo Legem inſtituit id, quod ex intentione & *ordinatione Dei* habet *implicitam* & ſibi neceſſariò conjunctam *vim obligandi.* Atque hæc dicta ſunto de *obligatione Legum humanarum* in generali. Ad quæſtiones, ſive *Caſus dubios* particulares progrediar, (ſi Deus permiſerit & per ambiguam valetudinem licuerit,) ſextâ feriâ proximâ.

PRÆ-

PRÆLECTIO SEXTA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Materialis.

PROV. VIII. 15.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. QUÆ de *Legum Humanarum obligatione* dicenda propoſui, ad duas quæſtiones generales, velut capita, revocavi. Alteram, *An Leges Humanæ obligent ſubditorum Conſcientias?* de quâ quid mihi ſentiendum videbatur, ſuperiore prælectione expoſui: Alteram *Quatenus obligent?* Quò pertinere dixi plerorumq; *Caſuum* & *Dubiorum* quæ in hac materiâ occurrunt, deciſionem. Quæ, quoniam nec pauca ſunt, nec unius generis; ad vitandam rerum confuſionem, & ut vobis aliquis qualiſcunq; *dicendorum ordo* & ratio conſtet: non ab re fore judico, totius inſtitutæ tractationis rudem quendam σχεμαπομὸν & *diagraphen*, ὡς ἐν πίνᾳ vobis ob oculos proponere. Quod autem in prioribus illis meis de *Juramenti obligatione* exercitationibus factum pleriq; veſtrum meminiſtis, idem mihi nunc denuò imprimis cenſeo faciendum: ut ſc. quæ ad

quatuor

quatuor cauſarum genera commodè referri poſſe exiſtimem, eò reducantur ſingula. Sed quoniam reſtare video adhuc nonnulla, quæ iſtis finibus non poſſunt ita facilè concludi: ſunt & illis ſuæ quoq; claſſes aſſignandæ. Eæque potiſſimùm duæ: de *Perſonis* quæ iſtiuſmodi Legum obligationi ſubjacent, altera; altera de collatione *virtutis obligatoriæ* quæ *Legibus humanis* ineſt cum eâ quæ oritur ex *Conſcientiæ Judicio*, ex *Voto*, *Juramento*, *Promiſſione*, vel *Contractu*, ex *Scandali* lege, aut ſiquid aliud ſit alibunde *obligatorium*, quoties repugnare videntur invicem iſtæ *obligationes*, utra ſcilicet utri cedere debeat. Tertia enim claſſis ut addatur, propter *Legum ſpecies* quaſdam, quæ videntur continere in ſe aliquid ſingulare, (quales ſunt *Leges Eccleſiaſticæ*, *Leges* quæ *Pœnales* dicuntur, *Collegiorum* & minorum Societatum localia *Statuta*, *Privilegia*, &c.) non erit, fortaſſe admodum neceſſarium: cum poſſint iſta ferè ab aliquod è *quatuor Cauſarum generibus* aliquo modo reduci; ſi non ita oppoſitè, ut iſtarum rerum curioſis ſatisfiat, at quantum ſufficit inſtituto noſtro, qui dum *quid rerum agitur* auditores intelligant, de *methodo* non ultrà laborandum ſemper exiſtimavimus. Agendum itaq; (ſi Deus ad ea quæ propoſui perficienda vitam, valetudinem, opportunitatem conceſſerit) primo loco de *Legum obligatione* quoad 4. *Cauſarum genera*; proximo, de *perſonis* quæ ad Leges obſervandas obligantur; noviſſimo, de *obligationum* invicem pugnantium *comparatione*: Præmiſſis tantùm unâ & alterâ diſtinctione, quæ in toto hoc negotio permagni erunt uſus.

II. Sciendum ergo *primò*, quum ſit ad *ordinis politici* finem in iis quæ præſunt *duplex poteſtas* neceſſaria; *Directiva* ſc. ut ſubditi quæ ſibi facienda ſint intelligant, & *Coercitiva* (ſic enim potiùs dicendum ex Analogiæ ratione quàm *Coerciva*) ſive *Coactiva*,

Coactiva, ut ad imperata facienda, ſi ultrò nolint, compellantur: (quarum utraq; in *Legibus* ita continetur, ut illa in *præceptionibus* maximè, hæc in *pœnarum ſanctione* cernatur; exurgere ex duplici illâ *prælati poteſtate*, duplex etiam, quod utrique poteſtati reſpondeat, *ſubditi debitum*; ὑπακολῶ ſc. & ὑποτάγω. Debitum *Obedientiæ*, reſpectu potentiæ *directivæ*, & debitum *Subjectionis*, reſpectu potentiæ *coercitivæ*. Subjectionem hic intelligo propriè dictam; nempe *generis* appellatione, ut aliàs ſæpè fit, ad unam certam *ſpeciem* reſtrictâ: Nam & *Obedientia* ſpecies eſt *Subjectionis*, latè ſumptæ. Utrumq; hoc debitum ſimul complexus eſt Apoſtolus, *Heb.* 13. 17. & duabus illis vocibus ſignificavit, πείθεσθε καὶ ὑπείκετε. *Obtemperate præpoſitis veſtris, & ſubditi eſtote.* Quarum illa [πείθεσθε] ad debitum pertinet *Obedientiæ*, ſive *faciendi* quod à legitimo ſuperiore *præcipitur*: hæc [ὑπείκετε] ad debitum *Subjectionis*, ſive *patiendi* quod ab illo *infligitur*. Porrò ut ex *duplici poteſtate duplex* oritur *debitum*: ſic ex *duplici debito duplex* oritur *obligatio*. Nam & omne *debitum* trahit *obligationem*: & omnis *obligatio* ſupponit *debitum*. Eſt ergo *obligationis* humanæ legis genus unum, quo tenentur ſubditi *parere præceptioni* ipſius Legis; alterum, quo *ſubeſſe* tenentur *poteſtati* ipſius Legiſlatoris. Illa *obligatio* ad ὑπακολῶ eſt, hoc eſt, ad *obedientiam activam*: iſta ad ὑποτάγω, ſive ad *obedientiam* quam vocant *paſſivam*; nos *ſubjectionem* dicere maluimus.

III. Jam ſi quæratur, Quatenus *Leges Humanæ* obligent conſcientias ſubditorum? Dicendum *primò*, *Leges* omnes ab habente legitimam poteſtatem latas *obligare* utcunque ad ὑποτάγω, ad *ſubjectionem*: ita ut ſubdito non liceat ſupremæ poteſtati *vi & armis reſiſtere*, ſive is juſta præceperit ſive injuſta. Perpetua hæc fuit mens & praxis *Chriſtianorum*

ſtianorum in primis Eccleſiæ ſeculis, ſub graviſſimâ hoſtium Chriſtiani nominis tyrannide degentium; idque (ut *Naturæ* ductum interim taceam & *rectæ rationis* lumen,) ex apertiſſimâ utriuſque ſummi *Apoſtoli doctrinâ*. Sic *Petrus* circumciſionis Apoſtolus *Judæos*, ſic Gentium doctor *Paulus* ſuos *Gentiles* ſedulò inſtituit. Ille 1 Pet. 2. Ubi *ſervis-familiàs* præcipit *dominis ſuis* ὑποτάσσεσθαι *non ſolùm bonis & æquis, ſed & ſæverioribus* illis, qui plagas ipſis nihil tale commeritis inferrent. Hic *Rom.* 13. Ubi *ſubjectionis* neceſſitatem pluribus urget, *reſiſtendi* verò licentiam, quocunque in caſu, quocunque ſub prætextu, nemini concedit. Dicendum *ſecundò*; *ſubjectione*, utut ſimpliciter neceſſariâ, non tamen ſatisfieri officio, niſi & *obediatur* legis imperio, ubi id ſine peccato fieri poteſt: & proinde ſubditum & ad ὑπακολὼ obligari in conſcientiâ in rebus omnibus licitis & honeſtis. Hinc toties ab Apoſtolo diſertim inculcatur illud ὑπακόε[ε, *Eph.* 6. *Col.* 3. & alibi. Dicendum *tertiò*, ubi obſervari non poteſt *Legis* præceptio ſine peccato, *ſubditum*, ſi patienter ſe *ſubjecerit* poteſtati *Legiſlatoris*, officio ſuo & debito feciſſe ſatis; nec obligari in conſcientiâ *ad faciendum* quod *Lex* præcipit: imò obligari *ad non faciendum*, quum ad illicita nulla poſſit eſſe obligatio. Semper igitur neceſſe eſt *ſubjici*, [ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι·] non ſemper neceſſe eſt *obedire*. 2. 3.

IV. Porrò, quum utrumq; certum ſit, tùm *Conſcientias* hominum *liberas* & eſſe, & eſſe debere, (*a*) *libertati* nulla poteſtas humana præjudicare aut poſſit aut debeat; tum etiam *obligationem* quoddam *vinculum* eſſe, & *neceſſitatem* aliquam inducere, quæ videtur cum juſtâ *libertate* pugnare, (neque enim aut omninò *liber* eſt, qui *vinctus* eſt; aut *ad utrumlibet liber*, qui ad alterutrum *neceſſitate* aliquâ arctatur:) ut liquidò conſtet conſiſtere poſſe cum

(*a*) *Servitus in totum hominem non deſcendit.* Sen. 7. de benef. 20.

cum juſtâ *Conſcientiarum libertate* hanc de quâ nunc agimus *Conſcientiarum obligationem*, neceſſariò nobis adhibenda eſt altera adhuc diſtinctio: Scilicet *præceptionem Legis humanæ* poſſe ſumi dupliciter: vel *formaliter*, pro ipſo actu præcipiendi; vel *materialiter* pro re præceptâ. Legiſlator ergo ſi intenderet *obligationem* ſive parendi *neceſſitatem*, quam ſubdito imponit, à *præceptione* ſuæ legis *materialiter* acceptâ deducere; hoc eſt, à neceſſitate ipſius *rei præceptæ*, quæ tamen in rei veritate ante *legem* illam latam non eſſet *neceſſaria*: Vim ſanè faceret ipſo facto *Conſcientiæ ſubditi*, quæ ipſius *libertati* adverſaretur. Quod ſi *obligationem* eam non aliunde ducat, quàm à *præceptione* ſuæ legis *formaliter* acceptâ, hoc eſt, à ſua *præcipientis* legitimâ authoritate, (*rei* ipſius *præceptæ* morali ἀδιαφορίᾳ in medio interim relictâ, & in eodem ſtatu quo ante legem latam fuerat permanente:) etſi *obligatio* ſequatur, quæ parendi *neceſſitatem* conſcientiæ imponat, illæſa tamen & integra manet interna *Conſcientiæ libertas*.

V. Exemplo res, ſi cui obſcura videatur, clarior evadet. Lege civili latâ, *nequis carnes totâ Quadrageſſimâ comederet*: ſi Legiſlator in *proœmio* vel *corpore* ipſius Legis alicubi ſignificaret, hoc ſe propterea ſubditis imperare, quòd *impium* ſit aut *illicitum* eo tempore carnibus veſci; eſſet hoc quidem ſubditorum *conſcientiis* laqueum injicere, earúmq; *libertatem*, quantum in ipſo eſſet, labefactare. Quod ſi expreſsè ſignificaret *Legiſlator*, ſe de re aliàs & *in ſe liberâ*, ad Reipublicæ aliquam commoditatem ſic ſtatuiſſe, aut ut inde populus Chriſtianus ad veteris Eccleſiæ exemplum occaſionem caperet *aſceticæ diſciplinæ* utcunque exercendæ; vel ſi ex verbis Legis aut alicunde conſtare poſſet, *Legiſlatorem* eâ lege non intendiſſe aliquam *neceſſitatis* opinionem *rei ipſi imperatæ* affigere: nulla ſubditorum

ſubditorum *Conſcientiæ*, ejúſve *libertati*, hoc pacto fieret injuria: Longè enim alia res eſt, cum quid propterea à Magiſtratu *præcipitur*, quòd putetur eſſe *neceſſarium*; aut *prohibetur*, quia putatur eſſe *illicitum*: alia, cum quid tum demum incipit haberi *neceſſarium*, poſtquam eſt à Magiſtratu *præceptum*; aut *illicitum*, quia eſt ab eo *prohibitum*. *Prior* illa *neceſſitas*, quæ ſe habet *antecedenter* ad Legem, & ab ea ſupponitur, ut ejus *cauſa* aliqua *conſcientiæ libertati* repugnat: at *poſterior* iſta, quæ *conſequenter* ſe habet ad legem, & ab ea oritur ut *effectus* ejus, non repugnat. Cujus diſcriminis ratio eſt; quòd *neceſſitas* illa *antecedens* quam lex ſupponit, neceſſario requirit aſſenſum aliquem *judicii practici*: ad *neceſſitatem* autem *conſequentem* quæ ex lege oritur ſufficit conſenſus *voluntatis* ad faciendum id *opus externum* quod lege præcipitur. *Actus* autem *voluntatis* non poteſt *libertati conſcientiæ* præjudicare, ſicut præjudicat *actus judicii*: quia *voluntatis actus* ſequitur conſcientiæ *dictamen*, ut *effectus* ſequitur ſuam *cauſam*; *actus* verò *judicii* præcedit illud dictamen, ut *cauſa* præcedit ſuum *effectum*.

VI. His diſtinctionibus præmiſſis, ad *Dubia* pergo: ubi primo loco illa occurrunt, quæ ad *Materialem cauſam* pertinent, hoc tempore ſola diſcutienda. *Dubium* itaq; *primum* eſto de materia *Impoſſibili*. De qua dico *primò*, Legem de re prorſus *impoſſibili* ferri non debere: ſi feratur; tyrannicam eſſe, & de jure nullam, nec quenquam obligare in conſcientiâ. Ratio *prima*: quia leges feruntur de *actibus* ut ab homine *agendis*, qui eſt *liberum agens*: *libertas* autem dicit *poteſtatem ad utrumlibet*: ſed in rebus *Impoſſibilibus* non eſt libera *poteſtas ad utrumlibet*, ut per ſe patet. Ratio *ſecunda*. Nemo poteſt jure *obligari* ad id faciendum, cujus *omiſſio* non poteſt ei imputari *ad culpam* 1. 2.

pam, nec debet ei imputari *ad pœnam*; (omnis enim *obligatio* aut ad *culpam* est, aut ad *pœnam*, vel etiam utramq;:) sed *rei impossibilis omissio* non potest alicui imputari ad *culpam*, nec debet alicui imputari ad *pœnam*: ergo, &c. Sed quòd *rei impossibilis* nulla possit esse obligatio, (sive ea sit ex *naturâ rei*, sive ex *circumstantiis*, sive alio quocunq; modo *impossibilis*) est à me jamdudum ex hoc loco satis confirmatum, cum de (*a*) *Juramenti obligatione* disserui; nec opus est repetitu.

(*a*) Prælect. 2. Sect. 12.

VII. Dico *secundò*, Legem de re plerisq; *possibili*, sed quæ videtur multis, aut paucis aut uni fortè alterive *impossibilis* futura, posse quidem si sit ex usu Reipublicæ licitè ferri; non tamen nisi admodum gravis subsit causa, & postulet manifesta *necessitas*: latam verò, omnes eos *obligare* qui eam servare possunt, reliquos autem *non obligare*. Nt si *tributum grande* in necessarios Reipublicæ usus imperetur, cui solvendo aliqui *subditorum* non sint pares: qui pauperiores sunt quàm ut solvere possint summam lege imperatam, non obligari in conscientiâ ad id faciendum quod ab ipsis fieri non potest, ex jam dictâ *hypothesi* certum est. Obligantur tamen apud eos qui præsunt, tenuitatem suam *apertè*, sed *sincerè* id & sine mendacio, profiteri: & nisi possint ab eis aut omnimodam à lege *exemptionem*, aut aliquotæ saltem summæ imperatæ partis *remissionem* mereri, quantum possunt conferre in publicum. Quia qui non potest quod debet, (*a*) *debet* tamen quod potest.

(*a*) Μαθὲ ὅτι τῆς ἀξίας λείπει, τὸ πᾶν ἐλλίπεις. Nazianz. Orat. 9. *Debeone omittere quod possum, quoniam quod debeo minime possum?* Bernard. Epist. 115.

VIII. *Dubium secundum*. De re lege imperatâ, non *impossibili*, sed valde tamen gravi & *onerosa*, & quam subditus præstare non potest sine summo suo incommodo, damno, vitæ discrimine, vel totius rei familiaris ruina. *Dico primò*, Legislatorem si prævideat hoc futurum, debere aliqua *cautione* in ipsa *lege ferenda*, quàm commode fieri potest, providere

1.

providere huic malo aliquod remedium. Id si non possit ita commodè fieri in ipsa *Legis formula*, (ne vafris hominibus, in ejusmodi occasiones plus satis attentis, aperiatur isto pacto rimula aliqua quà evadant, & *vim legis* eludant:) illud saltem, quantum in ipso est, procurare debere, ut in *lege* (*a*) *exequenda* aliquis modus adhibeatur, ne *lex* aliàs *utilis* & *necessaria* honesto cuiquam civi *fraudi* vel *nocumento* sit. *Dico secundò*, subditum eo quo jam supponimus modo aggravatum, teneri in conscientia *legi obedire*, etiam cum ruina totius rei familiaris, si *boni publici* ratio aliqua evidens & necessaria id postulet. Ut si *lex* feratur, exercitu hostili regnum invadente, ut in agris *segetes* omnes per aliquot milliarium à litore spatium devastentur; omne *frumentum* in horreis & apothecis, quod non posset aliò deportari, exuratur; *ædes suburbanæ* diruantur; *prata* immissis fluminibus submergantur: obligatur omnino unusquisq; civium ei *legi* parere, atque imperata libenter & alacriter facere, ut cum jactura *rei privatæ* redimat *salutem publicam*. Idque non ea solùm ratione, quod certum sit, prodita hostibus (intempestiva frugalitate) *patria*, calamitatem in *privatos quosq*; *cives* propediem emanaturam: sed ex *officii* quoque *conscientia* vel maximè, quod sit omni viro bono *bonum publicum* privato anteferendum. *Dico tertiò*, subditum, nisi insignis aliqua appareat *necessitas*,, vel publici periculi *metus*, ordinariè non teneri *valde onerosæ legi* parere, cum certâ rei domesticæ ruina, aut capitis periculo: Teneri tamen, ut antè generatim dictum, (quod & in omnibus ferè casibus observandam moneo, ne sit necesse id ipsum multoties repetere,) quicquid sibi sibi *injuriæ* vel *contumeliæ* à sublimioribus potestatibus illatum fuerit, id *æquo animo perpeti*, nec eis ullatenus *resistere*.

(a) Χρὴ τοὺς νόμους μὲν τιθέσθαι σφοδρῶς, πρᾳοτέρως δὲ κολάζειν ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. Isæus ap. Stob. λογ. μϛ.

2.

3.

IX. *Dubium Tertium*, de re *Neceſſaria*. Si Lex Humana aliquid *præcipiat*, quod fuit antè *neceſſarium* & Lege Dei præceptum; aut *prohibeat*, quod fuit ante *illicitum*, & lege Dei prohibitum: quæ ſit *Obligatio?* Reſpondeo breviter, ſubditum illâ
1. *lege* ſimpliciter obligari. Nam *primò*, obligatio quæ præfuit vi *Legis Dei* non impedit effectum *Legis Humanæ*, excludendo *obligationem novam*: quum poſſit quis ad idem officium *pluribus vinculis* obligari, ut ſuperiore lectione ſatis oſtendimus.
2. Cui rationi & illa adjicienda eſt *ſecundò*, *Legem humanam* addere plerunq; aliquid *Legi Divinæ*: determinando ſc. actum (quoad ſubſtantiam ſuam, *Lege Dei* imperatum, proinde & *neceſſarium*,) quoad *modum*, *quantitatem*, aut aliam ſui *circumſtantiam*, quæ fuit antè *libera*; vel etiam adjiciendo *Legi Divinæ* prohibenti *rem illicitam* determinationem aliquam, quoad *gradum criminis*, vel *pœnæ genus*, ejúſve menſuram, aliáque ejuſmodi. Exempli gratia, *Cœtus publicos* ad officia ſacri cultus peragenda haberi, Divini juris eſt: at quibus *horis*, quo *loco*, populo ſit conveniendum; qua *verborum formâ*, *quo ſitu corporis* in ſingulis ſacrorum officiorum partibus ſit utendum, cæteraq; ſimilia, *conſtitutionibus humanis* definienda reſtant. Sic ne *furtum* fiat, *Lex Divina* prohibet: ſed quod *furti* genus quo *ſupplicii* genere ſit puniendum, à *Lege Humana* eſt. Habet utique ex hac *determinatione* rei generalis & *Lege Dei* indeterminatæ *Lex Humana*, quod ſubditi conſcientiæ inducere poſſit *novam obligationem*, ab illa priore obligatione non modò *numero* diverſam & ratione *termini*, in quantum aliunde pendet, ſed *ſpecie* quoque diverſam, & ratione *materiæ*, qui verſatur circa aliud objectum. *Prior* enim illa obligatio, quæ à *Lege Dei* oritur, eſt ad rem ipſam quoad *ſubſtantiam*, hæc *poſterior*, quam ſuperinducunt *Leges Humanæ*, ad

rei

rei *modum* eſt, aut aliquam ejus *circumſtantiam*.

X. *Dubium Quartum*, de re *turpi* & *illicitâ*, quod eſt ſanè magni momenti dubium, & multos caſus continet: quia omnes ferè conditiones, quæ ad legem ritè conſtituendam requiruntur, ad unam (*a*) *Juſtitiam* reducuntur. Non ab eam duntaxat rationem, quod *univerſalis Juſtitia* (*b*) συλλήβδην πᾶσ' ἀρετ' ἔστι, & univerſas virtutes ſuo ambitu complectatur: ſed ob id etiam præſertim, quòd *Juſtitia particularis*, & ſpeciatim illa quæ *Legalis Juſtitia* dici ſolet, præ reliquis virtutibus omnibus, præcipuum ſit & quaſi unicum *Rerum-publicarum* & omnium humanarum ſocietatum columen. Circa hoc dubium quæritur *primò*, *An propter utilitatem publicam ferri debeat lex injuſta?* Dicitur in eâ fuiſſe ſententiâ *Nic. Machiavellus*, ut diceret Legum debitam *materiam* eſſe eam, ſive *juſtam* ſive *injuſtam*, quæ *ſtatui politico* conſervando augendóque eſſet commodiſſima. Quum enim *poteſtatis civilis* (ex ipſius ſententiâ) finis ſit *ſui conſervatio*, & imperii *amplitudo*; nec poſſit ea poteſtas ſtrenuè *conſervari*, multò autem minùs *proferri* imperium, ſi leges omnes, omnia Principum conſilia, ad exactam *juſtitiæ* & *honeſti* normam eſſent exigenda: eorum qui præſunt intereſſe videtur, ita inflecti nonnunquam in alteram partem honeſti regulam, ut *utilitati publicæ* poſſit inſervire. *Finem* enim in omni re, optimam eſſe *menſuram mediorum*. Utut ſit de *Machiavello*, fuit illa certè ſententia magni nominis olim apud *Lacones* viri, qui palàm id eſſe *honeſtum* pronunciavit quod eſſet *Spartis utile*. Affertur firmandæ huic ſententiæ dictum illud *Horatianum*. (*c*) *Ipſa utilitas juſti propè mater & æqui*: Exemplum etiam *Turcarum*, quòd quàm ipſis ſalutare fuerit res ipſa comprobavit, atque eventus; qui hoc nixi principio Imperii ſui fines longè latéque per *Aſiam*, *Africam*,

(*a*) Πάντα τὰ νομιμά, ἴσα πῶς δίκαια. Ariſtot. 5. Ethic. 3.

(*b*) Theognis.

(*c*) 1 Satyr. 4.

fricam, *Europam*, feliciſſimè produxerunt. Quo peſſimo principio niſi reipsâ niterentur qui tamen ſe profitentur *maximè* (penè dixeram *ſolos*) *Chriſtianos*) & purioris Religionis inſtauratores audire geſtiunt; ſub tot *ſacrilegiis*, *perjuriis*, *ſeditionibus*, *bellis*, *tumultibus*, *tyrannide*, non ingemiſceret hodie paſſim *orbis Chriſtianus*.

XI. Sed contrà. Non debent *principes terræ* uti eâ poteſtate quam à Deo acceperunt contra ipſius *voluntatem*, aut aliorſum quam ipſe intendit. Neque enim tam data eſt illis ea poteſtas ut *Dominis*, quam à Deo *credita* ut *adminiſtris*: [λειτουργοὶ θεοῦ & διάκονοι, *Rom.* 13. 4, 6.] *Credita* autem eo fine, ut *juſtitiam* colerent, non ut *tyrannidem* exercerent & injuſte dominarentur. Quod vel ex propoſito textu manifeſtum eſt: *Per me Reges regnant*, *& Principes juſta decernunt*: acſi id demum eſſet *regnare*, & verè *principem agere*, quod juſtum ſit, hoc tantùm *decernere*. Quin & Prophetæ paſſim ſeveram Dei iram & vindictam proclamant adverſum *Reges* & *Principes*, qui (*a*) *iniqua decreta* ſtatuerant, & meditati erant (*b*) *iniquitatem* ſicut *Legem*. Neque verò eſt, quem hujus mundi *Politici* dicunt, poteſtatis civilis finis, *Imperii dilatatio*: ſed conſervatio populi *in pace & tranquillitate*, *cum omni pietate & honeſtate*, 1 Tim. 2. 2. Eſt autem *Juſtitia* publicæ pacis, ſiqua alia, conſervatrix optima. Ut enim *juſtitia fidei* pacem conſcientiæ internam, ita *juſtitia legalis* pacem Reipublicæ externam & parit & conſervat. (*c*) *Erit fructus juſtitiæ pax*, inquit Propheta: imò & Thebanus Vates, (*d*) φίλη εὐνομία δίκαις ξυγατέρε. Neque *Horatiani* dicti ea mens eſt, quaſi cenſuiſſet merâ *utilitate* metiendum eſſe *honeſtum*, qui longe aliud ſpectavit eo verſu; nimirum *utilitatis publicæ* & communis boni intuitu adductos initio homines rudes adhuc & vagos, ut

(*a*) Eſai. 10. 1.
(*b*) Pſal. 94. 20.
(*c*) Eſai. 32. 17.
(*d*) Pindar.

in

in unum coirent, *ſocietates* colerent, juſtis *legibus* & *pœnis*, vim, ſcelera, injurias coercerent. Quæ denique à *Turcis* ducuntur (quos videtur Deus eo potiſſimum fine excitaſſe, ut eo quaſi *flagello* ſummam Chriſtianorum perfidiam aliáque peccata corrigeret,) aut aliàs à proſpero *rerum ſucceſſu* trahuntur in *malæ cauſæ* præſidium argumenta, *Alcoranum* magis ſapiunt ſpurci nebulonis, quàm puritatem *Evangelii* Servatoris Chriſti.

XII. *Quæſtio ſecunda*, Lex *injuſta*, etſi fieri non debuit; ſi tamen lata fuerit, an *Obliget Conſcientiam* ſubditi, ita ut eam teneatur obſervare? Multa enim quæ *fieri non debent*, *facta* tamen *valent*: & fieri poteſt, ut quod non potuit ſine peccato *præcipi*, poſſit tamen ſine peccato *præſtari*, uti in præcedentibus lectionibus abunde confirmavimus. Ratio dubitandi eſt, quia vera *obedientia* non eſt *diſputatrix*. In hoc enim propriè conſiſtit *obedientiæ* ratio, ut ſe quis alterius *voluntati* ſine aliqua diſceptatione ſubjiciat. *Nimis delicata eſt obedientia*, ut ſcitè *Bernardus*, *quæ tranſit in genus cauſæ deliberativum*. Reſpondendum tamen breviter, ſubditi conſcientiam ejuſmodi lege non teneri: quæ fuit ſuperioris Prælectionis *Concluſio prima*, & ibi etiam pluribus confirmata. Et poteſt etiam, ſiquis adhuc plura deſideret, inde ulteriùs probari, quòd nulla *poteſtas inferior* poteſt obligare contra voluntatem *ſuperioris poteſtatis*, ergo quum ſit *Dei poteſtas* omni *humanâ poteſtate* ſuperior, non poteſt ulla cujuſcunq; *hominis poteſtas* obligare contra *voluntatem Dei*, qui lege ſuâ prohibuit omnia prava & turpia. Unde *Auguſtinus*, *Legem non videri*, ait, *quæ juſta non fuerit*. Et per hanc rationem ſolvitur argumentum à ratione *obedientiæ* ductum, concedendo ſubditum debere ſe *voluntati ſuperioris* ſine diſceptatione ſubjicere; *Superioris* nempe *ſupremi*, in cujus voluntatem ultimatè reſolvitur

solvitur *obedientia*: non tamen *superioris subordinati*, si voluntatem ipsius voluntati supremi illius constet adversari. Est autem Deus (*a*) absolutè *summus Imperator*: cujus utiq; nuda voluntatis significatio sufficit ad inducendam *parendi obligationem*; præsertim cum sit certissimum *voluntatem* ipsius non posse esse *injustam*. Paruit itaque *Abrahamus* Deo ea mandanti, quæ nisi præcepisset ipse Deus, videri potuissent non dura solùm & *iniqua*, sed & *impia* scelerisq; plena. Scilicet ut patre, patriâ, cognatione relictis, in terram longinquam pariter & incertam, pauper, exul, hospes proficisceretur: imo ut *filii unigeniti*, in quo uno reposita essent non omnia modo solatia subsidiáque senectutis suæ, sed & spes omnis promissionum Dei, propriâ manu jugulum solveret, eúmque aris impositum victimam offerret tam sæva imperanti Deo. Rectè ille quidem, & ut virum decuit, qui dici mereretur *fidelium pater*, & esset universo orbi inconcussæ fidei probatissimum exemplar; qui se Dei dicto sine hæsitatione audientem præbuit. Ast *hominis* cujuscunque imperata, quum sit *errori* & *peccato* obnoxius omnis homo, possitque ejus voluntas esse prava, fas est, imo & ubi justa subest suspicandi causa, opus est, examini subjicere. Monitum illud Apostoli, 1 *Thess.* 5. 21. *Omnia probate: quod bonum est ratione*, ad *superiorum* jussa non minus idoneè, quàm ad *placita doctorum*, de quibus tamen peculiaris ibi sermo est, accommodare jure optimo poterit. Apage ergo κατακυριευόντων ὑπέρογκα illa, *Sic volo, sic jubeo*. Apage illam *Papicolarum*, cùm turpem *adulationem*, qui nefas ducunt cuivis homini *Jovis sui Laterani* effata quovis prætextu sollicitare: tùm *cæcam* illam *obedientiæm*, quâ voto sese obstringunt Religionem ingressi, superioribus sui ordinis in omnibus & singulis, *sine discretione* (sic enim loquuntur) obedire.

(*a*) *Quod Jubet homo, prohibet Deus: & ego audiam hominem, sordes Deo?* Bernard. Epist. 7.

XIII. Quæ-

XIII. Queritur *tertio*, Liceátne ſaltem ſubdito *cedere jure ſuo* hac ex parte, & quamvis non *obligetur*, legi tamen iſtiuſmodi *ſponte ſuâ* parere? Reſpondeo, ne hoc quidem (*a*) licere: quia *Lex Dei* ſimpliciter obligat ad *non faciendum* aliquod *turpe*, vel *illicitum*. Injuſta ergo Lex, (*injuſtam* intellige eo ſenſu, in quo nunc loquimur, injuſtam *ex parte materiæ*) non poteſt *licitè ſervari*: quia non poteſt Deus *licitè offendi*. Quicquid enim *Legi Dei*, aut *Naturæ Lumine* notæ & cordibus inſcriptæ, aut in *verbo ſcripto* revelatæ, adverſatur, non eſt ob quodcunq; vel *detrimentum* proprium, vel proximi *ſcandalum*, vel prælati ſive *gratiam* promerendam, ſive declinandum *odium*, viro Chriſtiano admittendum. *Da veniam, Imperator: tu carcerem, ille gehennam*: Sic olim veteres illi Chriſtiani. Sic ante eos Domini Jeſu Chriſti Apoſtoli, (*b*) *Oporteátne vobis magis obaudire quàm Deo, ipſi judicate*: & ante eos etiam Hebræi adoleſcentes. (*c*) *Notum ſit tibi Rex, quòd nolumus adorare imaginem auream quam tu erexiſti.*

(*a*) *Pura mala, ut nunquam juſtè juberi, ſic nec licitè poſſunt fieri.* Bernard. Epiſt. 7.

(*b*) Act. 4. 19.

(*c*) Dan. 3. 18.

XIV. *Quæritur Quarto*, Quæ *Lex* ita *injuſta* cenſenda ſit, ut non ſolùm non obliget, ſed & ei parere non liceat? Reſpondeo, *Legem* poſſe eſſe *injuſtam* ex multiplici causâ. *Primò*, ex parte *cauſæ Efficientis*: Si feratur à non habente legitimam poteſtatem. Et iſta eſt *injuſta*, ob defectum *juſtitiæ commutativæ*: quia plus ſibi aſſumit *lator*, quàm debet, aut ei ex æquo convenit. Propterea nec ſubditum *obligat* ad obediendum: poteſt tamen ſubditus, ſi ipſi videbitur expedire, nec aliunde impediatur, *cedere jure ſuo*, & legi obedire. *Secundò*, ex parte *cauſæ Finalis*: Si non tendat in *bonum publicum*, nec conſervet jura communitati debita. Iſta eſt *injuſta*, ob defectum *Juſtitiæ* quam *Legalem* vocant, quæ ſemper intendit *bonum commune*, & ne quid Reſpublica detrimenti capiat.

1.

2.

Sed enim *injuſta* ut ſit, *obligat* tamen ſubditum: quia *ſubditus* non eſt legitimus & idoneus judex *Juſtitiæ Legalis*. Et ſi ex ipſius *obedientia* ſequatur aliquid quod ſit Reipublicæ incommodum vel noxium, non eſt *id* (*a*) *ei* imputandum, qui quod ſuarum erat partium ritè obivit; ſed *prælato*, cui ex officio incumbit *boni publici* procuratio. *Tertiò*, ex parte *cauſæ Formalis*: Si Lex onera & favores, præmia & pœnas iniquâ proportione, & non pro civium merito diſpenſet. Iſta eſt *injuſta*, ob defectum *Juſtitiæ diſtributivæ*: quæ omnia jubet ex æquo ſingulis, prout quiſque commeritus eſt, tribuere. Eſt illa etiam quantumvis *injuſta*, *obligat* tamen; pariter ut illa quam proximè dixi: idque ob eandem rationem, Quia ſc. iſtarum rerum diſpenſatio ad *ſubditi* officium non ſpectat, ſed *prælati*. *Quartò*, Ex parte *Cauſæ Materialis* de quâ nunc agimus: ſi lex jubeat rem turpem, inhoneſtam, vel quoviſmodo illicitam. Iſta *injuſta* eſt ob defectum *Juſtitiæ* quæ dicitur *univerſalis*, quæ debitam rectitudinem in omni actione requirit. Hæc ſola tam non obligat ſubditum *ad obediendum*, ut omninò obliget *ad non obediendum*.

(*a*) Οὔτι ὔμμες ὑπάτιοι ἀλλ' Ἀγαμέμνων Ος σφι πρέπει. Homer. Iliad. α.

3.

4.

XV. *Quæritur Quintò*, Quænam *juſtitia* requiratur, vel quanta ſufficiat, ad hoc, ut *Lex* aliqua dicatur *juſta*, & cenſeri debeat *obligatoria*? Pro reſponſione *dico Primò*, non neceſſariò requiri, ut id quod lege imperatur ſit *juſtum poſitivè*, quod Philoſophi honeſtum dicunt; hoc eſt, ut ſit actus alicujus *virtutis*: ſed ſufficere ſi ſit *juſtum negativè*; id eſt, non injuſtum vel turpe, quales ſunt actus omnium *vitiorum*. Aliàs non poſſent ferri leges de rebus *mediis* & *adiaphoris*: quæ tamen, ut mox patebit, ſunt *materia legum* aptiſſima. Dico *ſecundo*, dato quòd *Lex* aliqua ſit *injuſta* ex parte cauſæ vel *efficientis*, vel *finalis*, vel *formalis*, aliquo eorum quo jam noviſſimè dictum eſt modo-

1.

2.

rum;

rum: ſi tamen nullus ſit *juſtitiæ* defectus ex parte *Cauſæ Materialis*, id eſt, ſi actus ex vi & imperio Legis à ſubdito exercendus talis ſit, ut poſſit ab eo præſtari ſine aliquo ſuo peccato; ſufficere iſtiuſmodi *juſtitiam* ad inducendam *obligationem.*

XVI. Cæterùm ne *ſubditus*, quò ſe licentiùs vinculo *Legis* ſubduceret, *inobedientiæ* ſuæ ſcrupulum aliquem prætexeret, (quo paralogiſmo mirum quantum ſe facilè patiuntur decipi plurima hominum turba:) videri ſibi nimirum *Legem iniquam*, & cui bonâ cum conſcientiâ obedire non poſſit, ac proinde nec debeat. (Hoc enim eſſet, inquiunt, *dubitante conſcientiâ* obedire: quod autem fit *dubitante conſcientiâ* ſine peccato fieri nequit, docente Apoſtolo, *Rom.* 14. 23. Omne *quod non ex fide eſt peccatum eſſe*:) neceſſe eſt ut ulteriùs quæratur, & *Sextò*, Quæ continuo quòd *Lex* aliqua ſit *injuſta*, requiratur ad hoc, ut *ſubditus* poſſit eſſe ſecurus in conſcientiâ, ſe eâ lege *non teneri.* Pro reſponſione dico *Primò*, ſi Lex ſit manifeſtè & *notoriè injuſta*, certum eſſe poſſe ſubditum, ſe eâ lege non obligari. Quod idem dicendum eſt, ſi vel *morali certitudine*, (poſt adhibitam in veritate diſquirendâ debitam diligentiam,) judicet eam eſſe ſimpliciter *injuſtam.* Dico *Secundò*, ſi ex errore aliquo judicii obfirmato, & quem non ſit facile deponere, exiſtimet legem eſſe *injuſtam*, cùm non ſit; obligationem tamen legis manere, errore illo mentis non obſtante, ita ut peccati non ſit immunis, ſi non obediat: graviùs tamen peccaturum, ſi errore illo nondum depoſito obediret. De quo *Caſu*, cum ad collationem utriuſq; obligationis deventum erit, (ſi Deo permittente eò perveniatur,) opportunior erit diſputandi locus. Dico *Tertiò*, ſi ex levi aliquo injecto *ſcrupulo* aut *objectiunculâ* ſuſpicetur tantùm legem fortè eſſe *injuſtam*;

1.

2.

3.

juſtam; contemnendum eſſe ejuſmodi *ſcrupulum*, & omninò *Legi* parendum: à quâ parendi neceſſitate fruſtrà fuerit, quiſquis ſe *teneræ conſcientiæ* obtentu ſatis excuſatum iri exiſtimaverit.

4. XVIII. Dico *Quartò*, (quod utinam ſatis attenderent, quibus craſſam ſuam inobedientiam *teneræ conſcientiæ* prætextu tueri mos eſt,) ſi, ob apparentes utrinque *rationes probabiles*, neſciat ſubditus nec facilè apud ſe ſtatuere poſſit, juſtáne ſit Lex an ſecus, ita ut mens quaſi *in æquilibrio* pendula hæreat, *incerta* utrò ſe potiùs inclinare debeat; *obligare* in eo caſu ſubditum ad actualiter *obediendum*, ita ut peccet, ſi non obediat; ſi obediat, non peccet. 1. *Ratio prima*, Quia ex regulâ juris, *In dubiis potior eſt conditio poſſidentis*. Ergo ubi de jure lis eſt inter *Legiſlatorem* & *Civem*; niſi occurrat ratio aliqua idonea in contrarium, ſemper præſumendum eſt *pro Legiſlatore*, ut qui eſt *in poſſeſſione juris*, contra civem: ut autem ſit aliqua ſatis idonea ratio in contrarium, fieri non poteſt in caſu propoſito, quia eſſet *contra hypotheſin*; ſupponimus enim, aliàs *æquo* inter eos *jure* contendi. 2. *Ratio ſecunda*, ex aliâ itidem juris regulâ, *Quia in re dubia tutior pars eſt eligenda*. Et omninò tutius eſt dubitante conſcientiâ *obedire*, quàm dubitante conſcientiâ *non obedire*: quia tutius eſt in honore ſuperioribus exhibenda *excedere* quem debeas modum quàm ab eo *deficere*. 3. *Ratio Tertia*, ex eadem etiam regulâ, quia generaliter tutius eſt, ut quis ſe *obligatum* judicet qui *liber* eſt, quàm ut *liberum* ſe credat, cum ſit reverâ *obligatus*. Cùm enim ex innata cordis humani pravitate, à *nimiâ audaciâ* ſæpiùs quàm à *nimio metu* peccetur; atq; ad *carnis licentiam* procliviores quàm par eſt, & ad *ferendum jugum* minùs patientes ſimus omnes: ni firmo animi propoſito nobis antè ſteterit, legibus quæ non ſunt evidenter *injuſtæ* parendum eſſe,

esse, suggeret nobis subinde *prudentia carnis*, accedente etiam serpentis astu, eas *excusationes*, quæ nos ab officio hac in parte præstando sæpissimè impediant. Et hæc de *dubio quarto*.

XVIII. Sequitur *Quintum*, *de Lege Permissivâ mali*: *An sit licita*, *& quatenus*? Et an & quatenus *obligatoria*? Ubi imprimis observandum est, *Lege* permitti posse rem malam tripliciter: *privativè*, scilicet, *negativè*, & *positivè*. *Privativè permitti*, idem est quo à Legislatore *prætermitti*, sic omnia illa *permittuntur*, de quibus vel prohibendis vel puniendis jura nihil statuunt. *Negativè permittitur id*, cujus exercitium jura certis limitibus definiunt, intra quos qui se continuerint extra noxam sunt, qui verò eos excesserint sunt lege puniendi: Sic *usuram* exerceri permittunt plerarumque nationum jura. *Positivè id permittitur*, cujus, sub certâ tributi cujusdam pensione, exercitium *toleratur* Sic Romæ permittuntur *meretricum prostibula*. 1. 2. 3.

XIX. Hac distinctione præmissâ. Dico *Primò*, *Privativè* multa mala in omnibus Rebuspublicis necessario *tolerari*: Impossibile enim est ut ad omnes species *actuum vitiosorum* jura se extendant, aut ut omne peccati genus legibus humanis coerceatur. Habet hoc *Dei Lex* peculiare & eximium, ut ea sola omnia facienda *præcipiat*, omnia fugienda *prohibeat*. Sed in istiusmodi *permissione* nullum esse *obligationi* locum: quia oriri necesse est omnem *obligationem* ex aliquo *actu*, non autem ex *actus privatione* sive *non-actu*. Dico *secundo*, *Permissionem mali negativam* posse esse *licitam*. Si enim *malum* aliquod non possit sine gravi incommodo publico penitus tolli; *ad prudentiam politicam* pertinet, ipsius usum ita moderari, & certis finibus circumscribere, ut possit *utilitati publicæ* inservire. Idque Dei ipsius exemplo, qui populo *Israelitico* 1. 2.

Iſraelitico permiſit *uxorum repudia*: eo conſilio, uti exponit optimus Legis interpres Chriſtus, ne ex
(a) Mat. 19. 8. (*a*) *duritiâ cordis* humani & effræni maritorum in conjuges aſperitate & ſævitiâ graviora pullularent incommoda. Dico *tertiò*, ejuſmodi tamen
3. lege neminem (*b*) *obligari* ad faciendum id quod
(b) *Aliud eſt indulgere, aliud jubere.* Tert. de Mono. c. 14. Lex *permittit*: Finis enim *permiſſionis* eſt, non ut *id fiat* quod lege permittitur, ſed ne *ultra* id quod leges permittunt *fiat*. Proinde, ſicut *permiſſio* ipſa *negativa* tantùm eſt, ita *obligationem* inducit non niſi *negativam*: hoc eſt, *obligatur* ſubditus, ſi ipſi libuerit facere quod Lex *permittit*, præſtitutos ſibi
4. à lege fines *non excedere*. Dico *quartò*, *permiſſionem mali poſitivam*, ſi plura aut graviora ſint *mala* quæ ex ejuſmodi *permiſſione* conſequuntur, quàm ſunt ea in quorum remedium adhiberi prætenditur, ut plerumq; fit, non eſſe *licitam*: præſertim ſi *permiſſioni* rei turpis accedat, ex impoſito tributo,
5. *turpis* etiam *lucri* ſuſpicio. Dico *quintò*, neminem obligari tali lege *ad faciendum* id quod permittitur; imò aliunde obligari unumquemque, non obſtante legis permiſſione, *ad id non faciendum*. Ratio eſt; Quoad priorem partem, quia eſt contra naturam *permiſſionis*, ut ſit *obligatoria*: cùm permiſſio det *libertatem*, & omnis *obligatio* ſit *vinculum* quoddam. Quoad poſteriorem partem, quia ſupponimus id quod lege humanâ ſic *permittitur* eſſe ex ſe *malum*; & lege Dei obligamur *ad non faciendum malum*. Permiſſio itaque mali, quatenus *nuda permiſſio* eſt, neminem obligat *ad faciendum*, quatenus autem *mali permiſſio* eſt, unumquemque obligat *ad non faciendum* id quod permittitur.

XX. Atqui dictum eſt jam antè ſæpiùs, omni *Legi* adeſſe vim *obligativam*, quæ eam ità individuè comitatur, ut poſitâ *Lege* neceſſe ſit ſequi *obligationem* & *obligatione* ſublatâ unà tolli & *Legem*.

gem. Ergo *Legem permiſſivam*, aut negandum eſt eſſe *Legem*, aut fatendum eſt *obligare*. Huic objectioni ut occurratur, nulla nos cogit neceſſitas eò confugere, ut *Legem permiſſivam* negemus eſſe *Legem*; quam non modò *Legem*, ſed & *legem propriè dictam* eſſe fatemur. Certè Lex illa Moſaica de repudio, cujus, *Matt.* 16. mentio facta eſt, ut *Permiſſionis* nomine venit [Μωσῆς ἐπέτρεψεν] illius capitis *verſu octavo*, ſic ejuſdem capitis verſu *ſeptimo* mandatum dicitur, ſivè *præceptio*; [Μωσῆς ἐνετείλατο.] Quid quod ei *Legis & nomen* paſſim tribuitur, & *definitio illius nominis* æquè congruit, ac legi vel præcipienti fieri aliquid vel vetanti: ut omninò concedendum ſit *Legem* de his omnibus, ut ſuis ſpeciebus, per modum generis & *univocè* prædicari. Ergo & illud concedendum erit, civem ejuſmodi lege *obligari?* Omninò concedendum reor. Quod ut cum his quæ *de lege permiſſivâ* hactenus dixi, quàm non malè cohæreat, rectiùs intelligatur.

XXI. Dico *ſextò*, *Legem* omnem hujuſmodi *permiſſivam*, quatenus *Lex* eſt, *obligare* ſubditum in conſcientiâ ad ſui *obſervationem*. Ratio manifeſta: quia *obligatio*, ut ſæpè dictum eſt, eſt *Legis effectus* neceſſarius, nec ab eâ ſeparabilis. Quod ne pugnare videatur cum his quæ modò dicta ſunt: duo iſta ſunt obſervanda, quæ propterea ſignanter ſunt à me enunciata. Alterum, quòd dixerim *Legem permiſſivam* obligare ad *ſui obſervationem*: aliud eſt autem obligari ſubditum ad *obſervandam Legem*, quod nunc aſſero; aliud verò obligari ſubditum ad *faciendum quod Lex permittit*, quod & antè negavi, & jam adhuc nego. Alterum, quòd dixerim *Legem permiſſivam* obligare, quatenus *Lex* eſt, quod verum eſt: non dixi obligare quatenus *permiſſiva* eſt, quod eſt falſum. Sciendum eſt enim *legis permiſſivæ* vim, quatenus *Lex* eſt, non conſiſtere 1. 2.

ſiſtere in ipsâ *permiſſione*, quæ cum legis *differentia diviſiva*, neceſſe eſt ut ſit *lege poſterior*, ſicut omnis *differentia diviſiva* eſt naturâ *poſterior genere* quod dividit, & ipſum ſupponit: ſed in illa præceptione, quæ eſt *Legis* quaſi conſtitutiva & formalis differentia, & in ipſis *Legis verbis*, utplurimùm expreſsè, aut virtualiter ſaltem continetur. Hæc enim (*præceptio* inquam,) illud eſt, à quo primum oritur ſubditi *obligatio*, & ad quod ultimè terminatur ejus *obedientia*. Exemplo rem oſtendo. Legiſlator ob *mutandi* neceſſitatem permittit *uſuram*, moderatâ quadam proportione, inter cives exerceri: propoſitâ etiam pœnâ his qui *modum fœnoris* lege definitum exceſſerint. Sitne *uſura* ſimpliciter & de toto genere *illicita*, nécne, nihil hæc definio, nec ad præſens negotium quicquam intereſt: hoc interim certum eſt, utut vel maximè licita eſſet *uſura*, neminem tamen illâ *permiſſione* ad eam exercendam obligari. Sed in iſtiuſmodi lege, præter iſtam *permiſſionem*,, quæ neminem obligat; duo ſunt alia, quæ quum ad *præceptionem Legis* pertineant, habent proinde ex intentione Legiſlatoris *vim obligandi* omnes cives ad ea obſervanda. Quorum alterum *formaliter* & diſertis verbis præcipitur, nequis ſc. pecuniam ultra modum lege definitum pro *fœnore* exigat: alterum *ex conſequenti* & *virtualiter*, nequis ob exercitam prout ea lege permittitur *uſuram* puniatur. *Legis* ergo *permiſſivæ*, ut verbo dicam, *præceptio* omnes cives obligat, *permiſſio* neminem.

XXII. *Dubium Sextum, de rebus mediis & adiaphoris.* Res autem *Mediæ* ſive *adiaphoræ* ſunt, quarum tota ſpecies nulla *Divinâ Lege* (*naturali* vel *poſitivâ*) aut *præcipitur* aut *prohibetur*. Quæ proinde ſunt ex ſe & ſuâ naturâ, circa circumſtantiarum conſiderationem, & *licitæ* obſervationis,

nis, quatenus non *prohibentur*; & *liberæ* tamen obſervationis, quatenus *non præcipiuntur*. Fuere qui exiſtimarent, non debere *Leges Humanas* ferri de *rebus adiaphoris*, ſed de his tantùm quæ ſunt *Juris Naturalis* aut *Divini*; & proinde *Leges Civiles* dicerent non tam eſſe novi juris *Conſtitutivas*, quàm antiqui *Declarativas*, velut Divinæ voluntatis explicationes quaſdam & evolutiones. Sed quid opus eſt refutare opinionem, tàm ab omni ſana ratione alienam, ut potiùs ex adverſo rectè judicari debeant *res iſtæ adiaphoræ Legum Humanarum* propriiſſima & maximè idonea *Materia*? Quandoquidem ad eorum, quæ *Deus mandavit*, obſervationem obligamur, vel *tacentibus*, imò etiam vel *contradicentibus*, quorumcunque hominum imperiis: ad ea verò quæ *à Deo vetita ſunt*, non facienda obligamur, vel *tacentibus* vel etiam *jubentibus* hominum legibus. Reſtant ergo ſola *adiaphora*, velut campus in quo ſe exerceat, exſerátque vim illam ſuam inducendi *obligationem* ubi nulla præfuit *poteſtas humana*. Planè ut conſtet, poſſe magiſtratum civilem in *rebus adiaphoris*, & ante omnem ipſius actum *liberis ad utrumlibet*, ſtatuere aliquid in utramlibet partem, (*determinando* illam ἀδιαφορίαν,) quod *obliget conſcientias* ſubditorum ad obediendum. Sicut enim in cibo, potu & voluptatibus, in dando item & accipiendo, *prudentia Ethica* perſonæ privatæ, præſtituendo ſibi quandam *Mediocritatem*, ſic evehit *actus* illos naturales & *Indifferentes* ultra ſtatum ſuum & nativam conditionem, ut exinde incipiant eſſe *actus virtutum*, *Temperantiæ* ſcilicet & *Liberalitatis*: Sic perſonæ publicâ authoritate præditæ *prudentia politica*, præſumendo ſubditis ſuis certos circa *res medias & liberas* mediocritatis fines, ſic evehit *actus* illos quos legibus præcipit ultra priſtini ſui ſtatus gradum, ut incipiant eſſe deinceps *actus virtutum, Obedientiæ* ſcil. & *Juſtitiæ Legalis*. XXIII.

XXIII. Res aperta nec habitura adversarium, si non nostri seculi, imò & gentis, *Reformatores* quosdam rinxisset tàm manifesta veritas: qui quò sibi ad illam, ad quam anhelabant, ψευδώνυμον *reformationem* viam struerent; maluerunt contra communem hominum sensum ἀδιαφορίαν omnem è rebus penitus sublatum ire, quam ullam magistratui de *ritibus* statuendi potestatem concedere. Prorsus ut Macedo ille, qui *Gordium* difficilem *nodum*, quem nullâ arte *dissolvere* potuit, gladio *dissecuit*. Veterum *Stoicorum* in hoc, ut & in aliis non paucis, genuini *Discipuli*; qui sapienti nihil docuerunt esse *indifferens*, cùm omnia, etiam minutula quæque, usque *ad digiti exsertionem*, rectâ ratione agat. Illi tamen ἀδιαφορίαν è rebus ità sustulerunt verbis, ut eam re ipsâ, adversariorum rationibus adacti, tandem concederent; distinctiunculas quasdam commenti προηγμένον & ἀποπροηγμένων, &c. quibus *errorem* suum, ne viderentur *errasse*, honestiùs occultarent. At reperti è nostris, qui hoc tàm putidum, & extritum jamdiu è scholis dogma γυμνῇ τῇ κεφαλῇ publicatis scriptis, idque rigidius multò quàm olim *Stoici*, tueri ausi sint: Duo præsertim; alter, alicujus nominis apud suarum partium homines, *Theologus*: alter è Proceribus regni, *Laicus*: uterque ante aliquot annos mortuus. Quibuscum cùm interiisse simul putem illud suum *dogma*, nec facilè apud viros cordatos *fidem*, nedum *patronum* reperturum: non existimo operæ fore pretium, er refutando immorari.

XXIV. Esse igitur & *res* & *actiones indifferentes*, ex naturâ suâ saltem & *in specie* (quod ne Στωϊκώτατον quenquam negaturum opinor) accipio pro confesso. De quibus, quod ad nostrum institutum attinet, illud proximè advertendum est. Actum *suâ naturâ*, (i. e. respectu *materiæ* sive *objecti*,)

jecti), *indifferentem*; si lege *præcipiatur*, è bono & *licito* fieri honestum & *necessarium*: si lege *prohibeatur*, è bono & *licito*, malum fieri & *illicitum*. Quod non contingit ex aliqua *immutatione* circa *rem* ipsam factâ, quæ seu jussa seu vetita, ut *physicè*, ita & *ethicè*, eadem permanet quæ ante fuit, (*respectus* enim *non mutat naturam*:) sed ex *obligatione* illa obvenit, quam *Lex* inducit. Unde factum, ut quod ante fuit, sicut *Naturâ* & *ex se*, sic *usu* etiam & *quoad nos liberum ad utrumlibet*; Legis accedente authoritate evadat *usu* & *quoad nos* non liberum ampliùs, sed pro legis exigentiâ vel *illicitum*, vel *necessarium*.

XXV. Si quæratur, cùm videatur *Lex* parem habere vim in utramque partem, quî fiat, ut possit *Lex vetando* actum facere ex bono & *licito* malum & *illicitum*, non item possit *Lex* (id enim antè negavimus) *jubendo* actum reddere ex malo & *illicito* bonum & *licitum*? Respondeo, rationem discriminis esse manifestissimam ex notissimo illo axiomate, *Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu*. Actus ergo de suâ *specie* & respectu *objecti malus*, necesse est ut semper sit *malus*, nec potest in aliquo sui exercitio, quibuscunque accedentibus circumstantiis fieri *bonus*: propter defectum bonitatis *ex parte objecti*, qui defectus sufficit ad totum actum vitiandum. At actus de *suâ specie bonus*, aut saltem non malus, si vel una aliqua accesserit *circumstantia* minùs recta, totus redditur *vitiosus*: propter defectum sc. debitæ *rectitudinis* in illâ *circumstantiâ*. Unde consequitur aliud etiam discrimen inter legem humanam *affirmativam* & *negativam*, sive præcipientem & vetantem: quòd *Lex affirmativa* non dat actui quem præcipit *bonitatem*, si sit aliàs aliquâ ex parte *malus*; Sed *Lex negativa* dat actui quem prohibet: etsi sit aliàs ex omni parte *bonus*, *malitiam*. *Præ-*

ceptum ergo humanum *affirmativum*, quod invenit bonum; facit esse *necessarium*: *negativum*, quod invenit bonum, facit esse *illicitum*: utrumq; quod invenit *malum*, malum etiam sicut invenit, relinquit. Utrumque tamen *obligat*, suo sc. modo, & *quoad nos*: illud *ad faciendum*, quod præcipiendo jam factum est *necessarium*; hoc *ad non faciendum*, quod vetando jam factum est *illicitum*.

XXVI. Restat *Dubium Septimum*, de *Legibus Ecclesiasticis* in speciali, *Leges* autem *Ecclesiasticas* hîc intelligo, non quæ *à personis Ecclesiasticis* sine Magistratus civilis authoritate constitutæ sunt (quæ schola non est hujus loci, sed ad alterius generis *causam*, *Efficientem* scilicet, pertinet:) sed quæ à quacunq; demum legitimâ potestate latæ circa *res Ecclesiasticas* versantur: de *materiali* enim *causâ* solùm ad præsens disputamus. Non mihi adhuc videre contigit, præter duos illos antedictos, qui *ἀδιαφορίαν* omnem negaret, aut qui *Magistratui politico* aliquam in rebus *adiaphoris* merè *politicis* potestatem non concederet. At qui hominibus potestatem omnem adimant, *ritus* & *ceremonias* in publico Dei cultu instituendi, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in Evangelio perscriptæ occurrit ubique magna *Novatorum* seges. Verùm enimvero, (ut quod res est profitear,) dum, ut mihimetipsi aliisque hoc in negotio satisfaciam, multa à multis (nostratibus præsertim) in eam sententiam congesta volumina excutio; nusquam reperi, qui justam aut justæ similem *discriminis rationem* in medium afferret, cui determinandi & statuendi circa *res adiaphoras potestas*, non in *Ecclesiasticis* obtineat, atque in *Politicis*. Quæ enim *à Scandalo*, *à Libertate Christianâ*, & aliis ejusmodi *Locis communibus*, opponi solent argumenta, adversus *utriusque generis* leges & constitutiones æquo Marte militant; & aututrasque

traſque pariter evertunt, aut neutras. Quæ peculiarem aliquam vim adverſus *Leges & ritus Eccleſiaſticos* habere exiſtimantur, *quatuor* omninò ſunt, ſingula (pro temporis ratione) breviter & ſuo ordine examinanda: *Chriſtus Legiſlator*, *Perfectio Scripturæ*, *Natura ſacri cultus*, *& veteris Eccleſiæ Exemplum.*

XXVII. Objiciunt *primò* illud Apoſtoli, *Jac.* 4. 12. *Unus eſt Legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.* Hoc novatorum argumentum, ut totius cauſæ ſuæ baſin, regnante *Elizabethâ*, plurimi fecêre qui nunc erant *Diſciplinariæ factionis* Coryphæi. *Chriſtum* nimirum unicum eſſe *Eccleſiæ* ſuæ, ut *principem*, ita & *Legiſlatorem.* Quas ille dedit *Leges*, Eccleſiam teneri in perpetuum *obſervare*; alias verò non admittere debere, nec alium *Legiſlatorem* agnoſcere. Quicunque *Leges Eccleſiæ* ferre, præter eas quæ ſunt à Chriſto latæ, præſumpſerit, *Antichriſti* partes agere, & ſe prodere *Regii Chriſti muneris* temerarium invaſorem. Hunc *Apoſtoli* locum aliquoties antè, ut res poſtulabat, tractavimus: præſertim ubi probandum fuit *Deum* ſolum & ejus *Chriſtum* in *Conſcientias* hominum merum & *directum imperium* habere. Sed obtinere hoc in *legibus politicis* nihilo minùs quàm *Eccleſiaſticis*, cæcus ſit oportet qui non videat. Cur enim obligatio *Legum Humanarum* in rebus *civilibus*, cum *Legiſlativâ* unius Chriſti *poteſtate* conſiſtere poſſit, non poterit conſiſtere eadem in *Eccleſiaſticis*; quis ullam *diſcriminis* vel tenuiſſimam umbram ex illo Textu eliciat tandem? Eſto *Eccleſiæ Chriſtianæ* Legiſlator Chriſtus? Annon & *Reipublicæ Chriſtianæ* pariter? Neque enim meminit Apoſtolus in toto illo commate *Eccleſiæ*; nec de *rebus Eccleſiaſticis* omninò diſputationem illam inſtituit: quinimò nec de *politicis* aut *legibus* aut *juribus* ibi agitur, ſed de *privatorum hominum cenſuris.* Vo-

luit ille fideles admonitos, ut *Christianæ Charitatis* memores, à fratribus temerè judicandis abstinerent: Deum enim unicum esse *Conscientiarum Judicem*, qui solus *Legem* dedit, ex quâ in die ultimo *judicandi* essent singuli. Hic verus illius loci scopus; hæc Apostoli mens. Quid hoc, quæso, ad *Leges Humanas* damnandas: aut si damnandas; cur *Ecclesiasticas* magis, quàm *Politicas?* Quarum neutræ, saltem non unæ magis quàm alteræ, à nobis asseruntur *per se & virtute suâ* obligare Conscientias.

XXVIII. Objiciunt *Secundò Perfectionem Sacræ Scripturæ.* Regulam hanc esse vitæ & morum; *Legem perfectam*, & quæ *sapientem* reddere possit *hominem Dei ad omne opus bonum*; cui quisquis de suo quicquam *addiderit*, insignem Deo injuriam fecerit, & sibi gravissimas accersiverit pœnas. Certissima omnia. Quòd si Scriptura sit regula vitæ & agendorum omnibus numeris absoluta; idque (si novis his *Stoicis* fides) usque ad res quasque leviculas, ut nec *festucam tollere* liceat nisi ex verbi Dei præscripto: an non tàm *rebus civilibus* regulandis sufficiet, quàm *Ecclesiasticis*; aut qui magis derogabunt perfectioni Scripturæ *Ecclesiæ* Leges, quàm *Reipublicæ?* Aut quis eum rectè dixerit *addidisse* verbo Dei aliquid, qui *Leges Ecclesiasticas* condidit *ordinis & honestatis* causâ: quum nec ille *Leges* suas populo proponat ut *Dei verbum*; & Deus in verbo suo præceperit, ut omnia in Ecclesiâ *ordine & honestè* fiant?

XXIX. Objiciunt *Tertiò naturam Cultus.* Nempe *Cultum Dei* esse rem sacram: in eo *cultu* omnia ex *Dei præscripto* esse peragenda: procul illinc abigendas, ut *superstitiosas*, imò planè *idololatricas*, quascunque *humanas adinventiones*, & ritus ἀγεραους. Est profectò res sacra *cultus Dei*: nec fas est homini *cultum* aliquem instituere, præter eum

eum quem ipſe Deus præſtituit. Sed quia latet in voce ambiguitas, diſtinguendum eſt de *Cultu Dei*: tripliciter enim accipitur ea vox. Imprimis *Cultus Dei* propriè dictus & præcipuus, eſt internus ille *Animi Cultus*, qui conſiſtit in exercitio virtutum internarum, *Fidei*, *Spei*, *Dilectionis*, *Invocationis*, *Fiduciæ*, &c. *Secundò*, *actus* illi *externi*, quibus internus ille animi *cultus*, partim exprimitur, partim adjuvatur & fovetur; cujuſmodi ſunt *Precationes publicæ*, *Gratiarum actiones*, *Pſalmodiæ*, *Auditio verbi*, *participatio Sacramentorum*, &c. ſuo quodam modo, id eſt, reductivè & minùs propriè, dici etiam poſſunt & ſolent *Cultus Dei*: in quantum ſunt illius propriè dicti cultus externa ſive *teſtimonia*, ſive *adminicula*. *Tertiò*, cùm ſit impoſſibile *actionem* aliquam *externam*, præſertim ſi ſit ſolennis, ſine *circumſtantiis* quibuſdam, (pluribus aut paucioribus,) *locorum*, *temporum*, *geſtuum*, &c. præſtari; inde fit ut ipſæ illæ *circumſtantiæ* (quæ, ſi aut *legibus* aut *moribus* ſtabilitæ fuerint, *Ritus* etiam dicuntur,) interdum *Cultus* appellationem accipiant: ſed id impropriè admodùm, & propter eam concomitantiam ſolùm quam habent ad *cultum* illum *externum*, qui & ipſe impropriè quoque *cultus* dicitur. Dicendum ergo, *internum* illum primarium & propriè dictum *cultum*, ita Deum ſolum authorem agnoſcere, ut nulli homini fas ſit, aut *novum cultum* inſtituere, aut à Deo inſtitutum alicui alteri præterquam ipſi Deo exhibere. *Externum* quoq; *cultum*, quoad *ſubſtantialia*, à Deo ſolo inſtitui. Aſt *circumſtantiarum*, quæ ſunt huic *externo cultui* acceſſoriæ, & ipſum comitantur, (ſi quis eas quoq; voluerit *cultus* nomine dignari,) longè aliam eſſe rationem. Quum enim non poſſit *externus* Dei *cultus ſine circumſtantiis* præſtari, nec tamen Deus in Evangelio ſuo certas particulares *circumſtantias* in ſacris conventibus perpetuò ob-

1.

2.

3.

ſervandas tradiderit, ſed generatim duntaxat præceperit, ut *ordini*, *honeſtati*, & *ædificationi* ſerviatur: neceſſariò ſequitur ejuſmodi *circumſtantiarum* determinationem, quæ ſunt ipſi *cultui accidentales*, & pro locorum, temporum & occaſionum ratione *mutabiles*, ad eos qui ſub Chriſto regendarum Eccleſiarum jus & poteſtatem habent pertinere. Quas, & ab iis qui publicâ authoritate in ſingulis Eccleſiis prædíti ſunt *præſtitui*, & præſtitutas ab omnibus earundem Eccleſiarum membris religioſè *obſervari*, ſacri cultus non natura prohibet, ſed exigit potiùs ſolennitas & decor. Quid quòd iſti ipſi homines, qui in *Canones* & *Conſtitutiones Eccleſiaſticas* tam ſeverè & plenis buccis invehuntur, *ritibus* tamen in cultu Dei externo, à Chriſto aut ejus Apoſtolis nuſpuam præſcriptis, quoties ipſis collibitum eſt, utuntur: ut *manus levatione* in juramento præſtando, *capitis denudatione* in ſacra ſynaxi, aliiſque compluribus, quæ cum quotidie fieri videamus, non opus eſt recenſere.

XXX. *Objiciunt Quartò*, Veteris, (hoc eſt *Judaicæ*,) Eccleſiæ *exemplum Moſen*, datum à Deo Hebræo populo Legiſlatorem, non *ſubſtantialia* tantùm cultus Judaici, ſed (quâ erat fidelitate) & minutiſſimas quaſque *circumſtantias* lege ſuâ definiviſſe; & in conſtruendo *tabernaculo* (qui futurus erat *Eccleſiæ Chriſtianæ* typus) ad *exemplaris ſibi in monte propoſiti* ideam omnia ad amuſſim perfeciſſe. Chriſtum utiq; *Novi Teſtamenti Legiſlatorem*, niſi omnia & ſingula quæ in *cultu Eccleſiaſtico* peragenda ſunt, uſq; ad minutiſſimas quaſq; *circumſtantias* præſcripſiſſet, meritò credi poſſe (quod vel ſuſpicari proximè à blaſphemiâ abeſt) *minùs fidelem* in domo Dei fuiſſe quam fuerat *Moſes*. Chriſto proinde inſignem fieri injuriam pariter, & contumeliam; ſiqui *novi ritus*, quos ipſe nuſquam inſtituit, *Authoritate Humanâ* in Eccleſiam inferantur,

aut

aut à *plebe Chriſtianâ* recipiantur. Atqui imprimis cogitari debuerant qui iſta objiciunt, hoc argumento non minùs *Leges humanas politicas* everti quàm *Eccleſiaſticas*. *Moſes* enim ex Dei mandato *Hebræo* populo legem dedit certam & definitam, non eorum *rituum* ſolùm quæ ad *cultum Dei*, ſed & eorum *judiciorum* quæ ad *civilis regiminis* adminiſtrationem pertinebat.

XXXI. Deinde & illud *Secundò* mirum eſt eos non animadvertiſſe, collatione ejus *fidelitatis* quæ fuit in utroque *Legiſlatore*, *Moſe* & *Chriſto*, vix aliquid ab eis abduci potuiſſe importunius, quod cauſæ ſuæ majori eſſet nocumento, & quod ſententiam noſtram validiùs confirmaret. Sicut enim ex eo quòd *Moſes*, & in *ritualibus* & in *judicialibus*, populo Judaico *Leges plurimas* tulerit; rectè colligimus voluiſſe Deum populum *Judaicum*, ſub illa pædagogiâ & diſciplinâ *Moſaicâ*, quaſi quodam ſervitutis jugo, ſic in officio contineri, ut pauciſſima eſſent illis *libera*: Ita ex eo quòd *Chriſtus*, paternæ voluntatis fideliſſimus interpres, Eccleſiæ Chriſtianæ *pauciſſimas Leges* tulerit *Ceremoniarum*, rectè colligimus Deum voluiſſe, ut Magiſtratus & *populus Chriſtianus* in iſtiuſmodi rebus *libertati* ſuæ permitteretur. Ita ut jam liberum ſit & *privato cuiq; homini* ſponte ſuâ (nullo interveniente *ſuperioris poteſtatis* imperio vel interdicto,) quod ſibi conſultius viſum fuerit facere: & *ſingulis Eccleſiis* earúmque gubernatoribus ea præſcribere & ſancire, quæ ſibi pro temporum & locorum conditione, *ordini, honeſtati, ædificationi & paci* maxime inſervitura videbuntur.

XXXII. Quin & illud *Tertiò* cogitaſſe debuerant, qui hoc argumento utuntur, Ne ipſis quidem *Judicibus* ſub illâ *Moſis* pædagogiâ, ita omnem ademptam fuiſſe *rituum libertatem* in rebus ad *Dei cultum* pertinentibus, ut non illis liceret propriâ

authoritate & *obſervare* & *inſtituere*, quæ nullibi conſtat fuiſſe vel ab ipſo Deo, vel à Moſe Dei miniſtro præcepta. Accipite inſtantias è multis paucas. 1. *Primo*, *Paſchatis* Solennitatem ex Lege *Moſis ſeptiduo* obſervandam, Speciali Lege *Rex Hezekias* (qui tamen ſingulare pietatis ſuæ teſtimonium à Deo ipſo accipere meruit) ex populi conſenſu in alterum *ſeptiduum* continuari decrevit. Cujus rei 2. hiſtoria extat, 2 *Paralip.* 30. *Secundò*, feſtum *Purim* in memoriam ejus liberationis, quæ Judæorum genti ſub Perſarum Rege *Aſſuero* contigerat, annuatim celebrari inſtituerunt *Eſter & Mardocheus*, Eſt. 3. 9. *Tertiò*, cùm Moſes diem *ſolennis jejunii* annuatim unicum duntaxat, *Septimo menſe*, obſervandum præcepiſſet; Reges & Magiſtratus illius populi (quibus de cauſis non ſatis conſtat, ſed ut par eſt credere, in memoriam inſignium aliquot judiciorum Dei) *annua ſolennia jejunia* authoritate ſuâ inſtituerunt alia: ita ut temporibus ultimorum prophetarum *quatuor* obſervarentur *annua jejunia*: videlicet, præter illum *Septimi menſis*, tria alia; menſibus *quarto*, *quinto*, & *decimo*; quorum omnium 4. fit mentio, *Zachar.* 8. 19. *Quarto*, feſtum *dedicationis Altaris*, quod *Encænia* dicitur, ab *Aſamoneis* ſine aliquo Dei mandato inſtitutum, (cujus hiſtoria ex 1 *Mac.* 4. 59. petenda eſt,) Chriſtus ipſe non tantùm comprobaſſe, ſed & præſentiâ ſuâ cohoneſtaſſe, plurimorum eorúmq; melioris notæ interpretum judicio, exiſtimatur, *Joh.* 10. 22. 5. *Quintò*, ut in ſolennibus jejuniis & luctu pœnitentiali *ſacro* ſe induerent, & *cineres* crinibus inſpergerent, nullo Dei mandato præceptum legimus; apud *Judæos* tamen, longò per aliquot retrò ſecula uſu ita moribus receptum eſt (*conſuetudine* diuturnâ, ut fieri amat, *vim legis* obtinente,) ut Chriſtus eo loquendi genere, tanquam ex recepto more gentis, ſine aliquo affixo *nigro Theta*, aliquoties uſus fuerit:

ut

ut *Matth.* 11. 21. *Sextò*, è ſcriptis Rabbinorum conſtat, *Judæis* illud etiam in morem poſitum fuiſſe, ut ante *cœnam Paſchalem* pater-familiàs pedes ſuorum incurvatus *lavaret*: quod etſi nullâ Dei Lege imperatum, à Chriſto tamen obſervatum liquet ex hiſtoria Evangelicâ, *Joh.* 13. Quid attinet *Synagogas* ad commoditatem ſacrorum conventuum per oppida & vicos ubiq; extructas; aliáque compluria, quorum ingentem farraginem ſuppeditant *Judæorum* commentarii, enumerare? Ex quibus omnibus illud ſaltem efficitur: ſi *Judæis* ſub illo ſeverioris diſciplinæ jugo tàm multa licuerint ad *Dei cultum* pertinentia, quæ nullo *Speciali Dei mandato* niterentur: non poſſe ab illius populi exemplo, ad evertendas *Leges Humanas Eccleſiaſticas*, idoneum peti argumentum. 6.

P R Æ-

PRÆLECTIO SEPTIMA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Efficientis.

PROV. VIII. 15.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. DE *Legum Humanarum obligatione* egimus ſuperiore Termino: cum *in genere*, Quod nimirum *Leges Humanæ* ritè conſtitutæ *obligent* ſubditorum conſcientias ad obediendum: tùm etiam *in ſpecie*, quoad illa *dubia* quæ ad *Cauſam Materialem* propiùs pertinere videbantur. Quatenus ſcilicet obligent latæ Leges, primò, de rebus *impoſſibilibus*; ſecundò, de *poſſibilibus* ſed multùm oneroſis; tertiò, de *neceſſariis*; quartò, de *illicitis* & inhoneſtis; quintò, de *malis permittendis*; ſextò, de rebus mediis & *adiaphoris* in communi; ſeptimò, de *ritibus Eccleſiaſticis* in ſpeciali. In quibus omnibus, eorum quæ dicta ſunt, (ne, dum ſingula repeto, moleſtus ſim,) ſumma huc redit: *obligari* ſubditos ad parendum *Legibus Juſtis*, ad parendum *injuſtis non obligari*; juxta quod in Textu propoſito exigit à Legum conditoribus *Salomon*, ut non niſi quæ *juſta* ſunt decernant. Pergendum

portò

porrò ad eorum reliqua quæ ſunt antè à me propoſita proſequenda: In quibus tractandis, utar quâ potero, & res feret, *brevitate*, ut rem univerſam, ſaltem quod ad *Legum obligationem* attinet, idoneo tempore abſolvam.

II. In *Cauſarum* ordine, pro obſervatâ mihi aliàs methodi ratione, *Materiam* proximè ſequitur *Efficiens*: excipit hanc *Forma*: ultimum agmen ducit & claudit *Finis*. De Legum causâ Efficiente, quum in *Quintæ Prælectionis Concluſione tertia* ſatis oſtenſum fuerit, Leges Humanas niſi *à perſonâ legitimam poteſtatem habente* latas non obligare: illud nunc imprimis diſpiciendum reſtat, penes quos ſit ἐξουσία νομοθετικὴ, hoc eſt, juſta & legitima *Leges ferendi poteſtas*; ſive quinam ſint *Legum conditores illi*, quibus ex mente *Salomonis* juſta decernendi jus competit. Huic *Dubio primo* & in hoc cauſæ genere longè præcipuo, ut plenè reſpondeatur, duo interim ſupponenda ſunt. Suppono itaque *primo*, poteſtatem *Legumlativam* eſſe poteſtatem alicujus *Superioris*, ſicut *præcipere*, (*præceptionis* appellatione *prohibitionem* etiam complector) qui eſt *actus Legis* proprius, eſt *actus Superioris*. Diſtare non parùm hac ex parte animadvertere eſt tria hæc: *Promiſſionem*, *Petitionem*, *Præceptionem*. Commune eſt omnium indiſcriminatim, *Superiorum*, *Inferiorum*, *Æqualium*, *promittere*. 1.
Poteſt enim *promittere* aliquid, & *Pater* filio, & *Filius* patri, & *Frater Vicinúſve* fratri aut vicino. *Petere* autem propriè eſt *Inferiorum*, *Parium* etiam 2.
aliquatenus; ut *petit* ſibi dari veniam, vel gratiam fieri, à patre *filius*, & à vicino *vicinus*: non item *ſuperiorum*, niſi impropriè admodum, & per quandam συγκατάβασιν. At *Superiorum*, & in aliquâ 3.
ὑπεροχῇ vel dignitatis præeminentiâ conſtitutorum adeò peculiare eſt *Præcipere*, ut omninò ridiculus eſſet, quiſquis *ſuperiori*, vel etiam *pari* aliquid

quid faciendum *par* aut *inferior* ſeriò *præciperet*. *Actus* enim omnis requirit *principium* ſibi proportionatum: & *par in parem non habet poteſtatem.*

III. De *Obligatione* autem, quoad iſta tria, ſic
1. ſtatuendum. Qui abs alio *petit* quid, *petendo* neutrum obligat; nec ſe, nec eum à quo petit: quia *Petitio* eſt actus *indigentiæ*, non *poteſtatis*; cujus *effectus* cùm aliunde pendeat, & non procedat ab ipſo *agente*, (petente ſc.) non poteſt inducere ali-
2. quam *obligationem*. Qui autem alteri aliquid pollicetur; *Promittendo* ſe quidem *obligat*; eum verò cui facta eſt promiſſio non obligat. Quum enim *promiſſio* ſit actus liberæ voluntatis: poteſt quivis homo in quantum eſt *liberum agens* & ἐξουσίαν ἔχει περὶ τῆς ἰδίας βουλήσεως (ut loquitur Apoſtolus, 1 *Cor.* 7. 37.) jus illud & poteſtatem quam habet in propriam voluntatem *in ſemetipſum* exercere; at non propterea & *in alterum*. Quia ex vi liberi arbitrii, homo eſt *dominus voluntatis* propriæ, &
3. actuum *ſuorum* tantùm, non item *alienorum*. E contrà verò qui alteri *præcipit*, ſi præcipiendi jus habet, eum cui præcipit *præcipiendo* obligat; ſeipſum non obligat. Eò quod *præceptio* eſt actus poteſtatis, authoritatis & juris in *alterum*: ſitque ex ſe aptus natus, niſi aliquid impediat, inducere *obligationem*. Si *Pater* filio, *Dominus* ſervo, *Imperator* militi, *Rex* populo, *Deus* homini, ut *Superior*, facienda *præcipit* cum authoritate; & *præcipiendo* ad imperata facienda *obligat*.

IV. Suppono *Secundò*, poteſtatem *Legumlatoriam* eſſe poteſtatem *publicæ Juriſdictionis*. Neque enim ſufficit ad *poteſtatem leges ferendi*, ut quis in alios jus qualecunque habeat & *imperium*, ut poſſit eis facienda *præſcribere*: niſi & *poteſtate* ſit præditus *externâ*, ita ut poſſit eos ad imperata facienda *cogere*, & nolentes *ſupplicio afficere*. Ὁ γὰρ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν inquit *Ariſtoteles Ethic.*

10. Diſtin-

10. Distinguunt igitur *Scholastici* Ἐξουσίαν sive *potestatem* eam quam habet *superior* in inferiorem, in potestatem quam vocant *Dominativam*, & potestatem *Jurisdictionis*: Quarum illa minor est, privata magis, & *externæ Jurisdictionis* expers; hæc major, & ἀναγκαστικωτέρα. Distant enim inter se non parum duæ istæ *potestates*: idque triplici potissimùm discrimine. *Primò*, ratione *Materiæ* sive *Objecti*, quia *potestas dominativa*, versatur propriè circa communitatem imperfectiorem & privatam, ut *domum, Scholam, familiam*: *potestas* verò *Jurisdictionis* circa perfectiorem & magis publicam, ut *Civitatem, Exercitum, Rempublicam*. *Secundò*, ratione *Finis*, quia *Potestas dominativa* per se & *primariò* ordinatur ad utilitatem *personæ* eam potestatem habentis, id est, *Domini*; in bonum verò communitatis *secundariò* tantùm & consequenter: quatenus nimirum utile est familiæ ut *pater-familias* diteſcat. *Potestas* autem *publicæ jurisdictionis* ordinatur *primariò* in *bonum publicum* ipsius communitatis: in bonum verò *personæ* tali potestate præditæ, id est, ipsius Magistratus, non nisi *secundariò* & consequenter; quatenus nimirum utile est *Principi*, ut Respublica floreat. *Tertiò*, ratione *efficacis administrationis*; quæ in potestate *Jurisdictionis* Major est quàm in *Dominativâ*, propter Majorem *vim coactivam*. Exempli gratiâ, non potest tàm efficaciter procurare *pater-familias*, ut jussa sua executioni mandentur à *filiis* aut *servis* suis, quos ei non licet nisi *virgâ* aut *fuste* corrigere; quàm potest *Magistratus Civilis* à subditis suis, quos *carcere & exilio* punire, bona eorum *fisco* addicere, capitis etiam *supplicio* in ipsos animadvertere, pro jure suo potest, ἡ πατρικὴ σφόδρα ἐξουσίας οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρόν· οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον, inquit loco proximè laudato idem *Aristoteles*. Ergo ad *Leges condendas* non sufficit quævis *superioritas*; 1. 2. 3.

rioritas; ſed præter *Dominativam* illam, requiritur etiam δύναμις ἀναγκαστικὴ, ſive *poteſtas Juriſdictionis* propriè dictæ: ita ut *Leges* ferri non poſſint, niſi à perſonâ habentem *publicam coactivam poteſtatem*. Intelligitis ut opinor, ne ſit neceſſe me vos illud admonere, quæ ſunt à me jam dicta ad *Leges* κυρίως dictas *abſolutè* pertinere; ad reliquas, non niſi κατ' ἀναλογίαν, ſuo quodam modo & *proportione*: prout earum unaquæq; ad iſtarum perfectionem aut accedunt propiùs, aut ab ea longiùs abſunt.

V. His duabus *Hypotheſibus*, quæ quorſum tendant, ex his quæ ſtatim dicturus ſum facilè intelligetis, addo jam tertio loco *Concluſionem* reſponſivam; hanc ſcilicet: Poteſtatem νομοθετικὴν eſſe poteſtatem αὐτοκεφαλοειδῆ. Hoc eſt, jus *ferendi Leges* quæ obligent totam communitatem eſſe penes eum ſolum (ſive ſit is *ſingularis perſona* ut in ſtatu regiminis Monarchici, ſive *plures* ut in aliis) qui cum *ſummâ poteſtate* toti communitati præeſt. Hanc *Concluſionem* explico primùm, deinde confirmo. Pro ejus *explicatione* ſciendum *primò*, ad ſocietatem humanarum civilem felicitatem, & commodiorem Rerump. adminiſtrationem, ordinis authorem *Deum Opt. Max.* non *regimen* modò *politicum* inſtituiſſe, ut eſſent qui populo præeſſent Magiſtratus; ſed & in ipſo regimine *ordinem* etiam *politicum* inſtituiſſe, ut vel inter ipſos Magiſtratus eſſent διαιρέσεις διακοσιῶν, varii quidam cùm *Dignitatis*, tùm *Poteſtatis* gradus. Fortaſſis illud τεταγμέναι ἐξουσίαι, quo *militari verbo* uſus eſt Apoſtolus, *Rom.* 15. 1. eò reſpicit, ut Magiſtratum à Deo non *Ordinationem* ſolùm, ſed & *ſubordinationem* (qualis in *militari acie* cernitur) innuere voluerit.

VI. Sciendum *ſecundò*, in rebus omnibus, inter quas eſt aliquis ordo, ne fiat, (quod natura horret)

in

in infinitum proceſſus, neceſſariò tandem perveniri ad aliquod in ſuo ordine *primum* & ſummum, in quo ſtetur. *Magiſtratus* ergo ejuſdem communitatis cum ſint alii aliis dignitate & poteſtate *ſuperiores*; oportet ut ſit inter eos aliquis ita reliquis *ſublimior*, ut ab illo reliqui pendeant, ipſe autem à nullo: ut *Caput* in corpore, *Gubernator* in nave, in exercitu *Imperator*: Supremus ſcilicet Magiſtratus; *ſolo Deo minor*; quique in gubernando commiſſo ſibi populo *nec ſuperiorem habet nec parem*: Quem *Apoſtoli*, *Petrus* ὑπερέχοντα, *Paulus* ἐξουσίαν ὑπερέχουσαν, & ἢ ἐν ὑπεροχῇ ὄντα appellant; & Scholaſtici ferè *Caput communitatis*: Cujus eſt αὐτοκρατορεία, & *Imperii Majeſtas*; & cui inferiores omnes *Magiſtratus* univerſam illam quâ apud populum pollent poteſtatem ſuam acceptam ferunt, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπόμενοι, 1 *Pet.* 2. 13. 1 Pet. 2 13. Rom 13. 1. 1 Tim. 2. 3.

VII. Sciendum *Tertiò*, pro diversâ Rerumpformâ *ſupremam* hanc *poteſtatem*, quam *Majeſtatem* vel αὐτοκρατορείαν dicimus, vel in *unâ* aliquâ perſonâ, vel in *pluribus* poſitam eſſe. In ſtatu popu- 1.
lari, quam *Democratiam* vocant, ſumma Imperii eſt ferè penes *Magiſtratus plures* popularibus ſuffragiis annuatim, aut per alia certa temporum intervalla delectos: qui fuit olim ſtatus *populi Romani*, cum à *Conſulibus*, *Prætoribus*, *Tribunis plebis*, *Ædilibus*, aliiſque annuis Magiſtratibus regerentur. Unde frequentes occurrunt apud *Ciceronem* in alios iſtiuſmodi locutiones; *Populi Romani Majeſtas*, *Læſa populi Majeſtas*, *Viſum eſt Senatui Populoque Romano*, &c. In ſtatu *Ariſtocratico* eadem 2.
Majeſtas eſt penes *Optimates* quoſdam, quos alibi *Illuſtriſſimos* vocant, alibi regni *Proceres*, alibi aliis eos titulis & appellationibus pro more gentis inſigniunt. Quorum, etſi *unus* aliquis fortaſſis (ut in *Rep. Venetâ*) vel etiam *plures*, poſſunt habere

præ

præ reliquis aliquam dignitatis & loci præeminentiam, veluti quendam *ordinis primatum*, (qui fuit olim *Romani Episcopi*, & reliquorum *Patriarcharum* in Conciliis honos:) nemo tamen est ita reliquis potestate *Superior*, ut aut possit de eis singulis authoritate suâ *judicium ferre*, aut non possit abs eis universis ipse *judicari*. Cujus regiminis effigiem qualemcunque *Majores & Aldermanni* in villis nostris; *Collegiorum Præfecti & Socii* in Academiis, etsi leviter admodum, aliqua tamen tenus
3. repræsentatam nobis exhibent. At in statu *Monarchico* (ut vel ipsum nomen indicio est) unius *Regis* personæ inhæret summa potestas. Unde *Petrus*, optimus *Pauli* interpres, monet populum
(a) 1 Pet. 1. 13. Christianum, ut *Regi* pareant (a) ὡς ὑπερέχοντι· Nequis ultra dubitare possit, quid sibi velit illud *Paulinum* ταῖς ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις, *Rom.* 13. 1. *Samuel* etiam, ut propheta Dei, ita *Regiæ potestatis* plenitudinem populo cogitandam proponit, 1 *Sam.* 8. Ut siquis *Rex* in suo Regno *Supremus*, singula quæ ex illo capite sibi licere constat, nullâ subeunte justâ causâ, sed merâ dominandi libidine faceret, & se *pro Rege tyrannum* ostenderet; etsi non esset ἀναμάρτητος, nec peccato careret apud Deum: esset tamen ἀνυπεύθυνος, nec deberet à populo coerceri; dicique propterea mereretur, abusus quidem ille *potestate suâ*, sed tamen *suâ*. Apud nos *Anglos* saltem quid potest aut certiùs constare aut liquidiùs, (nisi siqui in sole meridiano cæcutire malint, quàm uti oculis,) quàm ad unam serenissimam *Majestatem Regiam* supremam trium istorum *Regnorum* potestatem pertinere? Quem & *Majestatis* titulo, non modo ex usu loquendi communi, sed & in solennibus *Legum sanctionibus*, & in omnibus *juris formulis* & actionibus, insignire solemus; & *omnium personarum causarúmque in suis regnis supremum, imò & solum*

lum ſupremum Moderatorem, ſolenni præſtito juramento (tactis ſacroſancti Dei Evangeliis) agnovimus.

VIII. Sciendum *quartò*, Cùm dicimus penes *unum Regem* eſſe jus condendarum *Regum*, non id ita intelligendum, quaſi vellemus quicquid *Regi* libuerit jubere id continuò *Legis* vim obtinere: nam & *populi conſenſum* aliquem, aliáq; nonnulla ad *Legem conſtituendam* requiri mox oſtendam. Quin hoc eſt quod volumus, quòd ſcilicet *Plebiſcita*, *Senatus-conſulta*, cæteræque *Procerum*, *Plebis*, aliorúmque quorumcunque *rogationes*, niſi *Regiâ* inſuper authoritate muniantur, non *obligent* ſubditos, nec habeant *vim Legis*: quibus tamen maturè & ritè præparatis ſimulac *Regis* acceſſerit conſenſus, *Legis* nómen, formam & authoritatem protinus accipiunt, incipiúntque ſtatim ac promulgatæ fuerint, ſubditos *obligare*. Cum igitur illa ſola cenſenda ſit cujuſque rei *cauſa Efficiens* principalis & ſufficiens, quæ *per ſe* & immediatè *producit*, & in materiam præparatam *introducit* eam *formam*, quæ illi rei dat *nomen* & *eſſe*; etſi ad productionem ipſius effectus alia etiam *concurrere* oporteat, vel *antecedere* potiùs, ut *prævias diſpoſitiones* quò materia ad recipiendam formam ab agente intentam aptior reddatur: omninò conſtat, quotcunque demum ea ſint quæ ad *Legem* rectè conſtituendam *antecedenter* requiruntur, *voluntatem* tamen *Principis* (ex cujus unius *arbitratu* & juſſione omnes *Legum rogationes* aut *ratæ* habentur aut *irritæ*,) eſſe ſolam & adæquatam *publicam Legum efficientem cauſam*.

IX. His præmiſſis, confirmatur *Concluſio* multipli argumento. Imprimis teſtimonio Sacræ Scripturæ, 1 *Gen.* 49. 10. in celebri illo *Jacobi Patriarchæ* jam morituri teſtamento: *Non auferetur Sceptrum de Juda*, & *Legiſlator de femore ejus*, vaticinium 1.

nium eſt de futurâ in illa tribu *Regia dignitate*: quam περιφερειακῶς deſcribit pius ſenex, adhibitis in eam rem poteſtatis regiæ & notiſſimo inſigni, *Sceptro* [Σκηπτοῦχοι βασιλῆες] & potiſſimâ
2. prerogativâ, *Jure Legiſlativo*, 2. Deut. 33. 4, 5. Moſes eo nomine fuiſſe dicitur quaſi *Rex in Iſraele*, quòd congregatis principibus populi & tribubus *Le-*
3. *gem* eis præceperit; 3. *Pſal.* 60. 7. *Judah Legiſlator meus*, id eſt, *Rex*: ſicque ibi vertit vulgatus
4. interpres. *Judah Rex meus.* 4. In *Textu* demum propoſito, *Prov.* 8. 15. *Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.* Ubi (quod ſolenne eſt *Salomoni* in toto hoc *Proverbiorum* volumine, ut verſus pars poſterior prioris, aut *exegeſin* contineat, aut *antitheſin*,) iidem ipſi, qui in priore commatis parte, *Reges*, in poſteriore ἐξηγητικῶς *Legum conditores* dicuntur.. 5. In novo etiam Te-
5. ſtamento νόμι βασιλικῦ meminit *Jacobus* Apoſtolus, *Jac.* 2. 8.

Confirmatur *ſecundò*, Philoſophorum, Hiſtoricorum, & *Juris* cùm *Civilis*, tùm noſtri Anglorum *municipalis* Conſultorum, quæ paſſim occurrunt frequentibus teſtimoniis: Nos pauciſſimis, ut in re manifeſtâ, contenti erimus. Legem *Principis* opus eſſe aſſerunt *Ariſtoteles*, *Plutarchus*, aliiq; innumeri optimæ notæ authores. Sed imprimis celebre eſt illud *Ulpiani*, quod in Jure Romano habetur, *Quod Principi placuit Legis habet vigorem.* Quod, ne ἁπλῶς & perperam intellectum tyrannicæ dominationi viam ſtruere videatur, ſic olim explicuit *Bractonus* noſtrâs: *Quod Principi placuit*; id eſt, non quicquid eſt à Rege temerè & ex animi perturbati impetu quodam & æſtu præſumptum, ſed quicquid ex *Magnatum ſuorum conſilio* (Regio aſſenſu authoritatem præſtante) & *habita ſuper hoc deliberatione & tractatu* (ſic enim ille loquitur) *rectè fuerit definitum.* Quin & in

Jure

Jure nostro, & in quotidianis processibus juridicis in foro contentioso, ex solenni formulâ *Regiæ Leges* dici solent [The Kings Laws :] non aliam ob causam, ut nos docuerunt Juris nostri periti, quàm quod *Leges Angliæ* sint *Fons Justitiæ & Legum*; & Legibus ipsis (ipsis legibus id ipsum αὐτολεξεὶ prositentibus) *ut pro Legibus habeantur* vim omnem imponendi habeant concessam sibi à Deo (a) αὐτοκρατορικὴν potestatem. Ut nihil sit opus, in pluribus congerendis testimoniis operam collocare non necessariam.

(a) *Cui* αὐτοκρατορικὴν *Legibus ipsis Legum vim imponendi potestatem Deus dedit.* Finch. Nomotech. in Epist. dedic.

XI. Sed enim & istis supersederi potuisset, si non tàm claræ luci nebulas offundere conatus esset, putidissimo suo & ante hæc infelicia tempora inaudito figmento, de *coordinatâ* nescio quâ *potestate*, ἀνώνυμος nescio quis tenebrio. Qui ut νεωτεριζόντων quorundam nefariis consiliis & conatibus supparasitaretur, (quæ cùm omni *Juris* præsidio destituerentur, specioso tamen aliquo tibicine quantumvis tenui & infirmo, fuerant pro tempore suffulcienda ;) edito libello id agit sedulò, ut populum dedoceat inanem illam philosophiam, quâ hactenus ei impositum est ab iis qui negant *contradictoria posse simul esse vera.* Regem scilicet & *supremum esse*, id est, *non habere parem* ; & *habere parem*, id est, *non esse supremum.* Fuisse tamen, qui hoc tàm ridiculum commentum, ut cœlitùs delapsum σοφὸν φάρμακον, (nimirum quòd ipsorum intererat hæc vulgò credi) avidè arriperent, & ambabus ulnis amplexarentur, non tàm mirandum est ; quàm dolendum reperiri potuisse, qui tàm crasso sophismate sibi persuaderi paterentur, ut turpissimo se interim perjurio alligarent. Quid enim *perjurium* dici mereatur, si hoc non sit manifestum *perjurium* ; quem *solum esse supremum in suo regno moderatorem* conceptis verbis juraveris, ei *parem* aliam in suo reg-

no *poteſtatem* conſtituere & agnoſcere? Apage ergo cum ſuis portentoſis ſtrophis *Coordinatorem* noſtrum, qui nobis hanc remoram injecit: & pergamus.

XII. Confirmatur dicta *Concluſio tertiò, Ratione.* Præcipuus *actus* gubernationis præcipuam requirit *poteſtatem: Actus* enim omnis, cum ſit exercitium alicujus *potentiæ*, ſupponit in agente *potentiam* ſibi proportionatam. Eſt autem νομοθεσία, ſive *Legumlatio* actus gubernationis ſupremus & præcipuus. Non ergo poteſt exerceri niſi à *perſonâ* habente, aut ſaltem in virtute & ex authoritate habentis *ſupremam poteſtatem* & juriſdictionem in communitatem ſibi ſubjectam. Cùm enim *Juriſdictionis* ſive *Poteſtatis politicæ* duæ ſunt nobiliſſimæ & præ reliquis præcipuæ ſive ſpecies ſive partes, νομοθετικὴ & κριτικὴ, Poteſtas ſcilicet *Legumlativa*, & Poteſtas *Judiciaria* harum utraque in *jure dicundo* conſiſtit: unde & *Juriſdictionis* nomen. Sed cum hoc diſcrimine, quòd Juriſdictio *Judicis* ſit *Juris* tantùm *dati dictio*; Juriſdictio verò *Legiſlatoris* ſit *Juris* etiam *dandi dictio*: Unde ſequitur multò anguſtiorem eſſe illam *Judicis* poteſtatem, anguſtiorem hanc *Legiſlatoris*. Illius eſt *Jus Populo dicere*, & ex *Lege* jam latâ ſententiam ferre: hujus vel ipſi *Judici Jus dicere*, & quæ ſit ipſi judicandi norma *Legem* de novo condere. Ille ex præſcripto *Juris Conſtituti* pronunciare tenetur: hic ex plenitudine poteſtatis *præſcribit* & conſtituit *Jus*, quod non minùs *Judex* ipſe inferior, quàm reliquus *populus*, tenetur in poſterum obſervare. Non eſt igitur inconveniens, *poteſtatem Judiciariam*; cùm ſit inferioris generis poteſtas, ab *inferiore* etiam perſonâ ordinariè exerceri: at *ſuprema* illa & *architectonica Leges ferendi Poteſtas* omninò expedit, ut, non niſi à perſonâ cujus ſit *Suprema Poteſtas* exerceatur.

cætur. Atque de *Dubio Primo* hactenus.

XIII. *Dubium Secundum* est, An ad *Legis Obligationem* requiratur *populi consensus?* Ex jam dictis enim possit fortassis aliquis existimare *potestatem ferendi Leges* ad *Principem* ita pleno jure pertinere, ut ex nostrâ sententiâ *subditorum* nullæ essent omninò hac in re partes, nec, siquid ille statuerit, populo quicquam supereſſet aliud quàm jussa capessere; & colla jugo subdere. Et sanè videtur pro dominantium libidine, illud *Sic volo sic jubeo*, apud prisci sæculi *Reges* ita obtinuisse, dum mera *Principum arbitria pro Legibus* erant: ut ipsum *Tyrannii* nomen innocens initio & honestum, ex tàm salutaris potentiæ fœdo abusu, in contumeliam jamdiu abierit, & horrendum aliquid auribus nostris, quoties auditur, inferre putetur. Atqui *populi* saltem *consensum* aliquem requiri, & antè prænonui; & ab omnibus, quos mihi videre contigit, probatissimis scriptoribus conceditur. Adeò ut ipsi *Jesuitæ*, qui sunt *Oecumenicæ* & nullis concluſæ finibus *Pontificis* sui *Omnipotentiæ* assertores acerrimi, excusandos tamen ob non servatas *Concilii Tridentini & Bullæ Cœnæ Leges*, eo solo nomine putent in *Germaniâ* & alibi multos, quòd in iis gentibus nunquam fuerint illæ Leges *usu receptæ*. Dico igitur, & est communis sententia, institutas & propositas à capite communitatis seu *Principe* Leges; non *obligare* subditos, nec *vim Legis* habere, nisi ab ipsa *communitate* recipiantur, & utentium vel *suffragiis* vel *moribus* comprobentur. Demostheni Lex est πόλεως συνθήκη κοινὴ, *Communis sponsio civitatis*: cujus siquem minùs moveat hæc in causâ authoritas, quòd in *Athenienſium Rep. populari* versaretur; accedat *Iuliani Jurisconsulti* authoritas, qui sub *Romanis Imperatoribus* vixit pleno jure imperantibus; cujus verba sunt, l. 32. *F. de Legibus*, *ipsæ Leges nullâ aliâ ex causâ*

sâ nos tenent, quàm quòd judicio populi recepta sunt.

XIV. Sed enim istius *receptionis* sive *consensus* necessitatem, etsi omnes agnoscant, non tamen ex eodem fonte omnes accersunt. Sunt qui putent, *populi consensum* in condendis Legibus propterea requiri, quòd *Principes* potestatem suam omnem *à populo effluxam* habeant, quâ si *abusi* fuerint (*abuti* autem potestate suâ censendi sunt, si eam longius latiúsve proferre & extendere velint, quàm populo visum fuerit,) poterit *populus* pro jure suo *potestatem* quam ipsis ante concesserat denuò *resumere*. Periculoso admodum errore, & quem meritò abominari debeant, quotquot non sunt humani generis & publicæ tranquillitatis hostes. Nititur enim tota hæc ratio *duplici fundamento*; debili utroque & ab omni sanâ ratione alieno: altero, *Principes* totam potestatem suam *populo acceptam* ferre; altero, *potestatem* quisquis alteri *concesserit*, posse eam cum ipsi libuerit *revocare*. *O egregium Sophistam*, si hæc ita essent. *Samuelem* magis, qui ut populum θεοκρατίας jamdiu pertæsum à perverso *rerum novandarum studio* absterreret, *Regiæ Potestatis* amplitudinem eis ob oculos proposuisse satis habuit? an magis *fatuum popellum Israeliticum*, qui sui juris ignarus pati se potuit tàm futili sophismate sic ῥινὸς ἀγεσθαι, ut planè obtumesceret? Adeóne omnes bardos & stupidos, nulliúsque aut *mentis* aut *animi*, ut nec unus aliquis in tàm magnâ populi coronâ reperiri potuerit, cui tantum inesset *acuminis audaciæ* ut ad ista omnia promptè responderet? cùm tàm facile fuerit *Samueli* sic peroranti statim regessisse, "Pueris hæc mi-"nare & qui nihil sapiunt; nos, si sic dominari "cœperit Rex noster, *jure nostro* utemur; *auferemus* ei mox eam quam antè *dedimus potestatem*. Quàm brevi responsio totum negotium confecissent

&

& os prophetæ in æternum obturaſſent, ſi retrioribus illis ſæculis tàm credita fuiſſent hæc novorum Magiſtrorum figmenta, quàm ſunt ab illis fidenter diſcipulis ſuis obtruſa, & à temerariâ plebe lubenter excepta.

XV. Sed ut ſeriò agamus, & ad rem ipſam accedamus propiùs; *Dico primò*, Præſidendi in Rep. *poteſtatem*, quocunque tandem *modo* ad eam perveniatur, *ab* (*a*) *ipſo Deo* eſſe, *ſolo & immediatè*, nullatenus autem à *populo*. Apertiſſima ſunt in hanc rem Sacræ Scripturæ teſtimoniæ. *Per me Reges regnant*, Pro. 8. id eſt, meâ unius, non humanâ aliquâ authoritate. *Quæ ſunt, à Deo ſunt*, (non à populo,) *conſtitutæ poteſtates*, Rom. 13.1. Ipſi *Magiſtratus* qui populo præſunt, *Dei* ſunt *adminiſtri*, θεῦ λειτουργοὶ, θεῦ διάκονοι, *Ibid. verſ.* 4, 6. *Dii* propterea dicti, *Pſal.* 82. 6. quòd ipſius *Dei* in terris (*b*) vices gerant, idque *Deo* ipſis conferente hanc poteſtatem, non *populi* ſuffragiis, *Ego dixi Dii eſtis*. Poteritne *populus* aliquis ſine turpis *idololatriæ* crimine *ſibi Deos conſtituere*, cum ſit uniuſcujuſque hominis, ei qui ipſius vices gerat, *poteſtatem vicariam* ſuâ *authoritate* demandare, non alieno *arbitratu?* Audebitne quiſquam mortalium id juris ſibi arrogare, ut qui *Dei* in terris *Miniſter & vice Deus* futurus ſit, omnem illam ſuam *Authoritatem* & *Poteſtatem* ab ipſo ſibi collatam agnoſcat? Utut fortaſſis poterint eſſe *populi* circa *perſonam* ut poteſtatis *ſubjectum* partes aliquæ (ut mox videbimus;) quemadmodum in *generatione* rerum naturalium, ſunt aliquæ *præviæ alterationes*, quæ præparent & diſponant *materiam* ad recipiendam *formam* introducendam: *collatio* tamen *Poteſtatis Regitivæ*, ſive applicatio ejus ad perſonam non eſt *populi* opus, ſed *Dei* ipſius *immediatè*; ſicut *productio formæ* in ſubjectam materiam eſt *immediatum* opus *agentis* ſive *generantis*.

(a) Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες. Homer. in Hymn.

(b) *Non alio animo populus rectorem ſuum intuetur, quàm ſi Dii immortales poteſtatem viſendi ſui faciunt.* Senec. 1. de clem. 19.

(a) Lib. 5. contra hæres. cap. 20.

Scitum est illud Irænei, (c) *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & Reges constituuntur.*

XVI. *Dico Secundò*, (ut digitum ad fontes intendam) *dominationem politicam* ab initio non nisi *patriæ potestatis* propaginem fuisse. Ipsa rerum primordia quibus otium est paulò diligentiùs rimari, gentes reprehendunt olim non ex *mutuâ populorum consensione* in *Regna* & *Resp.* coaluisse; sed inter *Noachi* posteros aliquandiu omne *imperium* intra *paternæ authoritatis* metas constitisse. Nondum *Reges* erant; sed nec *Reguli* quidem; nedum ampliſsimarum ditiorum *Monarchæ*: multò autem animè *Aristocratici* vel *popularis status* regimina; inaudita priscis sæculis toto orbe nomina & in *Græcia* primùm, gente *levi* & *cupidâ novitatis*, καινοτομούντων quorundam libidine vel furore, introducta. Penes (*a*) *familiarum capita* stetit adhuc omnis dominatio, in quibus qui (*b*) *primogenitus* erat cujusque familiæ, sine suffragiis aut electione aliquâ quodam quasi naturæ jure, & *sacrorum* & *civilis administrationis antistes*, & totius cognationis *princeps* habebatur. Qui *pro suo arbitratu* delinquentes *moderatis* primò *pœnis* castigabat; mox excrescentibus in magnam multitudinem familiis, *gravioribus suppliciis* nocentes coercuit: donec tandem, auctâ indies hominum multitudine, & succrescentibus unà vitiis, irrogandi sceleribus *capitalia supplicia* accessit necessitas. Inde factum ut *pater* in liberos totámque familiam *jus* olim haberet (*c*) *vitæ & necis*: cujus juris, etiam post constitutos plerisque in gentibus *Reges*, manserunt tamen diu vestigia quædam. Hinc illa notata *Aristoteli*, (sed improbata) *patriæ potestatis* apud *Persas* nimia severitas: & vetus illa quæ apud *A. Gellium Noct. Attic. lib. 5. cap. 19.* extat arrogandi liberos solennis Romanorum formula, [*UTI. EI. VITÆ. NECIS. QUE. IN. EO. POTESTAS.*

(a) Ἐν ἁπάσαις ἀρχῇ τοῦ ἄρχειν ἡ πατρικὴ πρώτη ἐστὶν ἀρχὴ καὶ φύσει, Aristot. 7. Eudem. 10.

(b) Πᾶσα οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου. Id. 1. Polit. 1.

(c) *Pater jussi; hoc naturæ omni lege majus est. Jus nobis vitæ necisq; concessum est.* Quintil. declam. 6.

POTESTAS. SIET. UTI. PATRI. ENDO. FILIO. EST.] Ab his initiis, per incrementa *familiarum*, pullularunt paulatim ubique terrarum *Regna*: quibus qui præerant, & *Reges* dicti ſunt, & in ſuis ditionibus, exiguis illis quidem (unicâ fortaſſis *urbeculâ* cum paucis adjacentibus *pagis* & *vinculis*) *merum* tamen *imperium* exercuerunt. (*d*) *Principio rerum, gentium nationúmq; imperia penes Reges erant*: ſic hiſtoriam ſuam orditur Juſtinus. Et ante eum Cicero, (*e*) *Omnes* inquit *antiquæ gentes regibus quondam paruerunt*. Et utroque antiquior. (*f*) *Ariſtoteles* eas *Civitates* teſtatur quæ ſuo tempore *liberæ* habebantur (*Græcas* nimirum & earum exempla ſecutas intelligit,) ſub *regio* primitùs *imperio* fuiſſe. Hujus quam dixi *Originis*, inter alia plurima, hoc quoque argumentum eſt non leve, quòd tàm arctis finibus claudebantur olim *Regum ditiones*, ut in unâ *Canaanitide*, regione non magnâ, *triginta & unum Reges* ab Iſraelitarum Duce *Joſue* debellatos habeamus *Joſ. cap.* 12. quibus tamen ſuperſtitem reliquiſſe eum iſtiuſmodi *Regulorum* numerum duplo ferè majorem, non improbabili conjecturâ vel ex eo mihi colligi poſſe videtur, quòd non multò poſt ipſius *Jeſue* exceſſum *Adoni-bezekum* in *ſeptuaginta Reges* à ſe devictos barbaro more ſæviiſſe legimus *Jud.* 1. 7. Quid multa! Magnæ familiæ *principem* inter, & anguſti territorii *Regem*, tàm exile diſcrimen eſt, ut *nomine* & (*g*) *mole* magis, quàm *re* & *poteſtate*, diſtare inter ſe videantur: ita ut nemini poſſit eſſe dubium, ſiquidem rationes ritè ſubducere velit, *patriam dominationem* procedente tempore, paulatim & imperceptibili actu, in *regium nomen & imperium* adoleviſſe; nec aliunde quàm ex hoc capite petendam eſſe *ſummi imperii originem*. Et hactenus ſanè in conferendâ *Regiâ Poteſtate*, nullas fuiſſe, nec quidem eſſe potuiſſe, *populi* partes, certo certius eſt.

(*d*) Juſtin. 1 Hiſt. 1.

(*e*) Cic. 3. de Legib.

(*f*) Τὸ παλαιὸν πανταχοῦ βασιλεύονται αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. Ariſtot. 1. Polit.

(*g*) Ὅτι τῷ ὅλῳ καὶ παντὶ ἀλλὰ τῷ πόσῳ μόνῳ διαφέρει, Gregor. Presb. in vita Greg. Nazianzeni.

XVII.

XVII. Ex his, ut opinor, ſatis conficitur (ut illud obiter adnotem, quod dignum eſt obſervatu,) illam *regiminis formam*, in quâ totius *familiæ primogenitus* in jura paterna ſuccedit ut *propinquior hæres*, meritò cæteris præferendam eſſe; cùm ob alias plurimas nec contemnendas rationes, tùm vel hac unâ de causâ maximè, quòd *origini* ſuæ, ad quam homines natura ipſa quodammodo inſtituiſſe videtur, optimè reſpondeat. A quâ *antiquiſſimâ* & naturæ congruentiſſimâ *formâ* ſimul abſceſſum eſt, (impotenti ſcilicet & effræni *dominandi libidine* alias ſibi vias quibus ad *imperii culmen* aſcenderetur moliente,) *tyrannidi* pariter & *popularibus ſtudiis* opportuniora exinde facta ſunt omnia. Qui enim aliâ quàm *Legitimâ ſucceſſione* imperium obtinent, uno è tribus modis ad regna promoveri neceſſe eſt: aut *apertâ vi*, & militaribus armis; aut *fraudibus* & aſtu; aut liberâ demum *electione*. Qui vi & armis ſibi quæſiverunt imperium, ſive *merâ uſurpatione* ſine aliquo juris prætextu id factum fuerit, ſive *Bello Juſto* hoſtibus à quibus injuſtè laceſſiti ſunt illato, (utrovis modo enim fieri contingit:) hos etiam certum eſt, authoritatem ſuam nihilo magis *ſubditis* ſuis debere, quàm qui *Jure Hæreditario* in regna avita ſuccedunt. Quin multò etiam minùs: in quantum iſti *volentibus civibus* & jugo aſſuetis, illi *invitis* & (ſi reſiſtendo pares eſſent) repugnare paratis dominantur. Ergo nec hactenus apparent in conferendâ *ſummâ poteſtate*, populi ullæ partes.

XVIII. At in ſtabiliendâ eorum poteſtate, qui *tyrannidem per dolum occupant*, negari non poteſt, *populum* ſuas habere partes, eáſque præcipuas. Solent enim qui *tyrannidem* affectant, animum imprimis ad *favorem popularium* conciliandum intendere;

dere; (*a*) *potentiam ex vulgi adulatione quærentes*, Affatim hujus rei exemplorum suppeditant plurimarum gentium historiæ. Apud unum *Trogi* abbreviatorem, quibus artibus (*b*) *Pisistratus* Atheniensium, (*c*) Heracliensium *Clearchus*, (*d*) *Dionysius junior* Siculorum, alii aliorum populorum turbam in suas partes pellexerint, reperire est. *Invidiosis orationibus* credulæ multitudinis animos adversus *optimos* quosque *cives* concitare: nonnulla *publicè laudanda* & quæ speciem haberent *Clementiæ*, *Justitiæ*, & in plebem *benignitatis*, facere; omne genus *blanditiis* ac *delinimentis*, quibus decipi amat & solet *vulgus*, in civium affectus se insinuare, velut *publicæ libertatis* unicos futuros assertores, vindices & patronos; *simulatio* officii, crebræ *pollicitationes*, injecta *spes* feliciorum temporum & mutandæ in melius publicarum rerum administrationis: hæ nimirum sunt egregiæ *illæ artes*, quibus qui ad imperium per *fraudes* affectant viam, (*e*) incautum & leve vulgus sollicitant, inflectunt, quà libet impellunt, ἐκχαίνοντες λόγοις πρὸς κέρδος ἴδιον. Et quidem *perraro hæc alea fallit*. Fit enim plerunque ut *populi favore* suffulti, ipsorúmque ope & *operâ* adjuti, ad summum illud *honoris* & *imperii* culmen, quò jamdiu anhelabat eorum *ambitio*, tandem conscendant.

(*a*) Justin. 13. 3.
(*b*) ---2.8.
(*c*) ---16.4.
(*d*) ---21. 1.

(*e*) *Nihil est facilius, quàm in quemvis affectum movere populum.* Quintil. declam. 11. Euripid. in Supplic. act. 2.

XIX. Verùm enimvero ista omnia quàm parùm habeant momenti ad probandam legitimam *populi* in conferendo summo imperio *potestatem*, facilè providebit, quisquis cogitaverit. Imprimis 1.
à facto ad jus debile semper habitum esse arguendi genus. Deinde, quæ à populo hunc in modum facta legimus, non fuisse *judicio* facta, sedatóque & sereno, sed concitato & perturbato affectibus animo. Quinetiam, ubi resederit paulùm 2.
illa *animorum tempestas*, & astu deceptum se ac ludificatum 3.

dificatum populus tandem, ſed ſerò nimis deprehenderit; facti ſui ſemet pœnitere, pudere nimiæ credulitatis; temeritatem ſuam & imprudentiam damnare, qui avidâ amplificandæ *libertatis ſpe* inducti, ſuâ ſe operâ in *ſervitutem tyrannicæ dominationis* ultrò tradiderint. Spirant hæc omnia meram *impotentiam*, & animorũ *infirmitatem*: ita ut mirus artifex ſit oporteat, qui ſe hinc aliquod ſobrii *juris* aut legitimæ *poteſtatis* argumentum elicere poſſe confidat.

XX. Reliqua eſt igitur unica duntaxat *Reip.* ſpecies, in quâ *popularis* in conſtituendo principe *Juris* aliqua ſaltem apparet imago: *Regnum* ſcil. *Electivum*, ubi in demortui Regis locum novus ſuccedit *Rex* liberis populi ſuffragiis *eligendus*. Eſſe hic *populo* ſuas partes, eáſque legitimas & jure bono ſibi competentes, prolixè fatemur: non tamen & illud ullatenus largiendum cenſemus, totam propterea ſic *electi Regis poteſtatem* à populo pendere, aut *populo acceptam* ferri debere. Aliud enim eſt *poteſtatem* aliquam inſtituere; aliud *perſonam* qui eam poteſtatem exerceat eligere: nec *aliud* ſolùm, ſed & (plerumque) *alterius*. *Prætor urbanus* iſtius villæ ab oppidanis & comburgenſibus ſuis quotannis *eligitur*: electus, *Juriſdictionem* quandam exercet, quam niſi ſic *electus* fuiſſet non licuiſſet ei exercere, infra pomœria iſtius urbis. Penes *Collegiorum* etiam *Socios*, quoties præfecturam vacare contigerit, jus eſt *eligendi Præfectum*; ad quem ſic electum & virtute dictæ electionis, ſpectat totius *Collegii regimen*. Eligentium utrobiq; jus univerſum in ſolâ *perſonæ deſignatione* verſatur, quæ *poteſtatem* muneri ſuo competentem non ab *eligentibus* derivatam, ſed aliunde ſibi conceſſam, exerceat. Neque enim *Prætor Juriſdictionem* quam in urbe exercet *concivibus* ſuis qui ipſum ad gerendum magiſtratum elegerunt, acceptam fert;

fert; ſed *Chartæ Regiæ*, qui pro ſuo beneplacito indulſit urbi tale privilegium: *nec Collegii præfectus* quam obtinet in Collegio authoritatem accepit à *ſociis* quorum ſuffragiis *electus* eſt, ſed à *fundatore* ejuſque ſtatutis, qui iſtam ei authoritatem conceſſit. In ſummâ, ubi *Principis electio à populo* aut legibus aut moribus recepta eſt, ibi populus *perſonam regentis* deſignat quidem, aſt Deus unus confert *regendi authoritatem.*

XXI. Sed donemus iſtis vulgi palponibus (ut eorum importunitati tantiſper gratificemur) ſuam hanc *hypotheſin:* nec hilum promoverit tamen, niſi & illud inſuper largiamur, quod cùm ſolidè probare debuiſſent, ſumere maluerunt; quiſquis alteri contulerit poteſtatem, ei jus eſſe *collatam poteſtatem*, ubi ipſi viſum fuerit opportunum, eidem *adimere*, & in manum ſuam *reſumere*.. Contrà ſtat ratio, & omnia jura, omnia fora reclamant.. Scilicet, *Legitima pacta* non eſſe reſcindenda; *Donationem* abſolutè nec interpoſitâ conditione factam non poſſe *revocari*, vel in totum vel ex parte; *Jus* quod ante electionem plenum fuit in *eligentibus*, *electione* jam peractâ ipſo facto (*a*) tranſire in *perſonam electam*: aliáque in eandem rem plurima naturæ ſunt & rationis toto orbe receptiſſima dictata, & omnium gentium conſenſu, ut ex uſu quotidiano ſatis conſtat, firmata & comprobata. *Septem Germaniæ Principes eligendi* Imperatorem plenam habent poteſtatem; *electum* autem imperio ſubmovendi, nullam. Singulorum *Angliæ Comitatuum* & *Burgorum* communitas plebis, hoc eſt, incolæ & *liberi homines* (ut noſtrates loquuntur) quotquot ſunt infra majoris nobilitatis gradum, *Equites* & *Burgenſes*, communibus ſuffragiis *eligendi jus* habent, quos ad *Comitia Parlamentaria* velut legatos ſuo nomine mittant cum *fiduciariâ poteſtate* de publicis regni negotiis ipſorum vice tractandi: aſt

(*a*) *Populus in eum omne ſuum imperium & poteſtatem tranſtulit.* Ulpian. F. de conſtit. princip.

ast abrogandi impostorum jam *electis* demandatam semel potestatem, etiamsi fortè votis *eligentium* parùm respondérint, nullum jus habent. Eadem ratio est eorum, penes quos *Prætorem urbanum*, *Collegii præfectum*, aut alterius ejusmodi communitatis aut corporis civilis *caput eligendi* jus est: qui peractâ *electione*, non habent ultra quod agant, jure nimirum & authoritate præsidendi *in personam electam* translatis, cujus potestati deinceps subesse tenentur, & in *electione* quam ipsi fecerunt acquiescere; nec, si *electus* indignum se Magistratu præbuerit, aliis id quàm sibimetipsis imputare.

XXII. Potuerunt ista, fateor, longiùs porrigi: & quidem dignum esset operâ pretium, liberiùs excurrere in istam probationem, & tàm noxiæ ac in seditionem pullulantis radicis fibras omnes ex animis hominum penitùs evellere, nisi me temporis & instituti mei ratio, eò unde egressus sum, revocaret. Nec fortassis multùm opus est hac in re longiori excursu; cùm & ex his quæ jam dicta sunt satis constare posse arbitrer, quàm temerè simul & periculosè hæc tàm vasta populo *potestas* attribuatur; & alii suppetant idoneæ rationes, quæ ut in ferendis legibus *populi* etiam *consensus* accedat & approbatio, vehementer persuadeant. *Primò*, quia *Lex* debet esse (*a*) *νῦς ἄνευ ὀρέξεως*, *Mens cupiditatis expers*: jussa autem *Principum*, in aulicorum & adulatorum gratiam temerè & inconsultis subditis emissa, sunt ferè *μετ' ὀρέξεως*, pravis nempe impotentium *affectuum* cupidinibus vitiata. *Secundò*, quia *Leges* illæ, quæ cum proponuntur subditis, non probantur, *moraliter loquendo* præsumuntur esse aut *injustæ* in se, aut subditis *onerosæ* nimis, aut saltem *inutiles* bono publico; & proinde ejusmodi, ut expediat eas non sanciri, quum sit Reipublicæ valdè incommodum, multiplicari *Leges* sine necessitate. *Tertiò*, quia *Leges* jam

1.

(*a*) Aristot. 3. Polit. 16.

2.

3.

jam legitimè conſtitutas ita abrogari poſſe conſtat per *contrariam conſuetudinem*, ut ultrâ obligare deſinant: quæ *conſuetudo* nihil aliud eſt quàm conjuncta *populi conſenſio* eam legem ut inutilem obſervare negligentis, & *conſenſio principis* obſervationem ejus non exigentis. Ergo quum ſit ejuſdem poteſtatis *conſtruere* & *deſtruere*, videtur *Legum vis* ex approbatione & *conſenſu populi* non minimùm pendere. *Quartò* & præcipuè, quia 4.
hoc ipſum (ſcilicet ut ad Leges condendas concurrat unà cum *Principis poteſtate conſenſus* etiam *populi*) & ad publicam totius *Regni* pacem, & ad ſalutem ſecuritatémque *Principis* in tantum conducit, ut nihil magis. Omnino enim veriſimile eſt *ſubditos* univerſos, *Regibus* qui ipſorum conſenſum expectaverint, & *Legibus* in quas ipſi conſenſerint, promptè & alacriter, nec gravatè parituros. Neque verò imminutum iri iſthoc pacto ſupremam *Principis νομοθετικὴν poteſtatem* (quod unam objici ex adverſâ parte ſolet) verendum eſt. Poſſe enim duo hæc, (*populi* inquam *conſenſum* & *ſupremam Principis* in ferendis Legibus *poteſtatem*) ſimul & amicè ſatis conſiſtere, (præterea quod in rebus ipſis nulla videtur eſſe repugnantia,) vel inde conſtare poteſt quòd *Angliæ* noſtræ *Reges*, quorum *ſupremam poteſtatem* ante infeliciſſima hæc tempora omnes hujus Regni incolæ prolixiſſimè ſemper agnoverunt, nunquam tamen *Legiſlativam* ſuam *Poteſtatem* ita exercuerint, ut ſine *ſubditorum* ſuorum *conſenſu* leges aliquas ipſis impoſuerint.

XXIII. Concedendum ergo putamus, ad *condendas Leges* quæ ſubditos obligent in conſcientiâ, requiri aliquem ſaltem (*a*) *populi conſenſum*. Sed porrò dubitari poteſt non immeritò, eſtóque igitur hoc *Dubium Tertium, qualis quantuſque* populi conſenſus requiratur ad hoc, ut *Principis*

(*a*) Ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστι. Ariſtot. 1. Polit. 6.

cipis placitum habeat vigorem *Legis*. Respondeo, considerari posse in isto de quo nunc agimus *populi consensu* duo hæc; Consentiendi scil. & *Tempus*, & *Modum*: & horum rursus utrumque bifariam. Vel enim consentitur in Legem, quoad *Tempus*; *ante* ejus permulgationem rogationémque, vel *post*: quoad *Modum*: consensu expresso, sive *suffragiis*; vel consensu tacito, sive *moribus*. Ex horum complexione, *quatuor* oriuntur *popularis consensus* modi sive *gradus*.

XXIV. *Primus*, isque omnium minimus & infimus, *gradus* est, *consensus tacitus ante rogationem Legis*; cum scilicet populus aliquis se suáque omnia sic in *victoris potestate* posuit, aut longâ parendi consuetudine ita in integrum permisit *Principis Arbitrio*, ut quicquid is statuerit, id ipsis rarum esse debeat. Utrovis enim modo id contingat, tantundem est: siquidem *ex Jure Gentium*, justa est illa *Principis potestas*, quæ aut *Justo Bello* parta est, aut *diuturnâ possessione* quasi quodam præscriptionis jure confirmata. Et iste quidem *gradus*, etsi populo non multùm sit profuturus, si *Principi* libuerit potestate suâ in *tyrannidem* abuti: sufficit tamen ad hoc, ne queri possit *populus* sibi factam injuriam, si *Principem* gravius aliquid in ipsos, (quod fortè non sit injustum, sed quod ipsi tamen nollent,) statuere contigerit. Quemadmodum apud nos, importunè (ut solent) & iniquè è *Presbyterianorum* grege nonnulli conqueruntur, *pastorum parochialium electionem* populo injustè ereptam; cùm quos oporteret à *parochianis* ad id munus vocari, à privatâ aliquâ singulari *personâ*, aut *Collegio*, sub *patroni* nomine sine ipsorum consensu præsententur. Illud interim parùm cogitantes, *eligendi jus* si quod *populus* olim habuerit, (quæ tamen incerta

res

res est, & quam si negetur nunquam probare poterunt) ex justâ certè aliquâ causâ ab initio, sed longi temporis præscriptione jam ignoratâ, ad *beneficiorum patronos* quos vocant jamdudum transisse, adeóque in factâ à *Patronis* electione involvi *virtualiter* & contineri *populi consensum*. Quod si homines dogmatum suorum nimiùm pertinaces non permoveat; ast illud saltem submonendi sunt, quod vel importunissimo adversario faciat satis, *Juris Patronatus* & *Ecclesiarum advocationes* Authoritate *Parliamentariâ*, hoc est, communi & pleno totius *populi consensu*, dudum sancita esse; & proinde quod à legitimo *Patrono* hoc in casu fit, *populum* ut id ei facere liceret *consensisse*.

XXV. *Secundus gradus* est, *tacitus populi consensus* in Legem, *postea promulgationem*. Cùm scilicet (*a*) populus *Legi* à Principe latæ & promulgatæ non contradicit, sed eam potiùs *moribus* & *factis* comprobat; conformando se voluntati *Principis*, & id observando, quod *Lege* imperatum est. Si enim qui *vel tacet* duntaxat, *consentire* videtur, multò magis *consentire* præsumitur qui & *facit*. De quo consentiendi gradu sic iterum *Julianus*, ubi supra; *Quid interest* (inquit) *suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus & facto?*

(*a*) *Leges constituuntur cum promulgantur, firmantur cum moribus utentium approbantur.* Distinct. 4. Sect. In istis.

XXVI. *Tertius gradus* est, *expressus populi consensus* in Legem à Principe rogatam & sibi propositam *post factam rogationem*. Cùm scil. *Princeps* Legis materiam domi antè præparatam, & ex consilio virorum prudentium, si non perfectè expolitam, aliquatenus tamen exasciatam, & *in concepta verba* quædam redactam, nequid quod palàm esset absurdum aut incommodum contineret, subditis suis ulteriùs examinandam & expendendam permittit: postulans, ut ipsi aut pleraque ipsorum pars eandem si futuram putent

Reipublicæ salutarem, aut saltem *bono publico* nihil incommodaturam, suffragiis suis confirment, ut ipsis etiam consentientibus abeat in *Legem*. Qui ferè fuit apud *Romanos* olim, stante adhuc Rep. *rogandarum Legum* mos: unde & *Rogandi* vox obtineat, cujus apud *Romanarum rerum* scriptores frequentissima mentio est.

XXVII. Ultimus & *supremus gradus*, (quæ est ipsissima illa *Populi Libertas*, quâ tandiu sub optimis *Regibus* ad invidiam usque felices fuimus *Britanni*, & nisi stupidè ingrati nimiùm nos indignos præstitissemus tantâ felicitate, adhuc felicissimis esse libuisset) est *consensus expressus ante rogationem Legis*. Cùm scilicet *Legis formulâ perscripta*, habitâ priùs inter ipsos justâ & de *rebus* & de *verbis* deliberatione, *Procerum* regni & *delegatorum plebis* conjunctis suffragiis comprobata, *Regiæ* tandem *Majestati*, cui uni competit *Legum ferendarum summa potestas*, exhibetur, ut ipsius calculo, si id ipsi commodum visum fuerit, confirmata, *Legis* exinde habeat *vigorem*, aliàs irrita sit penitus, nec pro Lege habeatur. Quæ *Legum sanciendarum* ratio, à Majoribus nostris prudentissimè excogitata, & ad nostra usque secula per tot Regum & annorum series traducta, omnium retriorum ætatum experientia usúque comperta est adeò *Reipublicæ* salutaris: ut si de movendis loco suo veteribus terminis non essent intempestivè satis (nequid durius dicam) capi cœpta consilia, floruissent adhuc fortassis, ut Dei olim beneficio, quæ nunc justissimo ipsius judicio pessum ierunt, eúmque magis magísque Indies *Ecclesiæ*, *Academiæ*, *Rex*, *Populus*, *Respublica*, *Res* cujusque *privatæ*. Quandoquidem non posse arbitror humano ingenio facilè excogitari, ad moderandam hinc *Regum Potentiam*, illinc

licentiam

licentiam populi continendam coercendámque *Legum ferendarum* ratio aliquam agis opportuna.

XXVIII. Sequitur *Dubium Quartum* De *Legibus minorum Communitatum*; ut exempli gratiâ, *Civitatum, Academiarum, Collegiorum, Scholarum*, aliarúmque quas *Corporatas* vocant *Societates*: quæ præter *Leges* omnibus Regni ſubditis *communes*, ſuis etiam *privatis* gaudent *Legibus, Juribus & Statutis*. Ad quas nimirum perſonas pertineat ejuſmodi *Legum ferendarum Poteſtas*? & latæ quos & quoad *obligent*? Nec eſt difficilis reſponſio. Dico ergo *Primò*, Quum omnes 1.
hujuſmodi *ſodalitates, corpora*, ſive *collegia minora*, magni ſint corporis, (hoc eſt, *Regni* ſive *Reipublicæ*,) membra, & in eo contineantur ut *Cœlorum orbes inferiores* in ſuperioribus, non licere cuiquam *Collegio*, ſocietati, eorúmve moderatoribus, aut inſpectoribus, *Leges privatas* in uſum ſuum condere, quæ publicis totius *Regni Legibus* adverſentur, aut ullo modo præjudicent. Dico *Secundo*, Quum ex conceſſione *Principum*, 2.
idque ex gratiâ ſpeciali (ut loquuntur) corporentur iſtiuſmodi *Societates*, nec aliis gaudeant *juribus, privilegiis* vel *poteſtate*, extra ea quæ vel ex diuturna temporis *præſcriptione*, vel ex chartis *diplomatibuſque Regiis* conſtare poteſt fuiſſe ſibi conceſſa: *Poteſtatem* proinde quæ in ipſis eſt νομοθετικὴν omnem *derivatam* eſſe *poteſtatem*, non autem *primitivam*, atque in ſupremam *Regiam Poteſtatem*, ut veram ſui *Originem*, ultimatè reſolvi; & propterea non poſſe ejuſmodi *Societates* earúmque Magiſtratus pro arbitrio ſuo conſtituere, aut *Poteſtatem* aliquam in legibus ferendis actualiter exercere, niſi ad modum & menſuram indultæ ſibi *à Principe* facultatis. Dico *Tertiò*, 3.
Leges à privatis *Collegiis* & *Societatibus Corporatis*

tis juxta tenorem facultatis sibi à Principe concessæ *legitimè latas, obligare* omnia membra earundem *societatum*, & quotquot earum jurisdictioni seu regimini subduntur, eósque solos, *per se, directè* & vi suâ: ast virtute supremæ *Majestatis Regiæ*, cujus authoritate nituntur, & à quâ vim suam omnem & authoritatem accipiunt *obligare* aliquatenus & *indirectè* universos & singulos totius Regni subditos. Sed utriusque *obligationis* nec eadem ratio est, nec gradus idem. *Obligant* enim hæ *Leges, suos*, quidem, ut eas diligenter *observent*: *reliquos* verò hactenus tantum *obligant*, ne eas aliquo modo *violent*, *imminuántve*, aut earum observationem impediant.

XXIX. *Dubium Quintum*, de *Legibus Ecclesiasticis in specie.* Posse de novo condi *Leges* de ritibus, *rebus* & *personis Ecclesiasticis*, omnibusq; sacri cultus externi *circumstantiis* ad ordinem, honestatem & ædificationem spectantibus, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in sacris literis traditæ; adeo manifesta res est & rationi consentanea, ut perversi judicii obstinatique animi se suspicione ægrè liberaverit, qui siccus & sobrius negaverit. Sed cujus sit *Ecclesiasticas Leges* condere, ex quò in diversa studia abiere
1. *Theologi*, parum inter partes convenit. *Pontificii*, qui clericos ab omni *Civilis Magistratus* Jurisdictione *exemptos* volunt, (de quâ controversiâ non est nunc disputandi locus,) *Episcopis* solis, inque eis summo *Pontifici* maxime, quem *Oecumenicum Episcopum* prædicant, hoc juris asserunt, ut ipsis *Leges* condere liceat, quæ non *Clericorum* modò sed & *Laicorum* conscientias obligent; etiam sine consensu vel licentiâ *Magistratus Politici*. *Papismi* hunc articulum, ut & alios non paucos, (mutatâ tantùm *personâ*, *dogmate* non mutato,)

tato,) amplectuntur, qui ſe tamen *Papiſmi* acerrimos hoſtes profitentur, ſed omnia interim novi 2.
interturbant Davi, *Diſciplinarii* noſtri *Reformatores:* qui omnem Poteſtatem, Authoritatem, *Juriſdictionemque Eccleſiaſticam* Regibus ademptam, ſibi unis ſuiſque *Claſſibus* & *Conventibus* vendicant. *Eraſtiani* ex adverſo, *Reformatores* quoque 3.
non minùs & hi (Deus bone! ſub ſpecie *Reformationis* quot nominum & opinionum monſtra, niſi quòd ſunt *deformia* pariter, aliàs immane quantum invicem *difformia*, parturivit, peperit, aluit, fovit prodigiorum ferax *noviſſimum hoc ſeptennium*!) *Eraſtiani* inquam, *clericis* omni *Juriſdictioni Eccleſiaſticâ* penitus exutis, *Externi Eccleſiæ regiminis* jus univerſum *Magiſtratui Civili* ex aſſe & in ſolidum attribuunt.

XXX. Non eſt mihi animus, ſed nec otium, (niſi vobis plus æquo moleſtus eſſe vellem) cum utriuſvis generis adverſario manum conſerere. Hic, ut aliis pleriſque in rebus uſuvenit, *verior* eſſe videtur, & eſt certè *tutior*, quæ inter duas extremas *media* interjacet *ſententia:* in quam veſtris omnium pedibus eò lubentiùs itum iri confido, quòd & Doctrinæ *Eccleſiæ Anglicanæ*, & *Regni* inſimul *Legibus* maximè ſit conſentanea. Nempe, *Jus* condendi *Leges Eccleſiaſticas* eſſe penes *Epiſcopos*, *Presbyteros*, aliáqſue perſonas à totius Regni Clero rite electas, & in *legitima Synodo* ritè congregatas. Ita tamen ut ejus juris ſive *poteſtatis exercitium* in omni Rep. Chriſtianâ, ex Authoritate Supremi *Magiſtratus Politici* pendere debeat. Idque & *à parte antè*, (ut loqui ſolemus) & *à parte poſt:* Videlicet, ut nec eis ſtatuendi *Canones Eccleſiaſticos* causâ liceat convenire, niſi aut ipſius mandato & juſſu ad id negotii convocatis, aut ejus ſaltem authoritate, ve-

niâ ab eo petitâ pariter & obtentâ, munitis: nec *Canones*, in quos illi ſic convocati munitique conſenſerint, rati ſint, aut vim aliquam habeant *obligandi*, quoad Supremi Magiſtratus aſſenſus accedat, cujus approbatione & publicâ authoritate ſimulac confirmati fuerint, illico pro *Legibus* habendi ſunt, & *ſubditos obligant*. Atque hæc de *Cauſâ Efficiente* dicta ſufficiant.

P R Æ-

PRÆLECTIO OCTAVA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Formalis: *Ubi*

De { Promulgatione Legum. / Legibus Pœnalibus.

E S R. X. 7, 8.

7. *Ita promulgarunt per* Judah *&* Jeruſalem *omnibus filiis captivitatis, ut ſe congregarent* Jeroſolymis,
8. *Et quiſquis non veniret infra triduum---- ſub anathemate ut eſſent omnes facultates ejus.*

I DE *Legum Humanarum obligatione* quod ad earum *Cauſas Materialem & Efficientem* pertinet, in his quæ jam antè nobis tractata ſunt, ſatis pro inſtituti noſtri ratione vidimus. Dicendum proximè de his, quæ ad *Cauſæ genus Formale*, (etſi fortaſſis non admodum propriè, ſiquis velit iſta ad accuratam methodi normam exigere, haud tamen prorsùs incommodè, ut mihi ſaltem videtur,) reduci poſ-

ſunt. Quæ omnia, ad duo omninò capita revocare licet: alterum de *Legum Promulgatione*; de adjunctâ eis *pœna* delinquentibus irrogandâ alterum. Quarum utraque ut in propoſito *Textu* expreſsè continetur, *Promulgatio* verſu ſeptimo, *Pœna* verſu octavo: ita eſt utriuſque, & ex ipsâ *Legis* naturâ, & ad *effectum Legis* conſequendum, uſus perneceſſarius. Quum enim *Lex*, ex naturâ ſuâ, & quatenus eſt *regula* quædam rerum agendarum, *duplicem* habere debeat *vim*; vim ſcil. *dirigendi*, oſtendendo ſubditis quid ſit *faciendum* vel *non faciendum*, & vim *obligandi*, ingerendo animis eorum parendi neceſſitatem: non poterit *Lex* duplicem hanc *vim* debitè & cum effectu exerere, niſi & ſubdito innoteſcat, quæ ſit *Principis voluntas*, quod fit *Promulgatione*; & intelligat etiam ex appoſitâ *pœnâ*, quantum ſuâ refert eam præſtare.

II. De *Promulgatione* Legis, *Dubium Primum* eſt, *An Promulgatio ſit de ratione Legis?* quod eſt quærere, An ad hoc ut *Lex* habeat vim *dirigendi* & *obligandi*, ita neceſſariò requiratur ejus *Promulgatio*, ut ea vi careat niſi promulgata ſit? *Promulgationem* autem in tota hac tractatione non intelligo quoad uſum ejus vocabuli apud *Ciceronem* & alios *Romanos Scriptores*, ſed juxta receptum morem loquendi: *Scholaſticorum* & *Canoniſtarum* poſteriorum ſeculorum. Illa enim veterum *promulgatione*, proponebatur publicè *tribus nundinis* Lex adhuc ferenda, ut populo probaretur: at hæc de qua nunc loquimur *promulgatio* eſt ipſa *publicatio Legis jam Latæ*, ut populo innoteſcat. Ad dubium ergo propoſitum reſpondeo breviter, *Promulgationem* ita eſſe de ratione *Legis*, ut aliquo modo dici poſſit ejus *Forma*, adeóque apud pleroſque authores ingrediatur ejus definitionem: & proinde ſimpliciter eſſe neceſſariam ad hoc, ut *Lex* exerceat *Officium*

ficium Legis, quod eſt, *dirigere* & *obligare* ſubditos; quos ne *dirigere* quidem poteſt, multò autem minus *obligare*, quantumcunque ſit juſta & optima authoritate lata, niſi ſit illis *cognita*, & cognita eſſe non poteſt niſi *promulgetur*. Illud enim quod propriè inducit obligationem, eſt *voluntas* & authoritas præſidentis ſive *principis*, non ut eſt *perſona ſingularis*, ſed quatenus ſuſtinet *perſonam publicam* & eſt caput communitatis. Atqui niſi ſuam illam voluntatem publica aliqua ratione populo patefieri & proponi curaverit, non poterit de aliqua *Lege* (juris ſaltem interpretatione) certò conſtare, quòd ſit ipſius *voluntas*, & ab ejus authoritate prout *publicam perſonam* ſuſtinet profecta, Hinc illud juris Canonici (*a*) *Leges conſtituuntur*, cum *promulgantur*: itémque illud alterum juris civilis *effutum*, *Leges quæ conſtringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent*. Quod quùm omnium Doctorum communi conſenſu; ratione ſcilicet ſic dictante, comprobetur: nihil opus eſt ei firmando aut *Dei* ipſius exemplum in medium adducere, *Legem* ſuam populo Hebræo de monte *Sinai* ſolenniter *promulgantis*; aut florentiſſimarum toto orbe *Rerump.* & *civitatum* praxin, quæ *Leges* ſuas mox ut latæ fuerunt, *tabulis æneis* inciſas, aut inſculptas *ligneis*, in locis maximè publicis civibus inſpiciendas propoſuerunt. Notiſſima ſunt illa vocabula quæ paſſim apud authores occurrunt, & ad hanc claſſem pertinent, *Athenienſium* Θέσμοι, κύρβεις, ἄξονες, XII. Tabulæ Romanorum, aliorumque populorum alia: de quibus conſulant, queis vacat eſſe iſtarum rerum curioſis utriuſque linguæ Lexicographos & Philologos. Nobis ad alia pergendum.

(*a*) Diſtinct. 4. Sect. Iniſtis.

II. Poſitâ promulgandæ Legis *Neceſſitate*, exoritur *dubium ſecundum, qualis debeat* eſſe *promulgatio Legis*, ut legitima cenſeatur, & inducat *obligationem*?

gationem ? Pro reſponſione dico *primò*, *promulgandi* legum modam & rationem, quoad particulares *ritus* & *circumſtantias*, pro more cujuſque gentis variari poſſe; in eo tamen conſentire omnes, ex communi uſu requiri, ut *Legiſlator* voluntatem ſuã curet ita proponi & manifeſtari ſubditis *externo* aliquo *ſigno*, ut eis publicè innoteſcat, nec aliquis eorum qui tenentur legem obſervare, poſſit (*moraliter loquendo*) eſſe ignarus ejuſmodi legem eſſe latam. Atque hoc propterea requiritur, quod *dirigendi* vis legi intrinſeca eſt & eſſentialis: non autem poſſunt *ſubditi* actiones ſuas ſecundum Principis ſui voluntatem *dirigere*, niſi cognoſcant hanc eſſe ejus *voluntatem*; nec id ſcire poſſunt, niſi ſit ipſis *externo* aliquo *ſigno* (puta voce, ſcripto, ſculpturâ, ſimilive alio) ſufficienter *propoſita* & manifeſta.

IV. *Dico Secundò*, ad *promulgationem Legis* ita ut obliget ſubditos non ſufficere quòd *Legiſlator* voluntatem ſuam eis publicè ſignificet; ſed ulteriùs etiam requiri, ut ſolenni aliquo adhibito *ritu* id fiat: aut ſaltem ita fiat (quod *ſolennis ritus* inſtar habet, & tantundem valet) ut ſatis teſtatum ſit ſubditis *Legiſlatorem* intendere, ut illa ipſius voluntas *vigorem Legis* habeat, & eos *obliget*. Cujus ratio eſt, quia non omnis *voluntas ſuperioris*, etſi ſubdito cognita, continuò & ipſo facto eum *obligat*; niſi etiam conſtet *ſuperiorem intendiſſe* ut obligaret. Omnis enim *ſuperior* Legiſlativâ poteſtate præditus, quum *duplicem* ſuſtineat *perſonam*; unam privatam quà *homo ſingularis*, alteram publicam quà *legitimus ſuperior*: poteſt idcirco duplicem ſubire conſiderationem ſive reſpectum. Peperit nobis haud ita pridem inter medias turbas inauſpicata quorundam ſolertia *novam diſtinctionem*, de Regis nempe *capacitate* (ſic enim loqui placuit) *perſonali*, & *politicâ*; præſenti negotio

(meo

(meo ſaltem judicio) quàm ei rei quæ tunc agebatur, aliquantò commodiorem. Nimirum ſic eſt: *Voluntas Principis*, ſi conſideretur princeps *in capacitate ſua perſonali*, hoc eſt, ut *perſona ſingularis* & quaſi privata, non habet rationem *Legis*, nec obligat *ſubditos* ut ſecundùm eam *dirigant* actiones ſuas. Ergo ad *obligandam ſubditos* non ſatis eſt, ut *Princeps* quocunque modo eis ſignificet hoc vel illud ſe *velle*: niſi etiam alicunde conſtare poterit, eum idipſum velle ut *in capacitate ſuâ Politicâ*; hoc eſt, quatenus *Princeps* eſt, & caput communitatis, & ut *perſonam publicam* ſuſtinet cum *Legiſlativâ poteſtate*. Quod quum ex ſimplici *voluntatis* ſuæ ſignificatione ſatis conſtare non poteſt, opus eſt ut aliquâ magis publicâ & *ſolenni ceremoniâ* iis quorum id ſcire intereſt teſtatum ſit; nequis poſſit excuſandæ ſuæ *inobedientiæ* putidum illud & vulgare *Non putâram* obtendere.

V. Dico *Tertiò*, in amplioribus imperiis, quæ multas continent *Provincias*, utile ſaltem eſſe ut *promulgatio* novæ Legis fiat in ſingulis imperii *Provinciis*. Sunt quibus hoc videtur ſimpliciter neceſſarium, & requiri ex naturâ *Legis*, quæ non obligat niſi à *populo* acceptetur: & proinde ſi *Lex* in *curiâ* Principis, aut totius Regni *Metropoli*, aut primariis aliquot *civitatibus* ſolùm promulgetur, non ſufficere ejuſmodi *promulgationem* ad obligandum eos, qui in locis & provinciis remotioribus degunt. Sed utut non ſit hoc ſimpliciter neceſſarium, nec videtur enim natura *Legis* id requirere, & ex alterâ parte ſtat cùm *communis opinio* Doctorum, tùm *communis* plerarumque gentium *praxis*) utile tamen eſt id fieri, ut *Lex*, quâ *ſinguli* tenentur, ad *ſingulorum*, quoad fieri poteſt, notitiam perveniat. Quod quantò faciliùs noſtro ſeculo, quam prioribus illis (nondum adinventâ *arte Typographicâ*) præſtari poteſt, tantò inexcuſabiliùs negligitur.

negligitur. Ne longè abeam; quæ est apud nos usu recepta, non modò sufficiens, sed & facillima videtur esse *Legis Promulgandæ* & commodissima simul ratio: ut scilicet *Leges in Comitiis Parlamentariis* totius Regni Ordinum consensu à *Rege sancitæ*, finitis jam *Comitiis* mox typis mandentur, idque à *Typographo Regio* & *noto charactere*, ita ut nemo posset esse dubius, leges eas & legitimè *latas* esse, & sufficienter *promulgatas*.

VI. *Dubium Tertium.* Supposito quod Lex fuerit sufficienter *promulgata*, *quando incipiat obligare* subditos: an statim post *promulgationem* factam?

1. An post aliquod temporis intervallum? Pro responsione dico *primò*, quod & extra controversiam est, *Leges* illas, in quibus definitum est certum *tempus obligationis*, quamprimum illud tempus advenerit, *statim obligare* incipere, & obligare deinceps in omne tempus futurum, nisi aut *terminus obligationis* ipsis illis legibus definiatur, aut ipsæ leges vel novâ *lege* vel contrariâ *consuetudine* abrogentur. Unde ex communi juris civilis sententiâ *Leges Imperatoriæ* de novo constitutæ non obligant Imperii subditos, nisi post *duos menses* à promulgatione factaâ: quia id tempus *Authentica quadam in Novellis*, ut in omnibus legibus observandum, universaliter definitum est, idque eo consilio, quòd præsumitur facillimè posse *duorum mensium* spatio notitiam legis ad omnes subditos pervenire.

2. Dico *Secundo*, in Regnis & Rebuspublicis, ubi nihil certi de *tempore* quo Leges de novo latæ incipiant obligare aut *Jure* definitum est, aut *moribus* receptum, *Leges* in quibus non opponitur certum tempus obligationis, obligare in conscientiâ, quam primùm sunt pro consueto regionis more *promulgatæ*, omnes illos ad quorum notitiam pervenerint, aut quibus per *Legislatorem* non steterit, quò minùs innotescere potuerint. Quum enim *obligatio*

tio Legis ex voluntate *Legiſlatoris* pendeat, non ex ſcientiâ *ſubditi*: ſequitur vigere *obligationem Legis*, quando Legiſlator voluntatem ſuam *ſubditis externo ſigno* ſufficienter expreſſerit, ſive id ſingulis *ſubditis* cognitum fuerit, ſive contigerit ut aliqui fortè idipſum ignorent. Poſitâ ſiquidem *Lege*, ponitur *obligatio*; quæ convenit legi quatenus Lex eſt, & eam neceſſariò ſequitur, ſicut omnis neceſſarius *effectus* ſequitur propriam ſuam *cauſam*, ut à nobis ſæpè antè dictum eſt. Ergo quum *Legi* quamprimum *legitimè lata* eſt & *ſufficienter promulgata*, nihil ultrà deſit quod ad complendam ejus eſſentiam requiratur; omninò conſequitur *legem* ſic latam & promulgatam *ſtatim* inducere obligationem. Neque inconvenit naſci poſſe in nobis *obligationem* per voluntatem & factum alterius ſolùm, nobis etiam neſcientibus; ſi *obligatio* illa habeat rationem *debiti moralis*, ut loquuntur; etſi in *obligationibus* & debitis quæ oriuntur *ex contractu*, aliter ſe res habeat.

VII. *Dubium Quartum*; quatenus *Lex* afficiat eos, quibus, poſtquam *ſufficienter promulgata* eſt, aut poſt elapſum tempus lege conſtitutum, *actu* tamen non innoteſcit? Quod eſt quærere, an cui *Lex actu cognita non eſt*, aut *culpæ* reus ſit, ita ut peccet ſi contra *legem* faciat, aut *pœnam* propterea mereatur, quam *Lex* delinquentibus irrogat? Ratio dubitandi eſt, ex unâ parte, quia fruſtrà eſt *obligatio*, vel potiùs nulla, quæ nec ad *culpam* obligat, nec ad *pœnam*. Ex alterâ parte, tùm quia abſurdum videtur, ut quis *obligetur ad impoſſibile*, at certè legem ſervare quam neſcias, *impoſſibile* eſt: tùm etiam quia è duobus *Legis* quæ diximus officiis, neceſſe eſt *dirigendi* illam vim, ut naturâ priorem, alteram illam *obligandi* vim antecedere, ita ut Lex nequeat *obligare* niſi quem *dirigit*, *dirigere* autem non poteſt niſi ſit *cognita*. Hoc imprimis

primis ſuppoſito, quod nullam admittit dubitationem, ſubditum cui Lex actu cognita eſt, obligari & *ad culpam*, & *ad pœnam*: quod ad *ignorantes legem* attinet, pro reſponſione ad dubium propoſitum, *Dico primò*, qui legem ignorat ex *craſsâ negligentiâ*, quum id ſuo vitio & *latâ culpâ* contingat ut eam neſciat, nihilo ut ſaltem non multo minùs, & *peccati* reum eſſe, & *pœnam* mereri, quàm eum qui cognitam legem violat. *Ignorantia* enim *craſſa* ejus quod quis ſcire debet & poteſt, neminem excuſat: nec multum diſtare videntur (juris interpretatione) *dolus malus*, & *lata culpa*.

VIII. Dico *ſecundò*, eum qui *Legem* propterea *ignorat*, quia aliquantò *incurioſior* aut *negligentior* in eam partem fuerit, quàm in re tàm gravi oportuerat; etſi *culpâ*, quam Juriſconſulti *levem* vel etiam *leviſſimam* dicunt; quia & *culpâ* tamen, & *ſuâ*, id factum conſtat, non prorſus immunem eſſe à *legis obligatione*. Ratio eſt, quia iſtiuſmodi *ignorantia* fuit *vincibilis*: ſi enim ſubditus tantam diligentiam adhibuiſſet, quantam & rei ipſius dignitas poſtulabat, & adhibere ſolent in gravioribus ſuis negotiis homines cauti, potuiſſet (id enim jam ſupponimus) certus fuiſſe de *legis promulgatione*. *Vincibilis* autem ignorantia ejus *Juris*, ſecundum quod tenetur quiſque *dirigere actiones ſuas*, non poteſt non eſſe *culpabilis*: ſi verò *culpabilis* in quocunque demum gradu, eatenus etiam & *inexcuſabilis* eſt. Quo tamen *levior culpa* eſt, eò & in utroque foro *excuſatior* eſt *ignorantia*, & facilius apud æquos rerum æſtimatores *veniam* meretur. At lege antea *obligatum* fuiſſe, licet eam *ignoraret*, vel exinde patet, quòd quamprimum ex teſtimonio viri alicujus fide digni intelligit *legem promulgatam* eſſe, ſe protinus ea *lege obligatum* judicat: at nulla oritur de novo ex illius viri teſtimonio *obligatio*, (neque aut *teſti* ipſi, aut ipſius *teſtimonio*,

monio, vis aliqua ineſt *obligandi*;) ergo procul dubio jam antea *lege obligabatur*, etſi nec *Legis* notitiam antè haberet, nec conſcientiam *Obligationis*.

IX. Dico *Tertiò*, eum qui *bonâ fide* & *invincibiliter*, ex caſu aut impedimento aliquo fortuito, nullâ tamen ſuâ negligentiâ, culpáve, legem promulgatam *ignorat*, (ut ſiquis *inſaniâ*, aut gravi & diuturno *morbo* laboraverit, aut nuperrimè ab exteris regionibus reverſus fuerit, nec quicquam de *lege promulgatâ* aut inaudiverit, aut audire potuerit,) nec ad *culpam* nec ad *pœnam* propriè dictam eâ *lege obligari*: poſſe tamen ea *lege* quam invincibiliter ignorat eatenus affici, ut obligetur ad *pœnam impropriè dictam*, hoc eſt, ad *damnum* aliquod, ſuſtinendum. Probatur hujus aſſertionis pars prior. Nemo aut *culpam* incurrit, aut *pœnam* meretur, qui non *peccat*: at qui legem non ſervat quam *invincibiliter ignorat*, non *peccat*: ſi enim peccaret, *obligaretur ad impoſſibile*: ergo nec meritò *culpari* poteſt, nec juſtè *puniri*. Quod tamen poſſit obligari ad *damnum* aliquod ex *lege* ſuſtinendum, quæ fuit noſtræ aſſertionis altera pars, exemplo adducto clariſſimum evadet. Eſto *Lex prohibens* certum aliquod genus *contractus*, quâ lege inter alia decernitur omnes ejuſmodi *contractus* poſt unum menſem *à legis promulgatione* initos, *irritos* prorſus eſſe & *nullos*: ſiquis legis iſtius *bonâ fide* & *invincibiliter ignarus* menſe jam elapſo *contractum* ejuſmodi fortè inierit: immunis quidem erit à *culpâ*, propter invincibilem ignorantiam; immunis etiam conſequenter debet eſſe & à *pœnâ*, quæ nemini juſtè debetur niſi propter *culpam*: *damnum* tamen, ſiquod ex *nullitate initi contractus* emergere contigerit, non ſolùm ſuſtinebit, ſed & ſuſtinere tenetur, etiam ſecundùm conſcientiam; ex vi *obedientiæ* legibus debitæ,

bitæ, & ex intuitu *publicæ utilitatis*. Quod idem ſtatuendum eſt, & in aliis quibuſdam *legibus* quamplurimis: verbi gratiâ, in eis quibus *inhabilitantur* perſonæ, quibus *revocantur* privilegia, quibus *temporantur* fœnorâ, quibus certa rerum venalium *pretia conſtituuntur*, & ſimilibus; de quibus fusè tractant *Canoniſtæ* & *Theologi*. Nec debet hoc cuiquam videri iniquum: etſi enim *damnum* quandoque *pœna* dicatur, id tamen fit *per Analogiam* tantum, valde *improprié*. Nam aliàs *pœnæ* propriè dictæ, & *damni*, longè diverſa ratio eſt. *Pœna* ſi quis inſons afficiatur, fit ei injuria: & *damnum* innocenti citra injuriam ſæpiſſimè inferri contingit. Et hæc de *Promulgatione legis*, quantum noſtro inſtituto ſufficiat, dicta ſunto.

X. De *Lege Pœnali* proximè agendum. Ubi miſſis eorum pleriſque, quæ ſolent à *Caſuiſtis* multis & inutiliter diſputari, quæque magis ad *forum externum* & litigioſum, (idque ferè ex jure *Canonico & Pontificio*, quod noſtrâ non multum intereſt,) quàm ad *forum Conſcientiæ internum* pertinent: contenti erimus pauca quædam & præcipua delibaſſe, quæ propiùs *ad conſcientiæ regimen* conducere judicamus. Occurrit in hoc genere *Dubium primum*, an ad *Legis eſſentiam* aliquo modo pertineat *pœnæ conſtitutio?* Reſpondeo, videri pertinere. Non quidem ut aliquid *intrinſecè* requiſitum ad complendam *legis eſſentiam*, ita ut *Lex* niſi appoſitâ pœnâ non eſſet *Lex*: ſed *conſecutivè* tamen, ut aliquid neceſſarium ad hoc ut *Lex* finem quem intendit efficaciter conſequatur. *Forma* enim & *eſſentia legis* in *præceptione* conſiſtit, (*Præceptionem* hic intelligite latiùs ſumptam, ut *prohibitionem* ſimul complectatur: quomodo in Scripturis accipi ſolent voces מִצְוָה & ἐντολὴ, & *Theologis* communiter tàm *negativa mandata* quam *affirmativa*, *Præcepta* dicuntur.) Et ab hac

præceptione

præceptione solâ pendet utraque illa *vis*, quam *Legi* inesse diximus, *dirigendi* scilicet *actiones* & *obligandi conscientias* subditorum. Habet enim subditus sufficientem *normam* secundum quam *dirigere* debet actiones suas, & ad cujus observationem, nisi velit officio suo deesse, astringitur in *Conscientiâ*, simulac rescierit legitimum superiorem suum, hoc vel illud *lege præcipisse*, sive sit illi *legi* apposita aliqua *pœna*, sive non. Non ergo ex naturâ ipsius *legis*, quæ in merâ *præceptione* consistit, exurgit hæc *pœnam* apponendi necessitas: sed, (ut *legis præceptio* quæ nuda non (*a*) sufficeret, suum cum vigore sortiatur *effectum*, ex duplici aliâ *hypothesi*: *subjecti* nempe, & *finis*. Expedit enim ut leges sanctissimæ observentur, quæ est *hypothesis ex parte finis*: suppositâ tamen humani cordis innatâ pravitate (quæ est altera *hypothesis ex parte subjecti*,) fieri vix ac ne vix potest, quin contemptui habeantur vel utilissimæ *leges* (quæ est plerorumque mortalium quâ *negligentia*, quâ *pervicacia*,) ni (*b*) *metu* saltem contineantur utcunque in officio, qui ludos faciunt *Conscientiæ dictamen*. Hinc factum, (ex *duplici* inquam hac *hypothesi*,) ut Reip. salutare, & sibi necessarium semper judicarint prudentissimi quique *Legislatores*, sancire *pœnis* legum observantiam. Idque *Dei* ipsius exemplo, cui visus est eam quam primam dedit homini *legem*, non sine *pœnæ* interminatione edicere, *Gen.* 3. Aliquot fortassis *boni cives*, quorum parcissima ubique seges est, solâ *officii* conscientiâ, patriæque & *virtutis amore* adducti, etsi nulla esset proposita *pœna*, ultrò legibus obtemperarent; ast plurima turba solâ *formidine pœnæ* adiguntur ad *officium* faciendum. Patet igitur quæ sit in condendis legibus *pœnarum Constituendarum* necessitas.

(*a*) *Tacite permittitur, quod sine ultione prohibetur.* Tert. 1. contra Marcion. 26.

(*b*) *Qui ratione traduci ad meliora non possunt, solo metu continentur.* Quintil. 12. Instit. 7.

XI. *Dubium Secundum* eſt, de *Obligatione legis pœnalis*, quoad extenſionem: utrum ſcilicet *Lex pœnalis* obliget ad *pœnam* tantùm, vel etiam ad *culpam?* Quod eſt quærere, an ſubditus *legi* & officio ſuo ita faciat ſatis, ſi paratus ſit *pœnam lege* conſtitutam ſubire, ut non ſit peccati reus etſi *legis præceptionem* non obſervet, aut annon etiam *obligetur* in conſcientiâ ad præſtandum illud quod *lege præcipitur*. Cui dubio ut diſtinctiùs & clariùs reſpondeatur, quia magni momenti quæſtio eſt, & cujus frequentiſſimus uſus eſt in vitâ communi: explicandæ rei gratiâ, non erit alienum, nonnulla quæ præcognoſci utile eſt, præmittere. Sciendum igitur *primò*, *legem* humanam poſitivam eam ſolam *pœnalem* dici, quæ ex arbitrio Legiſlatoris expreſsè ſtatuit in tranſgreſſores *pœnam* aliquam *temporalem*: adeóque in totâ hac tractatione, quoties occurrit *pœnæ mentio*, non aliam intelligi pœnam niſi *temporalem*. Dupliciter autem ſumitur *Temporalis*: aut ut *Spirituali* opponitur, aut ut *Æternæ*. Accipiuntur enim ferè in communi ſermone ut membra invicem contradiſtincta: nunc *Spirituale, & Temporale*; nunc *Æternum & Temporale*. Quin ergo *tria* ſunt omninò *Pœnarum genera*; ſive quis *ſpecies* aut *modos*, aut *gradus* dicere malit. Quicquid enim *Pœnæ* nomine venit,

1. aut eſt *primò Pœna Spiritualis*; qualis eſt amiſſio ſive carentia gratiæ & *amicitiæ Dei*, ſive *gaudii interni* &

2. conſolationis quæ ex ejus gratiæ amicitiæque ſenſu oritur. Aut eſt *ſecundò Pœna Æterna*, quæ conſiſtit partim in æternâ *carentiâ beatificæ viſionis* Dei & Chriſti, partim in æternis *in-*

3. *ferni cruciatibus*. Aut eſt *tertiò Pœna Temporalis*, ab utraque priori diſtincta; quæ & pertinet ad ſtatum *præſentis vitæ*, & circa *corpus* ac *res externas* tantùm verſatur; nec tollit ex ſe & neceſſariò aut *ſenſum* gratiæ Dei, aut vitæ æternæ *ſpem*: cujuſmodi

juſmodi ſunt *amiſſio pecuniæ, exilium, carcer, infamia, minutio capitis, flagella,* & quæ ſunt ejuſmodi alia, ipſa denique *mors corporalis.* Ejuſmodi pœnarum quæ præcipuæ habentur, & frequentioris ſunt uſus, ad 4 capita revocantur, *Ezr.* 7. 26. *Mortem* ſcilicet, *Exilium, Amiſſionem, bonorum, & Carcerem.*

XII. Sciendum *ſecundò, Pœnam,* ut *culpæ* oppoſitam, iterum duobus modis accipi. Aliquando enim latè & *Materialiter* accipitur, prout ei opponitur *oppoſitione contrariâ*; id eſt, ut ſpecies altera condividens idem genus. Et ſic omne *malum* quod cuiquam obvenit, quod non eſt *malum culpæ*, *Pœna* dicitur, vel *malum pœnæ*, etiamſi non infligatur ei qui id ipſum patitur propter aliquam antecedentem *culpam*, ſed aliunde (ut caſu fortaſſis, aut per injuriam) contingat. Sic *morbus* inopinus, *pecunia* furto ablatâ, *vulnus* à latrone illatum, naufragio aut incendio *amiſſa bona*, omne denique *damnum* aut *nocumentum* quod perpeſſu grave eſt, inter *Pœnalia* numerari ſolent; & ſub *Pœnæ* appellatione venire. Quandoque etiam reſtrictiùs accipitur *Pœnæ* vocabulum, & quaſi *formaliter*, prout Culpæ opponitur *oppoſitione relativa*; id eſt, quatenus quis eâ afficitur propter præcedentem *culpam*: ut ſiquis ob rem alterius *furto* ſublatam multetur *quadruplo*, aut *exulare* jubeatur propter *ſeditionem.* Et hæc eſt propria, prior illa impropria, vocis *Pœnæ* ſignificatio: impropriè enim *Pœnæ* dicitur, quam non præceſſit *Culpa.* Unde illa notiſſima *Pœnæ* definitio, quòd ſit *Supplicium, quo quis propter delictum afficitur.* Secundum utramque vocis ſignificationem loqui intendimus, in præſenti diſputatione prout res poſtulabit. Sed poſterior hæc præcipua eſt: quia *pœnalis Lex* dicitur, non tàm reſpectu *damni* uut nocumenti, quod alicui poteſt occaſione *Legis*, (id-

que fortaſſis juſtè, ſine aliquâ tamen ſuâ *culpâ*) contingere; quàm reſpectu illius *ſupplicii*, quod ex *Legis* determinatione conſtitutum eſt eis qui eam tranſgrediuntur.

XIII. Sciendum *Tertiò*, *Legem Pœnalem*, aliam eſſe *pure Pœnalem*, aliam *mixtam*. *Lex purè pœnalis* eſt, quæ ſimplici ordinatione *pœnam* apponit tantùm, nec tamen quicquam, expreſsè aut *jubendo* præcipi aut *vetando*. Exempli gratiâ, *Lex* ſit quæ poteſtatem faciat popularibus alicujus *urbis* vel *oppidi*, eligendi quotannis unum aliquem ex honeſtioribus civibus in *Prætorem*, cum adjectâ hujuſmodi clauſulâ. "*Qui civium electus præturam*, "*urbanam recuſaverit, centum aureos in commune* "*pendito*. Hæc Lex *purè pœnalis* eſt: quia *pœnam* conſtituit quidem recuſantibus id munus ſuſpicere; nulli tamen idipſum aut ſuſcipere *præcipit*, aut *prohibet* recuſare. *Lex pœnalis mixta eſt*, quæ aliquid fieri *præcipit* aut *vetat*, adjectâ inſuper *pœnâ* tranſgreſſoribus irrogandâ. Exempli gratiâ, ponamus *Legem* ſub hâc aut ſimili formâ promulgari, "*Nemo merces domeſticas extra regnum exportato*, "*aut peregrinas merces advectas intra regnum di-*"*vendito, niſi conſuetum vectigal antè ſolverit*: "*qui ſecus fecerit mercium amiſſione luito*. Lex *pœnalis* eſt, quia appoſitam habet *pœnam*: non tamen *purè* pœnalis, ſed *mixtè*; quia (ſub illâ *pœnâ*) *præcipit* vectigalia ſovli, *vetat* afferri aut diſtrahi merces vectigali inſoluto. Sunt qui *duabus* his *tertiam Legi pœnalis ſpeciem* addendum putant: ſcilicet, quæ *præceptionem* ſimul contineat & *pœnam*, neutram tamen poſitivè & ſpecialiter, ſed *ſub diſjunctione* ἀδιαφόρως alterutram. Exemplo ſit *Lex* ſub tali forma, "*A popularibus electus, aut prætu-*"*ram gerito, aut centum pendito*. Atqui nihil opus eſt ob hanc cauſam addi *ſpeciem novam*. Nec enim multiplicandæ ſunt rerum *ſpecies* ſine neceſſitate:

tate: & *disjunctiva* hæc forma proponendi legem ad *purè pœnalem* referri debet, quia *præceptionem* reipſa nullam continet. Si dicas, *præcipi* duarum rerum, etſi non *definitè* alteram, *indefinitè* tamen alterutram: facilè regeram, at *præcipere indefinitè*, & ſub disjunctione, non magis *præcipere* eſt, (ſiquidem propriè loqui velimus,) quàm *homo pictus* eſt *homo*. Eſt ergo *disjunctiva* hæc *Lex*, *purè* (ut dixi) *pœnalis*: quod vel ex collatâ utriuſque exempli formâ manifeſtum eſt. Sive enim edixerit Legiſlator illo modo, *Qui electus præturam recuſaverit centum pendito*; ſive hoc altero, *Electus aut præturam gerito, aut centum pendito*: tantundem eſt. Utrobique *ſenſus* idem, eadem *verborum vis*, par *obligatio*.

XIV. Sciendum *Quartò*, inter obligationem ad *Culpam* & obligationem ad *pœnam temporalem*, non eſſe neceſſariam connexionem; aut certè non ita neceſſariam ut ſit etiam *reciproca*. A *pœnâ* quidem *temporali propriè dictâ* ad *culpam* neceſſaria eſt conſecutio: validum proinde eſt hoc argumentum, *Petrus ex lege puniendus eſt*, ergo *culpam admiſit*. Sed à *pœnâ temporali minùs propriè dictâ*, putà *damno* aut re ſimili, non neceſſariò infertur *culpa*: poteſt enim aliquis *ſine culpâ* ſua obligari ad *damnum*, ut aliquoties antè diximus. Neque etiam à *culpâ* ad *pœnam temporalem reciproca* eſt conſecutio, quia fieri poteſt ut quis obligetur ad *culpam* ut interim non obligetur ad *pœnam*: pœnam nimirùm temporalem; nã *ſpiritualis* & *æternæ pœnæ* longè alia ratio eſt. Verbi gratiâ; ſiquis *culpam* admiſerit (puta ſi *mendacium* dixerit, ſi amici *arcana conſilia* prodiderit, ſi proximi *famam ſuſurris* læſerit, aut aliud ſimile) cui *lege humanâ* nulla ſit *pœna* conſtituta non poterit ſine injuſtitiâ ab homine, neque verò neceſſe eſt eum à Deo afflici *pœnâ* aliqua *temporali*. Cæterum, ne quis ſibi im-

probus nimis adblandiatur, peccétque iſta licentiùs, quòd putet ſe exſortem fore *pœnæ temporalis*: expedit ei ſubinde meminiſſe, obligatum ſe nihilominùs ad *pœnam* multò graviorem, *ſpiritualem* ſcilicet, & *æternam*. Quæ utraque *pœna* cum omni *culpâ* ita neceſſariò & *reciprocè* conjuncta eſt, ut *pœna* ſemper ſupponat antecedentem *culpam*, (Deus enim neminem *punit* immeritum;) & *culpam* neceſſariò tandem conſequatur (niſi ſuccurrat Dei clementia, culpam remittentis in Chriſto, per fidem & pœnitentiam,) commerita *pœna*.

XV. His ita præmiſſis, ut dubio propoſito reſpondeatur, pono aliquot concluſiones. *CONCLUSIO PRIMA.* Quatenus *Lex pœnalis* obliget ſubditum in Conſcientia, ex mente & *intentione Legiſlatoris*, ſi de eâ certi aliquid conſtet, imprimis judicandum eſt. Hoc eſt, ſi certò conſtet *Legiſlatorem* intendiſſe obligare ſubditos *ad culpam* etiam & non ſolùm *ad pœnam*; certum eſt eos obligari ad *obſervandum* id quod lege *præcipitur*, nec ſatisfacere officio, ſi parati ſint *pœnam* lege conſtitutam *ſubire*. Quòd ſi manifeſtum ſit eum non intendiſſe obligare niſi *ad pœnam tantùm*; ſubditos etiam certum eſt *ultra pœnam* non obligari. Ratio eſt, quia fundamentum *obligationis Legum*, (ut aliàs oſtendimus,) eſt *Legiſlatoris* poteſtatem habentis *voluntas* ſufficienter manifeſtata: Ergo ubi *voluntas Legiſlatoris*, quæ eſt adæquata *menſura* ejus *obligationis* quam *Lex* inducit, manifeſta eſt; de *obligationis menſurâ* non eſt quòd ulterius ambigatur.

XVI. Quæres fortaſſe, quæ *certitudo* ſufficiat ad hoc, ut ſubditus aliquis poſſit eſſe ſecurus in Conſcientiâ, ſibi ſatis conſtare quæ fuerit mens & *intentio Legiſlatoris*? Reſpondeo, fruſtrà expectari in *Moralibus*, propter infinitam circumſtantiarum varietatem

varietatem & incertitudinem rerum humanarum, *certitudinem* quam vocant *Mathematicam*, quæ demonſtratione conſtat, & cui impoſſibile eſt ſubeſſe falſum. Haberi tamen poteſt de *Legiſlatoris intentione* plerumque *certitudo* quædam *Logica*; quæ ſcilicet colligitur ex ipſis *Legis* verbis: è quibus ita perſpicuè claret quandoque ipſius *intentio*, ut non ſit opus ulteriore evidentiâ. Eluceſcit autem *mens Legiſlatoris*, partim ex formâ & *modo præcipiendi*; partim ex *pœnæ* appoſitæ *gravitate*: ſed præcipuè ex *præmio ipſius Legis*; in quo, ut acceptior ſit populo *Lex*, ſolet *Legiſlator* conſilii ſui de eâ Lege ferendâ *cauſas* & rationes exponere, quàm ſit *Lex juſta*, quàm fuerit tollendis incommodis & abuſibus *neceſſaria*, quàm futura ſit *Reipublicæ utilis*. Ex quibus omnibus debitè expenſis, unà cum *circumſtantiarum* etiam juſtâ collatione, non erit difficile ut plurimum viro probo & prudenti intentionem *Legiſlatoris perdiſcere*, & habere de eâ *certitudinem ſufficientem*, id eſt, *Moralem*; (in moralibus enim ſufficit *certitudo moralis*;) ita ut poſſit concludere *Legiſlatorem* hoc, vel diverſum, indubiè *intendiſſe*. Quòd ſi ſubditus non ſit tanti acuminis vel judicii, ut omnia poſſit rationum ex utrâque parte momenta rite expendere; aut ſi vereatur, (quum ſit unuſquiſque in *causâ propriâ* parum *idoneus judex*,) ne in ſui ipſius gratiam, *Legiſlatoris* mentem *favorabiliùs* interpretetur quàm oporteret: conſultiſſimum erit ſubdito in utroque caſu, ſi negotium ſit tanti, (hoc eſt, ſi futurum ſit ei valde incommodum & oneroſum id obſervare quod *Lege* præceptum eſt) ad virum aliquem probatæ pietatis & peritiæ negotium deferre, ei rem totam nudè, ſimpliciter & ſincerè aperire, & in ipſius demum judicio & ſententiâ acquieſcere.

XVII. Sed quia fieri poteſt, nec rarò fit, ut poſt adhibitam omnem diligentiam de *mente Legiſlatoris* ex ipsâ *Lege* nulla habeatur certitudo, aut non tanta ut in eâ tutò acquieſcat viri boni conſcientia: quærendum ulteriùs eſt, in tàm dubio caſu, utram *interpretationem* magis expediat ſequi; *benigniorémne* quod nonnullis viſum, an ut alii ſuadent, *ſtrictiorem*? Dicitur vir magnæ inter *Canoniſtas* authoritatis *Martinus Navarrus* in eâ fuiſſe ſententiâ, ut putaret nullam *Legem pœnalem* obligare *ad culpam* per ſe, ſed tantùm *ad pœnam*. Alii è diverſo docuerunt, omnem *Legem pœnalem*, niſi de Legiſlatoris mente conſtet in contrarium, obligare *ad culpam*. Fateor mihi ſemper ſuſpectas fuiſſe *extremas* quaſque *ſententias*: & fieri poteſt, ut quemadmodum illi nimis *laxè*, ſic iſti nimiùm *rigidè* pronunciârint. Ut ergo in re tam dubiâ, certi aliquid quod ſequamur habeamus: eſto hæc *CONCLUSIO SECUNDA. Lex purè pœnalis, per ſe & ordinariè, obligat tantùm*
1. *ad pœnam, non item ad culpam.* Dico *primò*, *Lex purè pœnalis*: ſive ea catagorice enuncietur, ſive
2. disjunctivé. Dico *ſecundò*, *Per ſe*: quia per accidens, & ex ſuppoſitione *prioris obligationis* poteſt obligare & ad culpam. Cum ſcilicet *Lex pœnalis* eo fine lata eſt, ut *metu pœnæ* ſubditi cogantur ad *officium*, ad quod ante obligati erant *Lege* aliquâ priore, *Divinâ*, *Naturali*, aut *Humanâ*. Sic iſtæ pœnales [“ *Qui hominem occiderit, capite* “ *plectitor. Qui merces exportat, aut vectigal antè* “ *ſolvito, aut merces amittito,*] obligant *ad culpam*: ita ut conſcientiam non liberaverit ſiquis *pœnam* ſubierit, niſi & *præceptioni Legis* paruerit. Non tamen *per ſe & virtute propriâ* ſic obligant, ſed vi *obligationis præcedancæ* ex anterioris alicujus legis præceptione enatæ. Obligatus enim erat ſubditus, dictis legibus ex hypotheſi noſtrâ nondum

dum latis, & *Lege Divinâ* ne perpetraret *Homicidium*; & *Lege Patriâ*, ad *vectigalia* imperata ſolvendum. Dico *tertiò Ordinariè*: quia fieri poteſt *extraordinariè*, rerum præſentium ſtatu & conditione ſic exigente, ut quod aliàs *liberum* eſſet potuiſsétque omitti, evadat *pro hîc & nunc* ita factu *neceſſarium*, ut peccet & officio ſuo deſit qui idipſum non fecerit. *Ordinariè* tamen, & extra caſus ejuſmodi ſingulares; qui paratus eſt *pœnam* legi appoſitam ſubire, lege illâ, ſi ſit *purè pœnalis*, non ultrà tenetur.

XVIII. Ratio totius *Concluſionis* eſt, quia *Legiſlator* non obligat niſi *præcipiendo*: proinde *ſimplex ordinatio*, qui nihil præcipit, non magis *ex ſe obligat*, quàm amici *conſilium*, aut viri gravis *adhortatio*. Ut enim qui dat alteri *conſilium*, aut cum *hortatur* ut hoc vel illud faciat, *declarat* quid ab eo cupiat fieri, non tamen eum ut id faciat *obligat*, ſed nec obligare intendit: haud aliter *Legiſlator* eâ lege, quâ nihil ſubdito *præcipit*, ſed tantùm oſtendit quid ab eo ſub propoſitæ *pœnæ* conditione fieri velit, præſumendus eſt non habuiſſe voluntatem eum ulteriùs *obligandi* quàm ad propoſitam *pœnam*. Quia ſi intentionem habuiſſet obligandi & *ad culpam*, facillimum ei fuiſſet, additâ duntaxat *præceptione* ſuam illam intentionem ſignificare. Ergo cum nec ſimplex & *nuda ordinatio* ex ſe obliget *ad culpam*, nec poſſit additio *pœnæ temporalis* ex ſe obligare niſi *ad pœnam temporalem* ſubeundem; manifeſtum eſt *Legem purè pœnalem*, quæ præter iſta duo (ſimplicem dico *ordinationem*, & adjectam *pœnam temporalem*) nihil in ſe continet, quorum neutrum eſt *obligatorium ad culpam*, non poſſe ex ſe *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm obligare. Et eſt ſimile de *Legibus* quas vocant *conventionalibus*: quo exemplo libentiùs utor, quòd concluſionem noſtram

ſtram non confirmet modò, ſed & egregiè illuſtret. Cui etiam addi poſſit *Teſtatoris Voluntas*; & alia nonnulla, quorum eſt (quod ad *obligandi vim* ſaltem attinet) ratio omninò conſimilis. Incolæ alicujus villæ, qui *condendi Leges* propriè dictas poteſtate carent, in *curiâ Domini manerii* (ſic enim ex uſu forenſi loquendum eſt,) aut aliàs *extra curiam*, de rebus quibuſdam ad pacem & juſtitiam inter vicinos conſervandam conducentibus inter ſeſe *paciſcuntur*, multâ etiam pecuniariâ *nomine pœnæ* iis conſtitutâ, qui ſic inita *pacta* violaverint. Cujuſmodi *conventiones*, noſtratibus vernaculo ſermone By-Laws dicuntur, hoc eſt, *Incolarum Leges:* (By etenim priſca Saxonum Lingua *habitationem* ſignificare notant Antiquariæ rei peritiores viri docti: nos cum aliis docendi cauſa, *Leges conventionales* dicemus. Etſi enim *pacta* ſint ſolùm, & *Conventiones* inter privatas perſonas, & non *Leges* (ſiquidem propriè loqui velimus) ob defectum publicæ authoritatis; *Leges* tamen dici ſolent propter ἀναλογίαν illam quam habent cum propriè dictis legibus, quantum ad duos illos ſæpe dictos *Legum effectus, dirigendi* ſcil. & *obligandi*. Nam ſicut *Leges* ſubditos; ſic iſtæ *Conventiones* perſonas conſentientes & *dirigunt* in agendo, & *obligant* ad officium. Certum eſt autem in iſtiuſmodi *Conventionibus*, perſonas contrahentes non intendiſſe ſe mutuò obligare *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm, exempli gratiâ, "*Paſciſcuntur inter ſe incolæ alicujus villæ, ſingu-*
"*los patresfamilias menſe Maio quotannis tridu-*
"*anam operam reficiendis viis publicis perſonali-*
"*ter collocaturos: qui non fecerint* (ſupponamus
"autem ſingulas diurnas operas decem denariis
"æſtimari) *viginti denariorum multâ luituros.* Hâc *Lege conventionali* certum eſt perſonas contrahentes illud imprimis *intendiſſe*, ut *viæ publicæ* quotannis

Camden. in Britan. i. 408.

quotannis reficerentur, quin & illud insuper voluisse, ut unusquisque pater-familias *personalem operam* in rem tàm utilem conferrent: aliter enim dupli multam secùs facientibus non constituissent. Cæterùm non minùs ex alterâ parte certum est, eos non *intendisse* se mutuò ulteriùs *obligare* quàm ad *multam* solvendam; si cui ipsorum aut per alia negotia non liceret, aut quacunque aliâ de causâ non liberet, *personalem* suam *operam* præstare. Sic in re testamentariâ (nam & (a) *Testamentum* instar *Legis* est, executorem & (b) legatarios *dirigendo* pariter & *obligando*) "*Caius vult ut Caia uxor* "*quoad vidua remanserit ædes cum fundo vicino* "*quas à Titio emit retineat; si alteri nupserit, eas* "*amittat.* Constat id voluisse *Caium*, ut uxor vidua remaneret, nec alteri nuberet, ea enim intentione *conditionem* illam apposuit, ut uxorem tanti *damni metu* à secundis nuptiis arceret. Nec tamen apponendo talem conditionem intendit (imò ne potuit quidem intendere) uxorem obligare *ad culpam*, ita ut peccaret si alteri nuberet.

(a) *Imperia mortuorum.* Senec. 3. controv. 9.

(b) *Legatum est, quod legis modo testamento relinquitur.* Ulpian. Instit. cap. 26.

XIX. Ast, inquies, *ad culpam* & *Pacta* obligant, & *Testamenta* obligant. Nam & is *peccat*, qui *pactum* conventum non servat: & peccat *legatarius*, si aliter fecerit quàm testamento cautum est. Respondeo, longe aliud esse, si quis *conventa*, *testamentum*, aut *leges* violet: aliud si quis contra *ejus quicum contraxit*, *Testatoris* aut *Legislatoris voluntatem* fecerit *sub conditione* latam vel prolatam. Quid intersit, quæ antè adduximus exempla optimè docebunt. In *legem illam conventionalem*, de triduanâ operâ præstandâ sub multâ pecuniaria; non continuo *peccat*, qui operam non confert, nisi & *multam* solvere recusat: stat enim *pactis* si alterutrum fecerit, idque secundum *intentionem paciscentium*, qui intendebant ad illam operam

operam præſtandam ſe mutuò *obligare* quidem, non tamen ſimpliciter & abſolutè ſed *ſub conditione* prædictâ. Sic & in *lege* illa *Teſtamentaria, Caia*, ſi *Caio* defuncto alteri nubat, *non peccat* nubendo, etſi certum ſit *maluiſſe Teſtatorem*, proinde & *voluiſſe* (nam *qui mavult vult*) ne id fieret: *peccaret* tamen proculdubio, ſi alteri jam nupta, legatas *teſtamento ſub eâ conditione* ædes cum fundo ſibi retineret nec hæredi reſtitueret. Ratio utriuſque exempli eadem eſt; ſcil. quia *obligatio* utrobique non fuit pura, *ſimplex & abſoluta*, ſed *conditionalis* tantùm obligatio: *conditio* autem ſemper & ex ſui naturâ ſuſpendit *obligationem*, ita ut *conditione* præſtitâ, ipſo facto, quaſi jam ſoluto vinculo, cadat *obligatio*. In *Legibus* item *purè pœnalibus* eodem omninò modo ſe res habet, quantum *ad obligandi modum & menſuram*: quod facilè intelligent, quibus iſta inter ſe conferre vacat & libet; ut non ſit nobis opus his explicandis diutius immorari.

1. XX. Sed inſtabat adhuc fortaſſis quiſpiam: *primò*, non quenquam obligari *ad pœnam*, quin obligetur etiam *ad culpam*: quia non poteſt juſtè alicui *pœna* irrogari, niſi propter antecedentem *culpam*, juxta illud Auguſtini, (a) *Omnis pœna ſi juſta eſt, peccati pœna eſt. Secundò*, de ratione legis eſſe, ut aliquid *præcipiat*: ergò *legem* illam, quam dicimus *purè pœnalem*, aut non habere rationem *Legis*, ſi nihil præcipiat; aut ſi contineat in ſe ſaltem implicitè aliquam *præceptionem*, obligare & *ad culpam*: cùm ſit *culpa* nihil aliud, quàm *juſtæ præceptionis tranſgreſſio* ſive violatio.

(a) Auguſt. 1. Retract. 9.

XXI. Ad prius *objectum* variè reſponderi poteſt. Verè enim dici poteſt primò. *Pœnam* quidem *æternam*, in quantum perfectam habet pœnæ rationem, non poteſt aliter conſiderari niſi *ſub ratione pœnæ*, propterea neceſſariò ſupponere *culpam*

pam aliquam antecedentem quæ eam promerita ſit, & propter quam, ſine ullo alio reſpectu, qui *culpæ* reus eſt, eâ *pœna* afficitur: at *pœnæ ſpiritualis*, tùm etiam multo magis *pœnæ temporalis*, non eſſe eandem per omnia rationem. Etſi enim ſupponat utraque quatenus *pœna* eſt antecedentem aliquam *culpam* tali *pœna* dignam (aliàs utique non eſſet *juſta*:) quia tamen poteſt utraque aliter conſiderari quàm *ſub ratione pœnæ*, per reſpectum ſcilicet ad *finem* à puniente intentam, hoc eſt, quatenus ordinatur non tàm ad *vindicandam culpam* præteritam, quàm ad *impediendam culpam* futuram;) inde fit, ut nec Deus, cum hominem *pœnâ*, ſive *ſpirituali* ſive *temporali* affligit, nec homo, cum hominem *pœna temporali* afficit, ſemper eorum *peccata* aut *culpas* reſpiciant, ſed habeant ſæpiſſimè propoſitos ſibi alios *fines*. Quò pertinet reſponſum illud Domini noſtri Jeſu Chriſti Diſcipulis interrogantibus de *homine cæco nato*, ſuáne an paternâ culpâ id ei accidiſſet, ut *cæcus naſceretur*, Joh. 9. 3. *Nec iſte peccavit*, inquit, *nec parentes ejus* (ſcilicet ut cæcus naſceretur) *ſed ut opera Dei manifeſtentur in eo*, hoc factum eſt. Ratio eſt; quia in *moralibus*, eorum quæ fiunt æſtimatio, itèmque & denominatio, à *causâ finali* potiùs ſumi debet, quàm à *causâ efficiente meritoriâ*.

XXII. Deinde *ſecundò* dici poteſt, *pœnæ temporalis* relationem ad *culpam* in eâ duntaxat *pœnâ* propriè ſpectari, quæ culpæ *relativè* opponitur; non item in eâ quæ culpæ *contrariè* tantùm opponitur, quæ eſi laxior ejus vocis ſignificatio & minùs propria. Hanc diſtinctionem antè explicuimus in *ſecundo* hujus *dubii præcognito*; nec opus eſt multis repetere. Suffecerit meminiſſe pœnam *legi purè pœnali* appoſitam, non ſtrictè & propriè, ſed impropriè & latè *pœnam* dici, prout ſignificat

nificat alterum *mali* genus à *malo culpæ* diverſum. Quale genus *pœna* poteſt ſine injuſtitiâ legali alicui inferri *propter finem utilem*, (ut, verbi gratiâ, ad vitandum aliquod incommodum publicum) citra peccatum perſonæ patientis. Sic enim accepta *pœnæ* appellatio, omnia *Infortunia*, *Damna*, *Adverſa*, aut quicquid homini accidit quod mallet non eveniſſe, complexu ſuo continet.

XXIII. Iſta ſi cui veſtrum minùs ſatisfecerint, (nec ego ſanè multùm contendero,) aſt illud ſaltem imprimis dignum eſt obſervatu, quod *tertio loco* nunc ſubjicio, quum & totam hanc exhauriat *dubitationem*, & alteri ſimul *objectioni* aptiſſimè occurrat. Nimirum *legem pœnalem* qualis nunc ſub incude eſt, quam utrumque intendit, & *obligare* ſubditum ſcil. & tamen *non niſi conditionaliter* obligare; *duplicìter* poſſe conſiderari, vel
1. *triplìciter* potiùs. *Primò*, præcisè quantum *ad id*, *ad quod* ſub tali conditione præſtandum intendit
2. obligare: *Secundò*, quantum ad *conditionem* illam præcisè, ſub quâ intendit obligare; quorum illud *legis ordinationem*, hæc appoſitam ei *pœnam* con-
3. tinet: *Tertiò*, quoad *totum aggregatum*, hoc eſt, *legem* ipſam totam, quæ ex utriuſque complexione conſiſtit, ſimul ſumptam. Hâc poſitâ diſtin-
1. ctione, dico *primò*, legis partem illam quæ *conditionem* ſive pœnam tantùm continet, *per ſe* non obligare *ad culpam*: *nuda* enim *conditio nihil ponit in eſſe*, ut omnes concedunt, & eſt ex ſe manifeſtum. Non ergo *peccat*, imò officio ſuo optime defungitur, qui *legis pœnam* vitat, modò id
2. quod Lex *ordinat* præſtiterit. Dico *Secundò*, nec illam legis partem quæ *ordinationem* continet, per ſe obligare *ad culpam*. Quia nulla *Lex* obligat ultra intentionem *Legiſlatoris*: *Legiſlatorem* autem non intendiſſe eà legis parte *per ſe* obligare ſubditum *ad culpam* certum eſt; non enim intendiſſet

diſſet eum *ſimpliciter obligaſſe*, quia illa pars per ſe & præcisè ſumdta nullam continet in ſe *conditionem*; at ex additâ in alterâ parte legis *conditione* patet eum non intendiſſe *ſimpliciter obligare* ad id præſtandum quod Lex ordinat, ſed *ſub conditione* in lege expreſsâ. Dico tamen *Tertio, Legem Pœnalem*, integrè & conjunctim ſumptam, obligare & *ad culpam*. Hoc ſenſu, ut nimirum *culpæ* reus ſit & *peccet* contra legem, qui cum *alterutram* ejus partem præſtare debeat, *neutram* præſtat. Sicut enim apud *Dialecticos* veritas propoſitionis *diſjunctivæ* pendet ex veritate *unius alicujus partis*; ita ut *tota vera* ſit cujus *altera pars* eſt vera, *falſa* autem non ſit niſi *utraque pars* ſit falſa: ſic in *moralibus*, legem *disjunctivam* (omnis autem *Lex purè pœnalis* disjunctiva eſt, aut *formaliter*, aut *æquivalinter*,) Legem, inquam, disjunctivam *obſervat*, qui facit è duobus propoſitis *alterutrum*; non *violat* niſi qui *utrumque* negligit. 3.

XXIV. His ſatis, ut opinor, explicatis, quæ de *legis purè pœnalis* obligatione dicenda videbantur, ad *legem pœnalem mixtam* tranſeamus. De quâ ſit *tertia* noſtra *Concluſio*; *Lex pœnalis miſta* (quæ ſcilicet apertè aliquid *præcipit*, obſervari, & quò diligentiùs obſervetur quod præcipitur, *pœnam* tranſgreſſoribus conſtituit,) *& ad culpam obligat, & ad pœnam*: ita ut nec *legi* ſatisfaciat, nec *conſcientiæ* ſuæ, qui *pœnam* ſuſtinet, niſi & illud fecerit quod *lege* imperatur. Ad *pœnam* obligare ejuſmodi *legem* nemini poteſt eſſe dubium: aliàs quis uſus eſſe poſſet *adjectæ pœnæ?* Obligare autem & *ad culpam* inde patet, quòd manifeſtam continet *præceptionem*; & omnis præceptio obligat *ad culpam*: ſiquidem nihil aliud eſt *Culpa*, quàm præcepti alicujus tranſgreſſio, ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. Nec poteſt probabiliter dici, quod tamen ſenſiſſe videtur *Navarrus*, Legiſlatorem

rem apponendo *pœnam* voluiſſe ſignificare, ſe non habuiſſe intentionem obligandi niſi *ad* illam appoſitam *pœnam* tantúm. Animadvertite quæſo, quàm perverſum ſit *pœnæ* conſtitutionem, quam certum eſt eo fine appoſitam eſſe *præceptioni*, ut ipſa *præceptio* ejus *pœnæ metu* ſanctiùs & diligentiùs obſervaretur, ſic interpretari, ut *præcepti obligationem* invalidet & tollat? Infinitæ ſunt per orbem terrarum, adjectis inſuper *pœnis*, latæ in fures, latrones, homicidas, perjuros, alióſque nefarios & ſceleratos cives, *leges:* tulit etiam *legem* Deus Creator protoplaſtis hominibus, quâ eis *eſum ligni* quod erat in medio paradiſi *interdixit*, appoſitâ ſi comederent *mortis pœnâ*, Gen. 2. Adeóne reperiri quenquam ſanæ mentis inopem, ut exiſtimet obligatum lege hâc divinâ *Adamum*, obligatos legibus illis humanis *alios*, *ad pœnam* tantum, non etiam *ad culpam*? Quis dixerit, (ut illas alteras omittam *leges humanas*) *lege illâ divinâ* Adamum non fuiſſe *obligatum in conſcientiâ*, ut à fructu vetito *abſtineret*; ſed ad hoc tantùm, ut ſi comederet paratus eſſet *mortis ſententiam* ſubire? Rejectâ ergo *Navarri* ſententiâ, (ſi eâ fuerit ipſius indubiè ſententia, quod de tanti nominis viro vix crediderim) quæ & periculoſa eſt, & ab omnibus ferè reprehenditur; dicendum eſt. *Legem pœnalem mixtam*, quum & *pœnalis* ſit, & *præceptiva*, obligare & *ad pœnam* & *ad culpam*: *ad pœnam*, quatenus *pœnalis* eſt, & *ad culpam*, quatenus *præceptiva* eſt.

XXV. Reſtat *Dubium tertium*. An & quatenus teneatur *legis pœnalis tranſgreſſor*, ad pœnam lege conſtitutam *ipſo facto* ſubeundam? Feſtinato opus eſt; ideóque rem paucis abſolvam. Dico igitur
1. *primò*, ſi *pœna lege* conſtituta ejuſmodi ſit, ut non imponat tranſgreſſori aliquid ab ipſo *faciendum* vel *patiendum*, ſed conſiſtat potiùs in quadam *inhabilitate*

habilitate ad faciendum aliquid quod facere eſſet ipſi *commodum*, aut in *incapacitate* recipiendi aliquid quod eſſet ipſi *gratum* vel *utile*; teneri legis violatæ reum *ipſo facto* pœnam ſubire. Multæ ſunt *Leges* quæ prohibent tranſgreſſores hoc vel illud facere; ut leges civiles propter certas cauſas impediunt *tranſlationem Dominii*. Sunt etiam multæ *leges*, quæ dilinquentes decernunt ad aliquod temporis ſpacium *incapaces* alicujus *muneris* vel *dignitatis*: ut ſi prohiberetur ſtatuto Academiæ *perturbator pacis*, ne liceat ei infra biennium poſt crimen admiſſum in domo Congregationis *gratiam ſuam* proponere. In his aliiſque ſimilibus caſibus, ubi *pœna* in ſolâ *inhabilitate* vel *incapacitate* conſiſtit; quia ad ejuſmodi pœnam ſuſtinendam non requiritur aliqua perſonæ puniendæ *cooperatio*, ſed operandi potiùs *ceſſatio* quædam: tenetur ſine dubio qui legem violavit, eam *pœnam*, etiam non requiſitus, ultrò ſufferre. Dico *ſecundò*, ſi *pœna* lege conſtituta ſit ejuſmodi, ut ad *legis executionem* neceſſariò requiratur *cooperatio* aliqua perſonæ delinquentis; hoc eſt, ut qui *puniendus* eſt ipſe aliquid *faciat*: non teneri reum (*ordinariè*) ad ejuſmodi pœnam *ipſo facto* ſubeundam, ante latam à judice ſententiam: ſive, quod idem eſt, priuſquam à perſonâ legitimam authoritatem habente ea *pœna* ab ipſo exigatur. Tenetur quidem reus *pœnas dare*; ſed ſi repoſcantur: aliàs non tenetur. Dico *tertiò*, reum, poſt latam à judice *ſententiam*, aut à perſonâ legitimam authoritatem habente *requiſitum*, ad pœnam *ſponte* ſuſcipiendam teneri, etiam cum aliquâ ſuâ *cooperatione*; ſi ejuſmodi *cooperatio* non ſit contra *humanitatem*, etſi aliàs fortaſſe admodum gravis & onerosa. Exempli gratiâ, ſi jubeatur pœnæ nomine grandem *pecuniæ ſummam dependere*, *regno exire*, &c. tenetur reus vi legis id facere. Quòd ſi *pœna*

2.

3.

impoſita non *grave ſit* tantum, ſed aliquid etiam in ſe contineat quod ſit *inhumanum*, ut ſi quis jubeatur
.4 *ſe flagellare, dextram ſibi præcidere, cicutam bibere, &c. dico quartò* in ejuſmodi caſibus teneri quidem reum, ad *pœnam* eam, quam ſcivit lege conſtitutam, quámque culpâ ſuâ commeruit, *paſſivè ſubeundam*; non item obligari *ad activè cooperandum* in eâdem. Et hæc de *Legum promulgandarum neceſſitate*, & de *Legum Pœnalium obligatione*, quæ ad legum *cauſam formalem* aliquo modo pertinere videntur, dicta ſunto.

PRÆ-

PRÆLECTIO NONA.

De Legum Humanarum Obligatione ex parte Cauſæ Finalis.

1 TIM. II. 2.

———*Pro Regibus, & pro omnibus qui in Sublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.*

1. DE *Legum Humanarum obligatione* quod ad *Cauſam Materialem, Efficientem Formalem* attinet, prout res tulerat (fuſius alicubi fortaſſis, alibi contractiùs, quàm par erat,) egimus utcunque ſuperioribus prælectionibus: ſupereſt ut ad ea quæ *ad Legum cauſam Finalem* pertinent dubia pertractanda pergamus porró. Sed antequam ad illa dubia diſſolvenda perveniam, illud interim præmittendum eſt, & ut res indubia ſupponendum, *Legum ultimum finem eſſe Bonum communitatis*, ſive pacem & tranquillitatem publicam. Probatur hoc *primò*, ex ipſis iſtis Apoſtoli verbis, [ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, *ut vitam quietam & tranquillam agamus.*] Hortatur nimirum hîc Apoſto- 1.

lus, ut fiant cùm privatim, tùm vel maximè *in publicis cœtibus*, (sin enim, cum optimis quibusque interpretibus, hunc locum intelligendum existimo,) *obtestationes, preces, postulationes, & gratiarum actiones*: ut pro omnibus in universum hominibus *primò* (ex intuitu *Charitatis*, & in ordine *ad finem spiritualem*, felicitatem scil. æternam in vitâ futura,) in quantum sunt omnes homines, aut *actu*, aut saltem *potestate*, membra *Corporis Christi Mystici*; ita *pro Regibus aliisque supremâ potestate præditis* in specie (ex intuitu etiam *Prudentiæ* & in ordine *ad finem Temporalem*, felicitatem scil. externam in vita præsenti,) in quantum sunt præcipua membra *Corporis Politici*. A quorum potestate, *Lativâ Legum* & *Executivâ*, prout utramq; rectè aut secus administraverint, plurimùm pendet reliquorum membrorum, adeóque totius corporis, vel *felicitas* summa, vel summa *infelicitas*. Proinde quum sit *Legum-latio*, ut jam antè diximus, *Supremæ Jurisdictionis Politicæ actus præcipuus*: qui est supremæ illius *Jurisdictionis* totiúsque Politici Regiminis, idem est & *Legum* ferendarum supremus *Finis*; *bonum* scil. *Communitatis*.

2. Probatur *secundò*, à naturâ *Finis*, quasi demonstratione à priori. Is est rei cujusque *Finis* in suo ordine *ultimus*, ad quem omnes illius rei *actus reducuntur*, tanquam ad *primum principium* sui regulativum; & *ad quem referuntur*, tanquam ad id *cujus gratiâ* ultimatè fiunt: unde *causa Finalis* Aristoteli ferè τὸ οὗ ἕνεκα appellatur. Sed omnes (*a*) *Legum actus à Bono Communi* regulantur, tanquam à primo suo *Principio* & *Canone*; & *ad Bonum Commune* referuntur, tanquam ad *ultimum id cujus gratiâ* fiunt: ut patet discurrendo per singulos actus. ergo, &c. Quorsum enim res, aut bonæ *præcipiuntur*, aut mala *vetantur*, aut *permittuntur* mediæ & neutræ? Aut quorsum hominibus,

(a) Οἱ νεμοθέται, δίκαιον εἶναί φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. Aristot. 8. Ehlc. 11.

nibus, vel de Rep. benè meritis *præmia* decernuntur, vel legum violatoribus conſtituta ſunt *ſupplicia*, vel indiſcriminatim utriſlibet in judiciis *jura* dicuntur? quorum ſunt illi, Legum *actus primi*, & per modum *Formæ*: iſti *remotiores*, & per modum *Effectûs*. Annon eo demum *fine*, ut Reſpublica in *pace* & *tranquillitate* floreat; & ut privati etiam cives *publicæ felicitatis* participio, pro ſuo cujuſque modulo & menſurâ, gaudeant & fruantur? hoc eſt, uno verbo, ut *communi utilitati* inſerviatur. Probatur denique *tertiò*, à Poſteriori, ex omnium hominum ſenſu conſenſúque. Nam & qui (*b*) *juſta decernunt* Legumlatores, reverâ videntur; & qui (*c*) *meditantur malum ſicut Legem*, videri tamen cupiunt, in *ferendis legibus* non tàm *ſuam*, quàm *communem utilitatem* reſpexiſſe. Ἔιτε προφάσει, ἔιτε ἀληθείᾳ, ſive id ſincerè *intendant*, ſive ſubdolè *obtendant*, qui *Leges* aliis dicunt; propoſitum fuiſſe ſibi in ferendis Legibus *Bonum Publicum*, profitentur utcunque univerſi. 3.

(*b*) Prov. 8. 15.

(*c*) Pſal. 94. 10.

II Hoc ita jacto diſputationis fundamento, Legum finem eſſe *Bonum Communitatis*; ad *Dubia* pergo. Quorum eſto *primum*, an ſit *Legum Humanarum* uſus aliquis, ſaltem neceſſarius? Cui nullus foret in hac (*Dubiorum* dico) claſſe conſedendus locus, niſi hoc nobis faceſſeret negotium. *Anabaptiſtarum*, aliorúmque cum ipſis juxta ſentientium, veſanus error. Ex quorum principiis, (quum negent licere viro Chriſtiano *Magiſtratum* gerere, *bello liteve* contendere, *jurare* aut alteri juramentum deferre aliáque conſimilia:) conſequi videtur, omninò nullam eſſe *Legum Humanarum* neceſſitatem. Nec enim erit, ſublatâ *Juriſdictione*, qui *Leges* ferat: Nec ſublatis *Judiciis*: qui reformidet. (*a*) *Quid teſtes querimoniæ, ſi non ſupplicio culpa recidatur? Quid vanæ ſine mo-*

(*a*) Horat. 3. Ode 24.

ribus Leges proficient? Concidat necesse est *Directiva*, nisi ei accedat, quæ ipsam tibicinis in morem suffulciat, *Coactiva* Legum vis. Ratio autem dubitandi est: quòd sufficere videatur *homini Gentili Naturæ Lex*, quæ dictat *Peccata esse vitanda, Nulli injuriam faciendam*, &c. Aut illa si fortè deficit; sit tamen *homini Christiano* ad modum *Lex* altera sublimior & perfectior, *Lex* nempe *Fidei, Justitiæ, & Charitatis*, ab eo quem (*b*) *Jacobus* unicum agnoscit *Judicem & Legislatorem*, Christo servatore lata. Premit acriter, ut quidem mihi videtur, isthæc ratio *Novatores* nostros; è quorum puteis pleraque sua dogmata hauserunt *Anabaptistæ*: dum ex illo *Jacobi* testimonio colligunt, extra *unum Christum* nulli hominum fas esse *Leges Ecclesiasticas* condere. Quum enim nullo modo constare possit, vel ex vi verborum, vel ex totius illius perioches ordine & scopo, Apostolum ibi de *Ecclesiasticis* rebus legibúsve magis locutum, quàm de *Civilibus*: nisi videri malint præjudiciis agi, quàm ratione duci, è duobus alterutrum faciant oportet; quorum penes ipsos optio esto. Scilicet, aut rectâ in *Anabaptistarum* castra concedant, tollántque è rebus humanis omnem omnino *Legum* etiam *Civilium*, ferendarum potestatem: aut prælatis concedant, ut par est, *Legum* etiam *Ecclesiasticarum* ferendarum potestatem.

(*b*) Jac. 4. 12.

III. Verùm isti fratres nostri, ut abs *Anabaptistarum* telis se tuturi sint, nostrà non multùm interest: ipsi viderint. Nos facile respondemus, esse quidem *Legem Naturæ* cordibus inscriptam; esse & *Legem Christi* in Evangelio revelatam; utramque in suo genere *perfectissimam*: ita tamen ut sua constet *Legibus Humanis*, non solùm *utilitas* permagna, sed & *usus* etiam *necessarius*. Quia Leges illæ divinæ *generalia* tantùm rerum agendarum

rum *principia* continent: è quibus, ut ex ſuis principiis *concluſiones*, deducendæ ſunt *Regulæ* magis *ſpeciales*, ad publicàrum ſocietatum & ſingularium hominum mores rectè inſtituendos accommodæ. Neque verò omnino verendum eſt, ne *Legis Divinæ* perfectioni iſto pacto quidquam derogetur: Non enim id agunt *Legum Humanarum* conditores, ut locupletiſſimo illi *Divinæ Legis* theſauro aliquid *addant* divitiarum: imo *promunt* inde potiùs eruúntque, quod ſibi ſuiſque judicant uſui fore, & in commune utile. Ergo *Leges Humanæ*, ſi quidem juſtæ ſunt, nihil aliud ſunt quàm *Legis Divinæ* ἀποφυάδες quædam & ἀποσπασμάτια: hoc eſt, *Regularum Generalium*, quas indeterminatas exhibent naturæ Lex, & Sacræ literæ, *determinationes particulares*, ad certorum populorum conditionem & utilitatem, pro locorum & temporum ratione prudenter accommodatæ. Exempli gratia; docet *Lex Naturæ* in genere, *nulli faciendam eſſe injuriam*: & *qui alteri injuriam fecerit, ad eam compenſandam* teneri. Aſt in ſpecie, utrum is qui per vicinum agrum pecus plauſtrúmve egerit, *injuriam* vicino fecerit, & quæ ſit debita pro eâ injuriâ *compenſatio*; non utique ex *Naturæ Lege*, ſed ex *Civili Jure* ſtatuendum eſt. Et *ſceleratos* eſſe à magiſtratu *ſupplicio* afficiendos apertè docet ſacra Scriptura, *Rom.* 13. 4. & alibi. Sed quæ tandem *ſcelerum* genera punire debeat Magiſtratus; & quo *ſupplicii* genere, quáve *menſurâ*; lege Dei nullibi definitum eſt: permiſsâ nempe *Principibus* & *Legiſlatoribus* à Deo poteſtate, ut pro ſuâ prudentiâ quod Reip. commodum & ſalutare videbitur ipſi *Legibus* ritè conſtitutis definiant. Sunt itaque *Dei Legiſlatoris*, & *Judicis* diſtincta, & ſua cuique propria, jura ſive munera, eáque optimo ordine ſic diſpoſita; ut *præcepta*, quæ Deus *generalia* mandavit & indeter-

minata, *Legislator* ad certas *personarum* & *actionum* species *determinet* & accommodet: *Judex* demum à *Legislatore* sic legibus determinata, ad singulares *personarum* & *actionum* causas cum effectu *applicet*. Ita ut, si *Legislator* Legem constituerit, quæ *præceptis Dei* non sit congrua, *Legem iniquam* tulisse; & si *Judex* in aliqua particulari causâ sententiam protulerit, quæ constitutis à Principe *Legibus*, non sit congrua, *jus iniquum* dixisse, censendus sit.

IV. *Dubium Secundum* est, an *Legislator* teneatur, si possit, omnes omnium *virtutum actus* & officia *præcipere*, & omnia cujuscunque generis *peccata prohibere*? Aut si non possit *omnia*, an saltem teneatur quot possit utriusque generis præcipere, & prohibere? Ratio dubitandi est, quia ad proprium Legum finem, (quod est *Bonum Commune*,) nihil videtur esse conducibilius, quàm ut, quantum fieri potest, omnes Cives sint *boni*, nulli autem *mali*. Ergo Legislatoris est, qui hunc unum sibi *finem* propositum habere debet, *Commune Bonum* procurare quantum in se est, *præcipiendo* omnes omnium *virtutum actus*, ut omnes Cives sint *Boni*, & *prohibendo* omnia *peccata*, nequi sint *Mali*. Id quod postulare videntur à *Magistratu Politico* uterque magnus Apostolus: *Paulus*, Rom. 13. 3, 4. *Fac bonum, & habebis laudem: sin malum feceris, time; quia vindex à est iram τῷ τὸ κακὸ πρᾶσσοντι, ei qui malum fecerit*, i. e. cuivis homini qui quodvis malum fecerit. Et Petrus, 1 *Pet.* 2. 14. *εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν, in vindictam male agentium, & laudem bene agentium*, i. e. omnium male agentium, & omnium bene agentium. Utrobique enim *indefinitè* enunciatum æquipollere *universali*, & Regulæ Dialecticorum consonum est, (in *materiâ* scil. *necessaria*) & voluntati Dei, qui magistratui προσωπολη-ψίαν interdixit.

V. Pro

V. Pro reſponſione dico *primò* & generaliter, *Legiſlatorem* teneri pro virili ſuâ parte procurare, ut omnes Cives ſint *Boni*, nulli autem *Mali*; & per conſequens *præcipere* omnes virtutum actus, & omnia peccata *prohibere*: quantum exigit ratio *principii* ex quo, & *finis* propter quem operatur; ulteriùs verò non teneri. *Principium* enim & *Finis*, in operationibus omnium ſive naturaliter ſive liberè agentium, adæquata ſunt *menſura actuum* omnium intermediorum: in quantum *actus* illos conformes eſſe decet & proportionatos, cùm *principio* à quo procedunt, tùm *fini* in quem tendunt. Actus igitur *præcipiendi*, *prohibendi*, cæterique, in quibus conſiſtit *Legumlativæ juriſdictionis* exercitium, proportionati ſint oportet & *principio* ſuo, in cujus virtute fiunt; *poteſtati* ſcilicet ὑπερεχούσης ἐξουσίας à Deo conceſſit: & *fini* ſuo, in cujus gratiam fiunt; *bono* ſcil. *Communi*. Debet proinde Legiſlator eatenus *præcipere*, *prohibere*, *permittere*, cæteráq; quæ ſui ſunt muneris præſtare; quatenus convenit *poteſtati* ſibi à Deo conceſſæ, & commiſſæ ſibi à Deo *communitati* expedit.

VI. Sed *Generalia* hæc ſunt, & indefinita. Ut igitur *dubio* propoſito ſatisfiat, addatur aliquid oportet quod ſit magis *particulare* quod huic tamen generali velut fundamento nitatur. Dico itaque *ſecundò*, actus virtutum & vitiorum, quum ſint alii *Interni*; cujus generis ſunt actus voluntatis eliciti (*Velle*, & *Nolle*,) motus affectuum (ut *amare*, *odiſſe*, *delere*, &c.) & ſiquæ ſint aliæ cognitiones & intentiones cordium & mentis: alii *Externi*, cujuſmodi ſunt omnes actus *voluntatis* imperati, & delibertati *Affectuum* motus, qui per *organa corporea* exercentur; ut *videre*, *loqui*, *ferire*, *rapere*, aliique innumeri: poteſtatem legiſlativam circa *actus externos* verſari ſolùm, non item *internos*. Poteſt ergo Legiſlator, *præcipere* ſolutionem debiti, reſtitutionem

ſtitutionem furti, cultum Dei externum; *prohibere* item furtum, adulterium, homicidium, blaſphemam, &c. At non poteſt *præcipere* dilectionem proximi, fiduciam in Deo, contemptum mundi; nec *prohibere* cupiditatem rei alienæ, impudicas cogitationes, odium proximi, Atheiſmum cordis. Ratio eſt: quia ſtatuere de *actibus internis*, nec *principio* ex quo, nec *fini* propter quem operatur *Legiſlator*, proportionatum eſt. Deus enim Opt. Max. *externi* tantùm *hominis* regimen Magiſtratui permiſit: *internorum actuum* cognitionem & judicium, *cordiumque* inſpectionem & dominium, ubi ſibi reſervavit. Idem enim eſt *Legiſlator* & *Judex*, ut ex laudato nobis aliquoties *Jacobi* teſtimonio antè oſtendimus: & omninò inefficax eſſet ad intentum *finem* ſuum conſequendum *legumlativa poteſtas*, ſi *directiva* tantùm eſſet, non
1. item *coactiva*. Quum ergo non poſſit *imprimis forum externum* de *actibus internis* cognoſcere &
2. judicare; & ſtultum eſſet *ſecundò* id lege latâ *præcipere* vel *prohibere*, quod ubi peccatum fuerit, *pu-*
3. *nire* nequeas; & actuum denique bonorum *externa* operatio, malorum *externa* declinatio, ſufficiat ad *externam* Reipublicæ felicitatem: ſequitur *legumlatorem*, nec prudenter poſſe, nec de jure debere, *internos actus* aut virtutum *præcipere*, aut vitiorum *prohibere*. Quo nomine, ut & aliis plurimis, infinities ſuperat *Leges Humanas* vel præſtantiſſimas *Lex Dei & Chriſti*; quæ veritatem, puritatem & ſinceritatem exigit in intimis præcordiis, & primos leviſſimóſque pravæ voluntatis inordinatos motus cohibet, prohibétque; & *meditata* ſcelera tàm punit quàm *perpetrata*. Ideo Davidi dicitur *Dei Lex perfecta & immaculata*, Pſal. 9. & alibi non ſemel. Eſtque Lex ipſa Chriſti, qualis & ipſe ejus lator deſcribitur, *Heb.* 4. *Sermo vivus & efficax, penetrantior omni gladio anciputi, pertingens*

tingens usque ad divisionem animæ & spiritus compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.

VII. Dico *tertiò*, posse Leges Humanas *de Jure præcipere* omnes omnium virtutum *actus externos*, & externa omnia peccati opera *prohibere*; sed *de facto* non posse. Ratio prioris membri est: quia nullus est virtutis vitiive *actus externus*, de totâ suâ specie & naturâ ita comparatus, ut non possit quandoque ejus *præceptio* vel *prohibitio* esse, pro rerum & temporum conditione, ordinabilis in *bonum publicum*. Ergo non *Justitiæ* propriè dictæ solùm, (quæ nonnullorum sententia est,) sed & cæterarum *virtutum* quarumcunque *actus*, possunt esse debita *legis materia* sive *objectum*. Quod & *Aristotelem* alicubi observasse memini; & instantias etiam (si rectè memini) dare in actibus *Fortitudinis* & *Temperantiæ*. Ut si *lege militari* sanciatur, nequis militum audet in prælio *fugere*, aut *arma abjicere*: vel si *lege sumptuariâ* cohibeatur *conviviorum luxus*: aut modus statuatur, quem nemini civium in *vestitu*, *famulatu*, *supellectili* excedere liceat. Ratio posterioris membri est: quia tanta varietas est, (etiam quoad ipsas *species*, multò etiam magis quoad *gradus*,) tùm officiorum *virtutis*, tùm operum *peccati*; ut si de singulis cavere legislatores curarent, ipsa *legum multitudo* gravamen esset Reip. non ferendum.

VIII. Dico *quartò*, legislatorem ne ad illud quidem teneri, ut omnia quæ potest mala *prohibeat*, vel bona *præcipiat*. Sufficit enim, utriusque generis graviora quæque *legibus* contineri; & quæ sunt cum insigni aliquâ *utilitate publicâ* ita conjuncta, ut nisi de eis aliquid statueretur, sequi necesse esset grave aliquod malum, quod toti Communitati esset valdè incommodum. Neque enim inter cupiditates carnis, illecebras mundi, Satanæ præstigias,

gias, ingenia hominum tàm varia & omnigenûm vitiorum feracia. *Remp. Platonicam* vel *Utopicam* ſomniare fas eſt. Præclare nobiſcum agi putandum eſt, ſi non hæreamus in ultimâ (ut dici ſolet) *fæce Romuli.* Neceſſe eſt itaque in omni Rep. aliqua *mala* non *prohiberi*, ſed *tolerari*; multa *bona* non *præcipi* ſed cujuſque arbitrio *permitti*; utriuſque generis plurima legibus *præteriri*, & in medio relinqui: ne ex unius mali ſuccidendi intempeſtivo ſtudio, ſuccreſcant fortaſſe alia mala *plura* aut *majora.*

IX. *Dubium tertium*, de *intentione Legiſlatoris*: An & quatenus requiratur ad effectum *obligandi?* Quod eſt quærere, ſi princeps nullo juſtitiæ aut *publici boni* intuitu, ſed *odio* aut *gratiâ* privatâ, ſed *ambitione* & merâ dominandi libidine, ſed *avaritiâ* aliáve pravâ impotentis animi cupiditate ductus, *legem* tulerit ſubditis; an illi ad parendum *legi obligentur* in conſcientiâ? Facilis reſponſio, *obligari*; ſi non ſit aliud impedimentum: id eſt, ſi qui legem tulit habuerit *legitimam poteſtatem*, & Lex ipſa ſit aliàs *juſta*, pro more gentis legitimè *rogata*, & ſufficienter *promulgata.* Dico igitur *primò*, ſicut in artificialibus non eſt ſemper idem *finis operis & operantis*; ut in domo ædificandâ, *finis operis* (id eſt *domus,*) eſt, ut ſit commoda domino habitatio; *finis operantis* (id eſt *Architecti*) eſt, ut ipſe ex labore lucrum percipiat: ita in Rep. fieri poſſe, ut *Legiſlator* intendat *commodum proprium*, & ipſa tamen *Lex* tendat in *bonum commune.*

X. Objicies fortaſſe, *finem* ſive intentionem minùs rectam ſemper vitiare *opus*: ergo & *Legiſlatoris* pravam intentionem vitiare *legem*, quod eſt ipſius opus. Ut huic objectioni occurratur, dico *ſecundò*, intentionem malam ſemper vitiare *opus*, prout opus dicit *actionem operantis*; non ſemper vitiare

vitiare *opus*, prout opus dicit *effectum operationis*. Differunt enim non parum duo ista inter se, etsi eodem *operis* nomine utrumque soleat appellari, *Actio* scil. ipsa, & *actionis* ἀποτέλεσμα: prorsus ut ποίησις & ποίημα, *effectio & effectus*. Architecti *opus*, dicitur, & ipsa *ædificatio* domus, & ipsa *domus* ædificata: etsi sit illa *actio transiens*, hæc autem *res* post finitam actionem *permanens*. Intentio ergo prava vitiat *opus Legislatoris*, id est, suam ipsius legem condentis *actionem*; quæ ob defectum *boni finis* non caret peccato: non tamen vitiat *opus Legislatoris*, id est, *legem* ipsam ab eo conditam, si quod lege imperatur sit referribile in *Bonum Commune*. Sicut valida est, non obstante prava *Judicis* intentione, sententia ex *gratiâ* vel *odio* lata, modo sit ipsa *sententia* per se considerata non *injusta*. Potest enim, ut rectè *Augustinus*, *ex libidine imperanti sine libidine obtemperari*.

XI. Dico *tertiò*, supposito quod Lex non malâ tantùm intentione lata, sed & *publico inutilis*, imò & aliquantulum *noxia* sit; obligari tamen subditum ad parendum *legi* justa authoritate latæ, modò sit ipsa *materia legis*, sive res *imperata*, istiusmodi, ut possit sine peccato præstari. Ratio est, quia debet unusquisque quæ suarum sunt partium ea sedulò curare; in eis quæ alienarum sunt, non esse anxiè & religiosè sollicitus. (*a*) *Unusquisque enim suum portabit onus.* Si *Legislator* officio suo defuerit, quid ad te? *Tolle quod tuum est, & vade.* De *intentione* suâ, rectane fuerit an secus, viderit ipse: qui omnium *actionum*, etiam & *intentionum* suarum redditurus est Domino suo rationem: tu videris, nisi parueris, ut sis eidem Domino *inobedientiæ* tuæ rationem redditurus. (*a*) Gal. 6.

XII. *Dubium*

XII. *Dubium quærtum*, de *legum mutatione*, ſi videantur Reip. *inutiles* aut *noxiæ*: An & quatenus earum *mutatio* ſit vel à *principe* tentanda, vel à *populo* poſtulanda & urgenda? Ratio dubitandi eſt. Ex una parte, quia in *corpore civili* haud minùs quàm in *naturali*, omnis (*a*) *mutatio* (præſertim ſi aut *ſubita* ſit, aut *magna*, periculoſa eſt: ex altera parte, quia Reip. intereſt ut *leges* ſint *moribus & temporibus* accommodæ; hiſce proinde mutatis, ut & illæ mutentur. Pro reſponſione dico *primò*, certum eſſe *leges mutari* poſſe, interdum & debere. Nam & antehac *immutatæ* ſunt cum magna utilitate publica: ergo & nunc *immutari* poſſunt, & poſthac poterunt, ſi res poſtulet, & ex uſu ſit Reip. id fieri. Quod enim olim *licuit*, cur non & olim *licebit*? Novi ad hæc ſubinde emergunt *caſus*, nova ſuccreſcunt indies *mala*, nova *incommoda*; quibus niſi novis occurratur *legibus*, nullum erit remedium. Et quærunt omnes, inquit (*b*) *Ariſtoteles*, ὐ μὴ πάτριον ἀλλὰ τ' ἀγαθόν. Et ſi *legem* olim propterea *ferri* expedivit, quòd tunc viſa eſt *Reip. utilis*; poſtquam ex mutatâ temporum & morum conditione comperta eſt *Reip. inutilis*, cur non expediat eam nunc *tolli*.

(a) μεταβολὴ πᾶσα φύσει ἐκστατικόν. Ariſt. 1. 4. Phyſ. text. 121.

(b) Ariſt. 2. Polit. 8.

XIII. Dico *ſecundò*; Legum, etiam particularium, *immutationem*, non carere periculo: ideóq; non eſſe niſi ex gravi admodum & evidenti neceſſitate tentandum. Varias rationes adducit *Ariſtoteles*, acutè & breviter, ut ſolet, 2 *Polit.* 8. (apud eum videte) in his, *tres* præcipuas haſce. *Primò* ἀδυνῆ ποιῆ τὴν δύναμιν. Derogant nimirum plurimum & *Legum* authoritati, & *latoris*, crebræ mutationes. Sicut *levem* & infirmi hominem judicii exiſtimus eum, qui nullâ ſolidâ & evidenti ratione permotus facilè *mutat* ſententiam. *Secundò*, τὸ ἐθίζειν εὐχερῶς λύειν τὰς ῥήμας, φαῦλον,

1.

2.

λον, (*Ariſtotelem* iterum auditis.) *Petacem* facit populum, ne dicam *petulantem*, (res ipſa clamat, experti ſumus nimirum jamdiu,) & cuncta moventem, ſi *Legiſlatorem* facilem hac ex parte, & ad vota libidinémque populi jure ſuo cedentem repererint. Reprehendit igitur jure merito & graviter, ibidem ſummus Philoſophus Legem *Hippodami* cujuſdam *Mileſii* Legiſlatoris; ἐυόφθαλμὸν illam quidem, primo aſpectu ſpecioſam ſatis, & plauſibilem vulgo, ut *qui aliquid utile civitati invenirent*; *publico præmio afficerentur*, ſed ſi penitiùs intueare, nec *prudentem* omninò, nec *ſalutarem*. Quid enim ferè excogitari poteſt ad publicas res turbandas opportunius, quàm quòd *propoſito præmio* invitentur homines factioſi, vafri & turbulenti ingenii, εἰσηγεῖσθαι νόμων λύσιν ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθὸν, ut ſub ſpecie *boni publici*, non everſionem modò *legum* inducere, ſed & totius *civilis adminiſtrationis* formam, ſub incudem revocatam, & in novam ideam pro ſuo lubitu refictam, civitati obtrudere ſtudeant? *Philoſophumne* obſecro videmini vobis audire ſuis temporibus illuſtrem; an *vatem* potiùs, eorum qui nunc ſunt morum hominúmque præſcium ac prænuncium; *Tertiò*, quum *Legum Immutatio* tollendi præſentis alicujus *incommodi* gratiâ inſtituatur; & fieri poſſit, ut ex iſtâ *immutatione* ſuboriantur (imò vix fieri poſſit ut non ſuboriantur,) & emergant tandem, utut fortaſſis occulta initio, plura & (*a*) graviora *incommoda*: ἐατέον ἐνίας ἁμαρτίας, inquit idem graviſſimus Philoſophus. Omnino ſatius eſſe judicans, aliqua *incommoda*, eáque non levia, in Rep. *tolerare* & perferre? (quod idem & de *Eccleſiâ*, quæ & ipſa *Reſpublica* quædam eſt, ſtatuendum eſt:) quàm obtentu *Reformationis* ſive *Eccleſiaſticæ ſive Politicæ*, vetera inſtituta ſollicitare, leges refigere, τὰ ἄνω κάτω ſurſum vorſum

3.

(*a*) *Graviora inferre vulnera dum minoribus mederi deſiderimus.* Ambroſ. 2. Offic. 2.

ſum omnia verſare, & verſando pervertere. Longè alia mens fuit priſci ſeculi prudentium virorum, quorum hæc & hujuſmodi fuiſſe dictata accepimus. Ἀρχαῖα ἤδη κρατεῖτω *Malum benè poſitum non movendum. Imperiti medici eſt, pejus malo remedium adhibere.*

XIV. Dico *Tertiò*, Legum *immutationem*, etiamſi ex gravi & evidente causâ videatur eſſe neceſſaria, non eſſe tamen à *populo*, invito *Principe*, tentandam, ſed ab eo modeſtè petendam & patienter expectandam. Quod ut ex *Capitis & Membrorum* analogiâ colligi poteſt, (quàm enim & monſtri ſimile eſſet, & toti corpori exitiale, ſi *brachia*, *pectus*, *pedes*, capitis ſibi vel *locum* arriperent, vel *officium*?) Sic eſt in iis, quæ de *Cauſâ Legum efficienti* haud ita pridem diſſeruimus, cumulatè ſatis demonſtratum. Nimirum civilis *Juriſdictionis actum præcipuum* non poſſe exerceri niſi ab eo qui totius *communitatis caput* & princeps eſt: Legum proinde *conſtitutionem*, *abrogationem*, & quamcunq; *immutationem*, quæ ſunt omnes *ſummæ Juriſdictionis* actus è præcipuis, non poſſe *ad populum* pertinere. (niſi ubi *populus Princeps* eſt, ut in ſtatu *Democratico*;) ſed ad eum ſolum qui toti communitati *cum ſummo imperio* præeſt; hoc eſt, in ſtatu ſaltem *Monarchico*, ad unum *Regem* αὐτοκράτορα & ſimpliciter ὑπερέχοντα. In tàm gravi negotio, hæ ſunt *populi* partes: juſta *gravamina* ſua (ſiqua ſunt) apertè & ſincerè, ſed cum omni debitâ reverentiâ *Principi* exhibere; quibus remediis præſentibus malis commodiſſime occurri poſſe cenſeant fideliter *proponere*; ſupplices *rogare*, ut votis *ſubditorum*, prout ipſe ea Reipublicæ ſalutaria & in commune utilia judicaverit, annuere dignetur, & eorum poſtulata grata ratáq; habere; is denique ſi rogatus uſque recuſaverit, *abſiſtere* in id tempus à propoſito, rebuſque & legibus

gibus præſentibus *contentos eſſe*: idque ſine omni *obmurmuratione*, nedum *vi*; quoad is aut *amicorum* præcibus & hortatibus permotus, aut *rationum* momentis perductus, animi pertinaciam illam remiſerit, & *ſubditorum* poſtulatis annuerit.

XV. *Dubium quintum.* Quandoquidem non *Legum* modò, ſed & totius *politici regiminis* finis eſt *bonum commune*; An liceat, ex aliquo boni communis ſive obtentu ſive intuitu, præſentem *regiminis formam* immutare, aut ejuſmodi immutatione attentare? & quatenus id liceat, & quibus; Exempli gratiâ, liceátne populo *Regimen Monarchicum* mutare in *Ariſtocraticum*, vel *Democraticum*; aut è contra? Dubium *periculoſæ plenum aleæ*: his præſertim temporibus, & moribus. Eſto ergo hic ſuum cuique liberum judicium: Ego quid mihi *ſententia* videtur ſine fuco exponam; *aſſentiendi* nulli legem impono. Suppono tantùm, quòd à pleriſque conceditur, nec facilè negari poteſt, *Monarchiam hæreditariam*, ſive *Regnum ſucceſſivum*, inter omnes *Rerump. formas* eſſe ἁπλῶς & abſolutè præſtantiſſimam, & duabus reliquis multis nominibus anteponendam. Hoc poſito, Exiſtimo *primùm*, poſſe Populum (ſi ipſis viſum fuerit) *regimen Democraticum* in *Ariſtocraticum* vel *Monarchicum* commutare. Imprimis, quia videtur eſſe *commutatio in melius*. Accedit quòd in *Democratiâ* ſumma Imperii eſt penes ipſum *populum*; ita ut poſſit *populus* de ſe prout ſibi libitum eſt pro ſuo jure ſtatuere, dummodo nulli fiat injuria. Injuriam denique à populo iſtiuſmodi imperii immutatione nulli mortalium fieri, certiſſima res eſt: non alteri cuiquam, quia *jus non habenti* non fit injuria; nec ipſis ſponte mutantibus, quia (*a*) *volenti* non fit injuria. Exiſtimo *ſecundo*, ob omnes eaſdem rationes, poſſe Optimates *regimen Ariſto-*

I.

(a) ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών Ariſtot. 5. Ethic. 11.

2.

craticum in Monarchiam commutare: nam & mutatio eſt *in melius*, & ipſi *jus* habent hoc faciendi, nec fit cuiquam eo facto *injuria*. An item ipſis liceat *Ariſtocratiam* in *Democratiam* convertere, non ita facilè dixerim: quia licet & ipſi *jus* habeant faciendi, & res ipſa citra cujuſquam *injuriam* fieri poſſit, non tamen videtur eſſe iſta *commutatio in melius*. Exiſtimo *tertiò*, poſſe commutari *Monarchiam Regni Electivi* in aliam (fortaſſe quamlibet) regiminis formam, præſertim verò in *Regnum hæreditarium* ſive ſucceſſivum: idque ob eaſdem ferè rationes: Non tamen id fieri debere, *primò*, niſi regno per mortem ultimò regnantis vacante, (aliàs enim *præſenti Regi* fieret *injuria*;) nec *ſecundò*, niſi ex conjuncto conſenſu procerum Regni & Poquli, earumque perſonarum quæ jus habent eligendi. *Exiſtimo quartò*, *Monarchiam hæreditariam*, in Regnum Electivum, aut alterius Regiminis quamcunque formam, non poſſe legitimè commutari: vel à ſolâ *plebe*; vel ab univerſo *populo ſubditorum*, hoc eſt, à plebe & proceribus junctim; vel etiam à *toto populo* in maximâ ſuâ latitudine, id eſt, *a plebe*, *proceribus & Rege* ſimul conſentientibus: Niſi fortè ſicubi ita penitùs defecerit *Regalis proſapia*, ut nemo ſuperſit, qui Regnum ſibi ut jure hæreditario debitum vendicare poſſit. Cujus ſententiæ rationes ſunt, *Primò*, quia ex noſtro 1. ſuppoſito iſta eſſet *commutatio in deterius*. *Secundò*, quia iſtiuſmodi commutatione legitimo hæredi 2. fieret *injuria*. *Tertiò*, quia videtur non ipſa com- 3. mutatio tantùm, ſed & omne ejus deſiderium & conatus, verbis illis *Salomonis* adverſari, *Prov.* 24. 21. *Fili mi, time Deum & Regem; nec ſit tibi rei quidquam cum iis qui novis rebus ſtudent.* Quod tamen ante dixi, nunc iterum repeto; me non hæc ita dicere ut affirmem, aut litem ſuper hac re cuiquam moveam ſi aliter ſentiat.

XVI. Dubium

XVI. Dubium *Sextum*, quomodo ſit intelligendum id quod dici ſolet, *Salus Populi Suprema Lex?* Ratio dubitandi ex eo oritur quod initio propoſuimus & probavimus, Legum finem eſſe *Bonum Publicum*. Hinc ſequi videtur, ex unâ parte, à *Legum* ſtrictâ obſervantiâ pendere *Reipublicæ ſalutem*; ex alterâ parte, *ſaluti Reipublicæ* cedere debere omnium *Legum* obſervantiam. Hinc etiam fidenter ſatis, nec minùs perversè colligunt, qui intra paucos hoſce annos novam unà cum *Theologiâ Politiam* in *Eccleſiam & Remp.* invexerunt, *Libertatem*, hoc eſt, *Jus ſubditorum*, (ſic enim illi *Populi ſalutem* interpretantur,) & *Regum prerogativis & Legum Sanctionibus* anteferendam eſſe; & proinde poſthabendas præ illa omnem, & poteſtatem *Regum*, & *Legum* authoritatem. Pro ſolutione *dubii*, ſciendum eſt, totam ferè hac in re deceptionem ex *æquivocatione*, quæ in terminis latet, ortam eſſe; præſertim in illo *Populi* vocabulo. *Populus* enim, quum ſit *corpus* quoddam *Metaphoricum*, dupliciter accipi poteſt, ſicut & ipſum *corporis* vocabulum: *Collectivè* ſcil. prout ſignificat totam *Reipublicæ Communitatem*, id eſt, Regem & ſubditos ſimul; & *Diſcretivè*, prout ſignificat *ſubditos* præcisè, & ſeorſim à Rege, ut cum dicimus *Rex & Populus*. Sicut *Corporis* vocabulo intelligenda veniunt aliquando *reliqua membra* ſimul cum capite, ut cum dicimus *Animam & Corpus*; aliquando *membra reliqua* præcisè & excluſo capite, ut cum dicimus *Caput & Corpus*.

XVII. Dico igitur *Primò*, malignè & peſſimo conſilio, detorqueri id, quod de *populo* in priore ſenſu dictum eſt, ut accommodetur *populo* in poſteriore acceptione. *Salutem populi*, id eſt, totius *Communitatis*, ut ea vox *Regem* unà cum *ſubditis* complectitur, *ſupremam Legem* eſſe, ne no

ſanæ mentis negaverit: *ut ſalutem populi*, id eſt, *ſubditorum* excluſo Rege, ſupremam eſſe Legem quis dixerit, niſi aut *fatuus*, aut *Impoſtor*? *Fatuus*, ſi ipſi ſibi ſic dicenti fidem habeat; ſi non habeat, *impoſtor*. Sed enim quiſquis ipſius *Aphoriſmi originem* attentiùs inſpexerit, lubentiùs conceſſurum arbitror, de ſalute *Principis* præciſæ intelligi debere, quàm de ſalute *Subditorum* præcisè. Scilicet à *Romanis* ad nos devenit celebre hoc dictum, illis tunc uſurpatum, cùm maximè floreret *Reſpublica* ſub ſtatu populari. Non eſt autem quòd quis miretur, fuiſſe illis *ſalutem populi ſupremam Legem*, quibus ipſe *Populus* erat *ſuprema poteſtas*. Erat ergo prudentium illorum veterum, qui *Aphoriſmi* hujus primi authores extiterunt, judicio, *ſupremæ poteſtatis* ſalus ſuprema Lex: *Populi* nimirum in Democratiâ, aut in Monarchiâ *Principis*.

XVIII. Dico *ſecundò*; dato non conceſſo, *Aphoriſmum* hunc de *Populi*, id eſt, *ſubditorum ſalute* propriè intelligi: adhuc tamen perversè detorqueri in Regiæ dignitatis præjudicium, qui vel ſic poteſtatem ejus ampliorem reddit & illuſtriorem. Hoc ſenſu ſcilicet. *Regem* qui populo *Leges & Jura* dedit, non ita ſe voluiſſe *Legum* vinculis aſtringi, ut non liceret ipſi, ubi *Reipublicæ ſalus* palàm periclitaretur, regni populique ſibi à Deo commiſſi *ſaluti* conſulere, etiam contra *verba Legis*. Non quòd liceat *ſubditis*, tuendæ *libertatis* obtentu, *Legum* & omnia fidelitatis vincula abrumpere, & *Regiam* authoritatem intolerando faſtu ſub pedibus conculcare. Sed quòd *Principi* liceat, tuendæ ſuæ ſubditorumque *ſalutis* cauſâ, ſtrictam *Legum* obſervantiam ad tempus ſeponere, & *arbitrario jure* aliquantiſper uti; ne ex nimiùm ſuperſtitioſâ & intempeſtivâ *Legum* reverentiâ, ſeq; & ſubditum ſibi populum, ipſaſq; etiam *Leges*, in hoſtium poteſtatem devenire patiatur.

XIX. Dico

XIX. Dico *tertiò*; dato adhuc ulteriùs, nec conceſſo tamen, licentiam aliquam ipſis *ſubditis* eo Aphoriſmo concedi, ut poſtabitis *Legibus*, ita poſtulante neceſſitate, *ſaluti publicæ* conſulant: non tamen inde effici, quod nonnulli voluerunt. Non quaſi ſubditis liceret, ubi *libertatem* ſuam in aliquâ re læſam aut ſentiunt, aut ſentire ſe vociferantur, mox omnia *Legum* & officii repagula diſſicere, & inconſultò *Principe* arma rapere, tumultibúſque & ſeditionibus omnia complere. Sed quod pro *ſalute Principis & ſuâ* adverſus externos hoſtes aut perduelles domeſticos tuendâ, (ubi tam gravis premit neceſſitas, ut vir pius & prudens non poſſit dubitare *Legiſlatorem* ipſum, ſi præſens eſſet, Legis ſibi gratiam & relaxationem conceſſurum) liceat *ſubditis*, communis utilitatis, quæ *Suprema Lex* eſt & omnium *Legum Finis*, rationem habere magis, quàm *Legum* particularium, quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent.

XX. Summa eſt, *Salutem Reipublicæ*, hoc eſt, Principis & ſubditorum, *Supremam* eſſe *Legem*, cui inferiores *Leges* omnes ita inſervire debent; ut poſtulante præſenti neceſſitate, *Principi* fas ſit, ex poteſtatis ſuæ prærogativa, imò & ſubditis fas ſit, ex rationabiliter præſumpto *Principis conſenſu*, à verbis *Legum particularium* quandoque recedere, ut periclitanti *patriæ* ſubveniant, ejuſque *Saluti*, velut *Supremæ Legi*, conſulant. Ita tamen, ut ſub prætextu *Publicæ Salutis* libertatiſve, niſi ex voluntate & conſenſu *Supremæ Poteſtatis*, vel expreſſo, vel (ut dixi) rationabiliter præſumpto, non ſit aliquid, quod leges non permittunt, attentandum.

XXI. Reſtant adhuc *Dubia* non pauca, ad cauſam hanc *Finalem* quoquo modo pertinentia; ut de *Privilegiis*, de *Diſpenſationibus*, de *Relaxa-*

tione obligatione in periculo vitæ, aliisque ejusdem generis: quæ fortassis quibusdam videbuntur cum *Fine legum Humanarum* non usquequaque convenire. Quorum solutionem consultiùs duxi in aliud (longinquum licet) tempus rejicere; quàm nimiâ prolixitate tàm benevolos auditores fatigare.

PRÆ-

PRÆLECTIO DECIMA.

In quâ, pervulgatiſſimum illud dictum (*Salus Populi Suprema Lex,*) ut ſit rectè intelligendum, paulò *fuſius examinatur & explicatur.*

1 TIM. II. 2.

———*Pro Regibus, & omnibus qui in Sublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.*

I. INſtitueram ex hoc loco, ſi fortè meminiſtis, benevoli auditores, de utrâque *Conſcientiæ obligatione*, paſſivâ, activáque juſtam tractationem. In priore illâ explicandâ, poſt excuſſam primo loco & Scholaſtico more *conſcientiæ definitionem*; in prævaſtigandâ propriâ illâ & adæquatâ *conſcientiæ regulâ*, cujus ex præſcripto omnes & ſingulos ſuos tùm *dictandi* tùm *judicandi* actus exercere debeat, operam inſumpſi. Oſtenſum ibi tunc eſſe quidem *Scripturam Sacram* ejus quam quærebamus *Regulæ* præcipuam partem: ait adæquatam eſſe *voluntatem Dei*, (quam *ſigni*

vocant,) cuivis homini qualitercunque patefactam. Sive *primùm lumine innato*: ex principiis practicis in Syntereſi conſervatis & per ſe notis: quas Philoſophi κοιναὶς ἐννοίαις, & προλήψεις φυσικὰς, Apoſtolus *Legem Dei in cordibus noſtris* 2. *ſcriptam* dixerunt. Sive *ſecundò, lumine illato*; per externam revelationem: partim *extraordinariam* & privatam ſingularibus quibuſdam perſonis per *viſiones, ſomnia*, &c. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, partim *ordinariam* & publicam univerſo generi 3. humano in *verbo ſcripto*. Sive denique *lumine acquiſito*; per concluſiones ex *principiis* illis practicis, aut è *verbo Dei* ſcripto, vel propriâ meditatione, vel inſtitutione alienâ ritè & legitimè erutas.

II. Iſta omnia & ſingula *Conſcientias* hominum *obligare* dixi; eáque ſola, abſolutè, *primariò, per ſe*, & virtute propriâ: quia ea omnia & ſola voluntatem Dei exhibent, cujus unius eſt in hominum *Conſcientias* merum & directum imperium. Eſſe tamen admonui præter hæc, & alia nonnulla; quæ *ſecundariò, relativè*, & in virtute legis ſive voluntatis Divinæ in qua fundantur, ſuo modo *Conſcientias obligant*. Convenire inſuper illa omnia in hoc, quòd quam habent *obligandi* vim, eam omnem *Divinæ Legi* acceptam debeant, (non eſſet aliàs *Divina Lex* adæquata *Conſcientiæ* regula:) differre tamen inter ſe ſingula; cùm *ſpecie*, propter diverſitatem materiæ; tùm etiam *gradu*, quantum ad vim obligandi. Eſſe porrò eorum quæ 1. ſic obligant *gradus tres*; *Primum* eorum, quorum obligatio oritur ex *authoritate alterius* jus habentis; 2. in quorum numero ſunt *Leges Humanæ. Secundum* eorum, quorum obligatio oritur ex actu libero *propriæ voluntatis*: qualia ſunt *vota, juramenta, promiſſiones, & pacta* ſpontanea. *Tertium*, eorum 3. quorum obligatio oritur ex intuitu *frater Charitatis*

ritatis; in quâ claſſe cenſetur Lex ſive *ratio ſcandali.*

III. De *Obligatione Legum Humanarum*, multo mihi plura jam ante dicta ſunt, quàm initio propoſueram: multo tamen fortaſſe pauciora, quàm aut merebatur rei gravitas, cujus eſt in vitâ quotidianâ uſus longè frequentiſſimus, aut poſtularet dubiorum, quæ poſſent mentibus hominum ſcrupulum injicere, copia & varietas. In quibus diſſolvendis, ſuperioribus Terminis eò progreſſus ſum, & poſt emenſas eas difficultates, quæ ad *Legum cauſas Materialem, Efficientem, & Formalem* haud incommodè revocari exiſtimarem, ultima prælectione ad eas tractandas, quæ ad *cauſam* earundem *Finalem* propiùs pertinerent, devenerim. Ubi jacto imprimis hoc totius diſputationis velut fundamento, finem legum humanarum eſſe *Bonum Communitatis*, vel (quod idem eſt) pacem & felicitatem publicam: reſponſum eſt, quà licuit brevitate & perſpicuitate, ſex iſtis quæ ſequuntur quæſitis. *Primò*, An ſit in Rep. in ordine ad *bonum commune legum humanarum* uſus aliquis, ſaltem neceſſarius? 1. *Secundò*, quum inter ſit Reip. ut *virtus* colatur, *vitia* coerceantur. An *Legiſlator* poſſit *præcipere* omnes omnium *virtutum actus* & officia, & omnia cujuſcunque generis *peccata prohibere*? Quòd ſi non poſſit, An ſaltem teneatur, utriuſq; generis quotquot poteſt *præcipere & prohibere* legibus quæ obligent ſubditos in conſcientiâ? 2. *Tertiò*, An & quatenus ad effectum obligandi ſubditos requiratur, ut *intentio Legiſlatoris* feratur in bonum publicum? 3. *Quartò*, ſi videbuntur leges jam antè latæ bono publico minùs utiles. An & quatenus earum *mutatio* ſit vel à principe tentanda, vel à ſubditis urgenda? 4. *Quintò*, quum ſit *finis legum*, adeóque ipſius regiminis, *bonum commune*, An liceat ob *bonum commune* ipſam totius regiminis formam 5.

mam immutare? Vel ejus immutationem tentare? Et quatenus? *ultimò*, illud ſolenne dictum, *Salus*
6. *Populi Suprema Lex*, quomodo ſit rectè & ſanè intelligendum?

IV. Hæc ego altiùs repetenda duxi, ut apud vos, poſt tam diuturnum Academicarum exercitationem juſtitium, totius inſtituti mei atque ordinis ratio meliùs conſtaret, & ut capita earum rerum, quas ſummâ cum humanitate jam olim auditas, tàm longo temporis intervallo excidiſſe facilè credo, vobis in memoriam revocarem. Expectabitis opinor, nec immeritò, ut inſtitutum curſum currerem porrò, & ad ea quæ proximè reliqua ſunt *dubia* diſſolvenda rectâ pergerem, de *privilegiis* ſcilicet, & *diſpenſationibus*, aliiſque ad *cauſæ genus finale* quomodolibet ſpectantibus. Fateor ſane, & mihi viſum ſic fieri oportere. Verùm interpellant amici: monent quorundam eorum qui nunc ſunt hominum intolerandam pervicaciam poſtulare potiùs, ut quo illi (perverſiùs haud facilè dixerim, an fidentiùs,) abutuntur in publicam perniciem *Aphoriſmo*, eum etſi ultimâ ſuperioris Termini prælectione noviſſimo loco explicuerim, ſub incudem tamen revocarem denuò, & genuinum ejus ſenſum pleniùs aliquantò quàm eſt à me tunc factum, & explicatiùs aperirem; hoc eſt, me interprete, (additâ duntaxat nonnullâ verborum pompâ) ut *actum agerem*, & coctam jam antè *cramben recoctam* vobis apponerem. Viſa mihi parùm æqua poſtulatio: illi interim contrà, inſtare ſedulo, prolixè rogare, ut facerem tamen. Veſtræ erit humanitatis, donare hominis verecundiæ, quod rogantibus amicis conceſſerim: præſertim argumento uſis ad flectendum animum meum longè efficaciſſimo; & veſtrum pleriſque, hoc ipſum ſi facerem, gratum fore ſe non dubitare.

V. Omid

V. Quid ergo ſibi velit pervulgatum illud axioma, *Solus Populi Suprema Lex*, & quomodo ſit intelligendum expedire, præſentis eſt negotii. Excuderunt intra paucos annos homines non optimè feriati, & in *Remp.* etiam tandem, ut antè in *Eccleſiam*, invexerunt, novam unà cum *Theologia Politicam*. Qui, ut ſub obtentu *Libertatis Chriſtianæ* (ſive conſcientiæ,) totius regiminis *Eccleſiaſtici*; ita ſub obtentu *Libertatis Civilis* (ſive ſubditorum,) totius regiminis *Politici*, non modò vim omnem ſubnervare, ſed ipſam quoque fabricam ab imis fundamentis revulſam labefactare, in hac tantâ rerum perturbatione ſtrenuè hactenus conati ſunt; hodiéque pergunt, cum ſummo animorum ardore & terrore militari, conari. Hi, quoties conculcatæ ſub pedibus *Regiæ dignitatis*, ſpretæ ſanctarum *Legum Authoritatis*, perturbatæ *pacis publicæ*, ruptis omnibus jurium repagulis exercitæ in concives effrænis & infandæ *tyrannidis*, affectatæ in Eccleſia, in Rep. (ſublato omni natalium, honorum, ſtatuum diſcrimine) *paritatis*, aliarúmque ex *Anabaptiſtarum* puteis hauſtarum impietatum, poſtulantur: hoc unico, velut, clypeo, ſeq; ſuóſque mores tuentur, *ſalute populi*; hanc *legibus*, *regibus*, *juribus*, *moribus*, unam univerſis antepotendam ſcilicet.

VI. Ex hoc tàm laxo & periculoſo vulgaris dicti interpretamento, quum tumultibus, ſeditionibus, & omne genus licentiæ populari, non jam lata feneſtra, ſed decumana planè porta aperiatur; manifeſtum eſt, qui hoc clypeo nefaria ſua ſcelera tuentur, non ſimplicem & genuinam ejus dicti ſententiam amplecti, ſed alienam ei affingere, quæ pravis ſuis conſiliis & cauſæ non bonæ præbeat, ex coactâ interpretatione, ſpeciem aliquam patrocinii. Quotus enim quiſque eſt hominum, cui ſi (ut *avaritiæ*, *ambitioni*, *odio*, *iræve*

ſuæ

ſuæ inſerviat) res novas moliri, & per fas nefáſque latrociniis, rapinis, & concuſſionibus omnia complere libuerit: non proclive erit facinoribus ſuis & inceptis quibuſcunque nefariis *ſalutem populi* prætexere? Excutite quæſo omnia quà patet orbis Annalium & hiſtoriarum monimenta; ſacrarum, prophanarum, veterum, recentiorum, exterarum, noſtratium, invenietis hoc ipſum uſque & uſque factitaſſe, ſub eodem *libertatis & ſalutis popularis* prætextu, omnium temporum, omnium locorum *Catilinas & Cethegos*: ut (a) *peponem cordis loco habere* videatur (*Tertulliani* locutio eſt) qui ſibi tàm tenui fuco os ſublini patiatur. Sed quò me, dum juſtæ indignationi laxo habenas, incautum rapuit tempeſtas? Reprimo igitur me jam, ne videar τῆς ὑποθέσεως ἐκπεσεῖν, & pro diſputatore declamatorem agere: & ad rem ipſam accedo.

(a) 4 Contra Marcion 40.

VII. Ubi illud imprimis expendendum eſt, quid in dicto axiomate *ſalutis* appellatione veniat intelligendum. Non enim, ſiquis aut *dignitatem* ſuam aut *libertatem*, in re aliquâ leviculâ, vel etiam fortaſſis admodum gravi, læſam ſentiat aut ſentire ſe putet; illico *ſalutis* ſe jacturam feciſſe, aut de *ſalute* periclitari, jure conqueri poterit. *Saluti* enim alicujus rei aut perſonæ, non *læſio* quævis, aut *nocumentum*, ſed *interitus* opponitur; ut Græcis τῇ σωτηρίᾳ ἡ ἀπώλεια. Quinimo pariter omnino ſe res habet (ſervatâ utrinque debitâ analogiâ) in *corpore politico*, & *in Rep.* ſicut in *corpore humano* & perſonâ ſingulari. Præ contrariarum qualitatum in *humano corpore* pugnâ, ex aliquo interni calidi aut humidi *exceſſu* vel *defectu*, & extrinſecus accidentium variâ immutatione, vix fieri poteſt ut quis tàm integrâ valetudine uſque perfruatur, quin ut ſæpiculè aliquâ ſaltem corporis parte, internâ vel externâ, id patiatur, quod ei

ei *moleſtiam* afferat: fieri etiam poteſt ut ex *podagrâ*, *odontagliâ*, *calculo*, aut alio partium morbo acutiſſimos ſentiat *dolores*, vel etiam *toto corpore* afflicto æger decumbat; ut interim non ſit opportunum, nedum neceſſarium, ut extrema quæque remedia, ut in aperto vitæ *ſalutiſque* diſcrimine, confugere. Sic in *Rep.* non eſt mox aliquid attentandum contra *Leges & Jura*, non contrahenda vulgi colluvies & tumultus excitandi, non *ad arma ad arma* continuò conclamandum, ut *ſaluti populi* conſulatur ſcilicet; quamprimum popularis aliquis *tribunus*, aut audaculus quiſpiam *rhetoricator* δημάγωγος, *principem*, *proceres*, *magiſtratus*, *judices*, eorúmque miniſtros, aut eorum ſaltem aliquem, violati *juris*, illatæ *injuriæ*, aut neglecti quomodolibet *officii*, per calumniam (vel etiam ſi fortè jure merito) reos epud plebem *pro concione* peregerit. Fuerunt erúntque ſemper ſub optimis *Regibus* & in optimè conſtitutis *Rebuſpublicis*, ex abuſu poteſtatis tenuiorum civium *oppreſſiones*: aliáque *gravamina* non pauca: quibus in integrum aut prævertendis aut medendis, nulla *regentium* cura & induſtria, nulla ſufficere queat *Legum* ſeveritas. Hujus generis ſi quoties unum aut alterum exemplum emerſerit, licebit confeſtim factioſis civibus, obtentu *ſalutis publicæ*, legibus & jure contemptis, *vi & armis* rem gerere pro lubitu ſuo: à turbis & tumultibus nunquam tuta aut quieta erunt regna & Reſp. Omninò prædixit *Chriſtus* (*a*) ἀνένδεκτον εἶναι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα: & (*b*) *mundo nobis exeundum* eſſe monuit *Apoſtolus*; vel quærendam *Utopiam* aliquam, aut *Remp. Platonis*, quæ nos ſalvos præſtet; ſi *ſalutem populi* ſic interpretari velimus, ut niſi infimi quique cives ab omni injuſta vi, & iniquâ potentiorum dominatione, ſint prorſus ſecuri, nulla ſit reliqua *publica ſalus*. Tunc *ſalus* agitur Reip. cùm

(*a*) Luk 17. 1.
(*b*) 1 Cor. 5. 10.

cùm ab *externorum hostium* incursionibus, vel *improborum Civium* deprædationibus, manifestè in tàm apertum discrimen res deductæ sunt, ut ni providè & maturè succurratur, patria sit indubiè *peritura.*

VIII. De *salute* vidimus. Videndum proximè, quàm rectè à novatoribus nostris accipiatur alterum illud *populi* vocabulum. Est autem *populus*, ut ex amissis *de Republica Ciceronis* libris definit, (*a*) *Augustinus, cœtus multitudinis hominum juris consensu & utilitatis communione sociatus.* Quâ appellatione *Romani* olim omnes omnis ordinis & conditionis *cives* continebantur. Erant autem illi præter Monarchas (*Reges* primis, *Imperatores* ultimis seculis,) in triplici gradu: *patricii* scil. sive senatorii ordinis, *equites*, & *plebs.* Sed quâ latitudine vox ea apud *Romanos Scriptores*, ubicunq; occurrit, sit accipienda; ex adjunctis circumstantiis lectori colligendum est: id quod plerumque ex appositis *oppositis terminis* (si qui oppositi sint) optimè fieri potest, certissimo in eam rem argu-
1. mento. Accipi Autem solet *populi* vocabulum Romanis Scriptoribus, *tribus* hisce ferè modis. *Primo*, & omnium modorum rarissimè, pro *sola plebe*, qui fuit totius *Romani populi* infimus ordo. Ut in illo (*b*) *Martialis.*

(*a*) 2. De Civit. Lei 21.

(*b*) L 8. Epigr. 25.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

2. Ubi oppositus senatui & equitibus *populus*, non nisi *plebem* solam significare potest. *Secundo*, pro utroque inferiori ordine populi, *plebe* scil. & *equestri ordine* conjunctim, ordine supremo sive *patricio* tantùm excluso. Visum enim fuit *patribus*, initio constitutæ Reip. exactis jam *regibus*, aliquam honoris & dignitis *prærogativam* supra alios cives apud se retinere, inque ejus rei significationem

nem ſemet à reliquo populi cœtu nominis appellatione ſegregare. Unde illæ fluxerunt ſolennes formulæ, *Senatus Populúſque Romanus, viſum eſt Senatui Populoque Romano*, &c. In quibus *populi* nomen *equites cum plebe*, hoc eſt, excepto *Senatu*, reliquos cives omnes complectitur. *Tertiò*, pro omnibus omnium ordinum civibus indiſcriminatim, *patribus*, *equitibus*, *plebe*: ex his enim *tribus* ordinibus, poſtquam deſiiſſent eſſe *Reges*, necdum orti eſſent *Imperatores*, univerſa civitas conſtabat. Et in hoc ſenſu, ſiquidem toto illo ſpatio illius Reip. *ſtatus* erat *popularis*, intelligendi ſunt Romanarum rerum Scriptores, quoties de *ſalute*, *dignitate*, *majeſtate populi* conſervandâ loquuti ſunt. 3.

IX. Hæc ego diligentiùs paulo expoſui; non ſolùm quia vocabulorum plerorumque hujus generis propriæ *ſignificationes* ex ejus populi uſu pendent, à quibus & voces ipſæ ad nos derivatæ ſunt: ſed etiam aliâ de causâ duplici. Alterâ, ne *ambiguæ vocis* minùs commodâ interpretatione decipi nos & circumveniri patiamur: alterâ, ne in nudâ *populi* appellatione vis fiat, in præjudicium ejus qui princeps eſt communitatis, & *populi caput*. Quarum utraque quanti ſit momenti ad rem præſentem, ex his quæ jam dicturus ſum, ſtatim intelligetis. 1. 2.

X. Dico itaque *primò*, *populi* vocabulum, (ut pleraque alia nomina multitudinem aggregatam ſignificantia,) ſumi poſſe *dupliciter*. Vel *Collectivè*, ut ſignificet *totam communitatem* Reipublicæ; id eſt, principem & ſubditos ſimul: vel *diſcretivè*, & præcisè, ut ſignificet *ſubditos* tantùm & ſeorſim à Rege. Eodem omnino modò, quo *corpus* vel dicit reliqua *membra ſimul* cum capite; vel *membra* illa præcisè & ſeorſim à capite: Et *Familiæ* appellatio nunc omnes complectitur qui unarum 1. 2.

rum ſunt ædium, uxorem, liberos, famulos, ipſumque etiam *patrem-familias* qui reliquis præeſt; nunc eos tantùm qui ſub ipſius imperio ſunt, & quorum ipſe curam gerit: Et *Exercitus* nomine, aliàs continetur unà cum militibus ipſe etiam *Imperator*, alias non continetur. Quod idem & in *Regni*, *Parlamenti*, aliiſque id genus vocibus, quæ ſignificant *Collectionem* quidem multorum, cum ordine tamen & ratione ad *unum* aliquod velut principium & caput, facile eſt cernere. Igitur ſi non *animo maligno* (ut ſuſpicari licet) at certè *periculoſiſſimo errore* factum eſt, ut quod de *populo* priore ſenſu dictum eſt, *Collective* ſcil. & ut ea vox complectitur incluſive *totam communitatem*, i. e. unà cum ſubditis principem, detorqueatur & accommodetur *populo* in poſteriore acceptione, i. e. *ſolis ſubditis* excluſivè.

XI. At quî conſtare poterit nobis, inquietis, *Populi* appellationem priore ſenſu & *Collectivè* in iſto Axiomate intelligi debere potiùs, quàm poſteriore & *diſcretivè*? Reſpondeo, ex communi uſu loquendi, & analogiâ aliarum vocum ejuſdem rationis & ſignificationis abundè ſatis id conſtare. In quibus certiſſimus interpretandi Canon eſt; *Voces collectivas collectivè ſemper ſumi debere, niſi adjectum ejus oppoſitum diverſum poſtulet.* Exempli gratiâ, ubi dicitur, *Col.* 1. 18. Chriſtum eſſe *caput corporis Eccleſiæ*: manifeſtum eſt ex oppoſuo adjecto; *Capitis*, ſcil mentione, (cui *Corpus* ibi *relative* opponitur;) *Corporis* vocabulum *diſcretive* ſumi, pro reliquis membris corporis præcisè & ſeorſim à capite. Sic etiam, ſiquis diceret Imperatorem *Exercitum* è caſtris eduxiſſe, aut in hyberna demiſiſſe; vel patrem-familias inter dixiſſe, nequis *domeſticorum* intempeſtâ nocte exiret ex ædibus; vel (quod de *Davide* ſcribitur) quidquid Rex feciſſet, gratum id *Populo* fuiſſe: manifeſtum

festum est, ex adjecto ubique oppositō *Imperatoris*, *Domini*, *Regis* nomine, vocabula illa collectiva *Exercitus*, *Familiæ*, *Populi*, non esse tamen *Collectivè* intelligenda, sed *discretivè* & exclusivé. Hoc est, *Exercitus* appellatione milites solùm contineri, Imperatorem non item; & *Familiæ*, domesticos solùm, non Dominum; & *Populi*, subditos solùm, non item Regem. Ratio est, quia adjectum in ipso orationis filo *oppositum*, quod est alterum *correlatorum*, necessariò innuit *vocem collectivam*, sibi ex adverso respondentem & ei *relativè* oppositam, continere suum *correlatum præcisè*: hoc est, *multitudinem* duntaxat, illi velut principio & capiti connexam & conjunctam, non autem *totam communitatem* ex utroque termino correlato quasi aggregatam.

XII. Cæterùm ubi non est adjectum *oppositum*, quod ipsius significationem ad alteram tantùm *relationis* partem necessario contrahat; ab omni sanâ ratione alienum est, *collectivam dictionem* aliter quàm *collectivè* accipere, & in justâ suâ latitudine: ita scil. ut *utrumque relationis terminum* suo ambitu complectatur. Maximè, ubi in *salutis*, *utilitatis*, alteriúsque boni aut commodi quod sit utrique commune, ratione sermo versatur. Exempli gratiâ; Si statueretur cras movenda castra, ne *Exercitus* ab hoste opprimeretur; aut in *Familiæ* usum fruges colligendas: non esse incolumi capite vel *Orestes* juraret eum hominem, qui quæ de *Exercitu* & *Familiâ* dicta essent sic intelligeret, quasi *militibus* solùm & *famulis* prospectum esse vellent, nullâ interim *Imperatoris* qui exercitum, nullâ *Patris-familias* qui familiam regit, habitâ ratione. Quod perinde est, ac si valetudinarius à medico admonitus, ut *Corporis sui* curam aliquantò diligentiorem in posterum haberet; *pectus & cura* & quæ post cervicem sunt *membra* in-

ciperet exinde quàm diligentiſſimè fovere; quid interim *Capiti*, fieret, ſupinè ſecurus: eò quod medicus *Corporis* tantùm meminiſſet, non item *Capitis*.

XIII. Accedo adhuc ad rem propiùs. Si gregariorum fortè militum turba *ſalutem Exercitus* dicerent eſſe *Supremam Legem militarem*; ſuum autem *imperatorem* dura nimis nec ferenda militibus imperare, ita ut periculum ſit ni maturè jugum collo excutiant, amiſſam brevi fore univerſam *Exercitûs libertatem*: atque ex hoc principio de tuendâ *vi & armis* libertate, imperatis non faciendis, ipſo etiam *Imperatore* tollendo, conſilia inter ſe agitarent; Vel ſi *ſervi domeſtici*, (quos tamen vult Apoſtolus, 1 *Pet.* 2. 18. *Heris, non bonis tantùm & æquis, ſed duris quoque & moroſis ſubjici*,) factâ inter ſe conjuratione, herilia juſſa ut iniqua recuſarent, *Herum* ipſum ut aſperiùs dominantem exturbarent ex ædibus, claves & loculos & univerſam ſupellectilem occuparent, & omnem *rem domeſticam* pro ſuâ libidine adminiſtrarent; hoc uno prætextu, quòd ſit *ſalus Familiæ ſuprema Lex Oeconomica*. Quis non fateretur ſcelerata illa & nefaria *Conſilia*, ex iſtis *Principiis*, (quæ ſanè, ſanè intellecta, & veriſſima ſunt & utiliſſima,) non poſſe legitimâ ullâ conſecutione deduci? Et tamen non eſt *ovum ovo* ſimilius, quàm huic argumentandi generi eorum hominum ratiocinatio, qui ſeditionibus civilibus *ſalutem populi* obtendunt. Quaſi vero non contineretur, idque eminenter, in ſalute *Exercitus*, & *Imperatoris*; in ſalute *Familiæ*, & *Patris-familias*; in ſalute *Populi*, & *Principis ſalus*. Ut ſummatim dicam; *ſalutem populi*, id eſt, Regis & ſubditorum ſimul, fatendum eſt eſſe *Supremam Legem*: aſt *ſalutem Populi*, id eſt, *ſubditorum* ſecluſo Rege non item.

XIV.

XIV. Dico *Secundò*, quiddam amplius. Etſi *Populi* vocabulo in hoc axiomate nec *ſubditos* ſine Principe, nec ſine ſubditis *Principem*, principè & ſolitariè intelligi debere, ſed utroſque conjunctim, ſatis dilucidè à me confirmatum exiſtimem: qui tamen aut *dignitatem perſonarum*, aut iſtius ipſius *Aphoriſmi originem* attentiùs conſideraverit, libentiùs eum conceſſurum, de *ſalute Principis* præcisè intelligendum eſſe celebre id dictum, quàm de *ſalute ſubditorum* præcisè. Imprimis, ſacroſanctam eſſe *Regum Majeſtatem*, non veteres ſolum *Patres Eccleſiaſtici* (etiam tunc cum nulli adhuc eſſent *Reges Chriſtiani*,) prolixiſſimè agnoverunt; qui eos ut homines à *Deo ſecundos*, & *ſolo Deo minores* coluerunt, pro eorum *ſalute* vota & preces Deo obtulerunt, ab eorum *ſalute* totius populi ſalutem & felicitatem pendere docuerunt; ſed & ipſe Deus Opt. Max. in ſacris literis (ut fusè oſtendi poſſet, ſi opus eſſet) abunde teſtatum eſſe voluit. Unde factum, ut eâ ſemper mente fuerint pii omnes & bonæ indolis cives, ut ubi exaleâ belli in extremum diſcrimen adductæ res eſſent, unius *Regis ſalutem* ſuæ omnium ſaluti anteponendam judicarent: Quod, uti bonos ſubditos decuit, apertè profeſſi ſunt *Iſraelitæ* illi, qui ſub execrandâ conjuratione *Abſolonicâ*, *Davidi Regi* debitam fidelitatem ſervaverant, 2 *Sam.* 18. 3. Nec aliud voluere, qui *Regem* (non homini mortali in rem ſuam turpiter adblandientes, ſed Spiritu Dei ſancto dictante locuti) *narium ſuarum ſpiritum* eſſe dixerunt. Sic enim pius, & ab utero ſanctificatus propheta, *Jeremias* locutus eſt, *Thren.* 4. 20. Tranſlatione uſus aptiſſimâ: quum ſit *Spiritus* ille qui per *nares* attrahitur & emittiutr, (a) *Spiritus* ille *vitalis*, quo quaſi vinculo connectitur *anima corpori*, & quo deficiente, *exſpirare* protinus neceſſe eſt animal vivens & interire. *Cum exit Spiritus*

(a) *Animus Reipublicæ tu es: illa corpus tuum.* Senec. 1. de Clem 5. *Ille ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt*, lb. c. 4.

ritus ejus revertitur homo in terram ſuam, Pſalm. 146. 4.

XV. Quin & illud obſervatu dignum eſt, à *Romanâ* gente ad nos deveniſſe illud de quo nunc agimus *axioma*: illis tunc uſurpatum cùm maximè floreret *Roma* ſub ſtatu populari. Non eſt utique quod quis miretur, illis *ſalutem populi* fuiſſe pro *Suprema Lege*; quibus ipſe *Populus* erat *Suprema Poteſtas*. *Populi* tunc erant Leges, *Populi* judicia, *Populi* univerſa juriſdictio, ipſa denique αὐτοκρατορία *Populi*, & Majeſtas. Unde illa tàm frequens, apud hiſtoricos omnes, apud *Ciceronem*, apud alios ejus ævi ſcriptores de *Majeſtate Populi Romani* mentio; ut in *ſtatu Democratico*: quæ omnia in *ſtatu Monarchico*, non populi ſunt, ſed *Principis*. Ergo quanti illis fuit *Populi ſalus*, apud quos *Populi* erat *Majeſtas*, quod quanti fuerit hoc ipſo *Aphoriſmo* toti orbi teſtatum eſſe voluerunt: tanti nobis, ſi nos ejus *Aphoriſmi* authoritate tueri velimus, ſervatâ modò, ut par eſt, in tam differentibus utriuſque Reipublicæ formis Analogia, debet eſſe *Regum Salus*, qui non aliam quàm Regiam agnoſcimus *Majeſtatem*.

XVI. Ex his quæ dicta ſunt ſatis conſtare puto, nec in illâ *ſalutis*, nec in iſtâ *Populi* appellatione eam ineſſe vim, ut inde poſſit ſine ſummâ perverſitate pervulgatum hoc *Axioma* in Regiæ dignitatis præjudicium diſtorqueri. Quod ſi reliqua illa, quæ ſola jam ſuperſunt, verba ritè expendantur, *Suprema* ſcil. *Lex*; agnoſcent, uti ſpero, quibus aliquid reliquum eſt aut cordis aut frontis, iſto *Axiomate* vix potuiſſe dici aliquid quod ad ſummam *Regum Poteſtatem* ſtabiliendam amplius eſſet & illuſtrius. Supponit enim iſta locutio *Suprema Lex*, eſſe oportere neceſſariò alicubi in omni Rep. poteſtatem aliquam, quæ ſit omni

omni positivâ *Lege Humanâ* superior: ad quam prospicere pertineat, & authoritate suâ procurare, nequid ex *Legum defectu*, vel nimiùm superstitiosâ *observatione*, Respublica detrimenti capiat. Cujus rei ratio manifesta satis est: quia nec potest *Legislator*, vel prudentissimus, omnes *circumstantias* eventuum futurorum *prævidere*; nec ut nihil contingat eorum quæ insecutura suspicatur mala & incommoda, Legibus sufficienter *præcavere*. Quod nec *Legum* culpa fit, nec *Legislatoris*; sed (ut optimè observavit (*a*) *Aristoteles*,) ex ipsâ naturâ earum rerum, quæ *Legibus* definiendæ sunt: quæ cum sint & pro varietate suâ *indefinitæ*, & quia ex futuro pendent *incertæ*, non possunt propterea (*b*) *certis* aliquibus & *definitis Regulis* comprehendi. Satis igitur fecit officio suo *Legislator*, si legibus ea constituerit, quæ sint (*c*) *plerumque* justa, & utilia toti communitati: etsi fieri potest, sæpissiméque fit, ut ex emergente aliquâ inopinatâ occasione, deficiant illæ *Leges* in casu aliquo particulari non præviso. Quo in casu, nisi sit alicui personæ vel personis exercendæ *Arbitrariæ* cujusdam *Potestatis* relictus locus: nullum erit reliquum remedium satis efficax, quo periclitanti *Patriæ* subveniatur, & *publicæ saluti* consulatur. Hoc est, quod viri prudentes semper statuerunt, & ratio etiam suadet, *Æquitati* cedere debere ubi exigit necessitas, *Justitiam Legalem*: quum sit *æquitas* nihil aliud, (eodem *Aristotele* definitore,) quàm (*a*) νομίμου δικαίου ἐπανόρθωμα, *Emendatio* scil. sive *Correctio Justitiæ Legalis*, vel etiam ipsius *Legis* (ut ipse suam illam definitionem mox explicat) ἐπανόρθωμα νόμου, ἡ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, supplendo ejus *defectum* in casibus particularibus, in quibus ipsam aut à *Justitiâ*, aut ab *utilitate publicâ*, deficere contingit ob nimiam *generalitatem*. Leges enim

(*a*) ἀλλ' ἐν τῇ φύσει πρόγματος. Arist. 5. ethic. 14.

(*b*) *Nulla tanta providentia potuit esse eorum qui leges componebant, ut species criminum complecterentur.* Quintil. declam. 331.

(*c*) Τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος. Ibid.

(*a*) Aristot. 1. Eth c. 14.

(e) Τὸ καθόλου μόνον λέγουσιν οἱ νόμοι ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπιτίτοντα. Aristot. ib.

necesse est constitui (*e*) *generaliter* per respectum ad ea quæ *plerunque* fieri solent; non autem ad omnia ea quæ contingere possunt in *particulari*: quorum nonnullis si strictè & ex verborum præscripto accommodentur *Leges*, deficere eas necesse est etiam, aut à *Justitiâ* morali, aut ab *Utilitate Communi*, aut ab utraque.

XVII. Hoc igitur posito, postulare *Salutem Populi*, hoc est, publicam utilitatem, ut sit in Rep. Authoritas aliqua *Legibus superior*, quæ earum *defectus* suppleat: & illud etiam necessariò consequitur, quod idem *Aristoteles in Politicis* asserit, Supremam hanc *Authoritatem* non posse ad alium quempiam pertinere quàm ad ipsum (*a*) τὴν ἄρχοντα, hoc est, eum qui toti communitati *cum summo Imperio præest*,

(a) Aristot. 3. Polit. 1.

(b) Homer: Iliad. β.

(*b*) Ὦ λαοὶ τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόσσα μέμηλε.

Sive is *unus* sit, ut in regimine Monarchico; sive *plures*, ut in aliis Rerump. formis. Ergóne licebit subditis, publicæ *Libertatis*, vel etiam *Salutis* obtentu, *Legum* & omnia juris ac fidelitatis vincula abrumpere, *Legúmque* simul & *Regum* Authoritatem intolerando fastu sub pedibus conculcare? atque in tanti facinoris patrocinium, hoc uno *Aphorismo* turpiter abuti, quem crepare solent, ac sibi mutuò subinde succinere seditiosi cives, *Salus Populi Suprema Lex*? Quit fit, ut contrà non intelligant, hoc ipso dicto agnosci *Principis* in ipsas *Leges* aliquod Imperium? Ita ut ipsi liceat *ex plenitudine Potestatis*, ubi cogit necessitas & res moram non patitur, ut ab hostibus externis vel domesticis perduellibus suam subditorumque *salutem* tueatur, strictam *Legum* observationem

tionem interim deponere, vel ſeponere ſaltem ad tempus: ne ex nimirùm ſuperſtitiosâ & intempeſtivâ *Legum Reverentiâ*, ſéque populúmque ſuum, ipſas quoque demum *Leges*, in hoſtium poteſtatem devenire permittat.

XVIII. Illi Quæſtioni, *An Princeps Legibus* à ſe latis vel confirmatis, & populi conſenſu approbatis, uſúque receptis, *ſolutus ſit?* & quatenus eas (ordinariè) obſervare teneatur? erit fortaſſe (ſi Deus dabit) ſuus poſtea locus. Nunc illud tantùm quæritur, Nunquid ipſi liceat, *extra ordinem* & in caſu neceſſitatis, pro *ſalute publicâ* tuendâ, *præter* vel etiam *contra Leges* aliquid facere? Sic facere licere, idque bonâ Conſcientiâ, uti *primò* optimorum Regum, in omnium quà patet orbis gentium hiſtoriis, exempla probant; & 1.
dictat *ſecundò* ipſa ratio, à *Legum διὰ τὸ καθόλου defectu*, & eventuum particularium multiplicitate atque incertitudine modò adducta; & *tertio* ſatis firmant, quæ de *Jure Regum* ſunt à *Samuele* diſputata, nec poſſunt commodè (quod tamen eſt à multis tentatum) aliorſum trahi, 1 *Sam.* 8. Ita ne cui hac in re, ex præſente dicto pravè intellecto, aliquis aut ſuperſit, aut oboriatur *ſcrupulus*; liceat mihi quæſo celebre hoc dictum ad primam ſuam *Originem* revocare denuò: Et ni id effecero ut fateamini, *ſalutis publicæ* procurationem poſthabitis *Legibus*, idque ex ſententiâ iſtius dicti, ex ipſius *Principis voluntate* ſolâ, nec omnino ex *Populi Arbitrio*, pendere; cæcutire in clariſſimâ luce, & optimæ cauſæ non defenſorem, ſed proditorem & prævaricatorem hactenus fuiſſe me, exiſtimate. 2. 3.

XIX. A *Romanâ gente* ad nos defluxiſſe hoc *axioma* paulò antè dixi: Illud nunc adjicio, in *tertio Marci Ciceronis de Legibus libro*, primò (quod ſciam) id ſcriptum reperiri; hauſtum tamen

tamen (ut ipſe *Cicero* teſtatur) ex veteribus ejus gentis *Legibus*, & ab eo ipſiſſimis *Legum verbis* deſcriptum. Is ergo, poſt deſcriptas & explicatas libro ſuperiore *Leges* ad *Religionem & cultum Deorum* pertinentes, *tertio* demum *libro* pergit ad eas recenſendas quæ ad *Remp. & Magiſtratus* pertinent. Ubi, inter alia, hæc habentur verba; (Attendite, obſecro; "*Regio Imperio duo ſunto: iique præeundo, judicando, conſulendo, Prætores, Judices, Conſules appellantor. "Militiæ ſummum jus habento: Nemini parento: "Ollis ſalus populi Suprema Lex eſto.* *Ollis*, inquit, (ſic enim priſci loquebantur) id eſt, *Illis Salus Populi Suprema Lex eſto.* Sed quibus tandem *illis? Illis* nimirùm, qui *Regio Imperio* præditi erant, qui *Militiæ Jus ſummum* habebant, qui ſupra ſe poteſtatem aliquam, cui *parere* deberent, non agnoſcebant. Hoc eſt, *binis Conſulibus*; qui etſi ex Conſtitutione illius Reipublicæ annuum tantùm Magiſtratum gerebant, *Urbi* tamen & *Orbi Romano cum ſummo Imperio* pro tempore præerant. Adeſte hic omnes, quotquot eſtis ubivis gentium, Popularis audaciæ patroni aut aſſeclæ: Legite, relegite totam hanc *periodum*; ſingulas expendite *ſententias*, *clauſulas*, *commata*; excutite *verbula*, *ſyllabas*, minutiſſimos quoſque *apices*. Ubi tandem reperietis, conceſſæ ſubditis (*invito Principe*) aut de *ſalute Populi* judicandi, aut aliquid *Contra Leges* faciendi ſtatuendive, poteſtatis, vel tenue aliquod veſtigium? Annon apertè clamat tota hæc apud *Ciceronem* rerum & verborum ſeries, ſupremam illam authoritatem, quæ ſit omni latâ *Lege Superior*, adeóque (*a*) *Publicæ Salutis* curam univerſam, ad eum unum ſpectare propriè, cui & *Regium Imperium* competit, & *Militiæ Jus ſummum*, & ὑφέχουσα *nullique ſubdita* ἐξουσία? Id quod

(*a*) *Salutem Reipublicæ nulli magis convenire, quàm Cæſari.* Paulus l. 3. ff. de off. præf. vig.

quod *Aristoteles* etiam (ut præstantissimorum utriusque Linguæ Scriptorum hâc in re consensum habeatis,) his verbis expressit, 3. *Polit.* 2. "Δεῖ τὴν ἄρχοντα, ἂν τε εἷς, ἂν τε πλείους "ὦσι περὶ τούων εἶναι κυρίους· περὶ ὅσων ἐξαδυνα-"τοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς· διὰ τὸ μὴ ῥά-"διον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων, id est, *Pe-"nes eum qui præest Reipublicæ sive sit unus "sive plures, iis de rebus statuendi Arbitrium "& Potestatem esse, de quibus Leges accuratè "[i.e. in particulari] loqui non possunt, propterea "quòd non sit facilè universè singula complecti.*

XX. Excipient hic fortasse nonnulli, pessimè agi cum genere humano, si ex *unius hominis* arbitrio sic penderet *omnium salus*, ut non liceret cuiquam in casu summæ necessitatis eo inconsulto suæ *publicæque saluti* consulere. Quid si ex casu subito & inopino res non patiatur *unius diei* moram? *Princeps* interea aliquot dierum itinere abfuerit? Dum itur, consulitur, reditur, actum erit de *Republicâ*, si necesse sit in tantis temporum angustiis, & locorum spatiis, *Principis consensum* & veniam expectari. Respondeo, videri & *subditis* aliquid in hoc genere licere, si gravis nec aliter evitanda postulet *necessitas*, idque inconsulto *Principe*, (*Necessitas* enim, quod dici solet (*a*) *Legem non habet:*) nego tamen id effici, quod inde aliqui effectum velint. Dico itaque *primò*, quicquid juris hac in re *subditis* competere potest, ut scil. Legibus posthabitis *publicæ saluti* consulant, id ipsis aliunde accrescere; præsentis autem *Aphorismi* authoritate, velut fundamento, niti nullo modo posse, qui curandam & procurandam *populi salutem* uni *principi* relinquit, non autem ipsi *populo* permittit. Deinde aliud esse, *inconsulto Principe*, aliud eo *invito*,

(*a*) Ἐγὼ γέφημι καὶ νόμον γὴ μὴ σέβειν, Ἐν τοῖσι δεινοῖς, τῆς ἀναγκαίων πλέων, Eurip. ap. Stob. λογ. 1 10.

vito, aliquid contra Leges attentare: fieri enim illud licere, debitis conditionibus obſervatis; hoc
2. nullâ conditione licere. Dico *ſecundò*; Subditis, ſi quid attentare velint in in ordine ad *ſalutem publicam*, duas præ cæteris conditiones ſanctiſſimè eſſe obſervandas: quarum alterutram qui neglexerint, nullâ *neceſſitatis* excuſatione ſe tueri poſſe. Eas quàm ſanctè obſervarint, qui funeſtiſſimorum in hoc regno motuum vel *Authores* extiterunt vel *Fautores*, dicere non eſt meum: ipſi viderint. Sunt autem *duæ* illæ *conditiones*, iſtæ: Altera, ne quid fiat, tenteturve fieri *in Principis præjudicium*; cujus perſona & dignitas, intereſt *ſalutis publicæ*, ut ſartæ tectæ conſerventur. Altera, ne quid ſimiliter fiat, fierive tententur *contra Leges* & jura, niſi *ex Principis conſenſu*; conſenſu nempe, vel *expreſſo*, ubi commodè haberi poteſt, vel (ubi is longiùs abeſt, nec res patitur moram,) rationabiliter ſaltem *præſumpto*. Tunc autem abſentis Principis *conſenſus* rationabiliter *præſumitur*; cùm tàm magna támque *(b)* evidens premit *neceſſitas*; ut nemo ſanus & prudens poſſit dubitare, Principem ipſum,, ſi ibi tum præſens eſſet, *Legis* gratiam & *relaxationem ſubditis* conceſſurum.

(b) *In manifeſtis non opus eſt interpretatione, ſed executione.* Aquin. 2.2.qu.120. art. 10.

XXI. *Duabus* hiſce *conditionibus* obſervatis, niſi aliundè aboriatur (ex particularibus ſcil. circumſtantiis,) impedimentum, (*a*) licere dico *ſubditis*, pro tuendâ adverſus exteros hoſtes vel domeſticos perduelles, *Principis & Populi ſalute*, ad communem utilitatem ſpectare magis, quæ *Suprema Lex* eſt, quàm ad voces & apices *Legum particularium*; quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent. Ratio manifeſta eſt: quia *media ſunt propter finem*, non finis propter media: & proinde *media* fini inſerviri debent, non *finis* inſervire mediis,

(a) *Certum eſt omnia licere pro patria.* Quintil. declam. 369.

diis. Quum ergo *ſalus publica* habeat rationem *Finis*, *Leges* autem *Mediorum*; & certum ſit in agentis intentione *finem* eſſe priorem & potiorem *mediis*: utrumque ſequitur, & communem *Patriæ utilitatem* Legibus quibuſque particularibus anteponendam eſſe; & rectè præſumi id ipſum ſentire *Principem*, qui in ferendis Legibus eſt *agens Principale*; adeóque in omnia illa ſe inconſulto geſta vel gerenda, *tacitè conſentire*, quæ (ſalvâ ipſius dignitate & jure) pro *communi ſalute* geri fierive manifeſta exigit neceſſitas.

XXII. Exempla Hiſtoriæ paſſim ſuppeditant: quæ, quum ſit rei ipſius ratio tàm in aperto, ut minùs neceſſaria prætermitto. Unicum duntaxat, ſed illuſtre illud, dignúmque quod Annalibus hujus gentis in æternam hominis memoriam inſeratur, quod noſtro etiam ævo noſtráque aliquorum memoriâ contigit, adducam: *Vicecomitis* ſcil. *Wigornienſis* memorabile factum. Singulis *Angliæ Provinciis*, (quas majores noſtri *Pagos*, nos *Comitatus* dicere ſolemus) præeſt ad aliquos juris effectus annuus Magiſtratus, *Vicecomes* dictus, cuſtodiendæ *publicæ pacis causâ* potiſſimum inſtitutus. Huic Magiſtratui,, ad tàm grave munus cum effectu obeundum, conceſſa eſt (ut par erat) Legibus hujus regni *militem contrahendi* poteſtas, & cum hominibus armatis quælibet *Conitatus ſui* loca, quoties facto eſt opus, adeundi & perluſtrandi: ita tamen, ut ei interim non liceat cum armatâ manu *Comitatus ſui* fines & terminos excedere. Poſt proditam inſperatò (ſummâ & ſingulari Dei benignitate & providentiâ) execrandum in omne ævum *proditionem pulveream*; ejus conjurationis conſcii nonnulli inque iis è principibus totius ſcenæ architectis unus & alter, in *agrum Wigornienſem* convenerant,,

venerant. Hos *Vicecomes* vir ſtrenuus & prudens, collecta armatorum manu, dum hac illac fugitantes perſequitur, ad extrema *Comitatus ſui* loca ſimul perventum eſſet; veritus ne illi, ſi is *metu Legum* ibi ſubſiſteret, incolumes evaderent, auſus eſt (*Lege* non obſtante) in *alienum Comitatum* ſuo confinem, militem educere: quò perduelles inſecutus, eos in poteſtatem ſuam redegit, eorúmque primarios, cum reliquâ turbâ, captivos ſecum abduxit. Ratus nimirum (id quod res erat, ſi vellet *boni Civis* officio ſtrenuè defungi, ſic ſibi omnino faciendum: in eo neceſſitatis articulo intempeſtivam fore *Legum obſervantiam*; *Supremæ Legi*, hoc eſt, *patriæ ſaluti*, parendum; utilitati publicæ omnia poſtponenda. Confecto hunc in modum ex animi ſententiâ negotio, ne eo *exemplo* (quod *neceſſitati* imputandum fuit,) publicarum Legum vileſceret authoritas; quinetiam gnarus quàm gravi pœnæ obnoxii ſint in *rigore Juris* iſtiuſmodi *Legum violatores*: non ſatis exiſtimavit vir prudens, in ſolâ rectè facti conſcientiâ acquieſcere, niſi & ſuæ in poſterum *ſecuritati* conſuleret, & nequis ipſius *exemplo* ad audacius aliquid fortaſſis attentandum abuteretur quantum in ſe eſſet caveret. Confeſtim itaque ad Regem advolat, (fuit is felicis memoriæ ſereniſſimus *Rex Jacobus*,) ad ejus genua provolutus, *violatæ Legis* veniam ſupplex petit: Et prout commeritus eſt, à Rege prudentiſſimo, non tàm *ſpretæ Legis* veniam, quam antehabitæ *publicæ ſalutis* laudem impetravit.

XXIII. Expoſui jam vobis, Auditores, ut amicis quibuſdam obſequerer, aliquantò fuſius quam ſoleo, quid mihi videtur de iſto *Axiomate* ſentiendum, *Salus Populi Suprema Lex*: Simul ut os obturetur importunis hominibus, qui (ut cum *Salomone* loquar,) *è naſo nimium compreſſo eliciunt ſanguinem*:

ſanguinem: hoc eſt, qui ex ſententiâ, piâ ſanè (ſi & ſanè intelligatur,) atque publico ſalutari, perversè interpretando ſenſum eliciunt impium, & rebus humanis pernitioſum. Summa totius rei, ut in pauca contraham, huc redit. Non ſi *lædantur*, aut injuriâ afficiantur privatæ aliquot *perſonæ*; non ſi ſua ſint *ſubditis*, de quibus etiam meritò conqueri poſſint, publica quædam *gravamina*; decurrendum eſt ſtatim, quaſi actum aliter eſſet de *Salute populi*, ad remedia adhibenda extraordinaria, & quæ ſint *contra Leges*. Quòd ſi juſtus ſit metus, ab *externis hoſtibus* aut *ſeditioſis civibus* oppreſſam iri *Rempublicam*, niſi aliquid fiat, quod Legibus non eſt *permiſſum*: *Principi* fas eſt, ex Poteſtatis ſuæ *prærogativâ*, imò & *Subditis* fas eſt, ex præſumptâ *Principis voluntate*, (modò nihil fiat in ipſius præjudicium,) præſente neceſſitate ita poſtulante, à verbis & ſententiâ *particularium Legum* recedere, ut periclitanti *Patriæ* ſubveniatur, ejuſque *ſaluti*, ut *Supremæ Legi*, inſerviatur. Pergam propediem (ſi Deus permiſerit & commodè potero) quæ reliqua ſunt perſequi, *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti*, &c.

Hucuſque,

HUcuſque, poſtquam ventis vela dediſſem ſubtriſti licet cœli facie, incolumis tamen (Deo auſpice) in inſtituto curſu proceſſeram, jámque altum mare tenebam; certus, ſi per tempora liceret, quâ ire occœperam pergendi: cum coorta ante oculos ſæva tempeſtas, & jam propiùs adventare viſa, admonuit, parùm tutam fore in poſterum omnem in alto navigationem. Senſi itaque nova protinus mihi capienda eſſe conſilia, nec niſi mallem ventis debere ludibrium, in undoſo & periculoſo mari moram trahendam longiús. Vela ergo confeſtim retrorſum dedi, & navim maturè ſubduxi in portum. Namque & mihi paulò honeſtius viſum eſt, gradu cedere, quàm depelli, & rebus meis longè ſalutarius, privatos intra lares in otio & in umbrâ vivere, quàm in Foro vel Theatro cum invidiâ & metu verſari.

Hinc eadem FINIS *diſcriminis atq; laboris.*

Totius Instit

ΣΧΗΜΑΤ

Sive

DIAGR

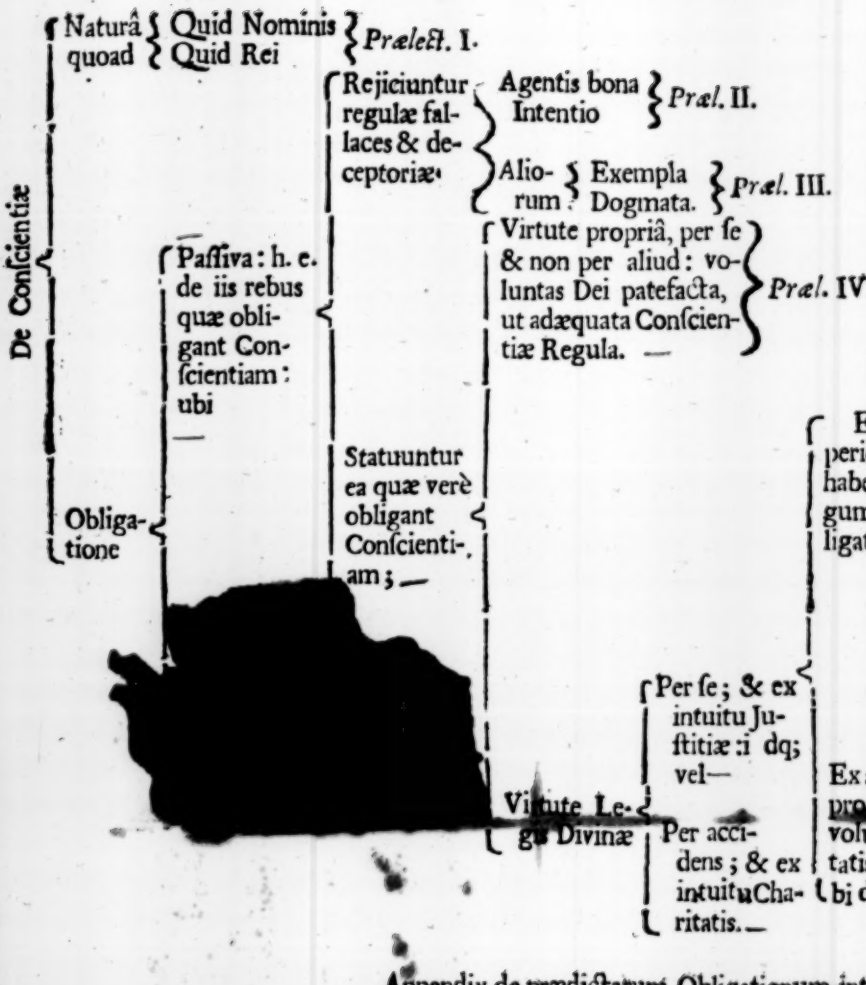

Appendix de prædictarum Obligationum inter

nſtituti Operis

A T I Σ M O Σ

Sive

G R A P H E.

. IV.

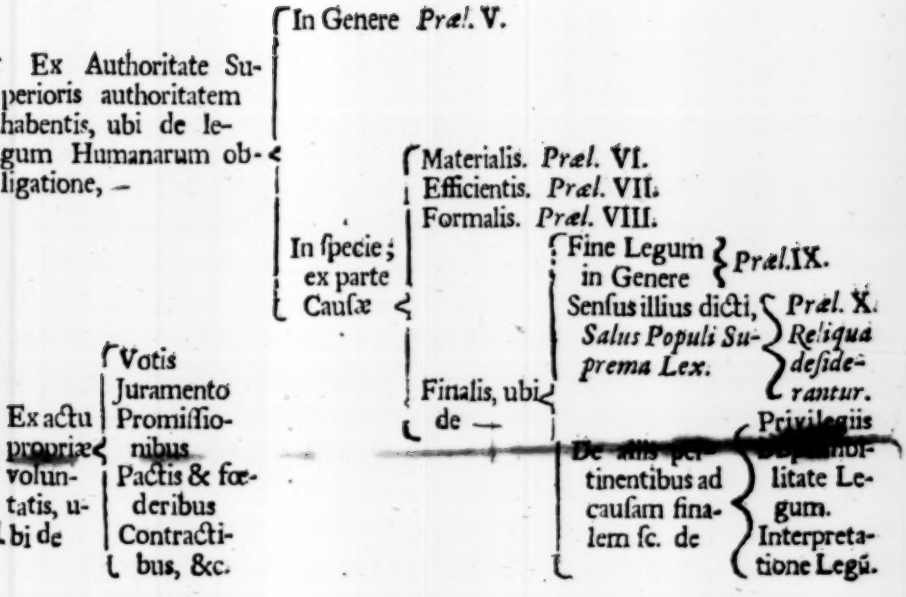

n inter ſe Collatione quoad vim obligandi.

Cam. d. 688.5

CASUS Conscientiæ

(*Sive Quæstiones Practicæ*)

Novem

Soluti pro re natâ atque decisi

Per

Reverendum admodum in Christo Patrem
ROBERTUM SANDERSONUM
Episcopum nuper Lincolniensem.

Ex Anglico sermone (post repetitas Editiones) recens in Latinum conversi.

Hebr. xi. 4.
Ὁ ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖται.

UNIVERSITY LIBRARY CAMBRIDGE

Henry Peyton.

CANTABRIGIÆ,

Ex Officinâ *Jo. Hayes*, Celeberrimæ Academiæ Typog. Impensis *Hen. Dickinson*, & *Rich. Green* Bibliopolarum *Cantabrigiensium*. 1688.

DE OBLIGATIONE CONSCIENTIÆ

Prælectiones Decem.:

OXONII

In Scholâ Theologicâ Habitæ.

Anno Dom. MDCXLVII.

A

Roberto Sanderſono,

S. Theologiæ ibidem Profeſſore Regio,

POSTEA

Epiſcopo Lincolnienſi.

LONDINI:

Impenſis *R. Littlebury, R. Scott, T. Sawbridge* & *G. Wells.* 1686.

13-218

PRÆNOBILI VIRO

Honoratiſſimorum

Corcagiæ *in Hibernia Comitum*

Richardi *olim defuncti Filio,*

ET

Richardi *nunc ſuperſtitis fratri,*

ROBERTO BOYLIO.

AVet in tuam (Vir Honoratiſſime) fidem & clientelam ſe conferre hoc quicquid eſt opuſculi, ut ſub tui nominis præſidio prodeat in vulgus. Ad te igitur idipſum affero, lubens meritò: Ad te, inquam, hominem, ut ex aliis audio, (& eſt perraro mendax in melius fama,) cùm natalium ſplendore illuſtrem; tùm generoſæ mentis

 indole,

indole, amore literarum, humanitate, pietate, & omni virtutum genere multò etiam illuſtriorem: mihi tamen ſdeliteſcenti nimirum in parvâ caſulâ ſuaviter, nec quid rerum foris geratur, præſertim ut nunc ſunt tempora, multùm ſollicito) *de facie* nunquam, ante paucos menſes nec *de nomine* quidem, adcóque ne nunc tandem, niſi *ſola munificentia*, notum. Eſt tamen quod ſperem, habiturum aliquam apud te gratiam tenue hoc munuſculum: ex eo ſcilicet, quòd me, jamdiu *rude donatum*, (propoſito per virum inſigniter doctum *Thomam Barloum*, armarii Bodleiani in almâ Oxonienſi Academiâ Protobibliothecarium, honeſto ſalario) conatus es, *iterum antiquo includere ludo*; & tùm ſponte meâ ad aliquid ſcribendum quod domo exeat pigrum ſatis, tùm factum jam, ut in ſenectâ ætate par eſt, multò etiam pigriorem, in eandem arenam denuò pellicere. *Bonum factum*: quòd in hoc tàm luctuoſo Civilium pariter & Eccleſiaſticarum rerum

rerum | *ſtatu*, (niſi ſit nefas *ſtatum* dicere, quæ mera ἀκαταστασία ſit, & perturbatiſſima rerum omnium confuſio,) unus aliquis fortè melioris luti, & alter repertus fuerit, qui triſtes Muſas Muſarúmq; quocunq; in genere alumnos, maximè qui veræ & Chriſtianæ Philoſophiæ profeſſores, ſpretos ubique & velut mundi retrimenta abjectos, curet alloquio aliquio, aut levamine ſolari. Si quid igitur (*Deo Opt. Max. donante*) poſthac mihi in hoc genere ſcriptionis, hoc eſt, quod ad *Moralem Theologiam* pertineat, tentatum editúmque fuerit, ſive id Latino idiomate fiat, ſive (quod ſentio eſſe pleriſque noſtratium aliquantò optatius) vernaculo, quod aut in publicum utile, aut privato cuivis homini, ad vitam rectè inſtituendam, moreſque ex Divinæ Legis & Evangelii præſcripto efformandos, uſui eſſe poterit: id tibi plurimâ ex parte acceptum ferri debere, & agnoſco lubens, & liberè profiteor; qui mihi & ut auderem author

fuisti, & ut alacrius pergerem adjutor. Perge & tu, Vir dignissime, benefacere: hoc est, quod satisfacere; literas ornare, literatos fovere, pietatem colere, fidos tibi ex infidi Mammonæ impendio amicos comparare: ut ex ubere bonorum operum in hoc seculo semente, ingens tibi surgat æternæ beatitatis messis in seculo futuro, *Amen.*

Bothebiæ Pagellorum in Agro Lincolnienſi, X. *Cal. Decemb.* MDCLIX.

Benevolo Lectori.

Εὖ πράτλειν.

IN *primo ſtatim* Limine *mihi conveniendus es, quiſquis es,* amice Lector, *orandúſque, ut partiare te paucis antè deceri, quàm in ipſas* ædes *intuleris pedem, quæ nos* cauſa, *ad iſthæc quæ nunc damus* evulganda, *potiſſimùm impulerit. Equidem, ſi per alios licuiſſet, inedita malui. Cui rei vel hoc unum ſatis magno argumento eſſe poſſet; quod* Prælectiones, *aliquot ante annos mihi commentatæ, tuo plus decennio ne plutеum quidem ſervaverint; ſed ſparſim in angulis inter rejectitias & nihili chartas neglectæ jacuerint: niſi mihi aliud ſuppeteret gravioris momenti argumentum, & quod ſuo ſe indicio prodit,* Operis ipſius imperfectio. *Scriptorem enim oportet, qui ſapit, dignitatis ſuæ & exiſtimationi conſultum cupit, inceptum opus ad umbilicum perducere; nec priùs de emittendo cogitare, quàm fuerit (ut cum* Cicerone *loquar)* aptum undique, perfectum, expletúmque omnibus ſuis partibus & numeris. *Siquidem fruſtrà inde* laudem *ſperes, unde pulchrè tecum actum putes, ſi pro laude* veniam *mereare.*

Lib. 2. de Natura Deorum.

Quid ergo? Amicine in cauſâ? *Qui ſolent ultrò currentem in hæc fata fortiùs impellere, cunctanti ſtimulos ſubjicere? Ne hoc quidem dederim. Commune enim illud plerorumque ſcripturientium confugium, (amicorum dico hortatus & vota,) ut concedam habere poſſe nonnunquam* honeſtæ excuſationis *locum, ſi mihi nunquam habere viſum eſt juſtæ &* idoneæ cauſæ *inſtar. Sed nec defuere tamen (ſic enim fieri amat,) ἐγγελῶντες, qui rogarent, & (ut* Fabii *verbis utar)* quotidiano convitio efflagitarent, *ut quæ ipſorum* auribus *inter prælegendum haud ingrata fniſſent, omnium* oculis *legenda ſubjicerem. Ergo contra, non ignarus quanto eſſet acrius* oculorum *quàm* aurium *judicium, id me facturum conſtanter pernego. Inſtare illi vehementiùs, & urgere porro; leniter etiam, ut fit, ſuccenſere: Ego, cui decretum erat eſſe pertinaci, non muto. Quicquid enim illi intentarent, aderat mihi ſemper in promptu quod opponerem: non eſſe emittendum* opus inchoatum, *necdum dimidiâ, fortè an vix tertiâ ſui parte, abſolutum. Sed nec illis minùs in promptu quod regerent:* Quid ergo ceſſas, *inquiunt?* Quin accingis te operi, & quam occœpiſti telam pertexis ocyus.

Quintil. Epiſt. ad Tryph.

Quid ego his reſponderim, & fateri pudet, nec licet reticere. Reſpondi tamen, (quod & nimio plus verum eſt,) niſi aliqua cogat neceſſitas,

ceſſitas, *quæ mihi tunc* Exprofeſſori *nulla, fieri non poſſe. Nimirum, ut ignavus miles, quem* ſola fortem facit deſperatio, *tum demum acris fertur ad pugnam, cum nullus reliquus eſt effugio locus: ita mihi ingenium eſt. Des otium, ſpatium, tempus!* Nil fit. Vexantur fruſtra calami, *diffluit mens, vagatur, excurrit, torpet. In arctum cogas! Subſiſtit, excitatur, recolligit vires; quaſque habet, quandoquidem exerto eſt opus, exerit univerſas: & ut verbo dicam, quod agi neceſſe eſt,* hoc agit. *Ut ſolis radii, qui lateo liberoque cœlo diffuſi, ſic modicè calfaciunt vix ut ſentias iidem in concavi ſpeculi umbonem, velut in centrum coacti adductique, acriter urunt. Multo uſu à primâ lanugine ad hanc canitiem edoctus didici, quàm non ſit vanum illud Pythagoræ hemiſtichium,* Horat. 2. Satyr. 3.

——— Δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἐγγὺς ναίει. Pythag. Aur. carm.

Quod ignavæ mentis vitium, etſi nonnullis fortaſſe videri poſſit habere modeſtiæ ſpeciem aliquam, mihi tamen unâ hac idoneâ excuſatione defendi poſſe videtur, quod ſit certis quibuſdam hominibus, (& ego in hoc cenſu,) ἔμφυὲς καὶ συγγενὲς ἦθος, *ita congenitum inſitúmque ab ipſis cunabulis, ut fruſtra ſit, quiſquis ex illo numero id ullâ ſperet à ſe poſſe, vel arte corrigi, vel induſtriâ ſuperari. Sed de hac re, tam inſuavi, ſatis ſupérque.*

Inſtabis

Iſti abis forſitan, nihil enim adhuc certi diximus, & eodem uſque revolvimur.) Si, uti dicis, tam fueris & tua ſponte piger, & adverſum amicos contumax; undenam tandem iſta editio? *Non aliunde ſanè, inquam, quàm ex ipſa hac, de qua proximè, ſermo fuit, quæque in rebus humanis longe latéque dominatur,* Neceſſitate.

Λόγος γάρ ἔστιν ὑπ᾽ ἀμοῦ, σοφῶν δ᾽ ἔπος,
Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύειν πλέον.

Ne te ultrà morer, rem totam aperiam, & paucis. Fregit omnem illam quam dicis contumaciam, imo quaſi ictu, J. A. Londinenſis Bibliopola. *Scripſit ille datis ad me literis, delata ad ſe iſtarum* Prælectionum *bina apographa penes ipſum tunc eſſe, & domi ſuæ aſſervari; egiſſe etiam ſecum qui ea attulerant, ut ipſo curante, vel ſaltem procurante, typis mandarentur, quod niſi me conſentiente, negavit ſe facturum. Submonuit tamen, quum alia etiam alibi extarent exemplaria, caveri vix poſſe, ſi ipſe negligerem, ne ab alio quopiam, me inſcio, ederentur. Laudavi, imo amavi, in homine, & ante id tempus mihi penitus ignoto, animi candorem; & ex eo genere, quibus ferè unius lucri ſtudium eſt, æqui reverentiam. Reſcripſi itaque, mitteret modò ad me è binis exemplaribus alterum, quod ſcilicet ipſi videretur elegantiùs emendatiúſq; deſcriptum,*

descriptum, me interim cum animo putaturum meo, quid mihi facto sit usus. Quid multa? Mittit, lego, perpendo. Ἐλεκτὰ πάντα κ' οὐδὲν ὑγιές. *Præter eas enim quæ ab exscriptore mendas passim innumeras, eorum etiam, quæ à meipso primâ illâ meditatione, dum festinaret calamus, scripta fuerunt, non pauca, incudi denuò reddenda videbantur. Hinc mihi duram sensi obortam molestiam, quæ tamen perferenda erat; totius operis de novo describendi tædium. Pertuli, descripsi, perfeci; ut* potui, *&* (*si ultra vires nemo debitor est*) *ut* debui: *Si non ut* volui; *hanc unam rem à te, ut æquam peto; imo ut* (*facienti quod in se est*) *debitam postulo,* Veniam.

Præ-

Prælectionis Primæ Summarium.

1. *SUscepti operis consilium.*
2. *Conscientiæ Definitio proponitur.*
3. *Definiti Nomen;*
4. &c. —*ejusque Nominis origo.*
7. &c. *Ex vocis* [Scientia] *ambiguitate.*
10. &c. —*Illustrata & vocis* [Conscientia] *homonymia.*
14. *De Conscientiæ Genere.* Opinio Prima, *quòd sit* Actus, *rejicitur.*
15. —Opinio Secunda, *quòd sit* Potentia.
16. —*quæ etiam improbatur.*
17. —Opinio Tertia, *quòd sit* Habitus *Innatus.*
18. —*sive* Facultas; *statuitur:*
19. —*& explicatur.*
20. —*Conscientiæ* Subjectum.
21. —*Et* ἐν ᾧ.
22. &c. *Conscientiæ* Objectum.
24. &c. *Conscientiæ* Actus: *Primarius;*
27. —*Et Secundarii.*
28. *Definiendo pleraque obscurari magis, quam illustrari.*

Præ-

Prælectionis Secundæ Summarium.

1. &c. *Conſcientiæ reſpectus duplex.*
3. *Regulæ Conſcientiæ fallaces & deceptoriæ.*
4. *Ad bonitatem Actus non ſufficere bonam Intentionem;*
5 *Probatur Primò, ex ipſis Apoſtoli Verbis.*
6. &c. ——*Secundo, à Naturâ Mali.*
9. —— *Tertio, à conditionibus ad bonitatem actus requiſitis.*
10. &c. *Objections interim occurritur.*
12. *Quartò, à Divinæ Legis Perfectione.*
13. *Quintò, à Dei vindicta, punientis Legis ſuæ (etſi bonâ intentione factam) tranſgreſſionem.*
14. *Sextò, ab incommodis contrariæ ſententiæ.*
15, &c. Corollar. Primum. *Zelo Gloriæ Dei ne ad illicita perpetranda feramur, cavendum.*
17. &c. Secundum. *Non eſſe admittendum aliquod peccatum noſtrum, ut impediatur majus alienum.*
19. &c. *Liceatne ſaltem alteri ſuadere minus peccatum, ut majus impediatur.*
21. &c. Tertium. *Non eſſe malo malum pellendum.*

Tertiæ

Tertiæ Prælectionis Summarium.

1. *Institutæ Methodi ratio.*
2. &c. *Pauli Petrum reprehendentis factum.*
6. &c. *Non sunt omnia piorum facta, quæ in sacrâ Scripturâ undè recitantur, imitanda.*
8. *—Ne quidem ea omnia quæ & laudantur.*
12. &c. *In exemplis applicandis proclive est errare.*
14. &c. *Perversæ imitationis aliquot exempla.*
16. &c. *Argumentum ab exemplo, contra ingeniculationis ritum in sacrâ Cœnâ percipiendâ, examini subjicitur.*
23. &c. *Quis sit Exemplorum usus.*
25. &c. *Cujusquam hominis placitis intutum est conscientiam subjicere.*
28. *Pontificis Romani in conscientias hominum tyrannis.*
29. &c. *Aliorum judicio nec nimium tribuendum,*
31. *——Nec parum.*

Quartæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Quæ sit illa Conscientiæ* Regula.
4. &c. *—Cui debeat esse conformis; inquirendum.*
8. &c. *Eorum quæ Conscientiam obligant varii gradus.* 9. &c. Con-

9. &c. Concluſio Prima. *Deus ſolus directum habet in Conſcientias imperium.*
12. &c. Secunda. *Proxima Conſcientiæ Regula, recta Ratio.*
14. &c. Tertia. *Scriptura non eſt adæquata Conſcientiæ Regula.*
18. &c. (*Nihil hinc detractum Scripturæ perfectioni.*)
20. &c. Quarta. *Adæquata Conſcientiæ Regula, voluntas Dei qualitercunque patefacta,*
23. —*quæ eadem fundamentum eſt Obligationis.*
24. &c. *Hujus Regulæ partes tres : 1. Lumen menti innatum ; Lex naturæ.*
26. ——*2. Lumen menti illatum ; Verbum Dei Scriptum.*
27. &c. } —*in Lege veteri, ſive Moſaicâ.*
32. &c. } —*in Lege novâ, ſive Evangelicâ.*
35, —*3. Lumen acquiſitum ; quod*
36. —*diſcurſu Rationis conſtat,*
37. —*& Authoritate Eccleſiæ.*

Quintæ Prælectionis Summarium.

1. &c. ANtè *dictorum recenſio.*
3. &c. A Legis *nomine, quid veniat intelligendum.*
5. ——*Et quid* Obligationis.
6. *Quæſtio. Obligéntne Leges Humanæ Conſcientiam ?*

7. &c. Con-

7. &c. Conclusio Prima. *Leges injustæ non obligant Conscientiam, Ea explicatur,*
9. ——*Et confirmatur.*
10. Conclusio Secunda. *Lex humana potest priori obligationi superinducere novam obligationem.*
12. &c. Conclusio Tertia. *Lex à non habente Legitimam Potestatem lata non obligat.*
15. &c. *Quod sit subditi officium, ubi de facto qui jus non habet imperat, fusè disquiritur.*
22. Conclusio Quarta. *Leges Humanæ per se obligant in generali.*
23. ——*In particulari etiam, ex consequenti:*
24. &c. ——*quod variè confirmatur.*
31. &c. *Objectioni occurritur, quæ, à Christiani hominis libertate;*
36. —*itemque ei, quæ ab uno Legislatore Deo & Christo ducta est:*
37. —*Ut & reliquis, quæ contra hanc sententiam disputantur.*

Sextæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
2. *Obedientiæ debitum, & Subjectionis: utriusque discrimen.*
4. &c. *Sub eâ obligatione, quam Leges inducunt, Conscientia interim libera est.*
6. &c. Dubium Primum. *De Lege jubente rem Impossibilem.*

8.—Secun-

8. —Secundum.—*aut possibilem quidem sed multum onerosam.*
9. Tertium.—*aut quæ fuit antè necessaria.*
10. &c. —Quartum.—*aut turpem & illicitam.*
Ubi Quæstiones,
12. 1. *An propter utilitatem publicam ferri debeat Lex injusta?*
2. *An latam subditus teneatur observare?*
13. 3. *An saltem liceat eam observare?*
14. 4. *Cuinam Legi injustæ parere liceat, & cui non?*
15. 5. *Quæ Justitia requiratur ad hoc, ut Lex aliqua sit obligatoria?*
16. &c. 6. *Ubi subdito non constat de Lege, justane sit an injusta quid faciendum?*
18. &c. —Quintum. *De Legis malum permittentis Obligatione.*
22. &c. —Sextum. *De Lege determinante rem indifferentem.*
26. —Septimum. *De Legibus Ecclesiasticis in specie.*
27. *Quæ in adversam partem disputari solent, diluuntur.*

Septimæ Prælectionis Summarium.

1. *Antè dictorum recensio.*
2. &c. Dubium Primum. *Cujus sit Leges condere? ubi statuitur Potestatem νομοθετικὴν esse Potestatem Superioris,*

4. ——*Externam Jurisdictionis habentis;*
5. ——*idque cum summo Imperio.*
6. &c. *Quæ Conclusio fusè explicatur;*
9. &c. ——*& varie confirmatur,*
11. &c. *Rejecto nupero Coordinatæ Potestatis figmento.*
13. Dubium Secundum. *An ut Leges obligent, populi aliquis saltem consensus requiratur?*
14. &c. *Summum Imperium à Deo est:*
16. ——*estque patriæ potestatis propago.*
17. &c. *In Principe constituendo quæ sint populi partes.*
21. *Potestatem, (dato quòd esset Principi à populo delata,) populus resumendi jus non habet.*
22. &c. *Unde fiat, ut ad Legis Obligationem populi consensus aliquis putetur esse necessarius.*
25. &c. Dubium Tertium. *Qualis quantusque populi consensus requiratur?*
28. Dubium Quartum. *De Legibus minorum Communitatum.*

Octavæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
2. De Legis Promulgatione.
Dubium Primum. *An sit necessaria.*
3. &c. Dubium Secundum. *Quando censenda est Lex sufficienter promulgata.*
6. Dubium Tertium. *Promulgata quando incipiat obligare.*

7. &c.

7. &c. Dubium Quartum. *Legis promulgatæ ignarus, an & quatenus eâ obligetur.*
10. De Lege Pœnali.
Dubium Primum. *Quatenus ad Legis eſſentiam pertineat Pœnæ conſtitutio.*
11. &c. —Dubium Secundum. *De ejus Obligatione; & quid ſit* Pœna.
13. &c. *Quæ ſit Lex Pœnalis, & quotuplex.*
15. &c. Concluſio Prima. *Lex Pœnalis in tantum obligat, in quantum Legiſlator intendit obligare.*
17. &c. Secunda. *Lex purè pœnalis per ſe & ordinariè obligat ad pœnam tantùm.*
19. &c. *Solvuntur Objectiones.*
24. Concluſio Tertia. *Lex pœnalis miſta obligat & ad culpam.*
25. Dubium Tertium. *Quatenus teneatur Legis tranſgreſſor ad pœnam ipſo facto ſubeundam.*

Nonæ Prælectionis Summarium.

1. *Finis Legum, Bonum Communitatis.*
2. &c. Dubium Primum. *An ſit Legum Humanarum aliquis uſus neceſſarius?*
4. &c. —Secundum. *An Legiſlatoris ſit, omnium virtutum actus præcipere, & omnia peccata prohibere?*
9. &c. —Tertium. *Intentio Legiſlatoris quanti ſit ad effectum obligandi?*
12. &c. — Quartum. *De Legum immutatione.*
15. —Quintum. *De totius Regiminis Politici formâ immutandâ.*

16. —Sextum. *Dictum illud* [Salus Populi Suprema Lex] *ut sit intelligendum.*

Decimæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recensio.*
4. *De hujus Aphorismi* [Salus populi Suprema Lex] *genuino sensu, denuò inquiritur.*
7. *Quid* Salutis *vocabulo intelligendum:*
8. &c. —*Et quid* Populi.
11. &c. *Vocabula collectiva quando collectivè sumi debeant, & quando discretivè.*
13. *Salus Populi, Principis etiam salutem includit;*
14. &c. —*eámque præcipuè.*
16. *Necessariò statuenda est in omni Rep. Authoritas aliqua, quæ sit omni Lege superior:*
17. &c. —*quæ non potest ad alium quàm Principem pertinere.*
19. *In hujus Aphorismi originem inquiritur.*
20. *Subditis quæ liceat hac in parte: & quatenus.*
22. —*Ejus rei illustre exemplum.*

PRÆ-

ſcientiæ curam cultúmq; ſenſim invitarem; animi operæ me facturum pretium, ſi in *Conſcientiæ*

Totius Instituti Operis

ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Sive

DIAGRAPHE.

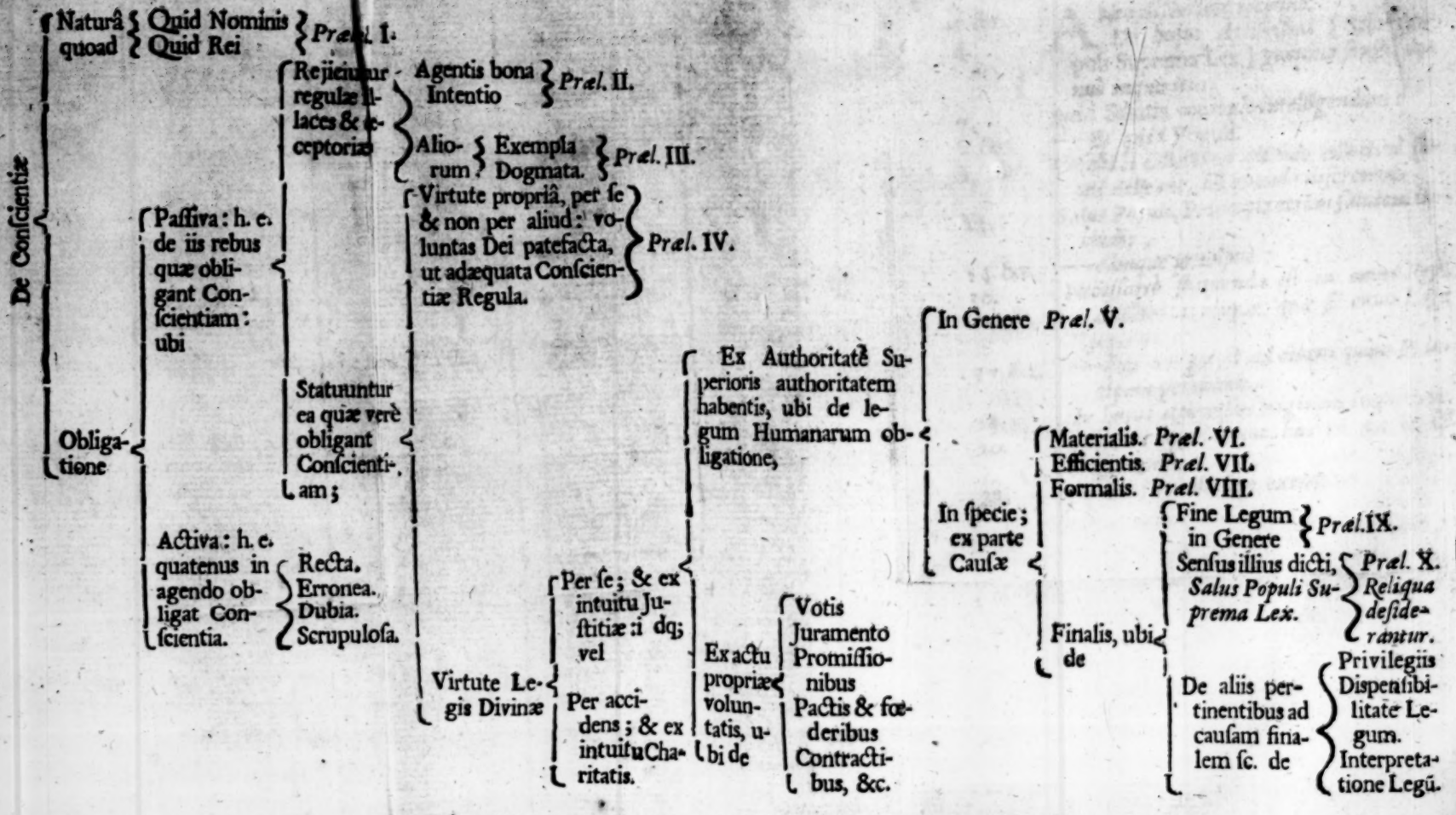

Appendix de prædictarum Obligationum inter se Collatione quoad vim obligandi.

PRÆLECTIO PRIMA.

IN

Qua proponitur & explicatur Conſcientiæ Definitio.

1 Cor. II. 11.

Quis hominum novit quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis qui eſt in ipſo?

I. PErmagnam eſſe (*a*) *vim conſcientiæ* in utramque (fiduciæ metúſque) partem, *& prudentes viri* olim docuerunt, & ſatis atteſtatur proprius cujuſque ſenſus & experientia. Quò magis dolendum eſt, pleroſq; mortalium, *dum verum mediocriter utilium* Scientiam anxiè venantur, in tam craſſa interim *conſcientiæ* ſuæ ignoratione verſari. Quâ tamen non eſt alius quiſquam, aut *monitor* fidelior, aut *accuſator* diligentior, aut *teſtis* gravior, aut *judex* incorruptior, aut *ſolator* jucundior, aut *hoſtis* importunior. Ut itaque decantatum illud jam olim γνῶθι σεαυτὸν ſtudioſorum auribus & mentibus inſtillarem, ipsóſque ab *inanis ſcientiæ* nimiâ cupiditate modicè diverterem, & ad majorem *Conſcientiæ* curam cultúmq; ſenſim invitarem; exiſtimavi operæ me facturum pretium, ſi in *Conſcientiæ*

(a) Cic. pro Milone.